PRZEGLĄD GEOPOLITYCZNY

(*GEOPOLITICAL REVIEW*)

Przegląd Geopolityczny

(Geopolitical Review)

Zima *(winter)* **2021**

tom *(volume)*: **35**

KWARTALNIK RECENZOWANY
PEER-REVIEWED QUARTERLY JOURNAL (*DOUBLE-BLIND REVIEW PROCESS*)

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.
Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów.
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/. Wszystkie tomy czasopisma w wersji elektronicznej są w otwartym dostępie na stronie internetowej kwartalnika.
Wersją pierwotną „Przeglądu Geopolitycznego" jest wersja elektroniczna. Czasopismo ukazuje się w formie elektronicznej i drukowanej pod patronatem Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego (www.ptg.edu.pl).

Wydawca, adres redakcji (*Publisher, editorial adress*)
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOPOLITYCZNE
ul. mjr Łupaszki 7/26
30-198 Kraków
http://www.ptg.edu.pl
E-mail: redakcja@przeglad.org

PRZEGLĄD GEOPOLITYCZNY (*GEOPOLITICAL REVIEW*)
tom 35: 2021 (vol. 35: 2021) **ISSN: 2080-8836** (print) **2392-067X** (online)

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA *(INTERNATIONAL SCIENTIFIC BOARD*)
Gideon Biger (Uniwersytet w Tel Awiwie, Izrael), Bretislav Dancak (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie, Czechy), Vit Hloušek (Uniwersytet im. Masaryka w Brnie, Czechy), Robert Ištok (Uniwersytet Preszowski, Słowacja), Anatol Jakobson (Uniwersytet Kolei Państwowych w Irkucku, Rosja), Rustis Kamuntavičius (Uniwersytet im. Wlk. Ks. Witolda w Kownie, Litwa), Enrico Landoni (Uniwersytet eCampus w Novedrate, Włochy), Vakhtang Maisaia (Międzynarodowy Uniwersytet Kaukaski w Tbilisi, Gruzja), Kaloyan Metodyev (Uniwersytet Południowo-Zachodni w Błagojewgradzie, Bułgaria), Gayane Novikova (Centrum Analiz Strategicznych *Spectrum* w Erewaniu, Armenia), Igor Okunev (Moskiewski Państwowy Instytut Stosunków Międzynarodowych MSZ FR, Rosja), Florent Parmentier (Instytut Nauk Politycznych *Sciences-Po* w Paryżu, Francja), Andrzej Pukszto (Uniwersytet im. Wlk. Ks. Witolda w Kownie, Litwa), Reinhard Rode (Uniwersytet im. Marcina Lutra w Halle-Wittenberg, Niemcy), Shanmugam Pillai Subbiah (Uniwersytet w Madrasie, Indie), Alessandro Vitale (Uniwersytet Mediolański, Włochy – przewodniczący Rady), Hong-key Yoon (Uniwersytet w Auckland, Nowa Zelandia), Jernej Zupančič (Uniwersytet Lubląński, Słowenia).

RADA REDAKCYJNA (*SCIENTIFIC EDITORIAL COUNCIL*)
Jerzy Będźmirowski (AMW, Gdynia), Robert Białoskórski (UPH, Siedlce), Marcin Chełminiak (UWM, Olsztyn), Selim Chazbijewicz (UWM, Olsztyn), Marek Delong (PRz, Rzeszów), Zbigniew Długosz (UP, Kraków), Dariusz Góra (UKSW, Warszawa), Ignacy Kitowski (PWSZ, Chełm), Jarosław Macała (UZ, Zielona Góra), Andrzej Makowski (AMW, Gdynia), Piotr Mickiewicz (UG, Gdańsk), Leszek Moczulski (PAN, Warszawa), Paweł Soroka (UJK, Kielce), Katarzyna Szara (URz, Rzeszów), Mirosław Sułek (UW, Warszawa) – przewodniczący rady, Roman Szul (UW, Warszawa), Bogusław Ślusarczyk (URz, Rzeszów), Jan Wendt (UG, Gdańsk), Andrzej Zapałowski (URz, Rzeszów).

REDAKCJA (*EDITORIAL BOARD*)
Redaktor naczelny (*Editor-in-Chief*): Witold J. Wilczyński
Zastępcy redaktora naczelnego (*Vice-editors*): Stefan Bielański, Piotr L. Wilczyński
Sekretarz redakcji (*Assistant to the Editor*): Piotr Nawała
Redaktorzy wykonawczy *(Operational Editors)*: Natalia Adamczyk, Maciej Kędzierski, Adam Myślicki, Marcin Semczuk, Leszek Trojan
Redaktorzy tematyczni (*Thematic Editors*):
Robert Białoskórski (wojsko i służby), Krzysztof Grabowski (politologia), Katarzyna Jędrzejczyk-Kuliniak (bezpieczeństwo), Katarzyna Kamińska-Korolczuk (geopolityka regionalna), Ewelina Kochanek (infrastruktura i przemysł), Zbigniew Lach (geografia), Wojciech Łysek (historia), Jarosław Macała (społeczeństwo), Katarzyna Szara (gospodarka).
Redaktor statystyczny (*Statistics Editor*): Maciej Kędzierski
Redaktorzy językowi (*Linguistic Editors*): Katarzyna Kamińska-Korolczuk, Bethuel Matsili, Gregory Mikula.
Projekt okładki (*Cover Design*): Piotr L. Wilczyński
Rycina na okładce: Wilczyński, P.L., Ambazonia, 2020. Grafika niepublikowana.
Redakcja techniczna, korekta i adjustacja (*DTP*): Oddział terenowy PTG w Krakowie
Druk: Drukarnia Cyfrowa K&K, Kraków, Mierzeja Wiślana 6.
Strona internetowa, kontakt z redakcją (*Website, contact*):
www.przeglad.org, e-mail: redakcja@przeglad.org

SPIS TREŚCI

Piotr L. Wilczyński
Profesor Andrzej Piskozub (1933-2021) 9

ARTYKUŁY

Enrico Landoni
Giulio Andreotti and the European balance 13

Robert Białoskórski
Regional Security System after the Cold War - A Game of Power and Interest 43

Stanisław Kosmynka
Przemyt narkotyków do Hiszpanii jako element działalności transnarodowej przestępczości zorganizowanej 61

Aleksandra Nędza, Daria Wiejaczka
Separatyzm w Ambazonii 78

Kacper Kociumbas
Basen Oceanu Arktycznego i zmiany klimatu a rywalizacja wielkich mocarstw 96

Bogusław Ślusarczyk, Bożena Sowa, Anna Bem
Gospodarcze konsekwencje separatystycznych działań Katalonii w 2017 roku 114

ANALIZY I MATERIAŁY

Adam Rogala-Lewicki
Infrastruktura pozostająca w dyspozycji przedsiębiorcy o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa 126

Zbigniew Długosz
Wykorzystanie postaci Jana Pawła II w wojnie kulturowej 143

STANOWISKA I SPRAWOZDANIA POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOPOLITYCZNEGO

Sprawozdanie z XII Zjazdu Geopolityków Polskich pt. "Wielowymiarowość wyzwań dla bezpieczeństwa w XXI wieku" – 31 stycznia 2021 r. 154

Wyniki III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej 157

POLEMIKI I RECENZJE

Tadeusz Kruczkowski
W sprawie Polaków na Białorusi i ich istotności dla Macierzy 163

Artur Jach-Chrząszcz, ***Motyw Trianon w węgierskiej polityce historycznej po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Artur Jach-Chrząszcz, Kraków 2020** – Zuzanna M. Wilczyńska ***.....172***

Łukasz Kiczma, Mirosław Sułek, ***Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, ASPRA-JR, Warszawa 2020** – Janusz Płaczek ***.....175***

Marzena Wieczorek, Piotr Wójcik (red.), ***Atlas Najnowszej historii XX i XXI wieku,* Demart SA, Warszawa 2021** – Maciej Kędzierski ***.....180***

* * *

Noty o autorach ***.....183***

Zasady publikowania ***.....186***

TABLE OF CONTENTS

Piotr L. Wilczyński
Professor Andrzej Piskozub (1933-2021) 9

ARTICLES

Enrico Landoni
Giulio Andreotti and the European balance 13

Robert Białoskórski
Regional Security System after the Cold War - A Game of Power and Interest 43

Stanisław Kosmynka
Drug smuggling into Spain as part of transnational organized crime activities 61

Aleksandra Nędza, Daria Wiejaczka
Separatism in Ambasonia 78

Kacper Kociumbas
Arctic Ocean, climate change and great powers rivalry 96

Bogusław Ślusarczyk, Bożena Sowa, Anna Bem
The economic consequences of Catalonia's separatist activities in 2017 114

ANALYZES & SOURCES

Adam Rogala-Lewicki
Special defensive infrastructure in hands of private sector in Poland 126

Zbigniew Długosz
Figure of Saint John Paul II and the contemporary culture war 143

REPORTS & STATEMENTS OF POLISH GEOPOLITICAL SOCIETY

Report from XII Annual Congress of Polish Geopolitical Society 154

Results of the Third International Geopolitical Competition 157

POLEMICS & REVIEWS

Tadeusz Kruczkowski
A voice on Poles living in Belarus and their importance for the Motherland 163

Artur Jach-Chrząszcz**, *Motyw Trianon w węgierskiej polityce historycznej po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Artur Jach-Chrząszcz, Kraków 2020** – Zuzanna M. Wilczyńska **.....*172***

Łukasz Kiczma, Mirosław Sułek, ***Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, ASPRA-JR, Warszawa 2020** – Janusz Płaczek **.....*175***

Marzena Wieczorek, Piotr Wójcik (red.), ***Atlas Najnowszej historii XX i XXI wieku,* Demart SA, Warszawa 2021** – Maciej Kędzierski **.....*180***

* * *

Contributors **.....*183***

Guidelines for Authors **.....*186***

Wilczyński, P.L., 2021. *Profesor Andrzej Piskozub (1933-2021),*
Przegląd Geopolityczny, 35, s. 9-12.

PROFESOR ANDRZEJ PISKOZUB (1933-2021)

10 lutego 2021 roku nauka polska poniosła kolejną w ciągu zaledwie kilku miesięcy wielką stratę, która jest szczególnie dotkliwa dla Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego. W dniu tym nieoczekiwanie odszedł prof. zw. dr hab. Andrzej Piskozub, wieloletni członek Rady Naukowej Przeglądu Geopolitycznego i honorowy przewodniczący Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Andrzej Piskozub urodził się dnia 5 lutego 1933 roku w Wolsztynie. W 1953 roku ukończył Wyższą Szkołę Handlu Morskiego w Sopocie. Od 1956 roku pracował w tej uczelni jako asystent. W 1963 roku obronił pracę doktorską, w 1968 roku został doktorem habilitowanym, w 1975 roku profesorem nadzwyczajnym, zaś w 1984 roku – profesorem zwyczajnym. W 1999 roku został doktorem honoris causa Uniwersytetu Szczecińskiego. W 1975 roku doprowadził do powstania na Uniwersytecie Gdańskim Zakładu Ekonomiki Transportu. W latach 1981–1984 był dziekanem Wydziału Ekonomiki Transportu tej uczelni. Zatrudniony w Instytucie Nauk Politycznych UG od 1991 roku. W okresie od 1 sierpnia 1992 do 1 października 2002 r. kierował katedrą Nauki o Cywilizacji. Profesor był autorem wielu książek i opracowań. Wśród znaczących pozycji wydawniczych wymienić należy:

1. *Elementy nauki o cywilizacji* (Gdańsk 1992),
2. *Rozwój horyzontu geograficznego* (Gdańsk 1993),
3. *Między historiozofią a geozofią. Szkice z filozofii czasoprzestrzeni ludzkiej* (Gdańsk 1994),
4. *Polska w cywilizacji zachodniej* (Gdańsk 1995),
5. *Cywilizacje w czasie i przestrzeni* (Gdańsk 1996).

W 1997 r. opublikował w formie wydawnictwa swą publicystykę uprawiana przez 35 lat, pt. *Z prądem i pod prąd epoki. Wybór publicystyki* 1961-1996. W latach 1999-2001 staraniem Profesora ukazały się dzieła Tadeusza Zielińskiego (1859-1944, jednego z najwybitniejszych znawców kultury antycznej). Wśród publikacji Profesora zwracają uwagę monografie i studia dotyczące szeroko rozumianych przemian w czasie i przestrzeni; z tego zakresu opublikował, m.in. prace: *Opływanie Ziemi* (Gdańsk 1994), *Transport w cywilizacjach rolniczych* (Gdańsk 1995), *Leksykon morskich odkryć geograficznych* (Gdańsk 1996), *Morze w dziejach cywilizacji* (Toruń 1998), *Rzeki w dziejach cywilizacji* (Toruń 2001). W 2006 r. ukazały się „Dzieła zebrane" w 18 tomach. Ostatni z nich jest poświęcony działalności Profesora w tzw. strukturze katedr politologicznych.

W zakresie historiozofii jego wkład polega m.in. na stworzeniu koncepcji kwadratu kulturowego, alternatywnego dla *quincunxa* Feliksa Konecznego. Kierując Katedrą Nauki o Cywilizacji, napisał dwa podstawowe podręczniki z tej dziedziny: *Polska w cywilizacji zachodniej* (1995) oraz *Cywilizacje w czasie i przestrzeni* (1996); doprowadził do prawydania *Tragicznych manowców* Władysława Studnickiego (1995) oraz *Religii Cesarstwa Rzymskiego* i *Chrześcijaństwa antycznego* Tadeusza Zielińskiego (1999); przełożył dwa dzieła Arnolda J. Toynbee: *Antyczna grecka myśl historyczna* (2000) oraz *Hellenizm*. Współtłumaczył *Naród europejski* Richarda Coudenhove-Kalergiego (1997) i *Władzę totalną* Karla A. Wittfogla (2002). Jego książki, wyłonione z rozprawy habilitacyjnej: *Gniazdo Orła Białego* (1968) i *Kształty polskiej przestrzeni* (1970) oraz liczne artykuły z lat 70. i 80. zyskały mu opinię znawcy geografii historycznej Polski.

Bez zbędnej przesady można powiedzieć, że prof. dr hab. Andrzej Piskozub to człowiek renesansu. Zajmował się naukowo i w działalności dydaktycznej nie tylko ekonomią, ale także geografią, historią i politologią. Wykazywał umiejętność podejścia interdyscyplinarnego. Posiadał cechy erudyty. Potrafił kompetentnie zabierać głos w różnych sprawach, stąd był zapraszany na różne konferencje i seminaria a także do wygłaszania odczytów. W miarę możliwości starał się nie odmawiać uczestnictwa. Z głosem Pana Profesora liczyli się także politycy i praktycy, ceniąc Jego Osobę nie tylko za ogromną wiedzę interdyscyplinarną, ale także za odwagę wypowiedzi i ich trafność oraz przydatność praktyczną. Szczególne osiągnięcia miał Pan Profesor, projektując nowe podziały administracyjne kraju oparte na przesłankach geograficznych, historycznych i kulturowych, ale także ekonomicznych. Z tego tytułu powołany został w latach 1990–1991 w skład zespołu do opracowania koncepcji zmian w

organizacji terytorialnej państwa w Urzędzie Rady Ministrów. Opracował tam autorski projekt podziału Polski na dziewięć regionów pochodnych od istniejących na tym terytorium regionów historycznych (1991). Tematykę tę rozwijał następnie w odniesieniu do regionów historycznych Rzeczypospolitej Obojga Narodów, uzasadniając swą tezę, że na bazie historycznych regionów Europy formować się będzie struktura terytorialna przyszłej w jego opinii Europy Regionów.

Dorobek naukowy Pana Profesora jest ogromny i niekwestionowany. Stanowi powszechnie ceniony wkład do nauki, w tym ekonomii. W jej zakresie wyspecjalizował się w problematyce transportu, zyskując miano jednego z największych autorytetów naukowych. Stopnie i tytuły naukowe uzyskał zajmując się ekonomiką transportu, ale przez cały czas prezentując podejście interdyscyplinarne. Pan prof. dr. hab. Andrzej Piskozub miał też niezwykłe osiągnięcia w zakresie kształcenia i rozwoju kadry naukowej. Jest promotorem 32 prac doktorskich, z których 25 zostało obronionych w latach 1971-1982 i ten sukces został uhonorowany powstaniem okolicznościowego ryngrafu. Pan Profesor Andrzej Piskozub opracował też dużo recenzji w przewodach doktorskich i postępowaniach profesorskich. Po przejściu na uniwersytecką emeryturę opublikował swe wspomnienia pod tytułem *Już tylko cywilizacja* (2006). Ostatnią opublikowaną przez Pana Profesora książką jest dzieło pt. *Sarmackie dziedzictwo. Traktat o czterech rodzimych ojczyznach* z 2016 r.

Profesor Andrzej Piskozub był wybitnym polskim geografem politycznym, ekonomistą transportu, historykiem cywilizacji i geopolitykiem, założycielem unikatowej Katedry Nauki o Cywilizacji na Uniwersytecie Gdańskim. Był wielkim polskim patriotą, autorem dużej liczby książek, w tym w szczególności lekturą obowiązkową każdego geopolityka polskiego stało się *Gniazdo Orła Białego* (1968). Prof. A. Piskozub był od lat zaangażowany był w działalność Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego, choć od kilku lat stan zdrowia nie pozwalał na uczestnictwo w zjazdach. Był uhonorowany Nagrodą Honorową PTG im. Oskara Żebrowskiego, był członkiem Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego i honorowym przewodniczącym Towarzystwa. Jego praca naukowa została siedmiokrotnie uhonorowana nagrodami Ministra Edukacji Narodowej. Otrzymał też Srebrny Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Medal Komisji Edukacji Narodowej. Wspomnienia Profesora złożono w kolejnych tomach naszego czasopisma, co polecamy lekturze:

– "Gniazdo Orła Białego" i "Jak hartowała się stal" w tomie 27:
https://przeglad.org/tom-27-2019/
– "Dwadzieścia lat znużenia" w tomie 28:
https://przeglad.org/tom-28-2019/
– "Katedra moich marzeń" w tomie 29:
https://przeglad.org/tom-29-2019/

– "Milenijne niespodzianki" w tomie 30:
https://przeglad.org/tom-30-2019/

Szczególnie wspierał radą i pomocą młodych naukowców. Pozostawił po sobie ogromny dorobek naukowy, a także swoich wychowanków, którzy są wdzięczni Panu Profesorowi, nie tylko za umożliwienie im rozwoju, ale także za sposób ich traktowania jako partnerów, którym nie proponował wprawdzie mówienia sobie po imieniu, ale zapewniał im niezwykłą swobodę uprawiania działalności naukowej i dydaktycznej, a także udzielania się na zewnątrz, w szczególności w praktyce gospodarczej. Doceniał powiązanie nauki z praktyką, pomimo, że najbliższy Panu Profesorowi był aspekt badań podstawowych. Pan prof. dr hab. Andrzej Piskozub na trwałe zapisał się w historii geopolityki i zapewne Jego Osoba będzie podziwiana przez kolejne pokolenia polskich naukowców, zwłaszcza że znaczna część dorobku naukowego Pana Profesora ma wartość nieprzemijającą. Niech dzięki temu pamięć o nim nie zaginie. Polska geopolityka traci kolejnego wybitnego uczonego w ciągu zaledwie kliku miesięcy… Niech spoczywa w pokoju.

Cześć Jego pamięci!

Piotr L. Wilczyński

Landoni, E., 2021. *Giulio Andreotti and the European balance*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 13-42.

Enrico LANDONI
Uniwersytet eCampus w Novedrate (Włochy)

GIULIO ANDREOTTI AND THE EUROPEAN BALANCE

Abstract:

There has never been anyone like him in the history of the Italian Republic. A holder of public office since 1946, seven times Prime Minister and thirty-two times minister, Giulio Andreotti, who died in 2013 at the age of 94, has been the embodiment of power. Thanks to his extraordinary political longevity and record-breaking numbers, great attention has developed around him. Evidence of this is provided by a number of interesting historiographical works, which have been published especially after his death, and by the authentic cinematic case represented by Paolo Sorrentino's Il Divo. The very recent publication of his Secret Diaries, relating to the decade 1979-1989, has also contributed to shed new light on Andreotti's natural political vocation: diplomacy.In his opinion, it was essential for the development of solid international relations and for the enhancement of Italy's geopolitical peculiarities, respecting the bipolar dialectic, Atlantic loyalty and above all the European balance. The main goal of this paper is therefore to retrace Andreotti's activity in defense of the overall stability of the Old Continent, analyzing the distinctive features and inspirational motives of this policy of balance.

Key words: Giulio Andreotti, Europe, balance, borders, Iron Curtain.

I feel like a normal person, an average man. I know my limits but also the others' ones. In public life you have to administer and represent people as they really are, not as we would describe them in an abstract treatise[1]. This is how Giulio Andreotti described himself and his political mission in a famous television interview he gave to Enzo Biagi in the summer of 1980, highlighting the main distinguishing feature of his modus operandi: pragmatism. It is no coincidence, moreover, that the magazine he founded at the beginning of 1955 as the organ of his small faction within the Christian Democracy (DC), *Primavera* (Spring), was called «Concretezza» (Concreteness), in order to emphasize the hiatus that separated

[1]Giulio Andreotti, *I Diari Segreti*, edited by Serena e Stefano Andreotti, Solferino, Milano 2020, p. 116.

the simplicity and clarity of Andreotti's political action from the theoretical depth and abstract-speculative complexity of Amintore Fanfani in particular and the main heirs of Giuseppe Dossetti's lesson (Baris 2018; Capperucci 2010; Franco 2010; Franco 2019; Giovagnoli 1996). Hence the focus on the management of power, on its daily administration and on the authoritative exercise of delicate prerogatives, under the banner of common sense, moderation and mediation among different bearers of interests, instances and sensitivities, which are at the basis of every political relationship, both domestically and internationally.

This attitude which, according to Lucio Caracciolo's effective definition, made Andreotti «a manager of the status quo, an administrator of power, not a visionary politician», allowed him to create networks and cultivate contacts and friendships which were so transversal that they ensured him solid connections both in environments naturally close to the DC, with particular reference to the Roman Curia and the U.S. Government, and with the Soviet nomenklatura and the countries of the Eastern bloc. The *Secret Diaries* for the decade 1979-1989, recently published by Serena and Stefano Andreotti, are proof of this and of his natural role of facilitator, especially at times of political impasse for his party. Over the years, the recognition of Andreotti's particular and personal authority was almost unanimous. At an international level, statesmen like Kissinger, Gromiko, Gorbačëv, Schmidt and Genscher were impressed by it. In their memoirs, they acknowledge his extraordinary preparation and competence in the main geopolitical issues and his unparalleled aptitude for dialogue (Kissinger 1982; Gromiko 1989; Gorbačëv 1996; Schmidt 1992; Genscher 1995).

Andreotti at De Gasperi's school

In Italy, however, Alcide De Gasperi was the first to appreciate, not without smug irony, this capacity for intermediation, shown from the very beginning in politics by his main collaborator both at the Viminale and in the ranks of the party(Andreotti 1974, 1977, 1986, 2006; Ballini 2009; Canavero 2003, 2013; Craveri 2012; Malgeri 2006; Preda 2017; Rumi 2004; Scoppola 1988).On 7 October 1950, in a letter that was both humorous and concerned, due to the difficulties which had arisen in the meantime on the two fronts of financing the European Movement and the appointment of the new heads of certain public bodies, De Gasperi addressed Andreotti in this way, pleading sympathetically for a prodigious intervention in the name of mediation and concreteness:

Dear Andreotti, it seems to me that the weather is getting better, so I hope you will enjoy it. I will read «Adesso»: they are certainly dangerous morbidities. We hope to laboriously appoint the "magistrates": but not without anguish for the future. We will put in the administrative magistrates; but also the revenue lawyers?

This will be a breach in the (hypothetical) barrier. My experiences of your candidate for the Cassa[2] are rather negative. If you had been here, I would have already used you as an intermediary (with this you are always understood!). I am afraid we have made a mistake, and that would be big trouble. I am in trouble for the 20 million for the European Movement. You told me that we would manage it, but in the meantime the Treasury has told me - after two months - no. Nor, in any case, a special law can be made. Suggest[3].

These few lines speak volumes about the solidity, the depth and the peculiarity of the relationship that linked Andreotti to De Gasperi, particularly between 1947 and 1954.

It was a truly important relationship, both from a personal and from a more exquisitely political point of view. The young Roman leader, at times, went so far as to attribute a filial significance to it, as can be seen, for example, from a letter of 5 September 1953, in which Andreotti confided to his mentor all his bitterness for the difficult coexistence, within the DC, with people of whom he had little esteem and who were even inducing him to abandon political career:

I do not want to interfere in the internal affairs of the DC, not least to avoid problems for Pella, but I cannot help but tell you my concern, not so much for the organization and the means - serious and important problems as well - but for the lack of cohesion in the number of central leaders, the image and symbol of life in the periphery. There are not ten men who count in the DC who really like each other. Nor, I believe, the professional mystics bring a breath of rigor, charity and disinterestedness. They provide accommodating support for their opponents in order to achieve their individual tactical goals […]. 1953 was a bad year and I often meditate on the usefulness of giving up politics, which becomes increasingly difficult for those who do not want to be tied to lobbies[4].

Then, at the beginning of the following year, on 18 January, when he took over, even if only for three weeks, the chair of Minister of the Interior, given the immediate fall of the first Fanfani government, Andreotti felt the need to express with genuine filial affection all his gratitude to De Gasperi. If he had arrived at such a post, at barely thirty-five years, he owed it solely and exclusively to the statesman from Trentino, whose direct political inheritance

[2] De Gasperi probably referred to the *Cassa per il Mezzogiorno*, the special agency just created by the government, to carry out a specific program of public expenditures in the lagging southern regions of Italy, the so-called *Mezzogiorno*.

[3] https://epistolariodegasperi.it/#/archivio_digitale/lettera?id=42939c8d-bcf9-4b75-92b5-ca304187076b (accessed on 12 December 2020).

[4] https://epistolariodegasperi.it/#/archivio_digitale/lettera?id=f76bf157-0d54-4db9-b072-6289e9abbccf (accessed on 12 December 2020).

Andreotti came to claim with these words of grateful greeting, precisely at the moment when his long apprenticeship at his school was coming to an end:

Dear President, in this very special moment of my life, when I find myself with a great responsibility while perhaps my soul was longing for at least a period of rest, I am sustained by your teaching of absolute dedication even when it may seem that it is not worth the effort to get involved in the intricate business of politics. When you called me to Viminale in 1947, I was appalled and frightened, but I have tried to make up for my deficiencies with the intensity of my work and with a daily effort to spare you - and, later, Pella - as many difficulties as possible. In the moments of bitterness caused by external events or by unnecessary polemics, I have often felt the desire to change my "profession", but I have been distracted not only by my filial attachment to you, but also by the smile of a poor benefactor or the satisfaction of a man to whom justice has been done through us. These oases are the perspective that sustains me at the beginning of this new phase of action. I would say something conventional if I told you to consider myself always most devoted to you. But allow an old "Voltaire supporter", as you once called me, to ask you to still love me like a son[5].

Andreotti, who did not know his father, having lost him when he was two years old, undoubtedly found in De Gasperi a fundamental paternal guide. But if his contribution proved important for the personal and emotional growth of the young Roman leader, it was fundamental and decisive for his public life.

De Gasperi was first and foremost the man who initiated Andreotti into his true dimension, that of diplomacy, geopolitics and foreign policy which, in the vision of the statesman from Trentino, fully inherited by Andreotti, was so important to shape the dynamics of domestic politics, all the more so in a country like Italy[6]. De Gasperi then contributed, through the shining example offered in Paris, during the Peace Conference, to making him understand the absolute importance of mediation, credibility, balance and authority for the international ranking of Italy, so strongly in need of the others' trust, but also destined at that moment to play a fundamental role in the process of European reconstruction. Hence the rediscovery of the ethical and historical value, even before the geopolitical one, of what the Old Continent could have represented after the war: the ideal stage for the rebirth of humanity and for the recovery of the true Christian roots (Chenaux 1990; Canavero-Durand 1999; Formigoni 2009; D'Angelo 2017).

[5]https://epistolariodegasperi.it/#/archivio_digitale/lettera?id=bbd84669-70a9-4bca-a0ee-453f98399580 (accessed on 12 December 2020).
[6]Giulio Andreotti, *I Diari Segreti*, cit., p. 219.

The centrality of Europe and the problems of border areas

Of course, this great ideal (Chabod 1962), which was already part of Andreotti's strong cultural background, clashed at the time with the harsh reality of a continent destroyed and divided internally by rigid borders, the result of the balance of power defined at the end of the Second World War. Andreotti attended in fact that great school represented by the Italian Catholic University Federation (FUCI), where Giovanni Battista Montini's lessons on the origins of the Holy Roman Empire[7] in particular inspired the Europeanist commitment of an entire generation of future Christian Democrat leaders (Marcocchi 1988; Molinari-Trebeschi 1994; Citterio-Vaccaro 2000; Villani 2017). The real political challenge of the moment was therefore very ambitious: reconcile the ideal and the real, working concretely and according to the new geopolitical order to improve the daily living conditions of millions of people, avoiding dangerous leaps forward and trying above all to solve the many political, cultural, economic and social problems arising from the balance of borders, which constituted the Europe's geopolitical feature. In this frame, De Gasperi chose Giulio Andreotti to carry out this mission. In 1947 the young Roman leader was in fact appointed political head of the Border Areas Office (UZC) (D'Amelio-Di Michele-Mezzalira 2015; Gheda-Robbe 2015).

In this role, the young undersecretary to the Prime Minister's Office could experience the weight of assuming important responsibilities on a daily basis and identify his personal way of exercising power in mediation, conciliation and confrontation. He was evidently induced to do this by the fact that he had to deal every day with a physical-geographical but also and above all political-diplomatic limit, represented by the border, and by the consequent problem of managing relations with Yugoslavia and Austria, influenced respectively by the tragedy of the Julian-Dalmatian exiles and by the dispute over Trieste and the territories of Julian Venetia (Columni-Ferrari-Nassisi-Trani 1980; Pupo 2005; Miletto 2007; Bucarelli 2008; Hrobat Virgolet-Gousseff-Corni 2015; Pupo 2016; Monzali 2016; Vallerin 2018) and by the South Tyrol question (Vallini 1961; Toscano 1967; Alcock 1970; Pastorelli 1977; Steininger 1999; Gehler 2005; Monzali 2016).At the beginning of his political and governmental activity, these were the main commitments for Andreotti. The young undersecretary dedicated himself to them, following scrupulously the three fundamental directives De Gasperi had given him: to defend, as far as possible, the Italian identity of the border areas; to neutralize the potential threat of Pan-German nationalism; to avoid, on the Italian side, jeopardizing the precarious geopolitical balance, within which the government would have to play all its cards, in order to defend the national interest in the best possible way.

[7]Giovanni Battista Montini, *Note scolastiche per la storia della diplomazia pontificia*, Studium, Roma 1934.

In Alto Adige (South Tyrol), for example, Andreotti undertook to enforce the De Gasperi-Gruber agreement of September 1946 and to protect the rights of German-speaking citizens who, after having moved to Nazi Germany and having acquired German citizenship, were now returning to the Italian borders and had to be reintegrated into the territory of the province of Bolzano (Moscati 1972; Gaja 1988; Serra 1988; Corsini 1993; Delle Donne 1999; Scarano 2012; Bernardini 2016). He also had to supervise the political-administrative activity of the new Trentino-Alto Adige region and the defense of the Italian culture and identity of the territory, closely cooperating with the local ecclesiastical authorities and supporting the resumption of the activities of a symbolic place for the Italian community in the area, such as the splendid Merano-Maia racecourse (Gelmi 1984; Gelmi 1986; Landoni 2010).Carrying out these delicate tasks, Andreotti had to deal with the main problem produced by the policy of forced Italianization of that territory implemented by Fascism (Gruber 1979; Steurer 1980; Corsini-Lill 1988; Corsini 1994; Steininger 1999): the civil coexistence between citizens of different language and culture. He had also to face the fury recently shown by the rancorous and frustrated German community towards Ettore Tolomei[8], the man who had literally invented the term Alto Adige and the Italian names of all the towns and places between the Stretta di Salorno, to the South, and the Brenner Pass, to the North. On Mussolini's mandate, Tolomei had also proceeded to the forced Italianization of several German surnames (Ferrandi 1986; Framke 1987; Benvenuti-von Hartungen 1998).

Among the many tasks of the period, Andreotti had to deal with an issue that was certainly marginal from a diplomatic and administrative point of view, but had a high symbolic and political value, in defense of the Italian identity of Alto Adige: the reconstruction of the Tolomei family tomb in Gleno di Montagna (Montan), vandalized for political reasons by unknown citizens of the German-speaking community. The Italian government acceded to the request for compensation made to the Prime Minister's Office by Ettore Tolomei himself, who wrote to Andreotti on 18 January 1948, thanking him for his prompt intervention and the thoughtful written reply of 29 November 1947 to his request and expressing formal praise for the De Gasperi government's policy of defending the Italian culture in South Tyrol:

Your Excellency, following your kind letter of 29 November concerning the payment for the reconstruction at the expense of the State of the tomb destroyed at the Montagna Alto Adige Cemetery, I received, on 7 January 1948, the money order for 260,000 lire, of which I enclose a receipt. In accordance with previous

[8] http://notes9.senato.it/web/senregno.nsf/All/DFBED6D5480ACFB64125646F00610D9A/$FILE/2208%20Tolomei%20Ettore%20fascicolo.pdf (accessed on 12 December 2020).

agreements, I have remitted this amount to the Civil Engineers of Trento, who are taking on the relative work. In asking you to renew to H.E. the Prime Minister the senses of my profound gratitude, for the eloquent act that puts an end to political crimes up there, I beg you to receive my best regards[9].

In the decision to grant his request and thus finance the restoration of the family tomb, Tolomei wrongly saw the basis for a direct continuity between his own commitment to the forced Italianization of South Tyrol during the Fascist Ventennio and the policy pursued by the De Gasperi government in the border areas and in South Tyrol in particular. Here, in his opinion, the Prime Minister himself had proved capable of teaching the German community a resounding lesson and defending the primacy of Italian identity. But this was not at all the inspirational principle of the daily action taken by the Andreotti-De Gasperi duo in the multilingual regions, where the government pursued a policy based on balance and moderation, while obviously defending Italian identity. This is proved for example, along the eastern border, by the warm invitation that the Prime Minister's Office, in August 1949, addressed to Father Alfonso Orlini, founder of the National Association Julian Venetia and Dalmatia (ANVGD), to dissuade the Julian-Dalmatian exiles registered with it from organizing, on 11 September, a demonstration commemorating the Fiume enterprise[10], in front of Gabriele D'Annunzio's house-museum in Gardone Riviera, the so-called *Vittoriale degli Italiani*.

The dissuasive initiative, so to speak, was taken with this urgent telegram that Andreotti sent to De Gasperi on 15 August 1949:

We have learnt from the newspaper «Difesa Adriatica» that Father Orlini has issued an appeal to the members of the Julian Committee for a large commemoration of the Fiume enterprise to be held at the so-called *Vittoriale degli Italiani* on the 11th September. Please authorize me to issue a warning to the promoters in an urban but firm manner, if necessary resorting to a ban on public security[11].

[9] https://epistolariodegasperi.it/#/archivio_digitale/lettera?id=b369dc8d-a1a6-4aeb-b402-f29281ed4e06 (accessed on 12 December 2020).

[10] The third issue of «Memoria e Ricerca»for 2020, edited by Annarita Gori and Marco Cuzzi, is entirely dedicated to Fiume Enterprise: *Fiume 1919-20. Uno sguardo internazionale*.

[11] https://epistolariodegasperi.it/#/archivio_digitale/lettera?id=608368fc-3cac-4f73-833b-c01b0d664a9f (accessed on 12 December 2020).

And immediately the Prime Minister endorsed Andreotti, with these unequivocal words: «Make an invitation to Father Orlini on my behalf as well and in case of resistance promote a ban»[12].

Andreotti and Spain: among Sports Diplomacy, Atlantism and the European Perspective

At stake, on the other hand, there were international balances, the relations both with the victorious countries of the Second World War and with Germany and Austria, and above all Italy's future. Albeit in strict compliance with the bipolar order and the Atlantic alliance, the government should have carved out small but important margins for maneuver, functional to pursue national interests. The rigid scheme in which Italy had to operate and the logic of the borders represented, after all, useful elements of clarity and simplification of the international framework and, above all, of the European chessboard. Within it Rome would have tried to assert and weigh in every possible way its geographical and geopolitical position and its projection in the Mediterranean quadrant.

Hence the need to reactivate stable diplomatic relations with Spain, whose isolation had to be avoided, without obviously underestimating the difficulties represented by the anti-democratic nature of its government and the impossibility for Madrid to join organically NATO (Brundu Olla 1990; Micheletta 2017). Andreotti's mission to Madrid in March 1949 proved decisive for this purpose. Appointed by De Gasperi to represent the government at the Spain-Italy football match, won 3-1 by the Azzurri, their last match before the Superga tragedy and the death of the *Grande Torino*[13], he met Francisco Franco's undersecretary, Luis Carrero Blanco, and the foreign minister and former president of Catholic Action, Alberto Martín-Artajo, as well as the Apostolic Nuncio, Gaetano Cicognani. From being a mere visit of courtesy and representation, at the invitation of the Spanish Football Federation, Andreotti's mission to Madrid ended up acquiring, albeit informally, the importance of a government bilateral meeting. The oppositions became aware of it only several weeks later[14]. It was in particular the communist senator Umberto Terracini,

[12] https://epistolariodegasperi.it/#/archivio_digitale/lettera?id=c88e2053-f422-4ccc-8c56-deac67a76f68 (accessed on 12 December 2020).

[13] This epithet is used to remember and recall the unforgettable sport deeds of Torino Football Club in the 1940s, five-time Italian champion and appreciated all around the world for its quality and style. Its players were the backbone of the Italian national team, the so-called *Azzurri*. They died on 4 May 1949, returning from Lisbon, in the plane crash known as the Superga air disaster.

[14] *Il Senato si inchina riverente alla memoria di Floriano Del Secolo. Il viaggio di Andreotti in Spagna*, in «l'Unità», 22 June 1949; *Andreotti non assolse a Madrid incarichi di carattere politici*, in «Corriere della Sera», 22 June 1949.

who accused the young undersecretary and the entire government of having covertly attempted to take specific initiatives, at an international level, without informing the Parliament, and of having, in some way, politically exploited a simple football match[15].

Actually, Andreotti's so-called sports diplomacy made its official debut in Madrid. Andreotti was convinced that every sport event not only constituted a useful opportunity to establish and develop contacts and interpersonal relations, but also had an intrinsic political meaning, to be exploited on a diplomatic level (Sbetti 2012; Forcellese 2013; Sbetti-Tulli 2016; Brizzi-Sbetti 2018; Landoni 2019; Sbetti 2020). Andreotti's highly personal approach to Italian-Spanish relations proved to be extremely fruitful on both the private and political fronts. It was in fact within this framework that, during the 1950s, just before Cortina 1956 Winter Olympics and Rome 1960 Summer Olympics, which marked the apogee of Andreotti's sports diplomacy, a special relationship, destined to last a lifetime, developed between the Christian Democrat leader and the *deus ex machina* of the Spanish sports movement, Juan Antonio Samaranch. At that time, he began his unstoppable rise to the top of the International Olympic Committee, in parallel with his upgrade through the ranks of Spanish politics and diplomacy (Boix-Espada 1991; Miller 1994; Pernas i López 2015). And it was of course in this context that Italy consolidated its partnership with Spain, thanks to the commercial and cultural agreements, signed respectively in 1952 and in 1955, and favored Spain's diplomatic thaw and Atlantic anchorage, endorsing the concordat with the Holy See, signed in August 1953, and of the mutual defense agreement that Madrid concluded with Washington in September 1953 (Pereira 1995).

Despite Franco's regime and the legitimate reservations about it expressed by DC government allies and, even more so, by the socialists and the communists, Rome considered the relationship with Madrid strategic and necessary, in order to strengthen the European bastion of the free world, within the transatlantic relationship, and keep Spain closely connected, albeit naturally from a position outside it, to the nucleus of the founding countries of the European Community (Brundu Olla 1984; Branciforte 2016).

The role played by Andreotti, who was Minister of Defense from 1959 to 1966, was absolutely important on this front and for the Italian-American relations (Gentiloni Silveri 1998; Nuti 1999; D'Angelo 2009). During these years, also because of the substantial failure of the tripartite agreement signed by Italy, France and Germany for the joint production of nuclear weapons and the emergence of an objectively critical element for intra-European and transatlantic relations, represented by De Gaulle's foreign and nuclear policy, Andreotti

[15] http://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/487078.pdf (accessed on 12 December 2020).

worked on developing a privileged relationship with Germany (Nuti 2007; Scarano 2017). It was based on the idea that the process of European unification, contrasting De Gaulle's wishes, should contribute to further strengthening, for the Old Continent, the strategic significance of the Atlantic Alliance and the relationship with Washington, enhancing the European role within it. For Rome and Bonn, the US Multilateral Nuclear Force (MLF) project would certainly have been functional to this design and to the neutralization of the French-led European nuclear directorate project, cultivated by De Gaulle. In terms of defense, he aimed in fact at transforming Europe into a third force (Nuti 2007). The U.S. Administration, which was unable to complete the MLF project because of the dramatic developments in the Vietnam war, at that time considered Andreotti as its main European interlocutor. As can be seen from the minutes of the meeting that took place on 16 December 1963 between him and his American counterpart, Robert McNamara, at the Hotel George V in Paris[16], Andreotti was urged by the Johnson administration not only to report on the attitude of the main European chancelleries towards the MLF project, but to ensure the full support of the Italian government, acting as guarantor of the reliability of the socialists (PSI), who had just joined the government alliance, and therefore of the perfect continuity, in terms of Atlantic loyalty, between the years of centrism[17] and the new season of the center-left[18].

In the footsteps of Brandt: Andreotti's Ostpolitik in the framework of détente

At that time, Andreotti had no choice but to give broad reassurances on the delicate issue of Atlantic policy, which, especially in the perspective of détente, should have taken on a more dynamic and pragmatic profile. It was not by chance that Andreotti's attitude, once he took over the government in 1972, was inspired by this principle. He was convinced that Italy's absolute loyalty to the Atlantic alliance could not have prevented the government, especially in the wake of the brilliant results of Brandt's Ostpolitik for the defense of détente, cooperation and stability in Europe, from pursuing specific national interests, developing closer relations with the Eastern bloc countries (Di Nolfo 2010; Tavani 2010).

In this framework, Andreotti decided to strengthen the axis with Bonn and immediately set off along the road traced by Brandt beyond the curtain,

[16] https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/177876 (accessed on 12 December 2020).

[17] It was a political formula which characterized the governments of the Italian Republic between the end of the 1940s and the early 1950s. DC, the Italian Democratic Socialist Party (PSDI), the Italian Liberal Party (PLI) and the Italian Republican Party (PRI) formed the centrist coalition.

[18] It was a coalition of four political parties, DC, PRI, PSDI and PSI, that formed governments throughout the 1960s and the middle 1970s.

with the aim of guaranteeing Italy as well the beneficial economic and political effects deriving from the definitive normalization of the relations between Federal Germany and socialist countries, sanctioned in particular by the Moscow and Warsaw treaties and then, in 1972, by the fundamental treaty between Federal Republic of Germany (RFT) and the German Democratic Republic (DDR) (Hofmann 2007; Ludlow 2007; Loth-Soutou 2008; von Dannenberg 2008; Fink-Schaefer 2009; Möckli 2009; Villaume-Westad 2010). With no delay, the Italian Prime Minister, who would also contribute decisively to the organization of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE), went to the Soviet Union in October 1972 on a mission of great geopolitical importance (Forcellese 2020). Its climax, during the busy meetings that took place between 24 and 29 October, was undoubtedly the signing at the Kremlin of the treaty on merchant shipping and, above all, of the protocol of Italian-Soviet consultations. According to it, Rome and Moscow, while respecting their international obligations previously undertaken, agreed to intensify their consultations «on the major international problems of common interest and on issues concerning their bilateral relations»[19], «to strengthen world peace», consolidating détente and security in Europe, and to organize regular consultations and meetings twice a year. Under the terms and the effects of this agreement, Italy and the Soviet Union, which had been careful not to question the bipolar logic, decided to make an historic qualitative leap in their relationship.

During this mission, the inauguration of the Moscow new branch of the Italian-Soviet Chamber of Commerce surely represented another important event, for its political, economic and strategic implications. This section, which was integrated with the activities of the Rome office inaugurated in 1964, should have encouraged the further development of trade exchanges and fully implemented the 1968 agreement on scientific and technical cooperation, to which three hundred and fifty Italian companies and forty-five Soviet foreign trade organizations had signed up. Now the deepening of Italian-Soviet diplomatic relations should have been matched by an analogous and adequate increase in economic relations. In this perspective, the role played by the FIAT plant in Togliatti would have been decisive (Chivino 2014). So that was Andreotti's main destination on 27 October. For the first time since its opening in 1966, an Italian delegation visited the Volga car plant (VAZ)[20].

Andreotti's demanding mission to the Soviet Union was soon followed by another very important act, fundamental for the geopolitical, strategic and economic role played by Italy beyond the Iron Curtain. On 18th January 1973,

[19] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1972%20Testi%20e%20Documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).
[20] Ibid.

three weeks after the *Grundlagenvertrag* signed in East Berlin by Egon Bahr and Michael Kohl, the second Andreotti government proceeded in fact to the official establishment of normal diplomatic relations, «at ambassador level, between the Italian Republic and the German Democratic Republic»[21]. On this basis, Rome then decided to strengthen trade exchange with East Berlin, encouraging the participation of Italian companies in the traditional Leipzig spring trade fair, and above all, exactly three months after the normalization of diplomatic relations, signing an ambitious agreement for economic, industrial and technical cooperation between the two countries. Signed in Rome by Matteo Matteotti, Minister for Foreign Trade, and his East German counterpart, Horst Soelle, the agreement had a ten-year duration and was the first ever of that kind signed by the German Democratic Republic with a market economy country. Hence its historical importance, further emphasized by the fact that it represented a real reference model for similar agreements concluded with other socialist countries. Among these, particular mention should be made of the agreements signed in 1973 with the Soviet Union and in 1974 with Poland[22], which Edward Gierek, in the framework of his «Polish Market Socialism» (Tavani 2014), was trying to open up strongly to trade with the EEC countries and Italy in particular.

For Rome, these were the years of the full affirmation of its policy of strong commitment and projection towards the Eastern bloc countries. Excellent feedback would come, on the other hand, from the positive results of the CSCE (Bange-Niedhart 2008), which strengthened even more, if possible, Italy's European profile and Andreotti's strategy, consolidating the balance of détente, the bipolar logic and above all the continental status quo. In the European context the Italian government was carving out and could continue to play a very important role. On the western front, it would act as the first supporter of EEC enlargement and economic-political development, joining for example the Monetary Economic System (SME). Beyond the Iron Curtain, it would enhance its strong commitment for political, economic and cultural cooperation and its further development.

In this context, between 1976 and 1979, with the return of Giulio Andreotti in the office of Prime Minister, the positive results of the mission to Moscow by the Foreign Minister, Arnaldo Forlani, took on particular significance in defending this balance. Between the 10th and 14th of January, 1977, the reasons which, five years earlier, had led Italy and the USSR to sign the protocol of consultations were resumed and deepened. This agreement

[21] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1973%20Testi%20e%20Documeti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).
[22] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1974%20Testi%20e%20Documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).

contributed also to the solution of a number of problems concerning the activities of big Italian companies in Soviet territory, with particular reference to Montedison and FIAT, whose president, Gianni Agnelli, would then participate, on the 22nd of February 1977, in the opening session of the annual assembly of the Italian-Soviet Chamber of Commerce in Moscow[23].

Against nationalism and the destabilization of the European balance

The entry into force of the Treaty of Osimo, according to Law 14 March 1977, n. 73[24] (Monzali 2004; Bucarelli 2009, Zaccaria 2020), and the subsequent official visit to Belgrade by minister Forlani were, if possible, even more important[25]. Despite the indignant protests of the Julian-Dalmatian exiles, Rome definitively closed the Adriatic question and began to further strengthen the economic exchange with Tito's regime and Italy's position in the Balkan area. The Alpe-Adria project, launched in November 1978 by the president of the Veneto region, the Christian Democrat Carlo Bernini, in agreement with the Prime Minister Andreotti and the governments of Federal Germany, Austria and Yugoslavia, which then also opened up to Hungary, with the aim of fostering cross-border exchanges and economic and cultural cooperation among their border regions (Poropat 1993; Varsori 2013; Varsori 2014), should have contributed to extending the Italian influence in the Adriatic-Danubian quadrant. The project of the so-called Europe of the Regions (ISPI 1988) was thus taking shape. Regardless of the lack of homogeneity of the political, economic and social models of the countries involved, according to the Italian wishes, it could really change the meaning of the word border, as Andreotti said on the tenth anniversary of Alpe-Adria foundation: «no longer synonymous with closure or separation, between ideologies, between blocs of powers; on the contrary, synonymous with dialogue and mediation»[26].

The Alpe-Adria working community would have also been functional to neutralize the serious threat represented by nationalism. In Andreotti's geopolitical vision, it could have destroyed the precious balance that had been painstakingly rebuilt in Europe after two world wars. The Christian Democrat statesman particularly targeted the resurgence of Pan-Germanism, of which he saw evidence in the Schützen demonstrations in South Tyrol and in the Austrian Tyrol (Obermair-Risse-Romeo 2012), as well as in the actual terrorist acts in the

[23] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1977%20Testi%20e%20Documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).
[24] https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1977/03/21/077U0073/sg (accessed on 12 December 2020).
[25] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1977%20Testi%20e%20Documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).
[26] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1988%20Testi%20e%20documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).

province of Bolzano and in the intemperance of some Bavarian extremists. It is no coincidence that this is a topic that features prominently in his *Secret Diaries*[27], relating to the period 1979-1989, when the unexpected resumption of the US-USSR dialectic could not only have upset the international order, but also damaged Italy's role and interests. Notwithstanding the new hotbeds of tension, Rome should have done everything possible to safeguard the European balance, keeping open, on the one hand, the channel of dialogue and cooperation with the socialist regimes and, on the other, working on the enlargement of the European Community. For some time, in fact, these had been the two pillars of the geopolitics of balance, pursued by the Italian government and embodied by Andreotti in particular.

In these years, the Christian Democrat statesman met, in the informality of his private office in piazza Montecitorio 115,the ambassadors of almost all the countries of the world and very often in particular the American, the Soviet and the other Warsaw Pact ones, as demonstrated by the *Secret Diaries*. In this context, the coldness with which he observed the birth of Solidarity in Poland should come as no surprise. Actually, dissent beyond the Iron Curtain was a very delicate issue for Andreotti, because of its objective humanitarian implications. But above all it represented a thorny problem, potentially able to affect the excellent relations developed with the Soviet Union and the Warsaw Pact countries and therefore to disrupt the European balance. As early as 1977, Andreotti and his Foreign Minister, Forlani, had found themselves in the embarrassing and difficult situation to deal with the extremely harsh stance taken by the Soviet government[28], through the ambassador to Rome, Nikita Ryzhov, towards the *Biennale del Dissenso*[29] (Spiri-Zaslavski 2006; Ripa di Meana-Mecucci 2007). The Venetian kermesse, in which all the countries of the Warsaw Pact could no longer participate, was considered by Moscow as an act of open hostility towards the USSR and all its allies and therefore a serious threat to the maintenance of solid relations with Italy. Hence the request for a clarifying initiative by the Italian governement, which, while formally rejecting the inadmissible request to intervene in the free initiatives of the Biennale and defending the freedom of expression constitutionally guaranteed, did not officially support Ripa di Meana's artistic project, deserting Biennale main events.

[27]G. Andreotti, *I Diari Segreti*, cit., p. 135; p. 408; p. 463; pp.529-530; p. 577; p. 633.
[28]http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1977%20Testi%20e%20Documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).
[29]The Biennale refers to an arts organization based in Venice, where it is responsible for the organization of biennial exhibitions. They traditionally focus on contemporary art, dance, architecture, literature, cinema and theatre. Under the presidency of the socialist Carlo Ripa di Meana, the 1977 edition was dedicated to dissent beyond the Iron Curtain.

The substantial absence from his *Diaries* of specific references to the profound political, economic and social reasons that had led to the birth of Solidarity is thus fully justified. It was only in October 1981 that Andreotti decided to dedicate a more detailed analysis to the Polish situation. He focused on it, just at the end of his short mission in Warsaw, where he had been invited as president of the Foreign Affairs Committee of the Chamber of Deputies and met his daughter Marilena, recently moved there with her husband, the diplomat Ferruccio Marri Caciotti[30]. Not appreciating the enthusiastic and simplistic comments with which, in his opinion, the birth of Solidarity had been greeted in Italy, Andreotti wrote:

> Departure for Rome on the 23rd. Forty hours in Warsaw is such a short time that I cannot assess the situation, make judgments or forecasts. However, I have strengthened my opinion that the complexity of the problems is such that they require much more prudence abroad than is normally the case. In fact, alongside the political issues and the attempt at a completely new trade union model, there is a dual economic aspect to consider. On the one hand, there is the reduction in production and the currency deficit, leading to food rationing, long queues for supplies; on the other hand, the COMECON countries have an integrated energy industrial plan, so that the Polish slowdown has immediate repercussions in East Germany, Hungary and so on. Anyone who does not take these aspects into account is putting himself in an inadequate and merely polemical position, which is of no benefit to either the Poles or the others[31].

Woe betide, therefore, anyone who waved the flag of freedom and human rights superficially, without adequately considering the general picture and, above all, the risk of an unexpected and dangerous deterioration of the complex political, economic and social balance of Central-Eastern Europe. Andreotti, who had stressed the existence of a strong economic interdependence among the Warsaw Pact countries, feared that the potential political destabilization of Poland could have triggered a real domino effect beyond the Iron Curtain, for which the whole of Europe and Italy in particular were totally unprepared.

It was naturally the logic of realpolitik that inspired Giulio Andreotti, whose pragmatism was not appreciated by everyone within the DC, especially in light of what was happening in Poland. At the beginning of 1982, as the Roman statesman recounts in his *Diaries*, he had a bitter confrontation with Carlo Donat-Cattin, who had accused him of never having shown «effective solidarity

[30] https://www.esteri.it/mae/resource/doc/2015/01/stati_servizio_cessati.pdf (accessed on 12 December 2020).
[31] G. Andreotti, *I Diari Segreti*, cit., p. 225.

with the Polish people»[32]. But it was certainly not this criticism that changed Andreotti's structured realist approach to international relations. Between 4th August 1983 and 23rd July 1989 he would serve uninterruptedly as Foreign Minister in the governments led by Bettino Craxi, Amintore Fanfani, Roberto Goria and Ciriaco De Mita. The continuity of this pragmatic approach was thus proved by the participation of the Italian ambassador to Moscow, Giovanni Migliuolo, in November 1983, the only one among Westerners, in the military parade for the 66th anniversary of the Soviet revolution, and the real diplomatic offensive that the Italian government conducted in 1984 beyond the Iron Curtain, touching in particular Hungary, the German Democratic Republic and Poland (Di Nolfo, 2007; Petracchi 2007; Landoni 2018; Landoni 2019).

The *Italian Ostpolitik* was based on these fundamental guidelines: cooperation, dialogue and, above all, balance, which the resurgent debate on German reunification could have totally jeopardized. For this reason, speaking on 13 September 1984 at the *Festa dell'Unità*[33] in Rome, Andreotti had taken a clear position in favor of maintaining the status quo of the German borders and the existence of RFT and DDR. As Andreotti noted in his *Diaries*, it was the following salacious remark that unleashed the wrath of the German government, soon calmed by the intervention of the ambassador to Bonn, Luigi Vittorio Ferraris, and by a reassuring statement issued by the Prime Minister, Bettino Craxi: «I love Germany so much that I prefer two of it»[34]. In Andreotti's opinion, this bitter remark was justified by the persistence of a dangerous pan-German and anti-Italian sentiment. Using the South Tyrol issue as a pretext, as the Tyrolese extremists had done four days earlier in Innsbruck, celebrating the 175th anniversary of Andreas Hofer's victory over Napoleon's army and arguing with Rome, could have seriously damaged the European balance. That is why he wrote in his *Diaries*: «What I want to say is that just talking about the reunification of the *two Germanies* at the moment would lead any Soviet effort to work for détente to failure».

Andreotti and the enlargement of the EEC: the entry of Portugal and Spain and the Austria's rapprochement

At that juncture, it would not have been appropriate to tackle divisive issues that could potentially weaken the European continent as a whole and create unnecessary tensions within the European Community itself, dealing with the process of enlargement. In this context, Andreotti's role in securing the entry of Portugal and especially Spain into the EEC was naturally decisive. His

[32]Ivi, p. 238.
[33]It was an annual festival organized by the Italian Communist Party to finance and spread its official newspaper, «l'Unità», founded by Antonio Gramsci in 1924.
[34]G. Andreotti, *I Diari Segreti*, cit., p. 400.

mediation work, which culminated, despite France's strong resistance, in the European agreement of March 1985, during the semester of Italian presidency, was an authentic masterpiece of diplomacy. It represented the crowning achievement of a geopolitical design, functional to enhance the Europe's political profile, to strengthen the Mediterranean area and the role played by Italy into this quadrant, and to hinder any French-German leadership attempt (Micheletta 2017).

The political consolidation of Europe could certainly have benefited from the entry of Austria into the EEC, a fundamental country for cross-border trade and above all for the Alpine transit of Italian goods along the North-South axis. With Austria in the EEC, this movement could certainly have become even faster and more agile. Due to its strategic position, Vienna could have also contributed to bringing Western European countries closer to those beyond the curtain (Monzali 2017).

In Austria, the main supporter of the adhesion to the EEC was the skillful and enterprising Foreign Minister Alois Mock (Eichtinger-Wohnout 2012). Since the autumn of 1987 and then officially in the summer of 1989, he had sought and obtained an important support from his Italian counterpart, who had in fact long been convinced of the usefulness of this turning point. Andreotti made Rome's support for the enlargement of the EEC to include Austria depend on the definitive solution of two pending questions: the problem of Vienna's neutrality and therefore of a general agreement to be reached with Moscow and above all the dispute over Alto Adige. Italy envisaged a medium-long time frame for the desirable Austrian adhesion, which in fact took place only in 1995, three years after the closure of the South Tyrol dispute (Munich 1992). For Andreotti, it had to be included in the framework of a revolutionary, albeit controlled and peaceful, transformation of the European order, now unavoidable even for him. This process had been triggered by the important changes taking place especially in Hungary and Poland.

Andreotti faced with the 1989 turning points: towards the rebuilding of Europe's historical unity

Andreotti had the opportunity to talk about the profound historical meaning of this evolution, capable of further enhancing the cultural and geopolitical role of Europe and its unity, in Warsaw on 13 May 1989. It was on the occasion of the ceremony for the conferment of his second honorary degree in Poland, after the first conferred on him in 1984 by the University of Toruń[35]. Andreotti's speech before the highest authorities of the University of Warsaw deserves special attention. It is in fact the most authentic, clear and effective

[35] http://www.farnesina.ipzs.it/images/biblioteca/testi/1984%20Testi%20e%20Documenti%20sulla%20politica%20estera%20dell'Italia.pdf (accessed on 12 December 2020).

expression of his political, cultural and strategic vision of Europe. And above all, it contains the inspiring principles of the initiatives that the Italian government, headed by him, was to take between 1989 and 1991 in the face of German unification (Weidenfeld-Wagner-Bruck 1988; Zelikow-Rice 1996; Kohl 2005; Ritter 2009; Rödder 2009; Schwarz 2012), the Yugoslav crisis (Magaš 1993; Pirjevec 1993; Judah 1997; Meier 1999; Lampe 2000; Pavlowitch 2002; Lusa 2007) and the Albanian emergency (Micheletta 2013; Varsori 2013), as demonstrated by these passages in particular:

Two forces are driving our continent and producing profound changes: the progress of integration in Western Europe and the process of diversification and democratization in Eastern Europe. While interdependence may still seem like a generic and undefined concept for understanding the bonds that are being painstakingly built up every day in international relations, it takes on a very different weight and concreteness when referred to Europe. A Western Europe that is more united on the basis of freedom and pluralism cannot but be an even more valid point of reference for Eastern Europe and its changes [...]. The Western democracies are looking with some trepidation at the transformations taking place beyond the old fence between East and West and the word Europe is once again valid, in Budapest as in Warsaw, as the symbol of a civilization, the choice of a common destiny. I would like to recall De Gasperi's words on Western integration in order to strengthen young people's commitment: "What ideal should we give our youth as regards international relations, the future of our Europe, the world future, security, peace, if not this effort towards union? Do you want the myth of dictatorship, the myth of glory, the myth of the flag? I tell you that this myth of unity is also a myth of peace". The spirit of democracy affirmed by you today is manifested in the most typical of democratic processes, the electoral one [...]. The institutional transformations in the East will therefore be able to take us a long way and strengthen the moment of convergence between the "two Europe". We must learn to make these two great movements progress in parallel. A wise, realistic and far-sighted diplomacy will have to succeed in this [...]. The unifying element in Europe is, above all, the culture and the critical consciousness that has fuelled its progress. Today aspirations have the character of a peaceful revolution, and indeed the social term revolution is borrowed from astronomy [...]. Today European politics seem to be an authentic Copernican revolution. The individual is placed at the center of both economic development and security. Elective affinities buried by forty years of suspicion and mistrust are more likely to re-emerge. The Secretary of the Hungarian Communist Party, Karol Grosz, speaking recently in Davos, said: "Throughout our history we have experienced this, reason and heart say that our destiny is Europe". The plurality that is also the essence of modernity is therefore primarily peculiar to European civilization. Europe is also Christian, and John Paul II was right to insist on this root. Precisely in the awareness of this unity, the Pope proclaimed Cyril and Methodius, evangelizers of the Slavs, patrons of Europe,

placing them alongside St Benedict, to whom Paul VI had recognized the same attribute twenty-five years ago[36].

The rebuilding of Europe's historical unity was therefore at the heart of Andreotti's thinking. It was to be pursued gradually, in an absolutely peaceful and democratic manner and above all by lowering, as De Gasperi had recommended years earlier, the flag of nationalism, which was considered the main source of disintegration and conflict. In the prospect of unity and definitive democratic convergence between the "two Europe", hinted at by Andreotti in his Warsaw speech, the picture of the Austrian foreign minister, Alois Mock, and his Hungarian counterpart, Gyula Horn, cutting through the iron curtain which separated their two countries and which the fall of the Berlin Wall would shortly afterwards completely and definitively bring down, played a very important symbolic role.

This historical turning point took everyone by surprise, due to the unexpected speed with which it took place. The Italian concern, at that juncture, was to avoid an immediate domino effect beyond the Iron Curtain and an excessive weakening of Gorbačëv, even in the knowledge of an inevitable rearrangement of the European balance. Andreotti was convinced that the redefinition of the European balance would have to proceed by stages, without haste or dangerous leaps forward and above all in accordance with a multilateral logic. This is why the Italian government, along with France and United Kingdom, showed little liking for the proposal for an almost immediate German reunification, drawn up by Helmut Kohl (Varsori 2013). Rome, albeit without enthusiasm, could actually have given its green light to this solution, only if the timeframe for its implementation had been extended and if the German Chancellor had formally committed himself to accepting the Helsinki principles, the European borders and the internationalization, so to speak, of the entire reunification process. The birth of a new unified Germany should have taken place within the framework of a parallel and contextual process of political strengthening of the European Community and with the consent of NATO and CSCE.

In Andreotti's opinion, only the solid anchorage to a multilateral framework, within which Italy still had a certain weight, could have contained and neutralized the weight of the new German giant (Scarano 2017). On the contrary, Bonn considered that it had to deal only with the victorious powers of the Second World War as a priority, thus dealing a severe blow to Italy, whose demands were however partially satisfied on the occasion of the Dublin European Council, held in April 1990. At that meeting, without renouncing its

[36] http://digital.sturzo.it/archiviopersonale/andreotti/3241475/8 (accessed on 12 December 2020).

plan for rapid reunification, which was to become a reality as early as the beginning of October, the German government committed itself to accepting confrontation within the Atlantic Alliance and above all to supporting the project of political and economic strengthening of the EEC. This process culminated in fact in the Maastricht Treaty, which was signed on 7 February 1992 and created the European Union (Varsori 2013).

On the whole, Rome could be satisfied, because German reunification could in some way contribute to stabilizing the European balance and the international concert. It was all thanks to a «wise, realistic and far-sighted diplomacy», evoked by Andreotti in his Warsaw speech. It had proved capable of dealing with such a change, deactivating its potential disruptive power and making it an element of order and stability.

Saving Yugoslavia's integrity: the mission impossible of Italian government

With this same aim, the Italian government then tried to move in the much more complex Balkan scenario and also in the Danube area, attempting to assert the historical weight of a large and important geopolitical exposure in that quadrant. The mission was extremely difficult. Rome aimed to safeguard the institutional and political unity of Yugoslavia, neutralizing internal disintegrating pressures and stemming ethnic and religious-based nationalism, and to fill the gap between Western and Central-Eastern Europe, where the complex transition towards pluralism and full democracy was taking place. Rome wanted to create a zone of enhanced economic and political cooperation, destined, under Italian leadership, to become part of the European Community (Pirjevec 2002; Bucarelli 2004).

In this scenario, it is certainly not difficult to understand the importance given by Andreotti to the integrity of Yugoslavia, in its role of natural bridge between the Adriatic-Balkan and the Danubian-Carpathian areas. For the Italian government, the line set out on 1 October 1975 by the then Prime Minister, Aldo Moro, remained absolutely valid and topical, all the more so in the face of the ethnic tensions that had exploded in the country. Explaining the cornerstones of the Italian-Yugoslav agreement, soon to be signed in Osimo, to the Chamber of Deputies (Imperato-Monzali 2011; Monzali 2011; Monzali 2016), Moro said: «It is in Italy's essential interest that Yugoslavia be independent, intact and peaceful [...]. Fearsome reasons for contestation accumulate in the uncertainty and in an emotional climate»[37].

Fully in line with this approach, the Adriatic Initiative was launched by Italy in the autumn of 1989. This project was later opened also to Albania and

[37] https://www.camera.it/_dati/leg06/lavori/stenografici/sed0401/sed0401.pdf (accessed on 12 December 2020).

intended to stabilize the Balkan area (Varsori 2013; Varsori 2014). The so-called Quadrangular Agreement, signed in Budapest by Hungary, Yugoslavia, Austria and Italy, was then conceived with another aim: to connect the Balkan region with the Danube area. This initiative would have contributed to strengthening the overall unity of Europe, by connecting East and West through the Mediterranean basin. At the Vienna summit, in May 1990, Czechoslovakia was to be added to this agreement, followed in 1991 by Poland, whose adhesion transformed its name into Hexagonal (Staffelmayr 1991).

In Andreotti's opinion, this was the right instrument to neutralize the Yugoslav crisis, or at least to contain its most devastating aspects. In fact, an emergency meeting of the Hexagonal was convened in Dubrovnik on 26-27 July 1991.It ended with the approval of an important document drawn up by the Italian government and shared by all the participants. While reaffirming full respect for the principle of self-determination and the autonomous instances expressed by the various Yugoslav republics, the representatives of the Hexagonal supported the option to keep alive a common federal bond, even if updated to the new complex situation (Varsori 2013; Varsori 2014).

But it was the dramatic outbreak of the war in Croatia that caused this Italian-led diplomatic initiative to fail. Precisely the war marked the point of no return for the integrity of Yugoslavia. The last desperate sorties of the Italian government in the autumn of 1991 proved to be in vain. Rome, in the end, had to take note of the overall dissolution of the federal republic conceived by Tito (Mastny 1995). On 19 and 23 December 1991 respectively, the Holy See and Germany announced in fact their intention to recognize Slovenia and Croatia. On 13 January 1992, anticipating all the EEC countries, the Holy See officially recognized Slovenia and Croatia as independent and sovereign states[38]. So Italy too had no choice but to recognize, according to the EEC decision, the two new republics, on 15 January 1992 (Bucarelli 2004; Varsori 2013; Varsori 2014).

Conclusions

That was, then, an act of great symbolic value. With it, Italy in fact signed its surrender to the new international order and took note above all of its painful downgrading in terms of geopolitical power relations (Romero 2018). Its centrality on the world chessboard was directly related to the survival of a European balance that, although it could no longer clearly correspond to the one decided at the end of the Second World War, due to the important transformations occurred in the former socialist countries, was too quickly upset by the simultaneous dissolution of Yugoslavia and the Soviet Union. Their ethnic, political and institutional upheaval thus produced new structures, within

[38] http://www.vatican.va/beatificazione_gp2/documents/pontificato_gp2_it.html#1992 (accessed on 12 December 2020).

which Italy would have had to completely rethink itself and its role, with the decisive contribution of the political parties and their cultural elaboration. But just as the Italian political system was preparing to face such a delicate challenge, it was overwhelmed by the Tangentopoli scandal[39], the populist campaigns against the parties and the end of the so-called First Republic (Varsori 2013). Solid political balances and consolidated institutional practices where then disrupted by the iconoclastic fury of self-styled innovators and the emergence of a new ruling class that, without the fundamental cultural contribution of the political parties, proved incapable of expressing an authentic national vision and of imagining a new international role for Italy, one that was truly worthy of its history.

Bibliography

Alcock, A. E., 1970. *The History of the South Tyrol Question*, Michael Joseph Ltd for the Graduate Institute of International Studies, Geneva.

Andreotti, G., 1986. *De Gasperi visto da vicino*, Rizzoli, Milano.

Andreotti, G., 1974. *De Gasperi e la ricostruzione*, Cinque Lune, Roma.

Andreotti, G., 1977. *Intervista su De Gasperi*, edited by Antonio Gambino, Laterza, Bari.

Andreotti, G., 2006. *De Gasperi*, Sellerio, Palermo.

Ballini, P.L., 2009. *Dalla costruzione della democrazia alla nostra patria (1948-1954*), third volume of *Alcide De Gasperi*, Rubbettino, Soveria Mannelli.

Bange, O., Niedhart, G. (eds.), 2008. *Helsinki 1975 and the Transformation of Europe*, Berghahn Books, Oxford-New York.

Baris, T., 2018. *Andreotti, il Lazio e "Primavera". Dal radicamento locale alle correnti Dc (1946-1964)*, Studi Storici, 3, 779-808.

Benvenuti, S., von Hartungen, C. H. (eds.), 1998. *Ettore Tolomei (1865-1952). Un nazionalista di confine*, Museo Storico, Trento.

Bernardini, G. (ed.), 2016. *L'accordo De Gasperi-Gruber. Una storia internazionale*, Fondazione Bruno Kessler, Trento.

Boix, J., Espada A., 1991. *El deporte del poder. Vida y milagro de Juan Antonio Samaranch*, Temas de Hoy, Madrid.

Branciforte, L., 2016. *La sospettosa Spagna negli anni del neocentrismo italiano*, Spagna Contemporanea, 49, 47-67.

[39] This was the term used to describe the corrupt system, discovered during the nationwide judicial investigation called "Manipulite" (clean hands). It refers to Italian *tangente*, which means bribe given for public works contracts, and Greek *polis*, meaning city. This campaign, whose crucial figure was the public prosecutor Antonio Di Pietro, resulted in the demise of all the political parties of the so-called "First Republic".

Brizzi, R., Sbetti, N., 2018. *Storia della Coppa del Mondo di calcio(1930-2018). Politica, sport, globalizzazione*, Le Monnier, Firenze.

Brundu Olla, P., 1984, *Ostracismo e realpolitik. Gli alleati e la Spagna franchista negli anni del dopoguerra*, Celt, Cagliari.

Brundu Olla, P., 1990. *L'anello mancante. Il problema della Spagna franchista e l'organizzazione della difesa occidentale, 1947-1950*, Università degli Studi di Sassari, Dipartimento di economia, istituzioni e società, Cagliari.

Bucarelli, M., 2004. *L'Italia e le crisi jugoslave di fine secolo (1991-1999)*, in *Europa adriatica. Storia, relazioni, economia*, edited by Franco Botta and Italia Garzia, Laterza, Roma-Bari, pp. 73-116.

Bucarelli, M., 2008. *La "questione jugoslava" nella politica estera dell'Italia repubblicana* (1947-1999), Aracne, Roma.

Bucarelli, M., 2009. *Un'amicizia tardiva. La politica jugoslava dell'Italia repubblicana (1945-1992)*, in *Seduzione e coercizione in Adriatico. Reti, attori e strategie*, Franco Angeli, Milano, pp. 13-67.

Canavero, A.,Durand, J.-D. (eds.), 1999. *Il fattore religioso nell'integrazione europea*, Unicopli, Milano.

Canavero, A., 2003. *Alcide De Gasperi. Cristiano, democratico, europeo*, Rubbettino, Soveria Mannelli.

Canavero, A., 2013. *Alcide De Gasperi*, Il Sole 24 Ore, Milano.

Capperucci, V., 2010. *Il partito dei cattolici. Dall'Italia degasperiana alle correnti democristiane*, Rubbettino, Soveria Mannelli.

Chabod, F., 1962. *Storia dell'idea d'Europa*, Laterza, Bari.

Chenaux, P., 1990. *Une Europe Vaticane? Entre le Plan Marshall e le Traités de Rome*, Edition Ciaco, Bruxelles.

Chivino, R., 2014. *La Fiat in Polonia, Jugoslavia e Russia nei ricordi di Riccardo Chivino*, Fiat group marketing & corporate communication, Torino.

Citterio, F., Vaccaro L. (eds.), 2000. *Montini e l'Europa*, Morcelliana, Brescia.

Colummi, C., Ferrari, L., Nassisi, G., Trani, G., 1980. *Storia di un esodo. Istria 1945-1956*, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli Venezia Giulia, Trieste.

Corsini, U., Lill, R., 1988. *Alto Adige 1918-1946*, Provincia Autonoma di Bolzano, Bolzano.

Corsini, U., 1993. *Alcide De Gasperi e i "tedeschi" dell'Alto Adige*, Clio, 1, 97-105.

Corsini, U., 1994. *Problemi di un territorio di confine. Trentino e Alto Adige dalla sovranità austriaca all'accordo De Gasperi-Gruber*, Comune di Trento, Trento.

Craveri, P., 2012. *De Gasperi*, Mondadori, Milano.

D'Amelio, D., Di Michele, A., Mezzalira, G. (eds.), 2015. *La difesa dell'italianità. L'Ufficio per le zone di confine a Bolzano, Trento e Trieste (1945-1954)*, Bologna, Il Mulino.

D'Angelo, A., 2009. *Un democristiano alla difesa. Giulio Andreotti*, in *Le armi della Repubblica. Dalla Liberazione a oggi*, a cura di Nicola Labanca, Utet, Torino, pp. 626-638.

D'Angelo, A., 2017. *La dimensione europea della DC*, in *Giulio Andreotti e l'Europa*, ed. by Francesco Lefebvre d'Ovidio and Luca Micheletta, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, pp. 1-25.

Dannenberg, J., von, 2008. *The Foundations of Ostpolitik. The Making of the Moscow Treaty between West Germany and the USSR,* Oxford University Press, London-New York.

Delle Donne, G. (ed.), 1999. *A cinquant'anni dall'accordo De Gasperi-Gruber: costituzione e autonomia. Atti degli incontri*, Provincia Autonoma di Bolzano, Bolzano.

Di Nolfo, E., 2007. *La politica estera italiana negli anni Ottanta. Relazione introduttiva*, in *La politica estera italiana negli anni Ottanta*, edited by Ennio Di Nolfo, Marsilio, Venezia, pp. 3-15

Di Nolfo, E., 2010. *Giulio Andreotti e la politica estera italiana: alcuni aspetti*,in *Giulio Andreotti, l'uomo, il cattolico, lo statista*, edited by Mario Barone and Ennio Di Nolfo, Rubbettino, Soveria Mannelli, pp. 207-242.

Eichtinger, M. –Wohnout, H., 2012. *Alois Mock – Pioneer of European Unity*, in *Austrian Lives*, edited by Günter Bischof, Fritz Plasser, Eva Maltschnig, Innsbruck University Press, Innsbruck, pp. 164-186.

Ferrandi, M., 1986. *Ettore Tolomei. L'uomo che inventò l'Alto Adige*, Publilux, Trento.

Fink, C., Schaefer, B. (eds.), 2009. *Ostpolitik, 1969-1974. European and Global Responses*, Cambridge University Press, Cambridge.

Forcellese, T., 2013. *L'Italia e i Giochi olimpici. Un secolo di candidature: politica, istituzioni e diplomazia sportiva*, Franco Angeli, Milano.

Forcellese, T., 2020. *Il senso dei nostri limiti. Andreotti e i rapporti italo-sovietici negli anni della distensione*, Franco Angeli, Milano.

Formigoni, G., 2009. *Un'Europa cattolica ? I cattolici italiani e la costruzione europea*, in *L'Italia nella costruzione europea. Un bilancio storico (1957-2007)*, edited by Antonio Varsori and Piero Craveri, Franco Angeli, Milano, pp. 349-367.

Framke, G., 1987. *Im Kampf um Südtirol. Ettore Tolomei (1862-1952) und das "Archivio per l'Alto Adige"*, Niemeyer, Tübingen.

Franco, M., 2010. *Andreotti. La vita di un uomo politico, la storia di un'epoca*, Mondadori, Milano.

Franco, M., 2019. *C'era una volta Andreotti. Ritratto di un uomo, di un'epoca e di un Paese*, Solferino, Milano.

Gaja, R., 1988. *In margine ai più recenti sviluppi in Alto Adige*, Rivista di studi politici internazionali, 4, 587-593.

Gehler, M., 2005. *Österreichs Außenpolitik der Zweiten Republik. Von der alliierten Besatzung bis zum Europa des 21. Jahrunderts*, Studienverlag, Innsburck-Wien-Bozen.

Gelmi, J., 1986. *Kirchengeschichte Tirols*, Athesia, Bolzano.
Gelmi, J., 1984. *Die Brixner Bischöfe in der Geschichte Tirols*, Athesia, Bolzano.
Genscher, H.-D., 1995. *Erinnerungen*, Siedler, Berlin.
Gentiloni Silveri, U., 1998. *L'Italia e la nuova frontiera. Stati Uniti e centro-sinistra 1958-1965*, Il Mulino, Bologna.
Gheda, P., Robbe, F., 2015. *Andreotti e l'Italia di confine. Lotta politica e nazionalizzazione delle masse (1943-1954)*, Guerini e Associati, Milano.
Giovagnoli, A., 1996. *Il partito italiano. La Democrazia Cristiana dal 1942 al 1994*, Laterza, Roma-Bari.
Gorbačëv, M., 1996. *Erinnerungen*, Btb, München.
Gromiko, A., 1989. *Memorie*, Rizzoli, Milano.
Gruber, A., 1979. *L'Alto Adige sotto il fascismo*, Athesia, Bolzano.
Hofmann, A., 2007; *The Emergence of Détente in Europe. Brandt, Kennedy and the Formation of Ostpolitik*, Routledge, London-New York.
Imperato, F., Monzali, L., 2011.*Aldo Moro e il problema della cooperazione adriatica nella politica estera italiana 1963-1978*, in *Istria e Puglia fra Europa e Mediterraneo*, edited by Luciano Monzali and Fulvio Šuran, Edizioni Studium, Roma, pp. 21-61.
ISPI, 1988. *Alpe-Adria, una regione europea. Rapporto per il decimo anniversario della Comunità di lavoro Alpe-Adria*, ISPI, Milano.
Jaroszewska, B., 2014. *The National Identity of the Population of the Former Yugoslavia*, Przegląd Geopolityczny, 10, s. 33-48.
Judah, T., 1997. *The Serbs. History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, Yale University Press, Yale.
Kissinger, H., 1982. *Years of Upheaval*, Little, Brown and Co., Boston-Toronto.
Kohl, H., 2005. *Erinnerungen 1982-1990*, Droemer Knaur, München.
Lampe, R., 2000. *Yugoslavia as History. Twice there was a country*, Cambridge University Press, Cambridge.
Landoni, E., 2010. *U.N.I.R.E. l'ippica italiana: una difficile impresa per il fascismo*, l'Ornitorinco, Milano.
Landoni, E., 2018. *Alla ricerca di un ponte tra Est e Ovest e tra Nord e Sud: la politica estera di Bettino Craxi*, in *Ermeneutica del "Ponte". Materiali per una ricerca*, edited by Silvio Bolognini, Mimesis, Milano-Udine, pp. 857-872.
Landoni, E., 2019. *Craxi-Andreotti a włoska Ostpolitik*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica, 23, pp. 146-155.
Landoni, E., 2019. Il nuovo olimpismo di Juan Antonio Samaranch e la relazione speciale tra Italia e Comitato Olimpico Internazionale, *Italia Contemporanea*, 290, 42-67.
Loth, W., Soutou, G.H. (eds.), 2008. *The Making of Détente: Eastern and Western Europe in the Cold War, 1965-75,* Routledge, London-New York.

Ludlow, P. (ed.), 2007. *European Integration and the Cold War: Ostpolitik-Westpolitik, 1965-1973*, Routledge, London-New York.

Lusa, S., 2007. *La dissoluzione del potere. Il partito comunista sloveno ed il processo di democratizzazione della Repubblica*, Kappa vu, Udine.

Magaš, B., 1993. *The Distruction of Yugoslavia. Tracking the Break-up 1980-92*, Verso, London.

Malgeri, F., 2006. *La capacità progettuale di De Gasperi*, in *De Gasperi. Storia, memoria, attualità*, edited by Amos Ciabattoni and Armando Tarullo, Rubbettino, Soveria Mannelli, pp. 91-95.

Marcocchi, M., 1988. *La FUCI e i laureati di Montini e di Righetti: l'attenzione alla cultura europea*, Studium, 3, 383-408.

Mastny, V. (ed.), 1995. *Italy and East Central Europe. Dimensions of the Regional Relationship*, Westview Press, Boulder.

Meier, V., 1999. *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, C. H. Beck, München.

Micheletta, L., 2017. *Per una Spagna democratica, atlantica ed europea. Andreotti e l'adesione spagnola alle comunità europee*, in*Giulio Andreotti e l'Europa*, edited by Francesco Lefebvre d'Ovidio and Luca Micheletta, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, pp. 107-138.

Miletto, E., 2007. *Istria allo specchio. Storia e voci di una terra di confine*, Franco Angeli, Milano.

Miller, D., 1994. *Olympic revolution. The Olympic biography of Juan Antonio Samaranch*, Pavilion, London.

Möckli, D., 2009. *European Foreign Policy during the Cold War*, I. B. Tauris, London.

Molinari, F., Trebeschi M., 1994. *G. B. Montini maestro di religione. I corsi alla FUCI*, Fondazione Civiltà Bresciana, Brescia.

Monaco, R., 1992. *Chiusura della vertenza sull'Alto Adige*, Rivista di studi politici internazionali, 4, 531-542.

Monzali, L., 2004. *La questione jugoslava nella politica estera italiana dalla prima guerra mondiale ai trattati di Osimo (1914-1975)*, in *Europa adriatica. Storia, relazioni, economia*, edited by Franco Botta and Italo Garzia, Laterza, Roma-Bari, pp. 15-73.

Monzali, L., 2011. *"I nostri vicini devono essere nostri amici". Aldo Moro, l'Ostpolitik italiana e gli accordi di Osimo*, in *Aldo Moro, l'Italia repubblicana e i Balcani*, edited by Italo Garzia, Luciano Monzali, Massimo Bucarelli, Besa, Nardò.

Monzali, L., 2016. *A Difficult and Silent Return. Italian Exiles from Dalmatia and Yugoslav Zadar/Zara after the Second World War,* Balcanica, 47, pp. 317-328.

Monzali, L., 2016. *Aldo Moro, Italian Ostpolitik and Relations with Yugoslavia*, in *Italy, Tito's Yugoslavia and International Politics in The Age of Détente*, edited by Massimo Bucarelli, Luca Micheletta, Luciano Monzali, Luca Riccardi, Peter Lang, Bruxelles-London, pp. 199-216.

Monzali, L., 2016. *Giulio Andreotti e le relazioni italo-austriache 1972-1992*, Edizioni Alpha Beta Verlag, Merano.

Monzali, L., 2017. *Giulio Andreotti e il problema dell'adesione dell'Austria alla Comunità Economia Europea*, in *Giulio Andreotti e l'Europa*, edited by Francesco Lefebvre d'Ovidio and Luca Micheletta, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, pp. 77-106.

Moscati, R., 1972. *L'accordo De Gasperi-Gruber*, in «Clio», 4, 401-422.

Nuti, L., 1999. *Gli Stati Uniti e l'apertura a sinistra. Importanza e limiti della presenza americana in Italia*, Laterza, Roma-Bari.

Nuti, L., 2007. *La sfida nucleare. La politica estera e le armi atomiche 1945-1991*, Il Mulino, Bologna.

Obermair, H., Risse, S., Romeo, C. (eds.), 2012. *Regionale Zivilgesellschaft in Bewegung. Cittadini prima di tutto*,Folio Verlag, Wien.

Pastorelli, P., 1977. *La questione del confine italo-austriaco alla conferenza della pace (1945-1946)*, Storia e Politica, 1, 45-106.

Pavlowitch, S. K., 2002. *The History behind the Name*, Hurst & Co., London.

Pereira, J. C., 1995. *Spain's Changing Role in International Relations in the 1950s*, in *Europe 1045-1990s. The End of an Era?*, edited by Antonio Varsori, Palgrave Macmillan, Houndsmills.

Pernas i López, J., 2015. *Joan Antonio Samaranch. Regidor d'Esports de l'Ajuntament de Barcelona (1955-1961)*, Fundació Barcelona Olímpica.

Petracchi, G., 2007. *L'Italia e la "Ostpolitik"*, in *La politica estera italiana negli anni Ottanta*, edited by Ennio Di Nolfo, Marsilio, Venezia, pp.271-293.

Pirjevec, J., 1993. *Il giorno di San Vito. Jugoslavia 1918-1992. Storia di una tragedia*, Nuova Eri, Torino.

Pirjevec, J., 2002. *Le guerre jugoslave 1991-1999*, Einaudi, Torino.

Poropat, L., 1993. *Alpe-Adria e Iniziativa centro-europea. Cooperazione nell'Alpe-Adria e nell'area danubiana*, ESI, Napoli.

Preda, D., 2017. *Alcide De Gasperi: European Founding Father*, Peter Lang, Brussels.

Pupo, R., 2005. *Il lungo esodo*, Rizzoli, Milano.

Pupo, R., 2016. *Due vie per riconciliare il passato delle nazioni? Dalle commissioni storico culturali italo-slovena e italo-croata alle giornate memoriali*, Italia Contemporanea, 282, 3, 233-256.

Ripa di Meana, C., Mecucci, G., 2007. *L'ordine di Mosca: fermate la Biennale del dissenso*, Liberal stampa, Roma.

Ritter, G., 2009. *Wir sind das Wolk! Wir sind Ein Wolk! Geschichte der deutschen Einigung*, C. H. Beck, München.

Rödder, A., 2009; *Deutschland einig Vaterland. Die Geschichte der Wiedervereinigung*, C.H. Beck, München.

Romero, F., 2018. *La politica estera dell'Italia dopo la Guerra fredda. Vincoli e opportunità*, Italia Contemporanea, 3, 172-184.

Rumi, G., 2004. *Il "caso" De Gasperi*, in *Dovuto a De Gasperi. Testimonianze e documenti nel 50° anniversario della morte*, edited by Nicola Guiso, Ares, Milano, pp. 159-164.

Sbetti, N., Tulli, U., 2016. *La fine di una reciproca negazione. Riflessione sullo sport nella storia delle relazioni internazionali*, Ricerche di storia politica, 2, 193-202.

Sbetti, N., 2012. *Giochi di potere. Olimpiadi e politica da Atene a Londra 1896-2012*, Le Monnier, Firenze.

Sbetti, N., 2020. *Giochi diplomatici. Sport e politica estera nell'Italia del secondo dopoguerra*, Viella, Roma.

Scarano, F., 2012. *Tra Mussolini e Hitler. Le opzioni dei sudtirolesi nella politica estera fascista*, Franco Angeli, Milano.

Scarano, F., 2017. *Le relazioni con la Repubblica Federale di Germania e la questione tedesca*, in*Giulio Andreotti e l'Europa*, edited by Francesco Lefebvre d'Ovidio and Luca Micheletta, *Edizioni di Storia e Letteratura*, Roma, pp. 27-46.

Schmidt, H., 1992. *Die Deutschen und ihre Nachbarn*, Goldmann, Berlin.

Schwarz, H. P., 2012. *Helmut Kohl. Eine politische Biographie*, DVA, München.

Scoppola, P., 1988. *La proposta politica di De Gasperi*, Il Mulino, Bologna.

Serra, E. (ed.), 1988. *L'accordo De Gasperi-Gruber nei documenti diplomatici italiani e austriaci*, Regione Autonoma Trentino Alto Adige, Trento.

Spiri, A., Zaslavsky, V., 2006. *I socialisti italiani e il dissenso nell'Est europeo*, in *Bettino Craxi, il socialismo europeo e il sistema internazionale*, edited by Andrea Spiri, Marsilio, Venezia, 155-181.

Staffelmayr, E., 1991. *Die Dynamik der Entwicklung in Europa – Die Pentagonale als Beispiel einer neuen Nachbarschaftspolitik Österreichs*, Österreichisches Jahrbuch für Politik 1990, Böhlau, Wien-München, pp. 711-722.

Steininger, R., 1999. *Südtirol 1918-1999*, Studienverlag, Wien.

Steininger, R., 1999. *Südtirol zwischen Diplomatie und Terror 1947-1969*, Athesia, Bozen.

Steurer, L., 1980. *Sudtirol zwischen Rom und Berlin. 1919-1939*, Europaverlag, Wien.

Tavani, S., 2010. *L'Ostpolitik italiana nella politica estera di Giulio Andreotti*, in *Giulio Andreotti, l'uomo, il cattolico, lo statista*, edited by Mario Barone and Ennio Di Nolfo, Rubbettino, Soveria Mannelli, pp. 243-304.

Tavani, S., 2014. *Muddling Through the European Bloc System. The Evolution of Italian-Polish Relations over the 1970's and 1980's*, in *Disintegration and Integration in East-Central Europe. 1919 – post-1989*, edited by Wilfried Loth and Nicolae Pãun, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

Toscano, M., 1967. *Storia diplomatica della questione dell'Alto Adige*, Laterza, Bari.

Vallerin, M., 2018. *La memoria delle foibe e dell'esodo giuliano-dalmata. Le rivendicazioni della destra italiana e il dibattito nelle istituzioni europee*, Italia Contemporanea, 288, 3, 99-114.

Vallini, E., 1961. *La questione dell'Alto Adige*, Parenti, Firenze.

Varsori, A., 2013. *L'Italia e la fine della guerra fredda. La politica estera dei governi Andreotti (1989-1992)*, Il Mulino, Bologna.

Varsori, A., 2014. *L'Italia e la fine della guerra fredda: la politica estera dei governi Andreotti (1989-1992)*, in *Disintegration and Integration in East-Central Europe. 1919 – post-1989*, edited by Wilfried Loth and Nicolae Păun, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

Villani, A., 2017. *Andreotti e l'integrazione politica europea. Dal rapporto Tindemans all'iniziativa Spinelli (1975-1984)*, in *Giulio Andreotti e l'Europa*, edited by Francesco Lefebvre d'Ovidio and Luca Micheletta, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, pp. 177-196.

Villaume, P., Westad, O. (eds.), 2010. *Perforating the Iron Curtain. European Détente, Transatlantic Relations, and the Cold War, 1965-1985,* Museum Tusculanum Press, Copenhagen.

Virloget, K., Gousseff, C., Corni G. (eds.), 2015. *At Home but Foreigners. Population Transfers in 20th Century Istria*, Univerzitetna založba Annales, Koper.

Weidenfeld, W., Wagner, P.M., Bruck, E., 1988; *Außenpolitik für die deutsche Einheit: die Entscheidungsjahre*, in *Geschichte der deutschen Einigung*, C. H. Beck, München.

Zaccaria, B., 2020. *Yugoslavia, Italy, and European integration: was Osimo 1975 a Pyrrhic victory?*, Cold War History, 4, 503-520.

Zelikow, P., Rice, C., 1996. *Germany unified and Europe transformed. A Study in Statecraft*, Harvard University Press, Cambridge.

Polityka równowagi sił w Europie Giulio Andreottiego

Giulio Andreotti to postać wyjątkowa w całej historii Republiki Włoskiej. Od roku 1946, kiedy zaczął pełnić funkcje publiczne, siedmiokrotnie sprawował urząd premiera, natomiast stanowisko ministerialne obejmował aż 32 razy. Kiedy zmarł w 2013 r. w wieku 94 lat, był uosobieniem władzy. Dzięki jego niezwykłej politycznej długowieczności i osiągniętym wpływom, postać jego przyciąga zainteresowanie opinii publicznej i badaczy. Świadczy o tym szereg opracowań historiograficznych, które ukazały się zwłaszcza po jego śmierci, a także produkcja filmowa Il Divo Paolo Sorrentiniego. Niedawna publikacja jego tajnych pamiętników, odnoszących się do dekady 1979-1989, rzuciła nowe światło na prawdziwe powołanie polityczne Andreottiego, jakim była dyplomacja. W opinii Andreottiego jest to niezbędne narzędzie rozwoju stabilnych stosunków międzynarodowych, utrwalenia geopolitycznej specyfiki Włoch, pozwalające jednocześnie na uwzględnienie interesów wielkich mocarstw, zachowanie lojalności atlantyckiej, a zwłaszcza utrzymanie równowagi sił w Europie. Głównym celem niniejszego artykułu jest zatem prześledzenie działań Andreottiego mających na celu obronę stabilności politycznej Europy, oraz analiza

charakterystycznych cech i inspirujących motywów prowadzonej przez niego "polityki równowagi".

Słowa kluczowe: Giulio Andreotti, Europa, równowaga sił, granice, żelazna kurtyna.

Białoskórski, R., 2021. *Regional Security System after the Cold War - A Game of Power and Interest*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 43-60.

Robert BIAŁOSKÓRSKI
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

REGIONAL SECURITY SYSTEM AFTER THE COLD WAR – A GAME OF POWER AND INTEREST

Abstract:

The paper analyses the regional security system (RSS) concept consisting of regional security organizations (RSOs) related to five regional security blocks (RSBs): Western RSB, CIS/CSTO RSB, CIS-Asia RSB, African RSB, and East-West RSB, after a Cold War. Relying on the empirical data received from powermetric formal model approach, the balance of power, as well as the security interests of the RSBs have been determined. The East-West RSB represented by the OSCE is the leader in all categories of powermetric ranking according to economic power, military power, and geopolitical power, composed by the NATO's, EU's, as well as the CIS/CSTO RSB countries. The economic, military, and geopolitical power of the NATO (more broadly the Western RSB) is the strongest pillar of the OSCE power. The non-NATO states, like the Russian Federation only slightly impact the power of the OSCE. The security interests of the Western RSB countries are quite different in comparison to the CIS/CSTO RSB states in OSCE.

Keywords: NATO, OSCE, CIS, CSTO, SCO, EU, ANZUS, African Union, international security, powermetrics, economic power, military power, geopolitical power.

Introduction

In a realistic approach to international relations and security studies, the states and other international actors are rivalling to get the best possible position in the hierarchy (ranking) of the international system. The states, as well as intergovernmental organizations are still the core actors of international relations. The rivalry in the international system, in particular between states, is a so-called 'zero-sum game', where the 'winning' of one side is a 'loss' of the other side(s) with the same size. During the rivaling, the ratio of power of states in the model is constantly changing, but a global power does not change and is always equal to one hundred percent. To get the best possible position in the

international hierarchy, states have to maximize their sociological power (Mazur, 1996, p. 183)[1]. This last mainly depends on a general (tangible and intellectual), potential, political and social support (will), and appropriate implementation of the national interests of the state, through an optimal policy and strategy (Sułek, 2010, p. 98; Moczulski, 1999, pp. 402–403). During rivalling, the states interact. Due to the global limited resources, the states have to calculate the possibility of pursuing their national interests. For this purpose, they always adapt two forms of rivalling: *(1) cooperation* (trade resources) or *(2) struggle* (other resources). The cooperation is a so-called 'positive-sum game', where all players profit, but in different degree. Struggle (in different spheres: political, economic, military, etc.) is a so-called 'negative-sum game', in which all players lose also in a different quantity. Finally, the states are permanently use alternate (more or less) both of this rivalling instruments depending on the specific conditions (Sułek, 2013, pp. 23–27).

The article presents the new concept of the regional security system (RSS) constituted after the Cold War according to actually available data. This research concept tests the game of power and interest between the regional security organizations (RSOs) and leads to a realistic approach in estimating of the possibilities of maximizing the power of RSOs in the RSS. The research has been based on the one of the powermetric method of measuring the power of states to evaluate the game of power and analysis and critique of the research sources and strategic documents to assess the game of strategic interests in the framework of RSS.

The Regional Security System

As a research subject, the regional security system concept is composed by eight top regional security organizations grouped in five regional security blocks: Western RSB (NATO, EU, ANZUS), CIS/CSTO (co called 'Russian') RSB (CIS, CSTO), CIS-Asia (co called 'Russian-Asian) RSB (SCO), African RSB (AU) and East-West RSB (OSCE) (Table 1).

The regional security organizations are different in quantitative (number of member states, ranking position) and qualitative (power index) dimensions. The existing similarities in terms of national security interests determine the communal belonging of states to RSOs and RSBs. EU's member states were considered according to the evaluated data (2019), but taking into account the decreasing of its power after Brexit in January 2020 (EU-27). Moreover the accession of Northern Macedonia to NATO on March 2020 is not included, but

[1] It refers to cybernetic theory of known Polish scientist Marian Mazur and considers a power in the category of sociological power. There are two principle forms of sociological power of state: (1) Internal power – within political system of state and (2) External power – in the international system.

this did not significantly affect the general balance of the alliance's power (Table 2).

Table 1. The regional security system concept

Regional Security Organization (RSO)	Western RSB	CIS/CSTO ('Russian')RSB	CIS-Asia ('Russian-Asian')RSB	African RSB	East-West RSB
North Atlantic Treaty Organization (NATO)	+				
European Union (EU)	+				
Australian, New Zealanad, United States Security Treaty ('Pacific Security Treaty', ANZUS)	+				
Commonwealthof Independent States (CIS)		+			
Collective Security Treaty Organization (CSTO)		+			
Shanghai Cooperation Organization (SCO)			+		
African Union (AU)				+	
Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)					+

Source: own elaboration.

Methodology

Among the methods of measurement of power (Höhn, 2011), a powermetric approach is very useful in geostrategic studies (Białoskórski, 2018). Powermetrics is a new term, introduced by the Polish scientist Mirosław Sułek[2] (Sułek, 2013), combining two concepts – "power" and "metric". It has been adopted on the grounds of Polish science. Powermetrics is an applied science dealing with measurement, assessments, and evaluation of the public life participant's (actor) power, particularly of states, and the modelling, simulation, and forecast of the relationship between them in a global, regional and local dimensions. The powermetric research focused on two main areas: 1) economic – resulting from the desire to rationalize the costs (expenditures) of the

[2] Mirosław Sułek is a professor at the Faculty of Political Sciences and International Relations at the Warsaw University. He is an economist, praxeologyst and analyst of the strategic studies. He is an active member of the Polish Society of International Studies and Polish Geopolitical Society and Vice-President of the Polish Scientific Society of Praxeology. He is considered as the founder and popularizer of the Polish powermetric school.

Table 2. Regional security organizations (permanent member states in alphabetical order) in 2019

No.	OSCE	AU	NATO	EU	CIS	SCO	CSTO	ANZUS
1	Albania	Algeria	Albania	Austria	Armenia	China	Armenia	Australia
2	Andorra	Angola	Belgium	Belgium	Azerbaijan	India	Belarus	New Zealand
3	Armenia	Benin	Bulgaria	Bulgaria	Belarus	Kazakhstan	Kazakhstan	United States
4	Austria	Botswana	Canada	Croatia	Kazakhstan	Kyrgyz Rep.	Kyrgyz Rep.	
5	Azerbaijan	Burkina Faso	Croatia	Cyprus	Kyrgyz Rep.	Pakistan	Russian Fed.	
6	Belarus	Burundi	Czech Rep.	Czech Rep.	Moldova	Russian Fed.	Tajikistan	
7	Belgium	Cabo Verde	Denmark	Denmark	Russian Fed.	Tajikistan		
8	Bosnia and Herz.	Cameroon	Estonia	Estonia	Tajikistan	Uzbekistan		
9	Bulgaria	Central African Rep.	France	Finland	Uzbekistan			
10	Canada	Chad	Germany	France				
11	Croatia	Comoros	Greece	Germany				
12	Cyprus	Congo, Dem. Rep.	Hungary	Greece				
13	Czech Rep.	Congo, Rep.	Iceland	Hungary				
14	Denmark	Cote d'Ivoire	Italy	Ireland				
15	Estonia	Djibouti	Latvia	Italy				
16	Finland	Egypt, Arab Rep.	Lithuania	Latvia				
17	France	Equatorial Guinea	Luxembourg	Lithuania				
18	Georgia	Eritrea	Montenegro	Luxembourg				
19	Germany	Eswatini	Netherlands	Malta				
20	Greece	Ethiopia	Norway	Netherlands				
21	Hungary	Gabon	Poland	Poland				
22	Iceland	Gambia, The	Portugal	Portugal				
23	Ireland	Ghana	Romania	Romania				
24	Italy	Guinea	Slovak Rep.	Slovak Rep.				
25	Kazakhstan	Guinea-Bissau	Slovenia	Slovenia				
26	Kyrgyz Rep.	Kenya	Spain	Spain				
27	Latvia	Lesotho	Turkey	Sweden				
28	Liechtenstein	Liberia	United Kingdom	United Kingdom				
29	Lithuania	Libya	United States					
30	Luxembourg	Madagascar						
31	Malta	Malawi						
32	Moldova	Mali						
33	Monaco	Mauritania						
34	Mongolia	Mauritius						
35	Montenegro	Morocco						
36	Netherlands	Mozambique						
37	North Macedonia	Namibia						
38	Norway	Niger						
39	Poland	Nigeria						
40	Portugal	Rwanda						
41	Romania	Sao Tome and Principe						
42	Russian Fed.	Sahrawi Rep.						
43	San Marino	Senegal						
44	Serbia	Seychelles						
45	Slovak Rep.	Sierra Leone						
46	Slovenia	Somalia						
47	Spain	South Africa						
48	Sweden	South Sudan						
49	Switzerland	Sudan						
50	Tajikistan	Tanzania						
51	Turkey	Togo						
52	Turkmenistan	Tunisia						
53	Ukraine	Uganda						
54	United Kingdom	Zambia						
55	United States	Zimbabwe						
56	Uzbekistan							
57	Vatican (Holy See)							

Source: own work.

development and defence in certain circumstances and conscious of their formation; 2) political-military – resulting from the desire to occupy the best position and to play the best role in the international system.

The synthetic formal model according to M. Sułek powermetric approach assumes three categories of power: (1) Economic Power (EP), (2) Military Power (MP), and (3) Geopolitical Power (GP) (Table 3).

Table 3. Synthetic formal powermetric model

(1) Economic Power	(3) Geopolitical Power
$EP = (GDP)^{0.652} \times L^{0.217} \times a^{0.109}$ Where: *EP* – EconomicPower (Sułek, 2001, p. 87–97)[3], *GDP* – *G*ross Domestic Product, *L* – Population, *a* – Area (Territory).	$GP = \frac{EP + (2 \times MP)}{3}$ Where: *GP* – Geopolitical Power, *EP* – Economic Power, *MP* – Military Power.
(2) Military Power	
$MP = (MEX)^{0.652} \times S^{0.217} \times a^{0.109}$ Where: *MP* – Military Power (Sułek, 2001, p. 87–97)[4], MEX – Military Expenditures, S – Soldiers (active), *a* – Area (Territory).	

Source: (Sułek, 2020), (Białoskórski, Kiczma, Sułek, 2019).

In a narrow sense, the economic power expresses only the organizational and production ability or the collective action ability as the stream (flow) of the gross domestic product (GDP) in time. Broad sense of EP formula takes also under consideration demographic and spatial (territory) factors. In this sense, EP includes MP and may alternatively be called a general power. Thus, the military power formula is based on an economic power approach (EP) stressing the total (general) character of power, including MP. The flow of military expenditures (MEX) expressed in time reflects the organizational and production skills (ability to collective activity) of state. It has to be noted, that the MP expresses a conventional military power without nuclear factor, which has to be researched separately, as a new scientific task, not included in this article. The geopolitical power formula stresses the total character of power, including EP and twice strengthened MP of state. It is necessary to note that the GP formula is a working concept still being developed.

The exponent values of the factors of power formulas are different, expressing their different weights, from the largest 0.625 (GDP, MEX), to 0.217 (L, S) and 0.109 (a). This concept was determined by M. Sułek using the deductive method (Sułek, 2020).

The value of the world power is always a hundred percent (100%), so the power of every state is a fraction (share) of a global value. The formal powermetric model adopted in this research can be implemented to measure the

[3]The exponent values were determined by the deductive method.
[4] The exponent values were determined by the deductive method.

power of individual states as well as the organizations (i.e., a sum of power values of all permanent member states).

The Game of Power

The East-West RSB is composed of only one RSO - the OSCE - with the largest57 permanent member states. The OSCE is the leader in all categories of the powermetric ranking (Table 3). It consists of top economic, military, and geopolitical power states, such as: the United States, the Russian Federation, Germany, and France (Table 4).These all states take also a high position in a world ranking of power (Table 5). All NATO permanent member states belong to the OSCE. It should be noted that the power of the NATO (2. rank) is 85% of EP, 86% of MP, and 85% of GP of the OSCE.

It means, that the power of the NATO (more broadly **the Western RSB**) is a pillar of the OSCE power and the non-NATO states, like the Russian Federation only slightly impact the power of the OSCE. The other participants of the Western RSB, the non-EUNATO states, especially the United States, Canada, and Turkey, are a pillar of the NATO power with 58% of EP, 70% of MP and 66% of GP (table 6). The EU power leaders are the strongest European states, i.e., Germany, France, and the United Kingdom (table 4). According to the power simulation in 2019, after Brexit, EU losses on average 15% of power (table 7). It is also the significant reduction power of the Western RSB. The ANZUS is still strong the hegemonic power of the United States – 90% of EP, 94% of MP, and 93% of GP. The power of NATO is also very strong with the United States power –49% of EP, 64% of MP, and 59% of GP (table 6).

The CIS/CSTO('Russian') RSB consists of the two RSOs - CIS and its military alliance CSTO. This RSO ranks low in the ranking of power (table 3). It is important to note that the CIS and CSTO power is only about 11% of the NATO power(!). The Russian Federation is the absolutely hegemonic power state in this RSB (table 4).

The CIS-Asia ('Russian-Asia') RSB is composed by the only one RSO – SCO. It is the principle political-military cooperation platform between the Russian Federation and China. Both states are cooperating to reduce the political-military global advantage of the United States and the Western RSB. The SCO takes the high third position in the economic power and fourth rank in both military and geopolitical power rankings (table 3).The SCO economic power is high, 79% of the NATO capacity, 55% of MP, and in total 62% of GP. China is dominant state in the SCO with 65% of EP (India – 20% and Russia – 10%), 53% of MP (India – 21% and Russia –20%) and 58% of GP (India – 21% and Russia – 16%) (table 4).India and Pakistan permanent membership significantly increased the total power of SCO (both states are also nuclear power) and reduced the power and political position of the Russian Federation.

It is interesting to note that the China power (one state) is comparable to the total EU power (28 states) (table 8).

The African RSB is composed of only one RSO – the African Union (AU). Despite the large number of permanent member states (55), only two less than the OSCE (57), the AU takes further items in power ranking among all considered RSO – 7. in EP, 9. in MP and 7. in GP. The AU, as well as the CIS/CSTO notes the law values of all indicators of power (Table 3). Nigeria (leader in EP ranking) and Algeria (leader in MP and GP) are the strongest states in African RSB (table 4).

Table 3. The balance of power of the regional security organizations (RSO) in 2019 (world=100%)

Rank	RSO	GDP	RSO	L	RSO	a	RSO	MEX	RSO	S	RSO	EP	RSO	MP	RSO	GP
1	OSCE	52.25	SCO	41.61	OSCE	36.76	OSCE	60.73	SCO	25.90	OSCE	36.55	OSCE	42.05	OSCE	40.22
2	NATO	46.85	AU	16.98	SCO	25.89	NATO	56.16	OSCE	24.41	NATO	31.01	NATO	36.03	NATO	34.35
3	ANZUS	26.24	OSCE	16.79	AU	23.07	ANZUS	41.15	NATO	16.40	SCO	24.59	ANZUS	24.43	ANZUS	21.87
4	SCO	22.17	NATO	12.27	NATO	17.97	SCO	17.43	AU	12.14	ANZUS	16.74	SCO	19.89	SCO	21.45
6	EU	17.77	EU	6.70	CIS	15.85	EU	15.57	EU	7.59	EU	14.05	EU	11.64	EU	12.44
7	AU	2.76	ANZUS	4.67	CSTO	15.42	CIS	3.07	ANZUS	7.28	AU	5.34	CIS	4.45	AU	4.25
8	CIS	2.38	CIS	3.09	ANZUS	13.43	CSTO	2.96	CIS	5.83	CIS	3.31	CSTO	4.30	CIS	4.07
9	CSTO	2.25	CSTO	2.49	EU	3.14	AU	2.06	CSTO	5.23	CSTO	3.07	AU	3.70	CSTO	3.89

Source: Own elaboration on the basis of Sulek formal model and data from: The World Bank (2020) and The Military Balance (2020).

Table 4. The power of the top three countries of regional security organizations in 2019 (world=100%)

Regional Security Block (RSB)	East-West RSB		Western RSB						CIS/CSTO ('Russian') RSB				CIS-Asia ('Russian-Asian') Block		African Block	
RSO / Power	OSCE		NATO		EU		ANZUS		CIS		CSTO		SCO		AU	
EP	United States	15.11	United States	15.11	Germany	2.56	United States	15.11	Russian Federation	2.58	Russian Federation	2.58	China	15.97	Nigeria	0.85
	Russian Federation	2.58	Germany	2.56	France	2.05	Australia	1.43	Kazakhstan	0.31	Kazakhstan	0.31	India	4.92	South Africa	0.57
	Germany	2.56	France	2.05	United Kingdom	1.92	New Zealand	0.20	Uzbekistan	0.14	Belarus	0.10	Russian Federation	2.58	Egypt, Arab Rep.	0.57
MP	United States	22.97	United States	22.97	France	2.09	United States	22.97	Russian Federation	3.96	Russian Federation	3.96	China	10.53	Algeria	0.78
	Russian Federation	3.96	France	2.09	Germany	1.85	Australia	1.32	Kazakhstan	0.18	Kazakhstan	0.18	India	4.23	Egypt, Arab Rep.	0.44
	France	2.09	Germany	1.85	United Kingdom	1.84	New Zealand	0.14	Azerbaijan	0.15	Belarus	0.08	Russian Federation	3.96	Morocco	0.36
GP	United States	20.35	United States	20.35	Germany	2.08	United States	20.35	Russian Federation	3.50	Russian Federation	3.50	China	12.34	Algeria	0.64
	Russian Federation	3.50	Germany	2.08	France	2.07	Australia	1.36	Kazakhstan	0.22	Kazakhstan	0.223	India	4.46	Egypt, Arab Rep.	0.48
	Germany	2.08	France	2.07	United Kingdom	1.87	New Zealand	0.16	Azerbaijan	0.13	Belarus	0.086	Russian Federation	3.50	Nigeria	0.44

Source: Own elaboration on the basis of Sułek formal model and data from: The World Bank (2020) and The Military Balance (2020).

Table 5. The global balance of power of the top ten countries in 2019 (world=100%)

Rank (EP)	Country Name	GDP	Country Name	L	Country Name	a	Country Name	MEX	Country Name	S	Country Name	EP	Country Name	MP	Country Name	GP
1	United States	24.419	China	18.215	Russian Federation	12.860	United States	39.521	China	10.251	China	15.966	United States	22.972	United States	20.350
2	China	16.345	India	17.807	China	7.372	China	10.457	India	7.334	United States	15.104	China	10.533	China	12.344
3	Japan	5.791	United States	4.278	United States	7.183	India	3.495	United States	6.951	India	4.915	India	4.229	India	4.458
4	Germany	4.382	Brazil	2.750	Canada	7.141	United Kingdom	3.163	Russian Federation	4.534	Japan	3.381	Russian Federation	3.955	Russian Federation	3.497
5	India	3.276	Russian Federation	1.881	Brazil	6.563	France	3.017	Brazil	1.849	Brazil	2.742	Brazil	2.097	Japan	2.449
6	United Kingdom	3.222	Japan	1.645	India	2.335	Japan	2.805	Japan	1.244	Russian Federation	2.580	France	2.086	Brazil	2.312
7	France	3.095	Germany	1.083	France	0.430	Germany	2.803	France	1.028	Germany	2.563	Japan	1.984	Germany	2.084
8	Brazil	2.097	France	0.874	Japan	0.286	Russian Federation	2.783	Germany	0.912	France	2.047	Germany	1.845	France	2.073
9	Canada	1.979	United Kingdom	0.871	Germany	0.274	Brazil	1.586	United Kingdom	0.746	United Kingdom	1.921	United Kingdom	1.836	United Kingdom	1.864
10	Russian Federation	1.937	Canada	0.490	United Kingdom	0.190	Canada	1.081	Canada	0.337	Canada	1.833	Canada	1.140	Canada	1.371

Source: Own elaboration on the basis of Sułek formal model and data from: The World Bank (2020) and The Military Balance (2020).

Table 6. The structure of balance of power in NATO in 2019 (world=100%)

	EP	MP	GP
EU Members (23)	12.98	10.91	11.60
Non-EU Members (6)*)	18.03	25.12	22.75
United States	15.11	22.97	20.35
Excl. United States	15.90	13.06	14.01
Total	31.01	36.03	34.35

Legend: *)United States, Canada, Turkey, Norway, Iceland, Montenegro.
Source: own study.

Table 7. The power simulation of EU after Brexit according to data from 2019 (EU to UK=100%)

	GDP	L	a	MEX	S	EP	MP	GP
EU	85	87	94	80	90	86	84	85
United Kingdom	15	13	6	20	10	14	16	15

Source: own study.

Table 8. The structure of balance of power between the United States, China and the European Union in 2019 (world=100%)

Rank	State/RSO	EP	MP	GP
1	**United States**	15.11	22.97	20.35
2	**China**	15.97	10.53	12.34
3	**European Union**	14.05	11.64	12.44

Source: own study.

The game of security interests

The security interests of RSOs united in the Western RSB are focused on the implementation of common geostrategic goals of the NATO, EU, and ANZUS, i.e., collective defence and protection of peace and security of all member states. It is the strongest RSB with the top rank of economy, military, and geopolitical power supporting their implementation. However, it is strong depending on a political will and strong cooperation of all NATO Alliances.

After the Cold War the Western RSB faces an increasing number of external and internal challenges, diverging national interests, growing polarisation in internal policies of member states, finding increasing difficult common positions. In the external dimension, the Western RSB meets a strong political military struggling with the CIS/CSTO Block states led by the Russian Federation, strengthened by the CIS-Asia Block states with the Russo-Chinese cooperation impact. In the internal dimension, there are a number of challenges such as (1) differing narratives on the future of trans-Atlantic relations and the Western RSB; France and Germany focus on the U.S. rivalry with China and claim that Washington is gradually withdrawing politically and militarily from Europe, while the eastern flank countries (with Poland in the forefront) emphasise the return of the U.S. to Europe and the unprecedented political and

military engagement in the region, (2) the varying threat perceptions; since 2014, NATO has started to strengthen the collective defence on the eastern flank countries by increasing allied military presence in Poland, the Baltic states and Romania; Washington wants to direct the NATO attention to China's increasingly assertive and growing economic and military power, also (or above all) relates to Chinese activity in Europe affecting broader security (5G civilian telecommunication network discussion); France and Germany present the different political-military attitude to the Russian threat than Middle and Eastern Europe countries, (3) insufficient consultations on strategic issues, like operations in northern Syria (e.g. the U.S. decision to withdrawal of troops; Turkish uncoordinated military offensive targeted against Kurdish groups allied with the U.S.; a German proposal to set up a security zone and French conserning reopening a strategic dialogue with Russia without consulting the Allies), (4) disagreements over defence spending; the 2% of GDP defence investment pledge to be fulfilled by 2024 is inalterably on NATO's agenda, however, twelve Allies (including Germany and Italy) still allocate less than 1.4% of their military expenditures and (5) the imbalance of power as the question of leadership inside the Alliance, especially between U.S. and the European countries (Gotkowska, 2019).

The NATO is still in the transformation process and faces the challenge how to better manage Europe's collective defence on the eastern flank and crisis response in the southern neighbourhood. The European pillar of the NATO has to be strengthened and an intra-European unity and consensus in European security and defence policy, taking into account various perspectives i.a. between France, Germany, and Poland, has to be found. The political-military agreement on the European military capabilities and policy coordination should be developed to strengthen the Alliance and relations with the United States without adversely affecting the NATO and trans-Atlantic ties. It is still the best political-military option for all NATO Allies of the Western RSB (Gotkowska, 2019).

The CSTO Alliance plays the role of the CIS Block Collective Forces created with the political-military ambition as the NATO equivalent (so called 'East NATO').There are the following geostrategic goals of the CSTO: strengthening peace, international and regional security, and stability, ensuring the collective defense of independence, territorial integrity, and sovereignty of the member states, in attainment of which the member states shall give priority to political measures. The Allies shall also coordinate and harmonize their efforts in combating international terrorism and extremism, illicit traffic in narcotic drugs, psychotropic substances and arms, organized transnational crime, illegal migration and other threats. The CSTO has been created by the Russian Federation to keep its geopolitical interests in the CIS zone. After 17 years of development, the CSTO is still far away from full operational readiness

with many problems and disappointments. The CSTO Collective Forces consist of the CSTO Peacekeeping Forces (CSTO PF) created in October 2007 to conduct peacekeeping operations (ca. 4-5 thous.), the CSTO Collective Rapid Reaction Forces (CSTO CRRF) created in February 2009 (ca. 5-6 thous.) to repel military aggression, conduct anti-terrorist operations, fight transnational crime and drug trafficking and neutralize the effects of natural disasters (reaction to interstate conflicts is not within the range of their responsibility; they are located in Russia, under one command) and the CSTO Collectvie Operational Reaction Forces (CSTO CORF) created in June 2009 composed of the special forces and airborne troops to conduct the rapid military operations in any area. The structures of the CSTO Collective Air Force (CSTO CAF) and the CSTO Crisis Response Center (CSTO CRC) are under development. The future and international role of the CSTO depends on the geostrategic goals of the Russian Federation. This leads also to internal conflicts in the Alliance because not all members agree with the Russia's hegemonic policy (Nikitina, 2013), (de Hass, 2016), (Mrvaljevic, 2015), (Dąbrowski, 2019). The geostrategic ambition of the CIS/CSTO Block to get a political-military balance relative to the Western RSB based on the NATO military power is unreal from powermetric research, because the economic, geopolitical and conventional military power of the CIS/CSTO RSB is much lower (only ca. 11%) than the power of the NATO and the Western RSB Alliance (Table 3). Of course, the Russian Nuclear Forces provide the CSTO nuclear power, but this problem is beyond this study. The CSTO political efforts expended towards securing international recognition as a regional security organization and getting acknowledged by the NATO as an equal and legitimate partner are ineffective. Even interaction with the Shanghai Cooperation Organization is limited due to Chinese reservations and fears that a closer relationship between the CSTO and the SCO might give the impression to the outside world that the SCO endeavoured to become a 'NATO of the East' preferring political and economic cooperation (de Hass, 2016, p. 37) and the NATO has consistently refused to enter into any contact with the quasi-alliance. On the other side, Russia is building ties with China in the SCO and keeping it away by strengthening the CSTO (Baev, 2014, p. 42; 46).

The Shanghai Cooperation Organization (SCO) is a Eurasian political, economic, and military organization based on a group of states 'Shanghai Five' with the participation of China, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia and Tajikistan. After the accession of Uzbekistan, this formula has been changed to the SCO in 2001. It is open for enlargement now, although the initial positions of the parties were quite different. The largest members (China and Russia) claimed that it was premature and undesirable (Douhan, 2013, p. 6). Finally, India and Pakistan have joined the SCO in 2017. The SCO aims to strengthen mutual security, fight terrorism, extremism, and separatism ('three evil forces'), promote

trade, and, in practice, to resist Western-type democratic changes and NATO enlargement and serves as a counterpoise to Western RSO (Oldberg, 2010, p. 9) (Oldberg, 2016, p. 5). To achieve these goals, the SCO has adopted the Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism, and Extremism and created the Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) of the SCO with headquarters in Tashkent in 2001 (operating since 2003). To build antidrug zones around Afghanistan, the Agreement on cooperation in combating illicit trafficking of drugs, psychotropic substances, and their precursors was accepted in 2004 (Rozanov, 2013, pp. 43–45). The SCO is an organization with two security leading actors – China and Russia, in contrast to the CSTO with only one leader – Russia (De Hass, 2016). Thanks to China's high power rate supplemented by India and the Russian Federation, the SCO takes the high 3. position in all categories of power ranking just behind the OSCE and NATO. Since the mid-2000s, economic cooperation (finance, trade, transportation, infrastructure, telecommunications, agriculture, and energy cooperation projects) has emerged as a twin priority for the SCO alongside security. Thus far, there is little prospect of the SCO establishing a common military unit or force. Instead, the main role of the peace missions is a confidence-building measure between the SCO member states (Aris, 2013, p. 6). The future role of the SCO depends mainly on two factors: (1) relations between Russia and China; the degree of compatibility of their interests and priorities in the Eurasian region, (2) American foreign and security policy in the Central Asia (Rozanov, 2013, pp. 48–49). The SCO development may have negative consequences for the broader American interests in the Eurasian region (Boland, 2011, p. 50).On the other side, the SCO can play an important role in the axis of power – the US, Europe, and Japan – not be seen as a threat but a vehicle for increasing economic and social prosperity in the region (Prajakti & Siddharth, 2007).

The African Union's concept (2002) expresses the Pan-African long-standing desire and determination of the peoples of Africa and African states' to promote unity, solidarity, cohesion, and cooperation in the political, socio-economic and military dimensions. The main political-military goal of the AU is to defend the sovereignty, territorial integrity, and independence of its member states, and promoting peace, collective security, and stability on the continent. The African Peace and Security Architecture (APSA) with The Peace and Security Council (PSC) were established for the early warning and prevention, management, and resolution of many African conflicts. Five strategic priorities were adopted: (1) conflict prevention (including early warning), (2) crisis/conflict management, (3) post-conflict reconstruction and peace building, (4) strategic security issues, (5) coordination and partnerships and their efficiency monitoring and verification program (African Peace and Security Architecture. APSA Roadmap 2016-2020, 2015). The ambitious project

'Silencing Guns' (2013), reviving an aspiration set out by African leaders to end war and prevent genocide on the continent by 2020 failed. Due to the massacre of peaceful protesters by military putschists, the PSC suspended Sudan's membership in early June 2020 and helped mediate between civilian and military leaders. It has not significantly reduced violence, but it renewed outside attention to the crisis and united diplomats behind a single mediation effort. Although, in other countries, such as Ethiopia, Ivory Coast and Guinea, Burkina Faso, Cameroon, Somali, the AU has not been so successful. The African leaders' commitment to multilateral efforts to fulfill this security task seems to have faded. There are at least three reasons for this, such as: (1) the priority of the AU housekeeping (authorities elections in 2021), (2) a merger of the political affairs and peace and security departments (politics often lies at the core of most of the continent's conflicts and efforts to resolve them, to axe jobs, to safe money etc.), (3) dispute with the United Nations over co-funding of peace operations (Eight Priorities for the African Union in 2020, 2020, pp. 1-3).On the other side, the AU must be supported by the international society in its conflict prevention and resolution efforts, because of the low rates of power, despite the significant number of participants comparable to the number of OECD states.

Conclusions

The eight regional security organizations grouped in five regional security blocks have been examined under their economic, military (conventional), and geopolitical power. The results of a powermetric research have allowed to estimate their ability to achieve the adopted political-military goals (interests).

The East-West Block represented by the OSCE is the leader in all categories of powermetric ranking - economic, military, and geopolitical power. It is composed by the NATO's, European Union's, as well as the CIS/CSTO Block countries. The power of the NATO (more broadly the Western RSB) is a pillar of the OSCE power. The non-NATO states, like the Russian Federation only slightly impact the power of the OSCE. The political-military interests of the West Block members are quite different as the CIS/CSTO RSB states in the OSCE. This considerably limits the implementation of the organization's high capabilities and potential to obtain common European security goals.

The military security ambitions of CIS/CSTO RSB under the Russian hegemony to play the NATO equivalent role (so called 'East NATO') must be assessed as unreal. The powermetric research results prove a strong advantage of economic, military (conventional), and geopolitical power of the Western RSB over the CIS/CSTORSB (only ca. 11% of Western RSB power). The future and international role of the CIS/CSTO RSB depends on the geostrategic

goals of the Russian Federation, which is clear so far, to maintain political and military control over the part of the former post-Soviet area.

Due to the international isolation, mainly because of the aggressive foreign policy, Russia sees China as anally. As the economic world power and the military great power, China rivalling the United States in the domination in the international system is a potentially a very attractive partner for the Russian Federation. However, the Chinese-Russian relations are complicated for historical and geopolitical reasons. The accession of India (the third state in the global power ranking) and Pakistan (both states are nuclear power)significantly strengthened the power of the SCO (the high third power rate, just behind the OSCE and NATO). China and India are the top two power states of the organization now. Russia has lost its second position in the power ranking of SCO. Russia, China, and India are also principal members of the BRICS platform targeted to the construction of a new world economic order. It will significantly influence the further development of the SCO. It has a partnership and relevant economic forum than military alliance nature now. The security cooperation framework of the SCO is focused on combating terrorism, organized crime, as well as extremism and separatism threats. The potential extension of the SCO to such countries like Mongolia, Afghanistan (observer states), and Sri Lanka and Cambodia (dialogue states)and cooperation with the ASEAN states lead to a question about the future Pan-Asian nature of this organization.

The Pan-African ambitions of the AU to clean the continent of many conflicts, to ensure peace, stability, and security to the peoples of Africa is currently failing. It is mainly due to the internal policy barriers (the priority of housekeepinginstead of peacekeeping) and the law values of all indicators of power (international support required), despite a large number of member states.

References

African Peace and Security Architecture. APSA Roadmap 2016-2020, 2015. African Union Commission, Peace and Security Department. Addis Ababa.

Aris, S., 2013. *Shanghai Cooperation Organization. Mapping Multilateralism in Transition No. 2*. International Peace Institute. Retrieved from https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_shanghai_cooperation.pdf.

Baev, P., 2014. *The CSTO: Military Dimensions of the Russian Reintegration Effort*. In: S.F. Starr & S.E. Cornell (ed.), *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.

Białoskórski, R., 2018. *The Geostrategic Position of the Russian Federation. A Powermetric Study,* Scientific Publishing House of the Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Siedlce.

Białoskórski, R., Kiczma, Ł., Sułek, M., 2019. *National Power Rankings of Countries 2019*, ASPRA-JR, Warszawa.

Boland, J., 2011. *Ten Years of the Shanghai Cooperation Organization: A Lost Decade? A Partner for the U.S.?* Retrieved from https://www.brookings.edu/research/ten-years-of-the-shanghai-cooperation-organization-a-lost-decade-a-partner-for-the-united-states/.

Dąbrowski, M., 2019. *Kryzys „rosyjskiego NATO". Dokąd zmierza OUBZ? (eng. The Crisis of Russian NATO. Where is the CSTO going to?)*. Defence 24. Retrieved from https://www.defence24.pl/kryzys-rosyjskiego-nato-dokad-zmierza-oubz-analiza

De Hass, M., 2016. *War games of the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization: Drills on the move!*, Journal of Slavic Military Studies, 29, 3, pp. 378-406.

Douhan, A. F., 2013. *Evolution, Status, and Main Fields of Activity of SCO*. In: A.A. Rozanov (ed.), *The Shanghai Cooperation Organization and Central Asia's Security Challenges*. The Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, Almaty-Minsk-Geneva.

Eight Priorities for the African Union in 2020, 2020. International Crisis Group. Crisis Group Africa Briefing No. 151. Retrieved from https://www.crisisgroup.org/africa/african-union-regional-bodies/b151-eight-priorities-african-union-2020.

Gotkowska, J., 2019. *NATO in Transition*. Centre for Eastern Studies (OSW). Retrieved from https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_314.pdf.

Höhn, K., 2011. *Geopolitics and the Measurement of National Power* (PhD dissertation, Universität Hamburg).

Mazur, M., 1996. *Cybernetyka i charakter (eng. Cybernetics and Character),* AULA, Podkowa Leśna.

Moczulski, L., 1999. *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni* (eng. *The Geopolitics. Power in Time and Space*), Bellona, Warszawa.

Mrvaljevic, S., 2015. *Collective Security Treaty Organization: Russia's answer to NATO?* Retrieved from http://www.iapss.org/wp/2015/02/04/collective-security-treaty-organization-russias-answer-to-nato/.

Nikitina, Y., 2013. *Security cooperation in the Post-Soviet area within the Collective Security Treaty Organization.* ISPI Analysis, (152). Retrieved from http://www.ispionline.it/it/documents/Analysis_152_2013.pdf.

Oldberg, I., 2010. *Russia´s Great Power Strategy under Putin and Medvedev (No. 1).* Swedish Institute of International Affairs. Retrieved from https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-

publications/russias-great-power-strategy-under-putin-and-medvedev-min.pdf.

Oldberg, I., 2016. *Is Russia a status quo power?* Ulpaper. Swedish Institute of International Affairs. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/299513226_Is_Russia_a_status_quo_power.

Prajakti, K., Siddharth, S.S., 2007. *Shanghai Cooperation Organization and Prospects of Development in the Eurasia Region.* Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/281593748_Shanghai_Cooperation_Organization_and_Prospect_of_Development_in_the_Eurasia_Region.

Rogozińska, A., 2020. *Rola NATO w kształtowaniu systemu bezpieczeństwa Europy Wschodniej*, Przegląd Geopolityczny, 31, s. 113-126.

Rozanov, A.A., 2013. *The Issue of Security in the SCO*. In: A. A. Rozanov (ed.), *The Shanghai Cooperation Organisation and Central Asia's Security Challenges*. Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces (DCAF). Almaty-Minsk-Geneva. Retrieved from www.dcaf.ch/content/download/139624/2168660/file/DCAF_RP16_SCO.pdf.

Skrzyp, J., 2018. *Chiny i Stany Zjednoczone Ameryki w ujęciu geopolitycznym*, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 9-23.

Sułek, M., 2020. *Measurement of National Power - A Powermetric Model.* Przegląd Geopolityczny, 32, s. 35-57.

Sułek, M., 2001. *Podstawy potęgonomii i potęgometrii (The Principles of Powernomics and Powermetrics*), WSEiA, Kielce.

Sułek, M., 2013. *Potęga państw. Modele i zastosowania (The power of States. Models and Applications*), Rambler, Warszawa.

Sułek, M., 2018. *Praxiology: A New Approach*, in: *Praxiology: The International Annual of Practical Philosophy and Methodology,* edited by W. Gasparski, Routledge, New York and London.

Sułek, M., 2010. *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe (The International Forecasting and Simulations*), Scholar, Warszawa.

The Military Balance, 2019. International Institute for Strategic Studies, London.

Wilczyński, P. L., Adamczyk, N., 2018. *Siły zbrojne Unii Europejskiej*, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 100-122.

Wilczyński, P. L., 2020. *Rozwój sił zbrojnych ChRL w ujęciu geostrategicznym*, Przegląd Geopolityczny, 34, s. 52-79.

Białoskórski, R., 2021. *Regional Security System after the Cold War - A Game of Power and Interest*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 43-60.

Regionalny system bezpieczeństwa po zimnej wojnie - gra sił i interesów

W artykule przeanalizowano koncepcję regionalnego systemu bezpieczeństwa (RSS) po zimnej wojnie, składającą się z regionalnych organizacji bezpieczeństwa (RSO) powiązanych z pięcioma regionalnymi blokami bezpieczeństwa (RSB): Zachodnim, Rosyjskim (WNP/OUBZ), CIS-Azjatyckim, Afrykańskim i Północnym. Opierając się na danych empirycznych otrzymanych z metodycznego modelu potęgometrycznego, określono równowagę sił, a także interesy związane z bezpieczeństwem poszczególnych bloków. Blok Północny, reprezentowany przez OBWE, jest liderem we wszystkich kategoriach rankingu potęgometrycznego zarówno jeśli chodzi o potęgę gospodarczą, militarną jak i geopolityczną. W jego skład wchodzą państwa NATO, UE, a także państwa WNP/OUBZ. Potęga gospodarcza, militarna i geopolityczna NATO (szerzej bloku zachodniego) jest najsilniejszym filarem potęgi OBWE. Państwa nie należące do NATO, jak Federacja Rosyjska, tylko w niewielkim stopniu wpływają na siłę OBWE. Interesy bezpieczeństwa bloku zachodniego są zupełnie inne niż w krajach WNP.

.

Słowa kluczowe: NATO, OBWE, WNP, OUBZ, SCO, UE, ANZUS, Unia Afrykańska, bezpieczeństwo międzynarodowe, potęgometria, potęga gospodarcza, potęga militarna, potęga geopolityczna.

Kosmynka, S., 2021. *Przemyt narkotyków do Hiszpanii jako element działalności transnarodowej przestępczości zorganizowanej*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 61-77.

Stanisław KOSMYNKA
Uniwersytet Łódzki

PRZEMYT NARKOTYKÓW DO HISZPANII JAKO ELEMENT DZIAŁALNOŚCI TRANSNARODOWEJ PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Abstrakt:

Artykuł przedstawia problem przemytu substancji psychoaktywnych do Hiszpanii przez transnarodowe sieci przestępczości zorganizowanej. Analizuje mechanizmy ich działania oraz podkreśla znaczenie tego państwa dla biznesu narkotykowego, szczególną uwagę poświęcając aktywności latynoamerykańskich grup kryminalnych, zajmujących się przemytem i dystrybucją kokainy. Artykuł wyszczególnia zarazem główne kierunki inicjatyw antynarkotykowych, podejmowanych przez władze Hiszpanii. Głównym jego wnioskiem jest stwierdzenie, że państwo to odgrywa bardzo istotną rolę na mapie handlu środkami odurzającymi zarówno jako miejsce ich dystrybucji, jak też obszar tranzytowy, z którego substancje te trafiają do innych części Europy.

Słowa kluczowe: Hiszpania, Ameryka Łacińska, przemyt narkotyków, transnarodowa przestępczość zorganizowana, kokaina.

Wprowadzenie

W kwietniu 2018 r. w Hiszpanii, w miejscowości Algeciras niedaleko Kadysku, policji udało się udaremnić rekordowy przemyt ok. 9 ton kolumbijskiej kokainy, ukrytej w ładunku bananów. W samym tylko 2017 r. na terenie tego państwa skonfiskowano ponad 577 ton narkotyków[1]. Dane te wskazują, jak ważne znaczenie pełni Hiszpania dla krajowych i międzynarodowych środowisk przestępczych, czerpiących korzyści finansowe z przemytu i sprzedaży tych substancji. Praktyka sięgania po środki odurzające, zwłaszcza marihuanę i kokainę, wśród osób poniżej 35 roku życia, jest na terenie tego państwa wysoka na tle UE. Aktywność sieci zorganizowanej przestępczości

[1] *La mitad de la droga incautada en España en 2017 estaba en Cádiz*, „El Confidencial", 10 de septiembre de 2018.

stanowi poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej. Handel narkotykami jest zaś, jak wiadomo, ważnym elementem tej działalności. Istnienia tego problemu nie można rozpatrywać w oderwaniu od jego wymiaru międzynarodowego, który obejmuje produkcję i przemyt do Europy dużej części tych środków z Afryki, Azji, a przede wszystkim – w odniesieniu do kokainy – z Ameryki Łacińskiej.

Problem produkcji i handlu środkami odurzającymi w Ameryce Łacińskiej jest zagadnieniem wielopłaszczyznowym o złożonych uwarunkowaniach endogennych, którego analiza wykracza poza ramy jednego artykułu. Warto niemniej zwrócić uwagę na niektóre elementy, które są istotne dla zrozumienia mechanizmów funkcjonowania transnarodowych organizacji przestępczych, zajmujących się przemytem substancji psychoaktywnych na inne obszary, w tym także do Hiszpanii. Region Ameryki Łacińskiej i Karaibów od dawna boryka się z wysokimi wskaźnikami przestępczości i przemocy, do eskalacji których przyczyniają się strukturalne problemy społeczno-ekonomiczne i polityczne oraz trajektorie historyczne poszczególnych państw. Aktywność drobnych i zorganizowanych grup kryminalnych doprowadziła w licznych przypadkach, zwłaszcza w wielkich aglomeracjach miejskich, do krystalizacji różnorodnych form przestępczości, stanowiących jeden z czynników destabilizujących sytuację wewnętrzną państw. W Ameryce Łacińskiej dynamiczny rozwój przestępczości zorganizowanej pozostaje od lat mocno spleciony z aktywnością karteli narkotykowych. W narkohandlu partycypują m.in. latynoamerykańskie gangi, grupujące często w swych szeregach osoby młode. Czerpią one profity z obrotu substancjami psychoaktywnymi, jak również realizują inne formy działań naruszających prawo, a także pozostają nierzadko w relacji symbiotycznej z transnarodowymi sieciami uzyskującymi korzyści finansowe z nielegalnych operacji.

Celem artykułu jest próba ukazania problemu udziału transnarodowej przestępczości zorganizowanej w procederze przemytu i handlu narkotykami w Hiszpanii. Głównym założeniem tego opracowania jest stwierdzenie, że Hiszpania stanowi dla tych organizacji strategiczny obszar zarówno docelowej, jak i tranzytowej aktywności przemytniczej. Zamysłem niniejszych rozważań jest także wskazanie podejmowanych w ciągu ostatnich kilkunastu lat przez hiszpańskie władze lokalne i regionalne starań na rzecz walki z problemami wynikającymi z obrotu substancjami psychoaktywnymi.

Badania nad przestępczością oraz jej mechanizmami wymagają doboru interdyscyplinarnego wachlarza metod. W niniejszym opracowaniu pomocna okazała się integracja metody historycznej oraz systemowej, pozwalającej na ujęcie omawianych zagadnień jako powiązanego zespołu elementów, w ramach którego uwaga skupia się zarówno na ich częściach składowych, jak i wzajemnych powiązaniach. Dotyczy to ukazania procesów oddziałujących na krystalizację transnarodowych grup kryminalnych, a także przedstawienia ich

modus operandi. Ważnym źródłem pozyskiwania informacji były wyjazdy studyjne do Hiszpanii (Madryt, Salamanca, Barcelona), zrealizowane w latach 2017–2019, a także kwerendy i rozmowy z ekspertami zajmującymi się analizowaną problematyką oraz pracownikami Hiszpańskiego Obserwatorium Problemu Narkotyków i Uzależnień (*El Observatorio Español de las Drogas y las Adicciones*).

Problematyka dotycząca przestępczości zorganizowanej jest analizowana w pracach wielu autorów m.in. Phila Williamsa (2008), Paula Miraglii, Ronaldo Ochoi i Ivana Briscoe'a (2012), Wiesława Mądrzejowskiego (2015), Emila W. Pływaczewskiego (2011). W polskich opracowaniach naukowych zagadnienia przemocy kryminalnej w Ameryce Łacińskiej i podejmowanych przez władze i aktorów pozapaństwowych działań na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa są obecne w publikacjach Michała Stelmacha (2017). Problem przestępczości zorganizowanej w Hiszpanii rzadko pojawia się natomiast w polskojęzycznych publikacjach. Uwagę poświęcają mu natomiast autorzy hiszpańscy, m.in. Sonia Alda Mejías (2017), Andrea Giménez-Salinas Framis (2018), oraz Andrés Cajiao, Paola González, Daniel Pardo, Oswaldo Zapata (2018).

W proceder handlu narkotykami zaangażowanych jest wiele organizacji przestępczych o charakterze transnarodowym (Pływaczewski 2011, s. 58). W niniejszej analizie są one rozumiane jako twory realizujące poczynania kryminalne, wykraczające swym zasięgiem poza terytorium jednego państwa, mające charakter parakorporacyjny często prowadzące zdywersyfikowaną działalność. Krystalizacja tego typu zagrożeń dokonała się równolegle do procesu globalizacji, znajdując dzięki niej liczne mechanizmy i kanały aktywności. Ujęcie takie oznacza diagnozę *sensu largo* funkcjonowania siatek tego rodzaju: jakkolwiek główny proceder przestępczy jest finalizowany w danym państwie, to sfera planowania, logistyki i innych przygotowań dokonuje się w innym, często bardzo odległym regionie, co implikuje również zaangażowanie pośredników i swoistych „podwykonawców" oraz rodzi wielopłaszczyznowe konsekwencje, m.in. utrudnia efektywność zadań prewencyjnych (Miraglia i inni, 2015, s. 134-135).

Transnarodowy charakter przestępczości zorganizowanej w przekrojowy sposób diagnozuje jej konceptualizacja autorstwa Phila Williamsa (2008). Jest to struktura bazująca na elastycznych sieciach powiązań, posiadająca zdolność reorganizacji i adaptacji do warunków lokalnych. W ramach tego modelu istnieją zarówno ugrupowania o wyrazistej konstrukcji przypominającej piramidę, jak i rozwiązania bardziej elastyczne, a nawet środowiska, które tworzą się *ad hoc*, które po wykonaniu konkretnego przedsięwzięcia ulegają dekonstrukcji. W mniejszym stopniu transnarodowe związki kryminalne przypominają jednolity twór istniejący na wzór zcentralizowanej, hierarchicznej organizacji w rodzaju mafii sycylijskiej czy kolumbijskich karteli ery Pablo Escobara. Filarem istnienia tej struktury jest koordynacja działań i odpowiednia komunikacja pomiędzy grupami i swoistymi franczyzami, istniejącymi w różnych, często odległych

regionach świata. Stają się one coraz bardziej heterogeniczne i płynne, skupiające zarówno środowiska terytorialne (np. środkowoamerykańskie *maras* i *pandillas*), jak i grupy zadaniowe, których członków łączy wspólny cel w postaci osiągnięcia profitów finansowych. W takim ujęciu transnarodowa sieć przestępcza nie powinna być analizowana przez pryzmat indywidualny, ale kolektywny, jako zespół różnorodnych zbiorowości o charakterze kryminalnym, zdolny do szybkiej ewolucji i reorganizacji (Cajiao i inni, 2018, s. 4-5). Obejmuje ona, w większym lub mniejszym stopniu powiązane ze sobą, rozmaite komórki, funkcjonujące w sposób skoordynowany lecz często na zasadzie autonomicznej. Mają one swoje „jądro" decyzyjne oraz bliższą i dalszą sieć interakcji, w których więzy rodzinne, przyjacielskie, a nierzadko także etniczne i terytorialne odgrywają duże znaczenie.

W licznych analizach wskazuje się, że kluczowe dla zrozumienia specyfiki tych środowisk wyznaczniki polegają na wspomnianej zdolności do reorganizacji oraz współpracy z innymi grupami o zbieżnych celach, co umożliwia – opartą na koordynacji przedsięwzięć i zaufaniu – aktywność w różnych, często bardzo odległych od siebie, miejscach (Garzón Vergara 2013; Winton 2014, s. 403). Wyznaczniki te utrudniają wykonywanie zadań powierzonych organom ścigania; w miejscu dezaktywowanych środowisk powstają bardzo szybko nowe.

Warto zauważyć, że wyszczególnione powyżej mechanizmy istnienia transnarodowej przestępczości zorganizowanej wiele łączy z cechami znamiennymi dla komórek dżihadystycznych, które także charakteryzuje konstrukcja sieciowa, i elastyczny, zmienny *modus operandi*. Trzeba pamiętać, że zyski płynące z m.in. z partycypacji w biznesie narkotykowym stanowią istotne zaplecze finansowe dla ugrupowań ekstremizmu tego rodzaju (Kosmynka 2019). Ataki terrorystyczne są zresztą zaliczane do aktów przestępczych o specyfice transnarodowej, obok m.in. „prania brudnych pieniędzy", kradzieży i sprzedaży dzieł sztuki, handlu ludźmi i ich organami, bronią, obrotu środkami odurzającymi, porwań, piractwa, cyberprzestępstw. Zyskują one taki charakter gdy przygotowania do nich, ich logistyka i zamierzenia, a także konsekwencje wykraczają poza sferę jednego państwa (Pérez Salazar 2007, s. 9; Braithwaite, Li, 2007).

Rozwojowi przestępczości zorganizowanej sprzyja splot wielu czynników o charakterze społecznym i ekonomicznym. Niewątpliwie na jej aktywizację rzutuje dysfunkcjonalność państwa, słabość instytucjonalna, nierówności i wykluczenie społeczne, które kreuje dogodne warunki dla łamania prawa i innych postaw antysystemowych. Mechanizmy te egzemplifikują uwarunkowania endogenne tak powszechnych praktyk naruszania prawa w Ameryce Łacińskiej. Wspomniane katalizatory społeczne tego zjawiska, takie jak marginalizacja, brak perspektyw i ekskluzja dotykająca w dużym zakresie osoby młode, sprawiają, że w wielu przypadkach ulegają one pokusie akcesu do

środowisk przestępczych. W niektórych opracowaniach przewija się niekiedy pojęcie „próżni państwowej" (*vacíos estatales*) rozumianej jako niedostatki instytucjonalne oraz brak realizacji przez struktury władzy, zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym, szeregu przynależnych doń funkcji m.in. w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa (Figuerola Ibarra 2005, s. 203-206). Niestabilność polityczna, brak efektywnej kontroli ze strony władz nad dużymi obszarami terytorium państwa, konflikty wewnętrzne, czego egzemplifikację stanowi Kolumbia – wszystko to tworzy warunki korzystne dla rozwoju logistyki i zaplecza ugrupowań kryminalnych. W analizowanym przypadku dotyczy to produkcji substancji psychoaktywnych oraz implementacji sieci ich dystrybucji.

Problem przemytu substancji psychoaktywnych do Hiszpanii

Jakkolwiek wiele organizacji przestępczych multiplikuje kanały pozyskiwania dochodów, bardzo ważnym jej obszarem pozostaje obrót środkami psychoaktywnymi Na przestrzeni ostatnich lat zaznacza się w tym zakresie w Hiszpanii tendencja zwyżkowa. W drugiej dekadzie XXI w. oceniano, że biznes ten stanowi podstawę funkcjonowania dla aż ok. 60 proc. grup tego typu, których liczba przekraczała 480 (Barras 2014, s. 287). Są one aktywne przede wszystkim w Galisji, Katalonii, okręgu stołecznym, Walencji i Andaluzji (głównie na obszarze Costa del Sol)[2]. Wedle danych Narodowego Centrum Walki z Terroryzmem i Przestępczością Zorganizowaną (*Centro de Inteligencia contra el Terrorismo y el Crimen Organizado* – CITCO) z 2017 r. aż o ponad 40 proc. wzrosła ilość kokainy i heroiny, która trafiała w ręce policji, co wiele mówi o rozmiarach tej sfery nielegalnej działalności[3]. W 2017 r. szacowany przychód, płynący z handlu narkotykami w Hiszpanii, oscylował w granicach 15,7 mln euro dziennie[4]. Jego beneficjantami były lokalne i międzynarodowe grupy przestępcze. Kokaina trafia do Hiszpanii przede wszystkim z Ameryki Łacińskiej, która jest głównym „eksporterem" tego narkotyku (Kolumbia, Wenezuela, region andyjski oraz kraje tranzytowe – m.in. Brazylia, Argentyna). Marihuana z kolei jest przemycana na Półwysep Iberyjski przede wszystkim z Maroka. W mniejszym stopniu konsumowana w Hiszpanii heroina trafia na Półwysep Iberyjski głównie z Pakistanu.

W latach 2010–2015 najwięcej przypadków konfiskaty narkotyków miało miejsce na lotniskach (39 proc.), w pojazdach (22 proc.) i w portach (14 proc.) (Cajiao op.cit. s. 34). Ponad połowę tych substancji próbowano przemycić w

[2] Centro de Inteligencia contra el Terrorismo y el Crimen Organizado, https://www.intelpage.info/centro-de-inteligencia-contra-el-terrorismo-y-el-crimen-organizado-citco.html, [dostęp: 16.08.2020].

[3] *España. Informe del país sobre drogas 2017*, Observatorio Europeo de las Drogas y las Toxicomanías, http://publications.europa.eu/resource/cellar/a727fa89-57bd-11e7-a5ca-01aa75ed71a1.0002.03/DOC_1, [dostęp: 16.08.2020].

[4] *Así es mercado de la droga en España*, „La Información", 24 de enero de 2017.

bagażach. W ramach transnarodowych organizacji kryminalnych, zainteresowanych Półwyspem Iberyjskim, należy wyróżnić nie tylko grupy latynoamerykańskie (szczególnie kolumbijskie), ale także mafię chińską (przemyt heroiny, handel ludźmi) i rosyjską, zaangażowaną – zwłaszcza na obszarze Costa del Sol – w sprzedaż narkotyków, ale również w „pranie brudnych pieniędzy", handel bronią i stręczycielstwo. Należy dodać, że w tym ostatnim procederze od dawna uczestniczy sieć nigeryjska, kontrolująca sektor usług seksualnych świadczonych przez imigrantki z Afryki Subsaharyjskiej. Ważnym podmiotem biznesu narkotykowego są też Marokańczycy, zajmujący się kontrabandą haszyszu, o czym mowa dalej.

Na terenie Hiszpanii – w przeciwieństwie np. do Włoch – przez długi czas nie istniały rozbudowane rodzime ugrupowania przestępcze, co ułatwiło penetrację jej obszaru przez grupy transnarodowe, a następnie krystalizację miejscowych siatek (Giménez-Salinas Framis 2018, s. 33). To właśnie brak rozwiniętych lokalnych struktur tego typu okazał się być czynnikiem nader sprzyjającym zakotwiczeniu w tym państwie zorganizowanych grup przestępczych o zasięgu międzynarodowym. W latach 80 i 90. XX w. na terenie Galisji i Costa del Sol zaznaczyły swą działalność siatki przestępcze czerpiące profity z handlu kokainą, stręczycielstwa i „prania brudnych pieniędzy". Trafiali tam też przedstawiciele zagranicznych organizacji kryminalnych, którzy pośredniczyli w kontaktach z grupami istniejącymi na innych obszarach i prowadzącymi różnego rodzaju sprzeczne z prawem interesy, spośród których obrót substancjami psychoaktywnymi stanowił niezwykle lukratywne źródło dochodu. Ekspertka Królewskiego Instytutu Elcano, Andrea Giménez-Salinas Framis słusznie zwraca uwagę w tym kontekście, że Hiszpania była postrzegana jako państwo przyjazne dla zagranicznych – szczególnie latynoamerykańskich – sieci zorganizowanej przestępczości, a zwłaszcza tych, które specjalizowały się w przemycie i sprzedaży środków odurzających (ibid. s. 36). Oczywiście, wraz z upływem lat i krystalizacją tych środowisk, nastąpiła także dywersyfikacja tej działalności i zaangażowanych weń podmiotów.

W rozwoju tego procederu aktywnie uczestniczyli przedstawiciele karteli kolumbijskich, którzy w latach 80. XX w. podjęli współpracę z osobami uwikłanymi w przemyt papierosów na terenie Galisji, wskutek czego nastąpiła swoista reorientacja poczynań tych ostatnich w kierunku handlu kokainą. Region ten nadal jest zresztą uważany za obszar szczególnie intensywnego rozwoju tego biznesu. Efektem tej współpracy była rozbudowa siatek przestępczych na terenie całego kraju oraz, wraz z biegiem czasu, zaangażowanie w tę działalność również innych aktorów, wywodzących się nie tylko z obszaru Ameryki Łacińskiej.

Należy zaznaczyć, że z perspektywy karteli latynoamerykańskich Hiszpania stanowi niezwykle ważny punkt na mapie globalnego handlu kokainą, zarówno jeśli chodzi o cel przemytu, jak też o miejsce jego przeładunku, a

następnie dystrybucji do innych państw Starego Kontynentu. Z tej perspektywy szczególne znaczenie odgrywają czynniki geograficzne i kulturowe, sprzyjające budowaniu i zacieśnieniu więzi w obrębie środowisk przestępczych. Do tych pierwszych należy zaliczyć położenie – bardzo długa linia brzegowa utrudnia monitoring granic i sprzyja przemytowi towarów. Duża liczba połączeń lotniczych z regionem Ameryki Łacińskiej ułatwia migracje. Dla tysięcy przybyszów zza oceanu Hiszpania jest zarówno destynacją docelową, jak i miejscem tranzytowym w dalszej podróży do Europy. Ten sam język i podobieństwa kulturowe dodatkowo umożliwiają współpracę w wielu aspektach, co także dotyczy łamania prawa (ibid. s. 34).

W niektórych opracowaniach wskazuje się na znaczenie ruchów migracyjnych w tworzeniu powiązań ważnych dla rozwoju międzynarodowych struktur kryminalnych Cajiao i inni op.cit. s. 4-5). Niewątpliwie okazują się one pomocne w procesie budowy interakcji w obrębie sieci przestępczych zajmujących się narkohandlem (np. na linii: producenci–pośrednicy–odbiorcy–dystrybutorzy), jednak należy być ostrożnym w formułowaniu konstatacji, że wraz ze wzrostem imigracji rosną także wskaźniki przestępczości. Rezultaty szeregu badań, przeprowadzonych m.in. w Hiszpanii przez Centrum Badań Socjologicznych (CIS – *Centro de Investigaciones Sociológicas*) czy Narodowy Instytut Statystyczny (INE – *Instituto Nacional de Estadística*), wbrew obiegowym opiniom, wskazują, że wzrost liczby imigrantów oraz ich kolejnych pokoleń urodzonych już na terenie państwa przyjmującego nie generuje nasilenia aktów kolizji z prawem. Tak np. w 2017 r. imigranci odpowiedzialni byli za ok. 25 tys. popełnionych przestępstw, podczas gdy aż 303 tys. dopuścili się Hiszpanie. Przypadki naruszenia prawa spowodowane przez cudzoziemców dotyczyły 23 proc. ogółu mających miejsce w tym czasie aktów kryminalnych[5].

Przywołane analizy podważają twierdzenie, jakoby wraz z napływem imigrantów i budową społeczeństwa wielokulturowego alarmująco rosły wskaźniki zachowań kryminogennych, choć pewien odsetek przybyszów w istocie popełnia czyny łamiące prawo, co sprzyja krystalizacji transnarodowych powiązań w obrębie świata przestępczego. Na podstawie danych pochodzących z pierwszej dekady XXI w. można stwierdzić, że blisko 19 proc. imigrantów mieszkających na terenie Hiszpanii pozostawało w konflikcie z prawem, czerpiąc dochody m.in. z handlu narkotykami[6]. Spośród społeczności napływowych w dużym stopniu w proceder ten angażują się nielegalni imigranci, wywodzący się z Afryki. Z raportu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, dotyczącego nielegalnej sprzedaży środków odurzających (głównie haszyszu,

[5] E. García España, *La delincuencia y la inmigración: dos fenómenos sin relación*, „El Diario.es", 5 de febrero de 2018.

[6] *Trayectorias laborales de los inmigrantes en España*, Obra Social "La Caixa", Barcelona 2011, s. 98.

kokainy, marihuany, LSD, amfetaminy i tabletek *extasy*) w 2013 r., wynikało, że około 65 proc. zatrzymanych stanowili obywatele Hiszpanii, około 35 proc. zaś było cudzoziemcami (w tym 36 proc. Marokańczyków i 12 proc. Kolumbijczyków)[7]. Zaznacza się więc wyraźnie stosunkowo wysoki odsetek osób wywodzących się z Afryki Północnej, które partycypują w procederze narkohandlu, jednak, jak wspomniano, uproszczeniem byłaby konstatacja, że to właśnie imigracja jest głównym katalizatorem wzrostu problemu handlu narkotykami.

Główny szlak przemytu kokainy z Ameryki Łacińskiej, z regionu andyjskiego, wiedzie do Ameryki Północnej – Stany Zjednoczone są największym konsumentem tego narkotyku. Drugi niezwykle ważny kierunek kontrabandy stanowi Europa. Transport odbywa się różnymi trasami i zaangażowanych jest weń wielu pośredników, co stanowi jeden z wymiarów transnarodowości tego procederu. Państwami tranzytowymi są zazwyczaj Brazylia, Wenezuela, Argentyna, region karaibski, a także Afryka Zachodnia (Schifter 2012; s. 28-29). Około 80% haszyszu trafia rokrocznie do Europy przez Cieśninę Gibraltarską (Fuente Cobo, 2014, s. 134), a 40% sprzedawanej tu kokainy jest przemycana przez Afrykę. Szacunkowe dane z 2010 r. mówiły o 50–60 tonach kokainy przerzucanej z Ameryki Łacińskiej przez region Sahelu do Europy (Cristiani 2010). Szlaki przemytu narkotyków wiodą przez północne Maroko (Góry Rif), Saharę Zachodnią i Mauretanię, Ghanę, Mali i Niger. W odniesieniu do kokainy region Sahelu zaznaczył się na mapie jej przerzutu szczególnie od początku XXI w., kiedy to transnarodowe iberoamerykańskie grupy przestępcze zmuszone były znaleźć nowe trasy przemytu tego narkotyku do Europy. Można w tym kontekście mówić o „strategicznym sojuszu" lokalnych i międzynarodowych organizacji, operujących na trzech głównych szlakach przerzutowych, którymi szacunkowo trafia do Europy ok. 10 proc. wszystkich środków odurzających:

- Gwinei Bissau, Gambii, Senegalu i Sierra Leone;
- Nigerii, Beninu, Togo i Ghany;
- Mali i północnej Afryki (Kosmynka, op.cit., s. 50).

Jeśli chodzi o Kolumbię, produkowana tam kokaina trafia do Europy drogą morską, głównie do Hiszpanii i Włoch – partycypują w tym organizacje mafijne z Sycylii i Kalabrii. W latach 2010–2015 narkotyk ten był przemycany z Kolumbii przede wszystkim w kilku kierunkach: do Wenezueli (52%), Hiszpanii (18%), Meksyku, USA, Puerto Rico (McDermott 2018, s. 22). Spora część wwożonych do Hiszpanii substancji odurzających jest następnie dystrybuowana do innych państw europejskich, jednak wiele z nich dociera na lokalny rynek.

[7] *Evolución del tráfico ilícito de drogas en España 2013*, (2013), www.interior.gob.es, [dostęp: 07.06.2020].

Hiszpania wyróżnia się na tle Unii Europejskiej ilością przemycanych tam kokainy i marihuany. Jest znamienne, że w państwie tym konfiskuje się aż ok. 50% kokainy, która w Europie jest przechwytywana przez organy ścigania (Giménez-Salinas Framis, op. cit., s. 34). Wedle danych z połowy drugiej dekady XXI w. państwo to – obok Wielkiej Brytanii, Francji, Danii i Holandii – znajdowało się w czołówce krajów o największej konsumpcji kokainy: ok. 10% populacji w przedziale wiekowym 15–64 lata co najmniej raz zażywało tego narkotyku. Osoby uzależnione to głównie mężczyźni poniżej 35 roku życia.[8] Katalonia, a szczególnie Barcelona są ośrodkami, gdzie wyraźnie zaznacza się obrót substancjami psychoaktywnymi, na co niewątpliwie ma wpływ położenie stolicy regionu, jej znaczenie gospodarcze oraz dynamika społeczna.

Nie sposób nie wspomnieć, że ważnymi punktami na mapie obrotu substancjami psychoaktywnymi są dwa miasta-eksklawy należące do Hiszpanii, usytuowane na terytorium Maroka – Ceuta i Melilla. W licznych analizach wskazuje się, że ośrodki te w pierwszej dekadzie XXI w. stały się obszarem zintensyfikowanej aktywności grup przestępczych, zajmujących się „praniem brudnych pieniędzy" i handlem narkotykami, zwłaszcza haszyszem pochodzącym z marokańskiego regionu Rif. Ceuta i Melilla, będąc niejako „bramą" do Hiszpanii, a zarazem Unii Europejskiej, są miastami, w których duże wyzwania rodzi przemyt haszyszu. Zjawisko to jest tym bardziej niepokojące, jeśli weźmie się pod uwagę problemy społeczne, będące udziałem wielu mieszkających tam młodych muzułmanów (wysokie wskaźniki bezrobocia i wykluczenia społecznego), którzy ulegają częstokroć pokusie uzyskania profitów wynikających z zaangażowania w działalność środowisk kryminalnych (Kosmynka, op.cit. s. 46-47). Handel środkami odurzającymi stanowi dla nich lukratywne źródło dochodu. Warto też dodać, że władze Maroka wykazują większą gorliwość w ściganiu przedstawicieli radykalnego salafizmu aniżeli sprzedawców i przemytników marihuany.

Zwalczanie narkohandlu w Hiszpanii

Należy zaznaczyć, że krajowej strategii zwalczania problemu narkotykowego (depenalizacja posiadania substancji odurzających na własny użytek, zwalczanie przemytu i sprzedaży tych środków) towarzyszą inicjatywy regionalne, wynikające z ustroju państwa hiszpańskiego, którego filarem jest decentralizacja i współistnienie wspólnot autonomicznych, posiadających w wielu sferach i kompetencjach niezależne od Madrytu władze. Constanza Sánchez i Michael Collins (2018, s. 2-3) akcentują, że charakter tej polityki odzwierciedla niejednokrotnie dość przewrotna zasada „lepiej przepraszać niż prosić o pozwolenie". Oznacza ona, że władze autonomiczne Katalonii, Kraju

[8] Dane za: I. Barbero, *Así son los consumidores de cocaína*, „La Razón", 15 de diciembre de 2019.

Basków czy Andaluzji podejmują inicjatywy nierzadko nie uzgodnione z rządem centralnym, obawiając się, że wcześniejsze ich konsultowanie wywoła sprzeciw Madrytu, a w konsekwencji ich storpedowanie.

Niektóre rozwiązania realizowane na szczeblu lokalnym były powodem krytyki ze strony władz centralnych, inne – o charakterze innowacyjnym – akceptowano, a potem implementowano. W sytuacji braku zadowalających reform inicjowanych na szczeblu centralnym, bywają one podejmowane przez rządy wspólnot autonomicznych i w odniesieniu do kwestii narkotykowej oznaczają przyjęcie rozwiązań „miękkich" zamiast wyboru metod represyjnych, znamiennych np. dla mało efektywnej strategii „twardej ręki", ogłaszanej przez tak wiele rządów latynoamerykańskich. Przykładem rozbieżnych i dyskusyjnych praktyk jest pewna niekonsekwencja w stosunku do marihuany, wynikająca w dużym stopniu z luk prawnych, a także regulacji regionalnych. Tak np. w wielu częściach kraju istnieją legalnie tzw. kluby z marihuaną (ponad sto w samej Barcelonie). Jej posiadanie na własny użytek nie skutkuje sankcjami prawnymi, za jej publiczną konsumpcję grozi natomiast kara finansowa. Po substancję tę najchętniej sięgają osoby młode. Szczególnie na terenie Katalonii istnieją miejsca bezpiecznej konsumpcji narkotyków, w których osoby dotknięte nałogiem mogą w sterylnych warunkach i pod opieką personelu medycznego zażywać środki odurzające, m.in. heroinę czy metadon. Władze w Madrycie wspierają tę inicjatywę, gdyż pomaga ograniczyć zapadalność na inne choroby i śmiertelność osób uzależnionych (ibid. s 3). Może ona zarazem stanowić pierwszy etap w kierunku pokonania nałogu. W 2016 r. w Hiszpanii blisko 190 tys. osób zmagających się z problemem narkotykowym zostało objętych leczeniem[9].

Obydwie najważniejsze siły polityczne Hiszpanii – Partia Ludowa (PP) i socjaliści (PSOE) – łączył przez długi czas konsensus w odniesieniu do problemu narkotykowego: dekryminalizacja posiadania tych substancji na własny użytek, rozbudowa programów leczenia i opieki osób uzależnionych, a zarazem unikanie „otwarcia puszki Pandory w postaci wprowadzenia scentralizowanej, drobiazgowej regulacji dotyczącej marihuany" (ibid. s. 5), choć projekty polityków Partii Ludowej szły w kierunku zaostrzenia przepisów dotyczących substancji psychoaktywnych. W 2015 r. konserwatywny gabinet premiera Mariano Rajoya przyjął ustawę o „Ochronie Bezpieczeństwa Obywatelskiego", określaną przez krytyków jako naruszająca wolności „ustawa kneblowa". Zaostrzała ona sankcje prawne za nielegalne posiadanie narkotyków. Artykuły 368-378, Kodeksu Karnego penalizujące handel tymi środkami,

[9] *Informe sobre drogas 2019. España*, Observatorio Europeo de Las Drogas y las Toxicomanías, https://pnsd.sanidad.gob.es/delegacionGobiernoPNSD/relacionesInternacionales/unionEuropea/docs/20190725_InformeDrogasEspana2019_EMCDDA_DGPNSD.pdf, [dostęp: 06.08.2020].

przewidują sankcje finansowe oraz pozbawienie wolności od roku do dwudziestu jeden lat, w zależności od charakteru i skali popełnianego czynu.

W walce z przestępczością zorganizowaną w Hiszpanii jest zaangażowanych wiele podmiotów. Rozwiązaniom instytucjonalnym towarzyszy, co oczywiste, sfera operacyjna. Należy tu wymienić m.in. Siły i Organy Bezpieczeństwa Narodowego (*Fuerzas y Cuerpos de Seguridad Nacional*), Jednostki Reagowania Nadzwyczajnego na Przestępczość Zorganizowaną (*Grupos de Respuesta Especial para el Crimen Organizado* – GRECO), opracowany w ramach *Guardii Civil* Plan Działania wobec Przestępczości Zorganizowanej (*Plan de Actuación Contra el Crimen Organizado* – PACCO), Centrum Informacji o Przestępczości Zorganizowanej (*Centro Inteligencia Contra el Crimen Organizado* – CICO) (Barras, op.cit., s. 287). Te i inne organy są odpowiedzialne za wykonywanie zarówno zadań z zakresu ścigania członków grup kryminalnych, jak też gromadzenie informacji, pracę śledczą itp. Corocznie, dzięki ich pracy, udaje się udaremnić przemyt wielu ton środków odurzających i aresztować szereg zamieszanych weń osób.

Celem przyjętej w 2011 r., a następnie uzupełnionej w 2013 r. Strategii Bezpieczeństwa Narodowego było wypracowanie wachlarza instrumentów niezbędnych do walki z problemem aktywizacji krajowych i międzynarodowych grup mafijnych na terenie Hiszpanii. Wśród priorytetów tej inicjatywy należy wymienić m.in. wysiłki na rzecz koordynacji przedsięwzięć realizowanych przez poszczególne służby, piony operacyjne i instytucje, udoskonalenie instrumentów prawnych, rozbudowę wywiadowczej, policyjnej i sądowniczej współpracy międzynarodowej. Dodatkowo projekt ten obejmował powołanie nowych jednostek, co oczywiście generowało spore koszty dla budżetu, a także przewidywał wzmocnienie działań prewencyjnych, podyktowanych potrzebą uwrażliwienia społecznego na problem istnienia środowisk przestępczych i skutków popełnianych przez nie czynów. Ważnym aspektem tej i innych akcji był zarazem komponent edukacyjny: prowadzenie kampanii i programów antynarkotykowych, m.in. w szkołach i uczelniach wyższych, centrach kulturowych, ośrodkach wychowawczych, zakładach penitencjarnych itp. Krytykowany element tej strategii dotyczył z kolei niedostatecznego uwzględnienia potrzeby stałej modyfikacji ustawodawczej narzędzi i procedur walki z przestępczością zorganizowaną. Raquel Barras (ibid. s. 295) określa ten mankament obrazowym mianem „lagun legislacyjnych", które niejednokrotnie umożliwiały unikanie odpowiedzialności karnej przez osoby należące do tych organizacji.

Wielopłaszczyznowym wyzwaniom, wnikającym z dystrybucji i zażywania substancji odurzających, zdaje się wychodzić naprzeciw Narodowa Strategia Antynarkotykowa, przyjęta na lata 2009–2016 oraz jej druga edycja,

obejmująca okres 2017–2024[10]. Wśród głównych założeń tego programu warto zwrócić uwagę na wysiłki mające doprowadzić do ograniczenia dostępu do środków psychoaktywnych, a także na opiekę dla osób uzależnionych, obejmującą nie tylko wsparcie medyczne, ale również pakiet projektów integracyjnych. Ich cel stanowi społeczna inkluzja dotkniętych nałogiem.

Programy te stanowią przykłady kompleksowych działań podejmowanych przez rząd centralny i władze autonomiczne w obliczu omawianych wyzwań. Są one realizowane przez wiele instytucji i agend, takich jak np. Hiszpańskie Obserwatorium Problemu Narkotyków i Uzależnień (*El Observatorio Español de las Drogas y las Adicciones*), Delegatura Rządu na rzecz Narodowego Planu Antynarkotykowego (*La Delegación del Gobierno para el Plan Nacional sobre Drogas*). Zadania te realizują także liczne organizacje pozarządowe i dotyczą one nie tylko tradycyjnie rozumianych środków psychoaktywnych, ale także i innych substancji, których konsumpcja może prowadzić do nałogu.

Trzeba zarazem pamiętać, że – obok programów krajowych – w Hiszpanii ważnym elementem walki z transportem i rozpowszechnianiem narkotyków jest współdziałanie na płaszczyźnie międzynarodowej. Wynika ono ze specyfiki transnarodowych sieci przestępczości zorganizowanej, której zasięg może ograniczyć jedynie efektywna kooperacja w wymiarze globalnym. Sfera ta obejmuje konsultacje, wymianę informacji oraz koordynację wspólnych przedsięwzięć pomiędzy różnymi instytucjami, służbami i agendami, odpowiedzialnymi za zwalczanie tych siatek i poprawę stanu bezpieczeństwa. W tym zakresie władze Hiszpanii realizują działania na szczeblu wywiadowczym i operacyjnym wraz m.in. z północnoamerykańską agencją antynarkotykową DEA (*Drug Enforcement Administration*) oraz prokuraturą kolumbijską. Przykładem tej współpracy było przechwycenie latem 2019 r. w Madrycie i Marbelli 620 kg środków odurzających, w tym ok. 400 kg kokainy, oraz zatrzymanie kilku osób narodowości kolumbijskiej i brazylijskiej. Kilka miesięcy później w wyniku operacji przeprowadzonej w Andaluzji zatrzymano ponad trzydzieści osób zamieszanych w przemyt narkotyków przez Cieśninę Gibraltarską[11]. W tym samym czasie, dzięki skoordynowanej akcji ze służbami argentyńskimi, zdołano rozbić siatkę przestępczą, zajmującą się transportem środków psychoaktywnych z Ameryki Łacińskiej do Hiszpanii[12].

Ważnym partnerem w tych zmaganiach jest też region Zachodniego Sahelu i Maghrebu. Na przestrzeni ostatnich lat współpraca Madrytu z państwami Afryki Zachodniej (głównie z Mauretanią, ale również z Marokiem,

[10] Zob. *Informe sobre drogas 2019. España*, *op. cit.*
[11] *La Guardia Civil desarrolla dos nuevas operaciones antidroga en Cádiz que suman ya 35 detenidos*, „Diario de Cádiz", 3 de diciembre de 2019.
[12] P. Ortega Dolz, *La lucha contra el 'narco' de la Policía con colaboración internacional*, „El País", 1 de noviembre de 2019.

Mali, Senegalem, Wyspami Zielonego Przylądka) zaowocowała realizacją szeregu projektów, których celem była poprawa bezpieczeństwa regionu, oddziałującego na południową flankę Unii Europejskiej: mi.in. Seahorse Coordination Centres, West Sahel, Blue Sahel (Altuna Galán, 2018, s. 4,8). Należy dodać, że ważnymi sojusznikami w tej walce są dla władz Hiszpanii partnerzy z UE, a zwłaszcza Francja i Holandia.

Oprócz wspomnianych przesłanek i płaszczyzn współpraca międzynarodowa obejmuje m.in. monitoring wód terytorialnych, patrole i inne przedsięwzięcia antynarkotykowe, z których część jest realizowanych w ramach takich podmiotów jak EUROPOL, FRONTEX czy EUROJUST. W ramach UE powołano szereg agend i wdrożono wiele projektów zapobiegawczych, mających na celu zmniejszenie skali obrotu środkami odurzającymi. Wśród nich należy wymienić m.in.: uruchomiony w 2009 r. „Szlak Kokainowy" (inicjatywa mająca monitorować najczęstsze drogi i sposoby przemytu tego narkotyku do Europy), przewidziany na lata 2013-2020 Program Współpracy między Ameryką Łacińską i Karaibami oraz UE wobec Problemu Narkotykowego, istniejące w Lizbonie centrum analityczno-operacyjne na rzecz zwalczania handlu tymi substancjami drogą morską (*Maritime Analysis and Operation Centre – Narcotics*). Pomimo tych wysiłków, przemyt i dystrybucja środków odurzających nie maleją; przeciwnie, wykazują tendencję wzrostową. W niektórych analizach podkreśla się, że potrzeba dalszej, kompleksowej i pogłębionej koordynacji współpracy międzynarodowej w zakresie walki z tym procederem, której efektem będzie wypracowanie jednolitej, wielopłaszczyznowej oraz zintegrowanej strategii (Jamie-Jiménez, 2018, s. 7).

Warto zauważyć, że bez wątpienia zaznaczone wcześniej czynniki, sprzyjające rozwojowi narkohandlu w Ameryce Łacińskiej, rzutują na skalę oraz mechanizmy przemytu i dystrybucji tych towarów w wymiarze międzynarodowym. Egzemplifikację tego procesu stanowi utrzymujący się od lat kryzys polityczny i gospodarczy Wenezueli, który jest wskazywany jako jeden z aspektów przyczyniających się do eskalacji problemu handlu narkotykami, nie tylko zresztą w tym regionie świata. Biorąc pod uwagę daleko posuniętą destabilizację i dysfunkcyjność instytucjonalną i polityczną oraz wiążącą się z tym aktywizację przestępczą, Wenezuela bywa określana jako państwo mafijne lub „narko-państwo". Wielu funkcjonariuszy administracji publicznej, przedstawicieli organów ścigania, wojskowych, polityków itp. partycypuje w tym procederze. Czerpią oni bezpośrednie z niego profity lub korzyści pośrednie, wynikające z uwikłania w zależności korupcyjno-klientelistyczne. Przykładem takich praktyk jest tzw. kartel z Soles, skupiający, wedle szacunków, ponad stu cywilnych i wojskowych przedstawicieli władz, w tym także urzędników, członków służb specjalnych, a nawet sędziów (Vianna de Azevedo, 2019, s. 4, 9).

Pogranicze kolumbijsko-wenezuelskie od dawna było strefą działalności grup kryminalnych i wywrotowych, jednak od lat widać ożywienie ich aktywności, na co oddziałują wspomniane problemy wewnętrzne Wenezueli. W obliczu realizowanych przy udziale USA przedsięwzięć antynarkotykowych w Kolumbii, dla tamtejszych karteli wenezuelska trasa przerzutu narkotyków okazuje się dogodniejsza i bezpieczniejsza od innych szlaków. Grupy te czerpią korzyści ze strukturalnej słabości sąsiedniego państwa, która, jak wiadomo, jest czynnikiem korzystnym dla funkcjonowania sieci transnarodowej przestępczości zorganizowanej. W takiej sytuacji nie może być mowy o rzeczywistej współpracy międzynarodowej przy udziale strony wenezuelskiej i efektywnym zwalczaniu handlu narkotykami w regionie. Efektem tego jest wzrost ilości transportowanej przez terytorium tego państwa kokainy, co w konsekwencji ma znaczenie także dla regionów odległych, będących docelowymi destynacjami przemytu tej substancji – przede wszystkim USA i Europy.

Podsumowanie

Hiszpania zajmuje bardzo ważne miejsce na mapie międzynarodowego handlu narkotykami, w czym istotną rolę odgrywają czynniki geograficzne oraz – w kontekście związków z Ameryką Łacińską – społeczno-kulturowe. W procederze tym uczestniczą lokalne i zagraniczne siatki przestępczości zorganizowanej, dla których Półwysep Iberyjski stanowi zarówno obszar dystrybucji środków odurzających, jak też obszar tranzytowy, dogodny do dalszego transportu tych środków do innych miejsc w Europie. W ciągu ostatnich kilkunastu lat władze Hiszpanii wypracowały szereg mechanizmów, służących walce z narkohandelm. Ich efektem są liczne udane operacje antynarkotykowe, dzięki którym konfiskowane są pokaźne ilości substancji psychoaktywnych. Jednocześnie wiele starań zmierza ku niwelowaniu efektów ich sprzedaży. Ich wyraz stanowi pakiet różnorodnych form pomocy dla osób dotkniętych nałogiem i innymi efektami ich zażywania.

Pomimo implementowanych rozwiązań problem handlu narkotykami nadal stanowi nierozwiązany problem, co dotyczy zresztą nie tylko Hiszpanii. Można tu mówić o swoistym paradoksie: z jednej strony rośnie w wielu przypadkach efektywność współpracy policyjnej pomiędzy Europą i Ameryką Łacińską, z drugiej zaś nie zmniejsza się rynek obrotu narkotykami – w tym przypadku kokainy. Przyczynia się do tego specyfika i złożoność katalizatorów rozwoju lokalnych i międzynarodowych organizacji kryminalnych, ich zdolność do reorganizacji, a także dochodowość tego biznesu, która sprawia, że miejsce rozbitych siatek bardzo szybko zajmują nowe. Należy pamiętać, że trudność walki z narkohandlem w dużym stopniu wynika z jego fragmentacji; np. w Kolumbii kolejne pokolenia osób parających się tym zajęciem określane są jako „niewidoczne", w o wiele bardziej zakamuflowany i ukryty sposób

zaangażowane w ten proceder aniżeli liderzy i członkowie tradycyjnych karteli w minionych latach.

Prawdopodobnie nie wydaje się osiągalne wyeliminowanie przemytu i sprzedaży tych środków; można jedynie podejmować starania płynące w kierunku redukcji skali i zakresu tego zjawiska, a także minimalizowania jego skutków. Warunkiem *sine qua non* efektywności zwalczania przestępczości zorganizowanej jest nie tylko rozbudowa współpracy międzynarodowej oraz stałe udoskonalanie instrumentów prawnych i operacyjnych, ale intensyfikowanie i multiplikowanie wysiłków na rzecz zahamowania tego problemu u jego źródeł – w państwach borykających się ze słabościami instytucjonalnymi, wysokimi wskaźnikami korupcji, narko-przemocy i złożonością wyzwań społeczno-ekonomicznych. Dotyczy to głównie rozbudowy antynarkotykowych strategii w regionach, gdzie produkuje się te środki oraz nieustannych kontroli na ich szlakach tranzytowych. Dla Europy, a w tym także i Hiszpanii, ważne jest umacnianie swoistej transatlantyckiej polityki konwergencji w obszarze bezpieczeństwa, będącej odpowiedzią na zagrożenia o charakterze transnarodowym, takie m.in. jak terroryzm, handel ludźmi i narkotykami (Zaiotti 2012, s.331). Polega ona na umacnianiu współpracy na różnych szczeblach, permanentnej wyminie informacji, wspólnym monitoringu i ewaluacji już podjętych kroków i dostosowywaniu instrumentów do stale ewoluujących wyzwań. Jedynie kompleksowość i wielotorowość tych starań mogą dawać nadzieję na lepsze efekty w zmaganiach z globalnymi sieciami transnarodowej przestępczości zorganizowanej.

Literatura

Alda Mejías, S., 2017. *¿Por qué aumenta el mercado de cocaína mientras mejora la eficiencia policial en América Latina y Europa?*, Real Instituto Elcano, 46, s. 4-5.

Altuna Galán, S., 2018. *La contribución española actual a la lucha contra el terrorismo en el Sahel*, Real Instituto Elcano, „ARI", 16 de octubre de 2018, s. 4 i 8.

Barras, R., 2014. *El crimen organizado transnacional: mecanismos de lucha previstos en la estrategia de seguridad nacional 2013*, UNISCI Discussion Papers, 35, s. 287.

Braithwaite, A., Li, Q., 2007. *Transnational Terrorism Hot Spots: Identification and Impact Evaluation*, Conflict Management and Peace Science, 24, s. 284.

Cajiao, A., González, P., Pardo, D., Zapata, O., 2018. *Una aproximación al crimen transnacional organizado: redes narcotráfico Colombia-España*, Real Instituto Elcano, Documento de Trabajo, 5, s. 4-5.

Cristiani, D., 2010. *Al-Qaeda in the Islamic Maghreb and the Africa-to-Europe Narcotrafficking Connection*, Terrorism Monitor, 8, 43, s. 49-58.

Falkowski, M., Pytel, M., 2014. *The Essence and Notion of Terrorism in the Aspect of Asymmetrical Threat*, Przegląd Geopolityczny, 10, s. 23-32.

Figuerola Ibarra, C., 2005. *Nuevos ordes y viejos vinos: la violencia en América Latina en los albores del siglo XXI*. [w:] T. Castro Escudero, L. O. Costilla (red.), *Poder y política en América Latina*, El Debate Latinoamericano, Siglo Veintinuno Editores, Buenos Aires, vol. 3, s. 203-206.

Fuente Cobo, I., 2014. *La amenaza híbrida: yihadismo y crimen organizado en el Sahel*, Instituto Español de Estudios Estratégicos, Documento Análisis, 57, s. 134.

Giménez-Salinas Framis, A., 2018. *El tráfico de cocaína como mercado ilícito global: el papel de España*, Real Insituto Elcano, Documento de Trabajo, 8, s. 33.

Górka, M., 2018. *Wybrane aspekty polityki cyberbezpieczeństwa Unii Europejskiej na przykładzie Europolu*, Przegląd Geopolityczny, 25, s. 86-103.

Jamie-Jiménez, O., 2018. *La UE frente al crimen organizado: América Latina y el tráfico de cocaína*, Real Instituto Elcano, ARI, 15, s. 7.

Kiepura, K., 2018. *Wojna z kartelami narkotykowymi w Meksyku*, Przegląd Geopolityczny, 25, s. 151-161.

Kosmynka, S., 2019. *Związki terroryzmu dżihadystycznego z handlem narkotykami. Casus Hiszpanii*, Historia i Polityka, 27 (34), s. 41-56.

Kozárová, I., 2013. *Driving forces of globalization*, European Journal of Geopolitics, 1, pp. 5-36.

Lach, Z., 2012. *Geopolityczne aspekty kształtowania przestrzeni bezpieczeństwa państwa*, Przegląd Geopolityczny, 5, s. 9-40.

Mądrzejowski, W., 2015. *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Editions Spotkania, s. 134-135.

McDermott, J., 2018. *La nueva generación de narcotraficantes colombianos post-FARC: "Los invisibles"*, InSight Crime, Centro de Investigación de Crimen Organizado, 2018, s. 22.

Miraglia, P., Ochoa, R., Briscoe, I., 2012. *Transnational organized crime and fragile states*, International Center for the Prevention of Crime and the Clingendael Institute, Working Papers, 3, s. 5.

Pływaczewski, E. W., 2011. *Geneza zjawiska*, [w:] E. W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana*, Wydawnictwo C.H. Beck, s. 58.

Pyka, A. 2020. *Global position and future of Algeria after the Revolution of Smiles*, European Journal of Geopolitics, 8, pp. 38-52.

Sánchez, C., Collins, M., 2018. *Better to Ask Forgiveness Than Permission: Spain's Sub-national Approach to Drug Policy*, Global Drug Policy Observatory, Policy Brief, 12, s. 2-3.

Schifter, M., April 2012. *Countering Criminal Violence in Central America*, Council Special Report, 64, s. 28-29.

Stańczyk, J., 2011. *Współpraca transgraniczna w warunkach transnarodowości we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Przegląd Geopolityczny, 3, s. 161-180.

Stelmach, M., 2017. *Bezpieczeństwo w Ameryce Środkowej w XXI w. Między terroryzmem kryminalnym a terrorem państwowym*, [w:] T. Domański (red.), *Międzynarodowe oblicza terroryzmu. Ujęcie interdyscyplinarne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 187.

Trubalska, J., 2017. *Wielowymiarowe zarządzanie granicami zewnętrznymi Unii Europejskiej*, Przegląd Geopolityczny, 19, s. 104-113.

Vianna de Azevedo, Ch., 2019. *El reemplazo de las redes colombianas por las venezolanas en narcotráfico fronterizo internacional*, Real Instituto Elcano, ARI, 37, s. 9.

Williams, P., 2008. *Transnational criminal networks*, [w:] J. Arquila, D. Ronfeldt (red.), *Networks and Netwars*, National Defense Research Institute, s. 61-98.

Winton, A., October 2014. *Gangs in global perspective*, Environment & Urbanization, 27, 2, s. 403.

Zaiotti, R., 2012. *Practicing homeland security across the Atlantic: practical learning and policy convergence in Europe and North America*, European Security, 21, 3, s. 331.

Drug smuggling into Spain as part of transnational organized crime activities

The main purpose of the paper is to analyze the phenomenon of transnational criminal groups in Spain in the context of drug trafficking, especially cocaine. It shows mechanisms and manifestations of some activities of criminal networks, emphasizing the significance of Latinoamerican and Moroccan 'drug industries'. The main finding of this study recognizes that Spain plays a key role in the organized transnational crime smuggling drugs to the European Union. The article analyses the cultural, social and economic background of the criminal groups operating in Spain. It refers also to different aspects of strategy to fight drug trafficking and to prevent drug addiction. The article shows the most important progmammes and initiatives implemented by the Spanish local and central authorities to face these challenges.

Key words: Spain, Latin America, drug smuggling, transnational organized crime, cocaine.

Nędza, A., Wiejaczka, D., 2021. *Separatyzm w Ambazonii*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 78-95.

Aleksandra NĘDZA
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Daria WIEJACZKA
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

SEPARATYZM W AMBAZONII

Abstrakt:

Celem opracowania jest wyjaśnienie genezy oraz przedstawienie przebiegu konfliktu o podłożu językowym w zachodniej części Kamerunu. Podjęto próbę wyjaśnienia wpływu kolonializmu, a zwłaszcza polityki prowadzonej przez kolonizatorów na obszarze Ambazonii. Jej konsekwencją są m.in. niestabilna sytuacja kraju spowodowana m.in. współczesnymi ruchami separatystycznymi, które w artykule zostały ukazane. Sytuacja ta ma dalsze konsekwencje, wpływając negatywnie na stosunki narodowościowe i sytuację międzynarodową. W opracowaniu przedstawiono także trudności z jakimi musi mierzyć się kameruński rząd oraz zaprezentowano możliwe sposoby rozwiązania konfliktu w przyszłości.

Słowa kluczowe: Ambazonia, frankofonia, anglofonia, separatyzm, autonomia.

Wprowadzenie

Nazwa Ambazonii bierze się od Zatoki Ambas, jak w Kamerunie określa się część akwenu znanego w Nigerii jako Zatoka Biafra lub Zatoka Bonny, gdzie Ocean Atlantycki (Zatoka Gwinejska) najgłębiej wciska się w ląd afrykański. Zatoka Ambas stanowi niewielką lagunę u podnóża Masywu Kamerun, nad którą położona jest miejscowość portowa Limbé. Ambazonia to zachodnia część Kamerunu, rozciągająca się od wybrzeża tej Zatoki na północny-wschód, pasem o szerokości ok. 100 km wzdłuż granicy z Nigerią, na zachód od rzeki Mungo. Terytorium Ambazonii jest obszarem koncentracji naprężeń w ruchu płyt litosfery, przez co odznacza się aktywnością wulkaniczną. Największe z wulkanów to Góra Oku, Koupé i Manengouba oraz Góra Fako, znana jako Kamerun. Wymienione wyżej masywy wulkaniczne wchodzą w skład Gór Adamawa, przebiegających przez wschodnią połać Ambazonii. Obniżenia

Ryc. 1. Mapa Ambazonii

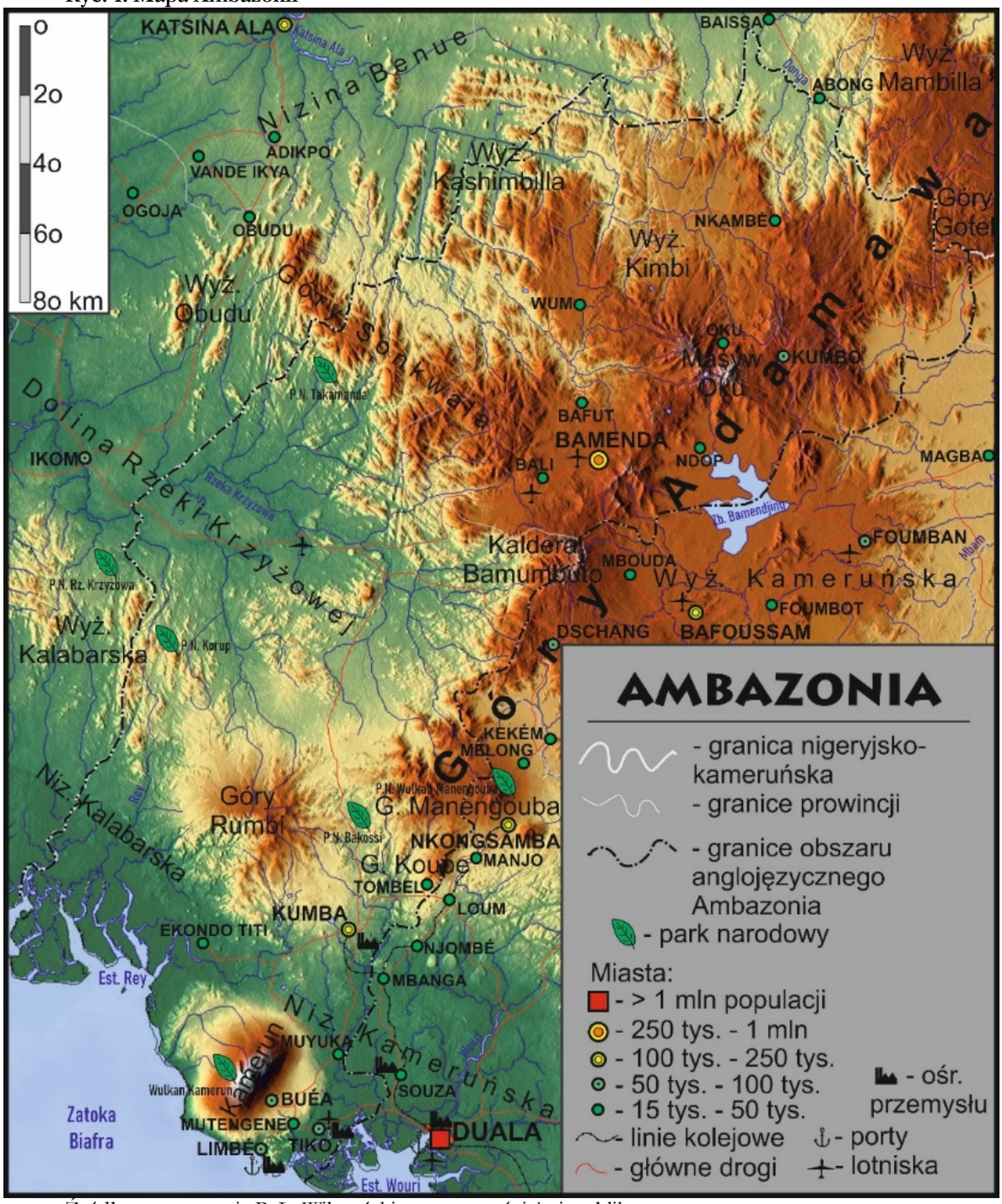

Źródło: opracowanie P. L. Wilczyński, mapa wcześniej niepublikowana.

otaczające Adamawa są zapadliskami tektonicznymi. Największy obszar ma szeroka dolina Rzeki Krzyżowej oraz nadbrzeżna Nizina Kalabarska, których części znajdują się już na terytorium Nigerii. Dalej w głębi lądu położone są urozmaicone morfologicznie wyżyny Kashimbilla i Kimbi (Wysokie Płaskowyże Zachodu), towarzyszące od zachodu Górom Adamawa. Północna część regionu, z racji dużych deniwelacji i obfitych opadów, posiada wielki potencjał hydroenergetyczny (np. wodospad Menchum), którego wykorzystanie pozwoliłoby zaspokoić potrzeby energetyczne Kamerunu jak i Nigerii. Wybrzeże Ambazonii porasta wilgotny las równikowy, podczas gdy wnętrze kraju zajmują sawanny, doskonale nadające się dla rolnictwa, dlatego tam gęstość zaludnienia jest największa i tam zlokalizowane jest najludniejsze miasto – Bamenda, stolica północnej Ambazonii. Na południu głównym ośrodkiem osadniczym jest Kumba, położona na zapleczu masywu Kamerun. Na południu, z uwagi na obecność portów, skoncentrowane jest życie gospodarcze, a zwłaszcza przemysł. W Limbé znajduje się drugi pod względem przeładunków port Kamerunu oraz rafineria ropy naftowej. W pobliskim Tiko mieści się fabryka oleju palmowego, zaś w Kumba – zakłady drzewne. Infrastruktura drogowa oraz kolejowa w Ambazonii nie są wystarczająco rozwinięte (ryc.1). Wybrzeże Ambazonii i szelf jest bogate w złoża ropy naftowej i gazu ziemnego, wielkim bogactwem są też lasy. Główne produkty rolnictwa to kawa, kakao, herbata, banany, palma olejowa, guma, ryby, rośliny lecznicze i owoce cytrusowe.

Najwcześniejsze ośrodki państwotwórcze na przedstawianym terytorium powstały jeszcze przed przybyciem Europejczyków, głównie w żyznych kalderach Gór Adamawa. Pierwsi misjonarze zaczęli przybywać na tereny Kamerunu w połowie XIX wieku. Teren Ambazonii, jak i całego Kamerunu został obecnie zdominowany przez wyznawców katolicyzmu i protestantyzmu, przy czym mniejszość stanowią muzułmanie. Istotną rolę odgrywają nadal wierzenia animistyczne, które występują punktowo na terenie całego kraju, głównie we wsiach. Chrześcijaństwo zakorzeniło się w południowych i zachodnich regionach kraju. Ambazonia na tle całego kraju wyróżnia się przewagą protestantów, podczas gdy mieszkańcy pozostałych terenów Kamerunu są wyznawcami katolicyzmu (Fombad, 2015).

Podobnie jak cały Kamerun, Ambazonia to obszar silnie zróżnicowany etnicznie, zamieszkany przez dużą liczbę niewielkich plemion. Oprócz języków plemiennych bardzo rozpowszechniony jest tu język angielski. Obecność angielskiego w Ambazonii datuje się od roku 1858, kiedy baptyjski misjonarz brytyjski, Alfred Saker, założył osadę uwolnionych niewolników murzyńskich Victoria, na miejscu dzisiejszego Limbé (Ngoh, 2019).

Tło historyczne konfliktu

Zgodnie z postanowieniami traktatu konferencji berlińskiej z 1884 r. obszary nad Zatoką Ambas przypadły w udziale Brytyjczykom. W kolejnych latach terytorium przeszło pod zwierzchność Niemiec. Blisko 30 lat później, na mocy traktatu anglo-niemieckiego z 1913 r., wyznaczono granicę między brytyjską kolonią w Nigerii, a niemieckim Kamerunem. Tuż po wybuchu I wojny światowej siły brytyjskie ponownie odzyskały ziemie, dokonując podziału na Kamerun Północny i Kamerun Południowy. Ostatecznie w 1916 r. cały obszar znalazł się pod okupacją Wielkiej Brytanii i Francji. Po zakończeniu I wojny światowej na mocy ustaleń traktatu wersalskiego Kamerun został podzielony między Francuzów i Brytyjczyków. Brytyjskie zwierzchnictwo nad dzisiejszą Ambazonią trwało do 1922 r., kiedy Liga Narodów uczyniła z Ambazonii osobny kraj. Władze brytyjskie pozwoliły rodzimym mieszkańcom na administrowanie ludnością z poszanowaniem tradycji i zwyczajów. Protektorat brytyjski nadał miejscowym prawo do pobierania podatków oraz wyłączność na eksploatację zasobów rolnych i górniczych (Lekane, 2017).

Bezpośrednią przyczyną konfliktu między mieszkańcami a Brytyjczykami była rabunkowa eksploatacja terenów Ambazonii. Punktem zapalnym sporu były protesty studentów i młodych nacjonalistów, na czele których stanął Emmanuel Mbela Lifafa Endeley. Kameruński polityk wyprowadził przedstawicieli Ambazonii ze Wschodniej Izby Zgromadzenia Nigerii w Enugu i negocjował utworzenie autonomicznego regionu w 1954 r. Demonstranci przedstawiali postulaty zaprzestania wyzysku przez białych i podkreślania wyższości białej rasy względem lokalnego społeczeństwa. Napiętą sytuację uregulowały postanowienia konferencji w Londynie z 1953 r. Podczas rozmów delegacja wystąpiła z roszczeniem wyznaczenia odrębności regionu, co Brytyjczycy zaaprobowali. W ten sposób Ambazonia, zwana wówczas Kamerunem Południowym, stała się regionem autonomicznym Nigerii ze stolicą w Buéa. W późniejszym czasie prowadzono przygotowania do uzyskania niepodległości przez Nigerię oraz Kamerun Pd.

11 lutego 1961 r. ONZ zorganizowała plebiscyt, w którym przedstawiła trzy alternatywy dla mieszkańców Południowego Kamerunu. Pierwsze dwie opcje zakładały zjednoczenie z Nigerią lub z Kamerunem. Trzecia alternatywa – niezależność, która również była przez mieszkańców rozpatrywana, została gwałtownie odrzucona. Przeciwnikami ostatniej opcji byli dwaj politycy: Sir Andrew Cohen - brytyjski przedstawiciel Rady Powierniczej Narodów Zjednoczonych, oraz przedstawiciel ludu Igbo, Nnamdi Azikiwe - lider Wschodniej Izby Zgromadzenia Nigerii. W plebiscycie 60% głosujących w Kamerunie Północnym (regiony dawnego niemieckiego terytorium, dziś przyłączone do Nigerii) zgodziło się na związek z Nigerią, podczas gdy 70% głosujących w Kamerunie Południowym (dzisiejsza Ambazonia) opowiedziało się za związkiem z Kamerunem w ramach struktury dwupaństwowej.

Dwupaństwowość przejawiałaby się odrębnym, niezależnym parlamentem, sądami i siłami bezpieczeństwa, wraz z prawem wyboru wiceprezydenta. Rozbieżność ta była zaskoczeniem dla zagranicznych obserwatorów oraz stała się punktem zwrotnym w historii anglofońskiego Południowego Kamerunu. Ostatecznie 1 października 1961 r. Południowy Kamerun połączony został z Kamerunem, co oznaczało koniec działalności Brytyjczyków w zakresie administracji, edukacji i nauki języka (Lekane, 2017).

Zaledwie sześć lat po scaleniu kraju, Ahmadou Ahidjo, pierwszy prezydent niepodległej Republiki Kamerunu, mając poparcie ze strony francuskiego rządu, przekształcił wielopartyjny system sprawowania władzy w system jednopartyjny. Partią sprawującą władzę stała się partia, której prezydent był liderem. Ahidjo ustanowił nową konstytucję, zastąpił federację jednolitym państwem, zniósł stanowisko premiera, zmienił symbole narodowe - redukując jedną z dwóch gwiazd flagi narodowej i dał tym samym większe uprawnienia prezydentowi (Keke 2020). Wiązało się to z całkowitym pogwałceniem umowy zawartej między Kamerunem francuskojęzycznym a Kamerunem Południowym, dawną częścią Nigerii. Konsekwencją powyższych reform była utrata autonomicznego statusu i redukcja Ambazonii do północno-zachodniego i południowo-zachodniego regionu Republiki Kamerunu. Niedługo po tych wydarzeniach wybitny, anglojęzyczny prawnik Fon Gorji-Dinka mówił o Ambazonii jako odrębnym kraju posiadającym własne symbole narodowe (ryc.2).

Ryc. 2. Flaga Ambazonii

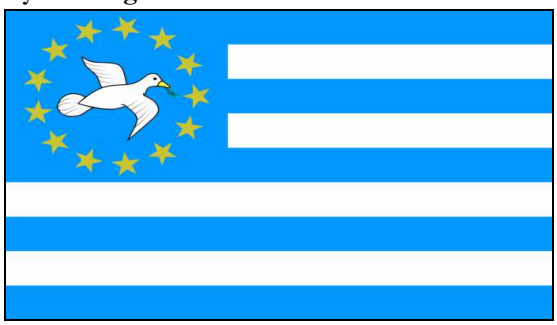

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamerun_Po%C5%82udniowy#/media/Plik:Flag_of_the_Federal_Republic_of_Southern_Cameroons.svg

Uzasadnieniem jego stanowiska był brak ratyfikacji umowy o zjednoczeniu przez parlament anglofoński. Z tego powodu został bez procesu osadzony w więzieniu, z którego uciekł do Nigerii, gdzie wciąż próbował walczyć o niepodległy Kamerun Południowy (Konings, Nyamnjoh, 1997). W 1993 r. w Buéa została zwołana pierwsza konferencja „All Anglophone Congress" (AAC), podczas której wydano tzw. „Deklarację z Buéa", której uczestnicy wzywali do zmiany konstytucji, a tym samym do powrotu federacji z 1961 r. Zaledwie rok później, podczas drugiej konferencji, została wydana „Deklaracja z Bamendy", w której przyjęto, że jeżeli w rozsądnym terminie nie zostaną dokonane zmiany, Kamerun Południowy ogłosi swoją niepodległość. Ów dokument niewiele zmienił w postanowieniach nowego kameruńskiego rządu. Następnie nazwa AAC została przemianowana

na Konferencję Narodów Południowych Kamerunów (SCPC), a później Organizację Narodów Południowych Kamerunów (SCAPO), przy czym Rada Narodowa Południowych Kamerunów (SCNC) jest organem wykonawczym. W końcu młodzi działacze utworzyli Ligę Młodzieżową Kamerunu Południowego (SCYL) w Buéa (Robert, 2020).

Działająca z ramienia SCAPO, Liga Młodzieżowa w 1995 r. wysłała delegację do Organizacji Narodów Zjednoczonych, gdzie została przyjęta 1 czerwca 1995 r. Na spotkaniu przedstawiono petycję przeciwko aneksji Kamerunu Południowego do francuskojęzycznego Kamerunu (Lohkoko, 2013). Niestety, nie przyniosła ona rezultatów. Członkowie Rady Narodowej Południowego Kamerunu rutynowo byli kontrolowani przez policję. 23 marca 1997 r. podczas nalotu w Bamendzie zginęło około 10 członków rady. Policja aresztowała od 200 do 300 osób, głównie zwolenników SCNC, a także socjaldemokratów. O kolejnych próbach działań sabotażowych informowała Amnesty International. W ich ramach SCNC dostarczała dowodów na to, że rząd torturuje ich członków i stosuje wobec nich siłę. Działania te szybko zatrzymano, a w konsekwencji doszło do zamknięcia działalności SCNC. Dalsza aktywność odbywała się nieoficjalnie. 1 października 1999 r. bojownicy SCNC zaatakowali Radio Buéa, aby ogłosić niepodległość Kamerunu Południowego, ale nie udało się tego zrobić przed interwencją sił bezpieczeństwa. Po starciach z policją SCNC głośno protestowała, jednocześnie chcąc zwrócić uwagę na problem łamania praw człowieka w Kamerunie (Konings, Nyamnjoh, 1997)

Kolejne lata prób zmiany sytuacji Kamerunu Południowego nie przynosiły oczekiwanego skutku. Nowym impulsem do działania było przekazanie w 2006 r. Kamerunowi przez Nigerię półwyspu Bakassi. Powodem skrajnych nastrojów są bogate złoża ropy naftowej położone na tym obszarze (Ekah, 2019). Poskutkowało to zakończeniem ponad dekadowego sporu między krajami bez strat w ludziach. Ambazończycy niemal od razu chcieli dołączyć te obszary do swoich terenów. W 2007 r. na terenie Bakassi (mała miejscowość nadmorska z bazą wojskową) doszło do zabójstwa 21 kameruńskich żołnierzy przez lokalną milicję. Spowodowane to było niechęcią do władz kraju. Niektóre bojówki w Bakassi złożyły broń we wrześniu 2009 roku, ale lokalny konflikt nigdy nie został ostatecznie zakończony.

Obecna sytuacja

Do zaostrzenia konfliktu doszło w 2016 r. kiedy powołano frankofońskich sędziów do sądów apelacyjnych. Nie znali oni języka angielskiego ani powszechnego prawa obowiązującego na terenie Ambazonii. Prawnicy anglojęzyczni zostali upoważnieni do wnoszenia spraw w języku francuskim przed sądy, co stało się znane jako „franfryfikacja" anglojęzycznego Kamerunu. W ambazońskim środowisku prawniczym wszczęto strajk, domagając się usunięcia frankofońskich sędziów i zaprzestania takich działań.

Kilka miesięcy później nauczyciele wystąpili przeciwko wprowadzeniu przez rząd poprawek do ogólnego certyfikatu edukacji (GCE) na wzór francuskiej matury oraz mianowaniu personelu francuskojęzycznego, który nie mówił po angielsku. Studenci uniwersytetu w Buéa i inni działacze nauczycielscy niższych szczebli edukacji szybko zaangażowali się w protesty. Siły bezpieczeństwa zabiły czterech protestujących w grudniu 2016 r. (Robert, 2020).

W październiku 2017 r., po długich rozmowach i wielu zmianach, separatyści wyszli z jednostronną deklaracją niepodległości. Masowe demonstracje były tłumione siłowo. Amnesty International ogłosiła dowody na co najmniej 17 zgonów jako wynik bezpośredniej walki, spowodowanej przez wojsko i policję. Z drugiej strony, grupa nazywająca się Siłami Obronnymi Ambazonii wzięła odpowiedzialność za osiem oddzielnych ataków odwetowych na kameruńskie siły bezpieczeństwa, w których zabito dziesięć osób. Druga grupa, Tygrysy Ambazonii, twierdziła, że jest odpowiedzialna za dalsze ataki. Do końca roku zostało zabitych 17 pracowników wojska, policji i ochrony. Liczba ofiar śmiertelnych wśród ludności cywilnej jest nieznana, ale generalnie liczona w dziesiątkach. W przemówieniu noworocznym obecny prezydent Republiki Kamerunu Paul Biya, pełniący tę funkcję nieprzerwanie od 1982 r., wyznaczył kilku nowych ministrów anglojęzycznych do swojego gabinetu, jednak niewiele to zmieniło. Do końca stycznia, kiedy ambazoński rząd na uchodźstwie został zatrzymany przez władze Nigerii, wyłoniły się dwie kolejne zbrojne grupy separatystyczne. Walki trwały w 2018, 2019 i 2020 roku. Siły wojskowe Kamerunu spaliły wioski wspierające separatystów i wypędziły ludzi w las. Coraz więcej ludzi zaczęło uciekać z domów i osiedlać się w innych miejscach. Jest to moment, w którym kryzys jest w pełni rozwinięty i umiędzynarodowiony (Robert, 2020).

Kolejne działania narodowowyzwoleńcze sprawiały, że sytuacja geopolityczna regionu była coraz gorsza. Pomimo dużego udziału firm zagranicznych w eksploatacji zasobów na tym terenie, która zapewniała miejsca pracy, miejscowa ludność traciła coraz więcej. Mieszkańcy mieli problemy ze zdobyciem żywności, jak i znalezieniem środków na zaspokojenie potrzeb życia codziennego. Skutkowało to wysokim wskaźnikiem przestępczości lokalnej. Powstawały kolejne ugrupowania, które pod szyldem ruchów separatystycznych rabowały i mordowały wioski. Ponadto kameruński rząd, prowadząc działania wojskowe na tych terenach, starał się udowodnić światowej opinii, że działania Ambazończyków mają charakter terrorystyczny. Jednym z takich działań było uprowadzenie pięciu Włochów i siedmiu Szwajcarów, o które oskarżone zostały ambazońskie ugrupowania. Separatyści kategorycznie zaprzeczyli, jakoby mieli mieć coś z tym wspólnego, podkreślając jednocześnie, że w ich interesie nie leży uprowadzanie obcokrajowców, a jedynie działania narodowowyzwoleńcze. Masowe zatrzymania i aresztowania separatystów spowodowały duże zatłoczenie więzień. Ciężkie i często zagrażające życiu więzienne warunki, w tym

brak dostępu do wody, słaba opieka medyczna oraz brak higieny i warunków sanitarnych doprowadzały do przedwczesnej śmierci zatrzymanych członków ruchów separatystycznych (Tull, 2015). Anglofońskie wioski, podejrzane o ukrywanie separatystów lub broni, były palone i plądrowane. Około 206 wiosek zostało napadniętych i częściowo zniszczonych przez siły obrony państwa podczas walki z uzbrojonymi separatystami. Kilka wiosek w dystryktach Mbonge i Konye zostało całkowicie wyludnionych. Świadkowie wydarzeń twierdzili, że po atakach armii następowało plądrowanie domów i sklepów, niszczenie zapasów żywności oraz złe traktowanie lub zabijanie cywilów, często jako odwet za zabicie członka sił interwencyjnych (Robert, 2020).

Geopolityczne aspekty konfliktu

Separatyści szukali pomocy wśród światowych mocarstw, w tym Stanów Zjednoczonych, Rosji, Wielkiej Brytanii i Chin. Tymczasem władze Kamerunu nie chcą utracić Ambazonii z racji bogactw naturalnych tych ziem. Skutki trwającego od lat konfliktu najbardziej odczuwają mieszkańcy Ambazonii, nie mający nic wspólnego z działaniami separatystycznymi. Tracą oni swoje ziemie, miejsca pracy, całe majątki. Ponadto wielu cywilów przypłaciło konflikt życiem. ONZ szacuje, że od początku działań, około 160 tys. osób zostało przesiedlonych w Kamerunie, a około 20-50 tys. uciekło do Nigerii. Do końca grudnia 2018 r. kryzys wymusił masowe wysiedlenie 450-550 tys. ludzi. Jest to więcej niż 20% populacji regionu. Wiele osób ucieka przed przemocą, będącą skutkiem nalotów wojskowych na wioski, ale także przed bandami zwykłych przestępców. Szukają schronienia w lasach, w których brakuje środków higieny, usług zdrowotnych, urządzeń sanitarnych, schronienia i żywności. Biuro Narodów Zjednoczonych szacuje, że około 32 000 Kameruńczyków jest zarejestrowanymi uchodźcami w Nigerii. Dodatkowo 30 000 do 35 000 osób ubiegało się o azyl w sąsiednich krajach. Ponad 200 wiosek zostało całkowicie zniszczonych, co zmusiło tysiące ludzi do ucieczki. Działacze separatystyczni, którzy chcą niezależnego państwa w regionach mówiących po angielsku, podpalają szkoły i atakują nauczycieli i uczniów francuskojęzycznych w celu egzekwowania bojkotu, który zadeklarowali w lokalnych szkołach. Według raportu UNICEF blisko 120 szkół zostało spalonych, a co najmniej 58 uszkodzonych. Ponadto większość dzieci w obu regionach została pozbawiona dostępu do edukacji, a dotyczy to 30-40 tys. uczniów. Konsekwencją powyższych działań jest wzrost odsetka analfabetyzmu wśród ludności Ambazonii (Robert, 2020).

Jednym z kluczowych sposobów walki z rządem jest wykorzystywanie lokalnych, niezależnych mediów. Celem działań jest chęć nagłośnienia sprawy niepodległości Ambazonii. Próbuje się naświetlić przestępstwa związane z łamaniem praw człowieka przez siły wojskowe. Zwracają też uwagę międzynarodowej społeczności, poprzez zwiększanie zasięgu medialnego

przekazu, na potrzebę zrozumienia, ich zdaniem, prawomocnych roszczeń i zażaleń w inny sposób niż robią to kameruńskie media reżimowe. Ambazończycy, którzy bronią się przed siłami bezpieczeństwa Kamerunu, są prezentowani często w telewizji publicznej i innych środkach masowego przekazu jako terroryści, natomiast nigdy jako ci, którzy walczą o sprawiedliwość. Z drugiej strony, wojsko i policja napadający ludność są prezentowani w mediach głównego nurtu, jako bohaterowie republiki, którzy chronią obywateli przed terrorystami. Potwierdza to ogólną prawidłowość funkcjonowania mediów publicznych jako reprezentacji programów dominujących grup społecznych, gospodarczych i politycznych, które sprawują władzę w kraju i na świecie (Robert, 2020).

Stosunek Francji i Wielkiej Brytanii do wydarzeń w Ambazonii oraz porozumienie między Nigerią a Kamerunem

Od czasu, gdy francuska część Kamerunu uzyskała niepodległość, Francja pozostaje wiodącym partnerem Kamerunu, a jej geopolityczne zainteresowanie tym terytorium jest ogromne. Oba państwa łączą więzi historyczne, obecnie także współpraca w sferze przemysłowej (cementowej, drzewnej), a także w sektorze telekomunikacyjnym. Wiodącymi francuskimi firmami działającymi na terenie Kamerunu są: Bollore Group, która dysponuje potężnymi zasobami oraz dominuje w rolnictwie, agrobiznesie, logistyce i transporcie; Total i Perenco rządzą w branży naftowej; Orange w telekomunikacji; Bouygues, Razel, SCET w budownictwie oraz wiele innych mniejszych jest tam obecnych. Mimo to francuski rząd mocno potępia działania separatystyczne, co za tym idzie, wzywa do pokojowego rozwiązania problemu. Jednocześnie wspierał on kameruńskie siły bezpieczeństwa odpowiedzialne za siłowe tłumienie protestów w Ambazonii. Ambazońska Rada Prezesów (AGovC), grupująca obecnie największe partie narodowowyzwoleńcze, uważa, że Francja wykorzystuje rząd kameruński do walki z Ambazonią. AGovC oświadczyła: „[…] rząd Emmanuela Macrona posiada pozornie niewidoczne, lecz silnie oddziałujące gospodarcze i polityczne wpływy we francuskojęzycznym Kamerunie […]. [Francuzi] muszą zrozumieć, że ich wojna zastępcza w Ambazonii jest nie tylko nie do wygrania, lecz odbije się również na relacjach z Yaounde poprzez wzrost kosztów gospodarczych. […]"(Ayaba Cho Lucas, z Ambazońskiej Rady Prezesów - 16 lipca 2019 r.) (Ekah, 2019).

Kolejnym państwem, odnoszącym się do skomplikowanej sytuacji wewnętrznej Kamerunu jest Wielka Brytania. Ambazońskie przywództwo jest przekonane, że to właśnie Wielka Brytania odpowiada za sytuację, która ma miejsce w jej byłej kolonii. W związku z czym zwrócono się do brytyjskiego rządu, aby zakończył proces dekolonizacji dawnego terytorium Brytyjskiego Kamerunu Południowego i uznał jego niepodległość. Pomimo początkowego poparcia dla podpisania porozumienia, ze strony brytyjskiej o jego wyniku

zadecydował ostatecznie wpływ relacji dwustronnych z rządem Kamerunu. Wielka Brytania zaczęła obawiać się o własne interesy geopolityczne w całym regionie środkowoafrykańskim, a w konsekwencji rozmowy o porozumieniu zakończyły się fiaskiem, Nie sfinalizowało to jednak dalszego monitorowania kryzysu przez Wielką Brytanię, która wykazuje niechęć do zapewnienia całkowitej niezależności byłej kolonii - brytyjskiego Południowego Kamerunu. W związku z tym AGovC zdeklarował: „Ambazonia nie popiera ich (brytyjskiej) eksploracji gospodarczej i wykorzystywania (jej terytorium) poprzez umowy z Kamerunem, ale nie oznacza to, że nie zaangażujemy się w ich (Wielkiej Brytanii) przyszłe relacje biznesowe […] w związku z czym za moralną odpowiedzialność Wielkiej Brytanii i świata uznajemy wyraźne pogwałcenie nie tylko naszej historii, ale także naszego prawa do niezależności. W wolnej Ambazonii nie tylko gwarantujemy bezpieczeństwo w kontekście globalnej walki z terroryzmem, ale także jedno z najzdrowszych środowisk dla światowego handlu i przemysłu."(Ayaba Cho Lucas z Rady Prezesów Ambazonii, 16 lipca 2019 r.). Ambazończycy zdają sobie sprawę ze swojej pozycji i braku wsparcia ze strony Wielkiej Brytanii (Ekah, 2019).

Mówiąc o stosunkach byłych kolonizatorów do sytuacji w kraju, nie można zapomnieć o byłej kolonii jaką jest Nigeria, która wraz z Kamerunem posiada wspólną historię jeszcze z czasów kolonialnych. Stosunki między tymi krajami układały się dobrze, choć z małymi wyjątkami. Jednym z takich „wyjątków" był wspominany już konflikt o półwysep Bakassi. Oddanie go Kamerunowi przez Nigerię nie było wcale tak oczywiste i wcale nie miało łagodnego przebiegu. Oba kraje silne walczyły o te tereny ze względu na bogate złoża ropy naftowej. Ostatecznie, po rozpatrzeniu sprawy przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, został on przyznany rządowi Kamerunu na podstawie traktatu anglo-niemieckiego z 1913 r. Zgodnie z nim Półwysep Bakassi należał do strony niemieckiej, a tym samym do Kamerunu. Ponadto na granicy nigeryjsko-kameruńskiej zauważono możliwości rozwoju handlu. Nie tylko miejscowi rybacy, ale również rolnicy korzystali z możliwości rozwoju strefy przygranicznej orientując swoje przedsiębiorstwa na eksport. Dobre wykorzystanie tego faktu przez przedsiębiorców mogłoby doprowadzić do międzynarodowej współpracy na najniższym szczeblu.

Sytuacja polityczna Ambazonii jako przykład proliferacji konfliktu

Sytuacja polityczna wielu państw afrykańskich, które uzyskały niepodległość w XX wieku jest nadal tematem dyskusyjnym, podejmowanym przez społeczność międzynarodową. Pomimo tego, że uzyskały formalną niepodległość, to ich sytuacja wewnętrzna jest bardzo niestabilna, często targana zamachami stanu i konfliktami etnicznymi i religijnymi, co sprawia, że gospodarczo kontynent ten jest najuboższy (Stańczyk-Minkiewicz, Wilczyński 2020). Zróżnicowanie etniczne i religijne ludności tych państw, co jest efektem

spuścizny kolonialnej i wynika z arbitralnego ustalenia przebiegu granic politycznych, jest podłożem konfliktów o charakterze narodowo-wyzwoleńczym. Kontynent afrykański wyróżnia mnogość przykładów separatyzmu. Z uwagi na tematykę artykułu niewątpliwie trafnym dopełnieniem nakreślonej we wcześniejszej części opracowania sytuacji politycznej jest zwrócenie uwagi na niepodległościowe roszczenia sąsiedniego regionu Biafra w Nigerii. Terytorialną bliskość konfliktowego obszaru Nigerii można bezpośrednio powiązać z nasileniem dążeń niepodległościowych w Ambazonii, zgodnie z zasadą proliferacji konfliktów zbrojnych (Roger, Eyango, 2018; Szpak, 2018). Za taką proliferację konfliktu zbrojnego należy uznawać każde rozprzestrzenianie się poszczególnych czynników militarnych (na przykład handel uzbrojeniem), społecznych (np. napływ uchodźców) i ekonomicznych (np. wzrost przestępczości i korupcji, jak w związku z handlem tzw. krwawymi diamentami w innych częściach Afryki) oddziałujących na czas trwania oraz intensyfikację konfliktów na terenach sąsiednich.

Zgodnie z badaniami Rogera i Eyango (2018), bazującymi na przeprowadzaniu wywiadów z autochtonami regionów anglojęzycznych Kamerunu, należy podkreślić silną zależność w relacjach między Kamerunem a Nigerią. Metoda wywiadu z ludnością tubylczą jest obok obserwacji uczestniczącej jednym ze sztandarowych sposobów pozyskiwania informacji w geografii regionalnej. Głównym celem zastosowania takiej drogi poznania jest rozpoznanie kluczowych problemów dotykających społeczności lokalne. Uwzględniając specyfikę rozpatrywanego problemu zastosowanie takiej metodyki podnosi status prezentowanych badań do rangi bardziej wiarygodnych. Obawy dotyczące silnych powiązań pomiędzy państwami można podsumować wypowiedzią jednego z uczestników badania. Według niego: „Nie można myśleć o radzeniu sobie z kryzysem ambazońskim, a nawet o przyszłości Kamerunu, bez myślenia o Nigerii" (Roger, Eyango, 2018).

Strefa graniczna pomiędzy Nigerią a Kamerunem jest również obszarem kumulacji negatywnych zjawisk społecznych. Transfer ludności w obu kierunkach prowadzi do zwiększenia przestępczości, nielegalnego handlu narkotykami oraz ropą. Grupy separatystyczne, udając zaangażowanie w walkę o ambazońską niepodległość, wykorzystują to do realizacji własnych interesów. Dodatkowym aspektem podsycającym napiętą sytuację polityczną jest lęk Kamerunu przed utratą kontroli nad złożami ropy naftowej Zatoki Biafra, jako surowca strategicznego, na rzecz sąsiadującej Nigerii lub niepodległej Ambazonii (Roger, Eyango, 2018). Nigeria, będąca stosunkowo młodym państwem, wyróżnia się na tle pozostałych państw afrykańskich następującymi właściwościami, które mają kluczowe znaczenie w budowaniu przewagi w regionie. Są to: zasobność demograficzna, dostęp do bazy surowców strategicznych tj. ropy naftowej, znaczne terytorium oraz potęga militarna (Wilczyński, 2019). Analizując czynniki wpływające na inicjowanie konfliktów

wewnętrznych obu państw należy wskazać na ich analogię. Różnicując terytorialnie strefy działań zbrojnych w Nigerii wyróżnia się trzy kluczowe regiony, w których sytuacja etniczna jest najbardziej zaogniona: Hausaland, Jorubaland oraz Biafra. Do tego należy dodać konflikt muzułmanów z innowiercami na północy kraju. Zalążkiem powstałej w 1967 r., w wyniku zamachu stanu, republiki Biafra było teokratyczne państwo Niri zdominowane przez wyznawców religii etnicznej Ibo. Konsekwencją zderzenia wyznawców tej religii z cywilizacją łacińską wiek wcześniej był szereg pozytywnych zmian m. in. reorganizacja aparatu władzy, upowszechnienie edukacji. Reformy te miały fundamentalne znaczenie w rozbudzaniu wolnościowego ducha narodu, który jest nadal żywy. Co więcej, analizując skomplikowaną sytuację wewnętrzną Ambazonii, nie należy zawężać kontekstu rozważań tylko do sąsiedniego regionu Biafra, najbardziej znanego z doniesień medialnych w latach 60-tych XX w. z czasów wojny o niepodległość. W strefie granicznej pomiędzy Nigerią a Kamerunem znajdują się dodatkowe, mniejsze ogniska zapalne tj.: Ibibioland, Kalabar, Tiwland, Dżukun, których sytuacja wewnętrzna rozciąga się daleko poza granicę Nigerii. Kolejnym narodem graniczącym bezpośrednio z Ambazonią, a tym samym wpływającym na jej sytuacje polityczną, jest lud Efik, zamieszkujący południowe wybrzeże Nigerii oraz Kamerun (Nizina Kalabarska). Lud został schrystianizowany w XIX w., a obecnie aspiruje do utworzenia własnego państwa. Narodem żyjącym na styku wyżej wymienionych terytoriów zamieszkiwanych przez lud Ibo oraz Efik jest Ibibio, mający wspólne korzenie z Efikami. Religią dominującą jest chrześcijaństwo w odłamie katolickim. Naród ten dąży obecnie do stworzenia Ibibiolandu. Narodem rozproszonym w obrębie Nigerii i Kamerunu jest także lud Tiw. Ich dążenia niepodległościowe wywodzą się jeszcze z czasów kolonialnych, kiedy to w 1906 r. ich teren etniczny został podporządkowany Brytyjczykom. Współczesne idee niepodległościowe Tiw nie są tak silne jak w przypadku pozostałych narodów regionu granicznego Nigeria-Kamerun z uwagi na lukratywność udziału w sprawowaniu władzy w Nigerii. Ostatnim narodem Nigerii, sąsiadującym od północy z Ambazonią, jest Dżukun, obecnie silnie zróżnicowany kulturowo, przez co jego tożsamość narodowa wygasa (Wilczyński, 2019).

Rozbudzanie świadomości narodowej jest procesem zachodzącym na kilku płaszczyznach tj.: historycznej, społecznej oraz stabilności politycznej (Wilczyński, 2019). Poprzez silną mozaikę narodowościową Kamerunu powyższe czynniki budowania ducha narodu nie mają tutaj swojego odzwierciedlenia. Ambazonia pod względem zróżnicowania etnicznego znacznie odbiega od pozostałej części Kamerunu, uwidaczniając tym samum silne regionalizmy oraz zróżnicowanie etniczne. Tabela 1 jest zestawieniem narodów Ambazonii, których szacunkowa liczba ludności przekracza 100 tys.

Tab.1. Narody Ambazonii, których liczba ludności przekracza 100 tys.

Naród	Liczba ludności
Nso	240000
Meta	231000
Kom	230000
Mbum	224000
Oroko	180000
Bakweri	173000
Bakossi	157000
Yamba	136000
Ngwe	133000
Bayangi	132000
TigonMbembe	107000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie szacunkowych danych: People Groups, https://www.peoplegroups.org/explore/groupdetails.aspx?peid=12698.

Najliczniejsze narody Ambazonii koncentrują się w północno-wschodniej części regionu, z uwagi na dogodne warunki przyrodnicze tj. żyzne gleby wulkaniczne, sprzyjające zasiedlaniu tych terenów. W literaturze anglojęzycznej północny region Ambazonii nazywa się Bamenda Grassfields. Największym narodem Ambazonii jest Nso zamieszkujący wschodnie obszary przedgórza Gór Gotel. Nso skupia blisko 240000 ludzi posługujących się językiem Lamnso. Ośrodkiem rozwoju kulturowego Nso jest miasto Kumbo.

Drugim co do wielkości narodem zamieszkującym terytoria w Ambazonii jest lud Meta. Jego skupiska znajdują się w okolicach potencjalnej stolicy Ambazonii – Bamendy, na płaskowyżu pomiędzy Górami Sonkwala a Górami Adamawa. Szacunkowa liczebność wynosi 231000. Członkowie ludu Meta zajmują się głównie działalnością rolniczą. Cechą charakterystyczną organizacji struktury ich władzy jest system autonomicznych wodzów poszczególnych wiosek (Njoh, 2015).

Trzecim narodem dominującym na Wyżynie Kimbi jest Kom, skupiający 230000 członków. Potencjalną stolicą, będącą siedzibą władzy i obszarem rozwoju kulturowego, jest niewielka miejscowość Laikom. Ludność posługuje się językiem Kom, który nosi również nazwę Itangikom (Trudell, 2004).

Naród Mbum/Wumbum liczy 224000 członków, zajmując tym samym czwarte miejsce w ogólnym zestawieniu. Mbum zamieszkują tereny usytuowane w okolicach Nkambe. System organizacji władzy w narodzie opiera się o hierarchiczny model klas typowy dla narodów afrykańskich. Ludność posługuje się językiem Limbum (Talla, Song, 2014).

Ryc. 4. Zróżnicowanie etniczno-językowe narodów Ambazonii

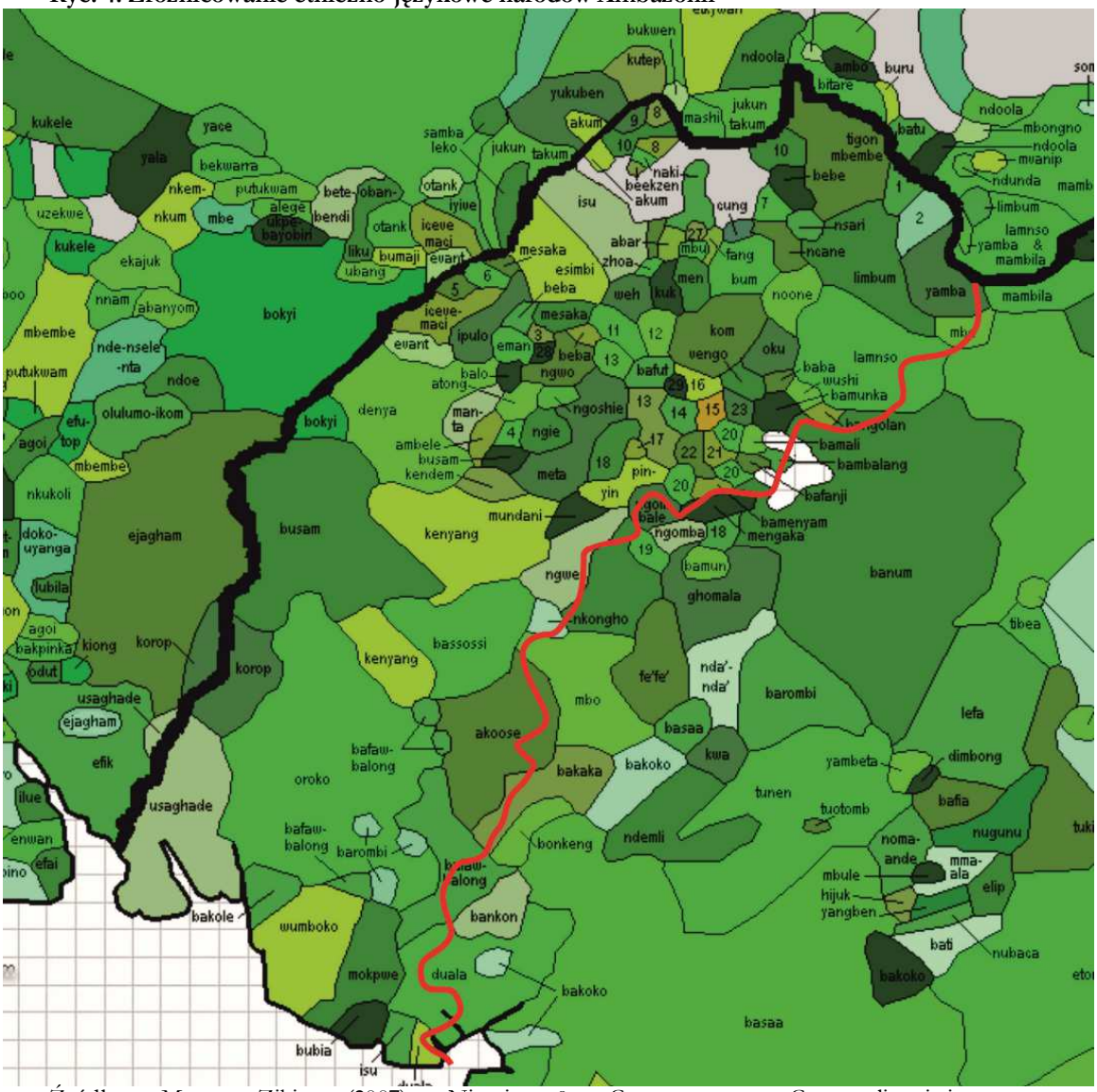

Źródło: Mutur Zikin (2007). Nigeria & Cameroun - Carte linguistique: http://www.muturzikin.com/cartenigeria.htm. Grubą czarną linią oznaczono granicę kameruńsko-nigeryjską, zaś czerwoną przebieg granicy Ambazonii z resztą Kamerunu. Małe plemiona: 1 - Dzodinkowie; 2 - Kwaja, Nkatup, Mfumte; 3 - Caka; 4 - Menkowie; 5 - Iyive; 6 - Tiwowie (większość mieszka w Nigerii); 7 - Kemezungowie; 8 - Kutepowie; 9 - Yukuben; 10 - Dżukuni (większość mieszka w Nigerii); 11 - Befangowie; 12 - Laimbue; 13 - Ngemba; 14 - Mendakweni; 15 - Babanci; 16 - Bambili Wschodni; 17 - Ngamambowie; 18 - Mungacy; 19 - Ngiembooni; 20 - Nyondzy; 21 - Bamukumbicy; 22 - Awingowie; 23 - Kenswejowie; 27 - Mundabli; 28 - Osatuni; 29 - Bambili Zachodni. Kolor szary – obszary niezamieszkane.

Oroko to naród zrzeszający około 180000 ludzi. Zamieszkują południowo-zachodnią cześć Kamerunu, w otoczeniu Gór Rumbi i Wulkanu Kamerun. Z uwagi na podobieństwa historyczne i kulturowe do narodów zajmujących sąsiednie terytoria język Oroko można traktować jako zlepek kilku dialektów (Friesen, 2002).

W sąsiedztwie południowej stolicy regionu – Kumba- mieszka również naród Bakweri liczący 173000 członków. Bakweri zamieszkują wschodnie zbocza Wulkanu Kamerun. Głównym skupiskiem większości populacji jest miasto Buéa, będące jednocześnie ośrodkiem kulturowym i edukacyjnym Ambazonii. Językiem dominującym wśród ludności Bakweri jest Mokpwe (Pemunta, Fonmboh, 2010).

Bakossi to lud zamieszkujący zbocza wulkanicznych Gór Manengouba i Koupé, którego głównymi ośrodkami miejskimi na tym terenie są Tombel i dzielona z innymi narodami stolica regionu - Kumba. W Ambazonii ich populacja kształtuje się na poziomie 157000 ludzi. Ich głównym zajęciem jest plantacyjne rolnictwo oraz produkcja kawy i kakao. Bakossi używają języka Akosse.

Kolejnym licznym narodem zamieszkującym północno-wschodnią część kraju jest Yamba. Yamba zamieszkują podnóże oraz sam masyw Gór Gotel. Yamba liczą blisko 136000 członków, którzy trudnią się głównie pasterskim wypasem bydła oraz ekstensywnym, nietowarowym rolnictwem, przeznaczonym do własnej konsumpcji.

Ngwe to naród składający się z 133000 członków. Zajmują górski gęsto zalesiony obszar z licznymi wyżynami Kaldery Bamumbuto. Teren administracyjnie podzielony jest na liczne wioski. W pobliżu Kaldery Bamumbuto przebiega również główny lądowy szlak handlowy pomiędzy Kamerunem a Nigerią. Na obszarze kaldery w okresie prekolonialnym istniało królestwo o najwyższym poziomie cywilizacyjnym w Ambazonii (Ayotte, Ayotte, 2002).

Bayangi liczą 132000 osób, zamieszkujących terytoria południowej części Gór Rumbi oraz górnego odcinka Rzeki Krzyżowej. Językiem używanym przez mieszkańców jest Kenyang, który składa się z trzech dialektów powstałych z bliskich powiązań pomiędzy poszczególnymi narodami południa Ambazonii.

Naród Tigon Mbembe zamieszkuje dolinę rzeki Donga, tuż przy granicy z Nigerią. Jego populacja kształtuje się w granicach 107000 ludzi (ryc. 4).

Podsumowanie

Konflikt trwający w Kamerunie jest dobrym przykładem, jak nie powinna wyglądać sytuacja kraju postkolonialnego. Trwający tam od kilkudziesięciu lat spór jest przyczyną pogarszającej się sytuacji kraju. Wprowadzenie nowych rządów oraz zmiana konstytucji, co stało się wbrew wcześniej zawartym porozumieniom, doprowadziły do rozpoczęcia walk

narodowowyzwoleńczych. Lokalizacja, rozległość terytorium i jego zasoby, możliwości ich wykorzystania, to czynniki będące uzasadnieniem dla geopolitycznych aspiracji Ambazonii. Najważniejszymi argumentami Ambazończyków są bogate złoża naturalne, tj. ropy naftowej, żyzne gleby pod uprawę przemysłową, a także ich odrębna i bogata kultura, inne prawo oraz język urzędowy. Kamerun zdaje sobie sprawę z wielkości strat, które poniósłby po utracie terenów zachodnich. Ponadto Ambazończycy utrzymują ścisłe stosunki z krajami będącymi byłymi kolonizatorami tych obszarów, pozwalając im na działania na tych terenach i ich eksploatację. Rząd i samorządy lokalne są beneficjentami środków napływających od firm zagranicznych. Utrata tych wpływów znacznie pogorszyłaby sytuację gospodarczą Kamerunu. Odłączenie Ambazonii jest dla Kamerunu nieopłacalne, mimo, że wciąż narastający i przybierający coraz to brutalniejszą formę konflikt sprawia, że wszyscy tracą coraz więcej. Władze Republiki Kamerunu dążą więc do załagodzenia konfliktu i przejęcia nad nim kontroli w celu ustabilizowania sytuacji politycznej państwa. Separatyści dążą do internacjonalizacji konfliktu, mając w tym umiarkowane poparcie bloku atlantyckiego. Na chwilę obecną kameruńskie władze są w stanie zakończyć konflikt, jednakże tutaj pojawiają się dwa scenariusze. Pierwszy, związany jest z pokojowym rozwiązaniem sprawy, znalezieniem kompromisu i uznaniem autonomii Ambazonii. Drugi, wiązałby się z krwawym stłumieniem konfliktu, co mogłoby spotkać się z negatywnym odbiorem na arenie międzynarodowej. Oba rozwiązania są dobre wyłącznie z punktu widzenia Republiki Kamerunu, dążącej do zaspokojenia swoich interesów Pojawiają się również możliwości rozwiązania sprawy pozytywnie dla strony ambazońskiej. Wiązałoby się to albo z polubownym rozwiązaniem konfliktu i zawarciem porozumienia z republikańskim rządem, uzyskaniem autonomii i samodzielnym sprawowaniem władzy na zachodzie kraju; albo ze zbrojną ingerencją innych krajów, które uznałyby niepodległość Ambazonii, co zakończyłoby się otwartą wojną oraz wielkimi stratami w ludności cywilnej. Światowe mocarstwa, o których poparcie zabiegają obie strony, nawołują do pokojowego rozwiązania konfliktu.

Istotna z punktu widzenia omawianego zjawiska, powszechnego dla krajów borykających się z trudną sytuacja polityczną, nękanych przez liczne wojny domowe, jest tzw. proliferacja konfliktu zbrojnego. W przypadku Ambazonii problem ten należy rozpatrywać w trzech aspektach: militarnym, społecznym i ekonomicznym. Terytorialna bliskość regionów Nigerii, które również dążą do uzyskania niepodległości, warunkuje pewnego rodzaju migrację niepodległościowych nastrojów na obszar Ambazonii. W szczególności odzwierciedla się to w koncentracji negatywnych zjawisk społecznych na obszarze granicznym tj. zwiększenie przestępczości, nielegalny handel bronią, narkotykami oraz ropą naftową. Ponadto Nigeria dąży do uzyskania hegemonii w regionie, wykorzystując swój potencjał demograficzny, surowcowy i militarny.

Ambazończycy są świadomi konsekwencji, jakie niosą silne wpływy nigeryjskie w tym regionie. Kolejnym niezwykle istotnym z punktu widzenia napiętej sytuacji politycznej regionu jest duże zróżnicowanie narodowościowo-etniczne. Ambazonia jako region odznacza się mozaiką narodów posiadających odrębność kulturową, wpływającą na trudności w rozbudzaniu świadomości jedności oraz dążeń niepodległościowych.

Literatura

Ayotte, M., Ayotte, Ch., 2002. *Sociolinguistic Language Survey of Ngwe*. SIL International, Dallas.

Ekah, R., 2019. *The Anglophone Crisis in Cameroon: A Geopolitical Analysis*, Department of 'Cultural Diversity, Peace and International Cooperation' at the International Relations Institute of Cameroon, 15, 35, s. 141-166.

Fombad, C.M., 2015. *State, religion, and law in Cameroon: Regulatory control, tension, and accommodation*. Journal of Church and State, 57(1), 18-43.

Friesen, D.T., 2002. *Oroko orthography development: Linguistic and sociolinguistic factors* (Doctoral dissertation), University of North Dakota.

Keke, R.C., 2020. *Southern Cameroons / Ambasonia Conflict: A Political Economy*, Theory & Event, 23, 2, s. 329-351.

Konings, P., Nyamnjoh, B.F., 1997. *The Anglophone Problem in Cameroon*. The Journal of Modern African Studies, 35, 2, s. 207-229.

Lekane, G.M., 2017. *One country, three colonial legacies: the politics of colonialism, capitalism and development in the pre-and post-colonial Cameroon*. Journal for Contemporary History, 42(1), 134-153.

Lohkoko, E.A., 2013. *Cameroon: A Conflict Profile*. Conflict Studies Quarterly, 2, s. 3-29.

Ngoh, V.J., 2019. *Cameroon 1884 – present (2018)* [w:] Ebolo, E. (red.) *The History of a People. Limbe*, Design House, London, s. 388-407.

Njoh, A.J., 2015. *The Meta indigenous politic-administrative system, good governance, and the modern republican state in Cameroon*. Journal of Asian and African Studies, 50, 3, s. 305-324.

Pemunta, N.V., Fonmboh, N.M., 2010. *Experiencing neoliberalism from below: the Bakweri confrontation of the state of Cameroon over the privatisation of the Cameroon Development Corporation*. Journal of Human Security, 6, 1, s. 38.

Robert, N.B., 2020. *Uprising and Human Rights Abuses in Southern Cameroon-Ambazonia*. (w:) *Education, Human Rights and Peace in Sustainable Development*, Intech Open: https://www.intechopen.com/online-first/uprising-and-human-rights-abuses-in-southern-cameroon-ambazonia, dostęp: 17.08.2020

Roger, J., Eyango, S., 2018. *Inside the Virtual Ambazonia: Separatism, Hate Speech, Disinformation and Diaspora in the Cameroonian Anglophone Crisis*. Praca magisterska, Univ. of San Francisco: https://repository.usfca.edu/thes/1158/, dostęp: 20.08.2020

Stańczyk-Minkiewicz, M., Wilczyński, P.L., 2020. *Neokolonializm i neoimperializm w państwach Afryki Subsaharyjskiej*, Przegląd Geopolityczny, 33, s. 80-101.

Szpak, A., 2018. *Proliferacja broni ręcznej strzeleckiej i lekkiego uzbrojenia jako czynnik przedłużający trwanie konfliktów zbrojnych*. Studia Prawnicze: rozprawy i materiały, 22, 1, s. 47-62.

Talla, R.T., Song, I.W., 2014. *Endangered Indigenous Archives in Mbum Land of Cameroon: Which Way Forward?*, Focus, 11, 1, s. 112-124.

Trudell, B., 2004. *The Power of the local: Education choices and language maintenance among the Bafut, Kom and Nso' communities of northwest Cameroon* (Doctoral dissertation). University of Edinburgh. https://www.semanticscholar.org/paper/The-power-of-the-local%3A-education-choices-and-among-Trudell/6da0f9a8dcc6d0d069f8cfe0d28f4e88f0a26690?, dostęp: 20.08.2020

Tull, D.M., 2015. *Cameroon and Boko Haram: time to think beyond terrorism and security*. Stiftung Wissenschaft und Politik. German Institute for International and Security Affairs. https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/44590, dostęp: 17.09.2020

Wilczyński, P. L., 2019. *Zróżnicowanie etniczno-religijne w Nigerii*. Przegląd Geopolityczny, 29, s. 67-86.

Separatism in Ambasonia

The aim of the study is to explain the origins and present the course of the linguistic conflict in the Ambasonia. An attempt was made to explain the influence of colonialism, especially the policies pursued by the colonizers in this area. The consequence of this policy is the unstable situation of the country related to, inter alia, contemporary separatist movements presented in the article. They have a negative impact on interethnic relations and the international situation. The study also presents the difficulties faced by the Cameroonian government and presents possible ways to resolve the conflict in the future.

Key words: Ambasonia, Francophony, Anglophony, separatism, autonomy.

Kociumbas, K., 2021. *Basen Oceanu Arktycznego i zmiany klimatu a rywalizacja wielkich mocarstw*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 96-113.

Kacper KOCIUMBAS
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

BASEN OCEANU ARKTYCZNEGO I ZMIANY KLIMATU A RYWALIZACJA WIELKICH MOCARSTW

Abstrakt:

Praca rozważa znaczenie Arktyki w obecnej rywalizacji Stanów Zjednoczonych Ameryki i Chin, a także rolę Rosji w tym konflikcie. Sytuacja geopolityczna Arktyki uwzględnia jej status prawny, istniejące tam zasoby, możliwość wykorzystania szlaków morskich w obliczu redukcji pokrywy lodowej, zwłaszcza Północnej Drogi Morskiej, a także znaczenie strategiczne wynikające z położenia między Ameryką Północną, Azją Wschodnią i Europą. Rola Federacji Rosyjskiej w obecnej rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi a Chinami przedstawiona została w kontekście analizy porównawczej faktów i koncepcji geopolitycznych. Autor wskazał ponadto na analogie między obecnym konfliktem a wojnami napoleońskimi, z naciskiem na rolę Rosji na początku XIX stulecia. Mocarstwo to rozstrzygnęło wówczas rywalizację francusko-brytyjską na korzyść mocarstwa morskiego. Obecnie może ono również wpłynąć na losy konfliktu, udostępniając Chinom Północną Drogę Morską w przypadku ewentualnej blokady Morza Południowochińskiego przez marynarkę Stanów Zjednoczonych.

Słowa kluczowe: Arktyka, zmiany klimatu, geopolityka, Rosja, Chiny.

Arktyka

Arktyka obejmuje Ocean Arktyczny wraz z otaczającymi lądami należącymi do ośmiu państw. Za jej południową granicę uważa się koło podbiegunowe północne, lub częściej, lipcową izotermę +10°C.

Podążając za ojcem geopolityki Halfordem J. Mackinderem, należałoby stwierdzić, iż z tytułu połączeń z Pacyfikiem i z Atlantykiem, Ocean Arktyczny jest częścią Oceanu Światowego[1]. Jak podaje United States Geological Survey,

[1] Według koncepcji H. J. Mackindera Światowa Wyspa, tj. połączone kontynenty Europy, Azji i Afryki, otoczona jest sumą wszystkich wód, które składają się na jeden Ocean Światowy.

arktyczne dno skrywa ok. 90 miliardów baryłek ropy naftowej i ok. 1,67 bilionów metrów sześciennych gazu ziemnego. Korzystając z danych USGS (United States Geological Survey), instytut badawczy Kongresu Stanów Zjednoczonych w swoim najnowszym raporcie podaje, iż powyższe liczby mogą przekładać się na nawet 13% nieodkrytych światowych zasobów ropy naftowej i 30% zasobów gazu (*Changes in the Arctic*…, 2020).

Ryc. 1. Obszar Arktyki

Źródło: Źródło: Opracowanie własne na podstawie: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arctic_circle.svg.

Arktyka to nie tylko surowce energetyczne, to także ok. 10% zasobu światowej wody pitnej, znajdujących się na Grenlandii, rosnący potencjał rybołówstwa, oraz różnorodne minerały. Raport agencji USGS wskazuje prawdopodobne miejsca występowania złóż węglowodorów, z których blisko 60% ma się znajdować w sześciu miejscach, są to: platforma alaskańska, basen Canning-Mackenzie, północna część basenu Morza Barentsa, ryftowa krawędź

północno-zachodniej Grenlandii, oraz południowy i północny basen solny Danmarkshavn na wschodnim wybrzeżu Grenlandii. Najbardziej obiecującym spośród tych miejsc jest platforma alaskańska, która kryje, według szacunków, około 31 proc. nieodkrytych zasobów arktycznej ropy naftowej. Do kogo należy to bogate w zasoby terytorium i jaką rolę odegra w przyszłości?

Ryc. 2. Przynależność państwowa surowców energetycznych Arktyki

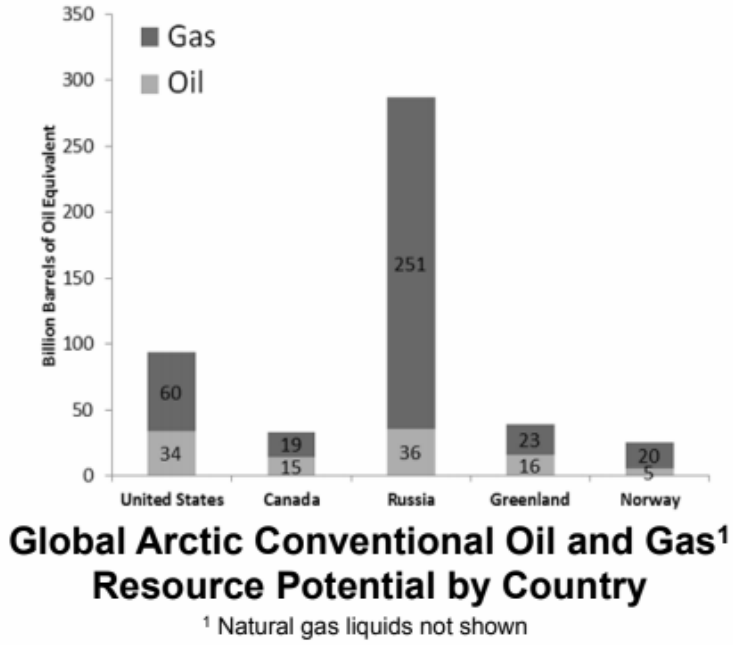

Źródło: Skinner, 2016.

Koncepcje podziału Arktyki

Status prawny tego obszaru próbowano uregulować przy pomocy koncepcji Sektorów, której korzenie sięgają średniowiecza, kiedy to w 1493 roku papież Aleksander VI, w bulli *Pater Catera,* podzielił morza na „sektory" Hiszpanii i Portugalii (Wojas, 2015). Pierwsza próba jej zastosowania w kwestii Arktyki miała miejsce w 1907 roku, kiedy w izbie wyższej kanadyjskiego parlamentu, senator Pascal Poirer zaproponował rozszerzenie kanadyjskiej suwerenności na terytorium położonym na północ od Kanady. W swojej koncepcji dodawał, iż aby zapobiec konfliktom należałoby podzielić Arktykę między Norwegię, Rosję, Stany Zjednoczone, Kanadę oraz Danię. Rząd kanadyjski nie podzielał myśli senatora, ale zmienił zdanie już w 1925, kiedy ówczesny minister spraw wewnętrznych stwierdził, że Kanada rozciąga swoją suwerenność, aż do bieguna północnego. Kolejnym z państw basenu oceanu arktycznego które zechciało uregulować swój stosunek do Arktyki był Związek

Radziecki. W 1926 roku Rada Komisarzy Ludowych wydając dekret wskazała swoje roszczenia, które rozciągały się, podobnie jak senatora Poirera, aż po biegun północny (Timchenko, 1997).

Wśród zachodnich myślicieli opinia co do koncepcji sektorów nie była jednolita. Amerykański prawnik D.H. Miller był zdania, że terytorium Arktyki należy podzielić między trzy największe kraje basenu arktycznego; Stany Zjednoczone, Rosję i Kanadę, powołując się na rosyjsko-brytyjski traktat o Morzu Beringa z roku 1825 i traktat o sprzedaży Alaski z roku 1867. Brytyjski prawnik M.F. Lindley w 1926 roku był zdania, że międzynarodowa konferencja może podzielić Arktykę na sektory. Najbardziej zainteresowany takim rozwiązaniem był ZSRS, posiadający najdłuższą arktyczną linię brzegową. Obecnie państwa basenu arktycznego odwołują się do Art. 234 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza i Porozumienia w sprawie implementacji jej części IX formułując swoje roszczenia w obrębie przynależnego im sektora.

Ryc. 3. Podział Arktyki według koncepcji sektorowej

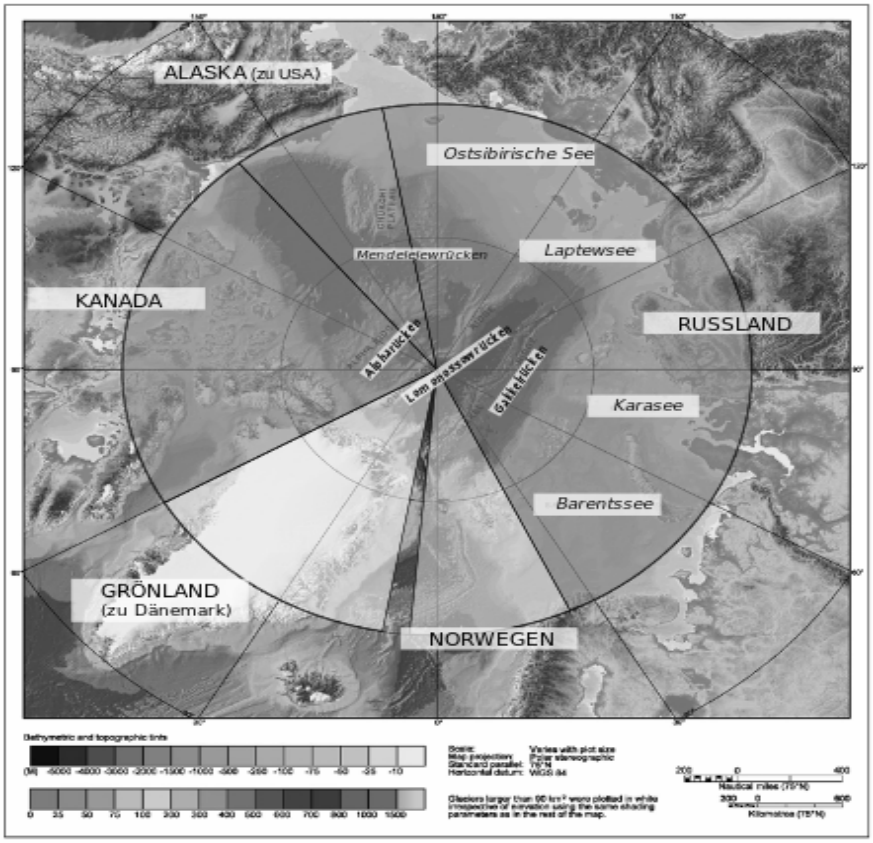

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nordpolarmeer_Sektorenaufteilung.svg

Początki koncepcji „wspólnego dziedzictwa ludzkości" sięgają XIX wieku. Zakłada ona wspólny zarząd nad strefą, kooperację w przedmiocie eksploatacji zasobów i wykorzystanie strefy arktycznej wyłącznie do celów pokojowych i badawczych. Ta idea leżała u podstaw powstawania organizacji takich jak Rada Arktyczna, w której Polska ma status obserwatora, czy Międzynarodowy Komitet Badań Arktyki, a także dokumentów prawnych jak Traktat Antarktyczny. Koncepcja wspólnego dziedzictwa ludzkości ma swoich zwolenników głównie w środowiskach organizacji pozarządowych i naukowych. Państwa basenu Oceanu Arktycznego i wielkie korporacje nie forsują tej koncepcji, gdyż ograniczyłaby ich wpływy i uniemożliwiłaby dalsze zdobycze terytorialne.

Kolejną koncepcją podziału Arktyki jest koncepcja prawa międzynarodowego oparta na wspomnianej już Konwencji, na mocy której powstał m.in. Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza, który jest instytucją właściwą w kwestii rozstrzygania konfliktów wynikających z umów właściwych powyższemu dokumentowi. Wiele z zapisów Konwencji dotyczy basenu Oceanu Arktycznego, m.in. zapisy o wyłącznych strefach ekonomicznych sięgających do 200 mil morskich (1 mila morska=1852m) od linii podstawowych wód terytorialnych. W tej strefie państwo ma taką samą suwerenność jak na własnym lądzie, z zastrzeżeniem, że obce statki maja prawo do „nieszkodliwego przepływu". W wyłącznej strefie ekonomicznej państwo nadbrzeżne może dokonywać również badań naukowych, wznoszenia i użytkowania sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji. W konwencji pojawia się zapis o szelfie kontynentalnym, na podstawie którego toczy się spór o Grzbiet Łomonosowa między Danią, Rosją i Kanadą. Spośród tych państw Rosja najbardziej medialnie pokazała siłę swoich dążeń. Zrobiła to akcją „Arktyka 2007", kiedy to uczestnicy dokonali rytualnego umieszczenia flagi rosyjskiej w okolicy Grzbietu. Wyniki badań Rosjan miały wykazać, że Grzbiet jest przedłużeniem szelfu kontynentalnego Rosji. Działania medialne nie były jedynymi jakie przedsięwzięto. Prawne kroki działania podjęto w 2001 roku, kiedy Kreml zwrócił się z wnioskiem do Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego. Z podobnym wnioskiem zwróciła się Kanada i Dania. Komisja nie ustosunkowała się do roszczeń. Brak konkretnych kroków w tej sprawie, podobnie jak w kwestii regulacji prawnej wysp lodowych, stoi na przeszkodzie do stabilizacji sytuacji w Arktyce.

Wiele lat sporów nie przyniosło jednoznacznych rozwiązań prawnych co do przynależności politycznej Arktyki. Areną tych sporów często jest Rada Arktyczna, ciało powołane w 1996. Obecnie jej członkami są Kanada, Dania, Finlandia, Islandia Norwegia, Rosja, Szwecja i Stany Zjednoczone. Obecnie funkcję przewodniczącego w Radzie Arktycznej sprawuje Islandia, która jako cele swojego przewodnictwa przedstawiła:

- wzmocnienie pozycji samej Rady;

- zwrócenie uwagi na kwestie zanieczyszczenia i zmiany klimatyczne;
- praca na rzecz ludności miejscowej.

Zmiany klimatyczne

Precyzyjne obserwacje pokrywy lodowej Arktyki zaczęto prowadzić w latach 70 ubiegłego wieku i wyniki obserwacji jasno wskazują, że od 2005 roku ma miejsce redukcja arktycznej pokrywy lodowej. Jej średnia wielkość w sezonie letnim w latach 1979-2000 wynosiła 6,72 milionów km^2. W sierpniu 2007 roku było to już 4,27 mln km^2, a w 2012 roku rekordowo niskie 3,57 mln km^2. Dane z lat późniejszych wskazują na wzrost powierzchni objętej lodem, ale pokrywa ta ulega trwałej zmianie. W roku 2018 odnotowano jej wielkość na 4,79 mln km^2, a w 2019 na 4,32km^2. Pokrywa lodowa nie stanowi przeszkody dla żeglugi wzdłuż północnych brzegów Eurazji i Ameryki Północnej w ciągu lata. Wyróżnia się kilka rodzajów lodu z których obecnie dominujący, jednoroczny, może być łatwo kruszony przez lodołamacze i ulegać szybkiemu topnieniu, wraz ze wzrostem temperatury. Grubość lodu jednorocznego waha się w granicach od 0,3 m do 2 m. Wielkość pokrywy ponad czteroletniej, najgrubszej i stanowiącej wyzwanie dla żeglugi, uległa znacznej redukcji (Ryc. 4, Tab. 1).

Ryc. 4. Zasięg pokrywy lodowej Arktyki latem 2019 roku

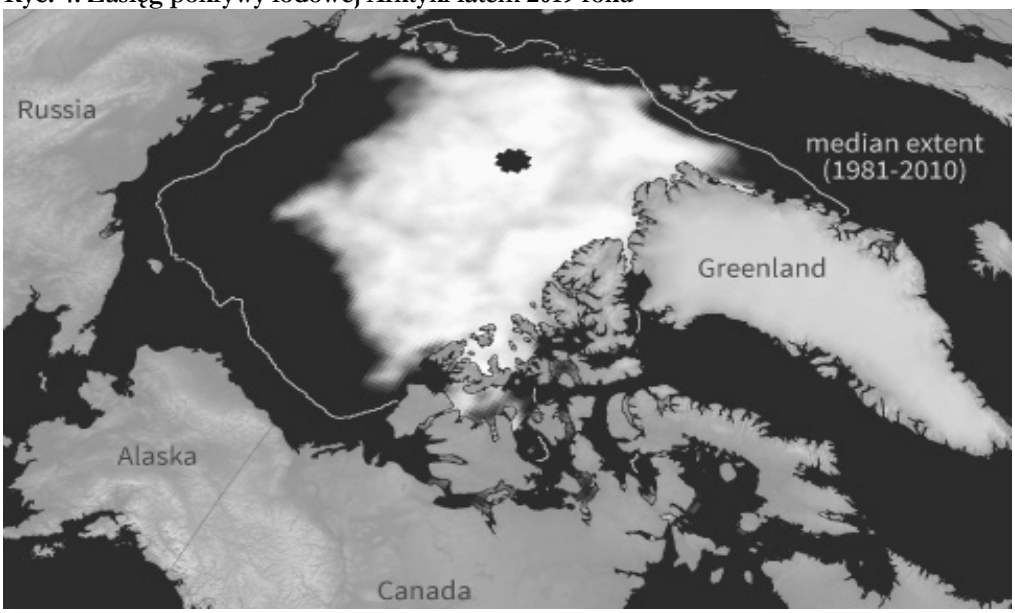

Źródło: https://www.climate.gov/news-features/featured-images/2019-arctic-sea-ice-extent-ties-second-lowest-summer-minimum-record

Tab. 1. Minimalny zasięg pokrywy lodowej w Arktyce

rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Minimum letnie*	5,98	5,5	5,86	4,27	4,69	5,26	4,87	4,56	**3,57**	5,21	5,22	4,62	4,53	4,82	4,79	4,32
* W milionach km²																

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych National Snow & Ice Data Center https://nsidc.org/arcticseaicenews/sea-ice-tools/

Temperatura jest kluczowym czynnikiem wpływającym na topnienie lodów Arktyki. Istotną rolę odgrywają tutaj także zmiany prądów oceanicznych Atlantyku. Dane z pływających boi oceanicznych wskazują na słabnięcie procesu mieszania się wód powierzchniowych i głębinowych północnego Atlantyku. Skutkuje to wyższą temperaturą wody wpływającej do Arktyki.

Północne Drogi Morskie

Redukcja pokrywy lodowej otwiera wcześniej nieatrakcyjne obszary dla eksploatacji i badań. Otwierają się również, wcześniej tylko uchylane, drzwi Północnej Drogi Morskiej (Northeast Passage, Northern Sea Route, PDM). Ten morski szlak handlowy łączy Daleki Wschód z Europą. Biegnie wzdłuż coraz rzadziej skutych lodem północnych rubieży Federacji Rosyjskiej. Tradycyjny szlak, przekraczający Kanał Sueski, jaki musi pokonać jednostka morska między portem w Jokohamie a Rotterdamem, wynosi 11 133 mile morskie. Płynąc Północną Drogą Morską droga ta skraca się do 7010 mil morskich, więc o blisko 40% (Grzybowski, 2015). Stwarza to obiecującą perspektywę ekonomiczną dla przyszłych przedsięwzięć transportowych. Północna Droga Morska to szlak niezależny od marynarki Stanów Zjednoczonych, który mógłby zostać wykorzystany do transportu towarów z Chin do Europy, co zwiększyłoby znaczenie Federacji Rosyjskiej. Od dłuższego czasu ma tam miejsce żegluga, głównie w okresie letnim, choć Federacji Rosyjskiej udaje się skutecznie przedłużać sezon żeglugi poprzez obecność floty lodołamaczy, w tym jednostek z napędem atomowym. Najważniejsze dla Federacji Rosyjskiej części basenu, czyli te obejmujące port w Murmańsku, Archangielsku, Karskie Wrota i wielki terminal gazu skroplonego Sabetta nad zach. brzegiem estuarium Obu (płw. Jamał), oraz ujście rzeki Jenisej (port Dudinka) są od początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku żeglowne przez 365 dni w roku (tab. 2). Według danych z roku 2012 PDM przemieściło się 38 jednostek, przewożących 1,03 mln ton ładunku. Dane rysowały optymistyczną perspektywę w roku 2013, kiedy to Cieśninę Beringa przekroczyło 54% jednostek więcej niż w roku ubiegłym. Całą Północną Drogę Morską od Murmańska do Cieśniny Beringa można przepłynąć w ciągu tygodnia.

Tab. 2. Żegluga na Północnej Drodze Morskiej w sezonie zimowym

Rok(okres)	liczba jednostek ogółem	liczba kursów ogółem	Średnia liczba kursów jednostki
01.01-01.04.2017	53	218	4,11
01.01-01.04.2018	38	278	7,32
01.01-01.04.2019	49	426	8,69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centre for High North Logistics; https://arctic-lio.com/wp-content/uploads/2019/06/Sergey-Balmasov-11-05-2019-Arctic-Circle-China-Forum-2019.pdf

Północna Droga Morska posiada jednak kilka istotnych ograniczeń, które podważają jej potencjalną rolę jako alternatywę dla tradycyjnych szlaków. Jedną z przeszkód jest głębokość Cieśninie Sannikowa (między wyspą Anjou i wyspami Lachowskimi) oraz w Cieśninie Dymitra Łaptiewa (oddzielającej te ostatnie od lądu stałego). Obie cieśniny znajdują się w strefie objętej mniejszym potencjałem zamarzania, co zachęca do ich uczęszczania. Głębokość nawigacyjna tych cieśnin to odpowiednio 13 i 8 metrów, przez co drogą tą mogą płynąć jednostki do 50 000 nośności DWT (ang. *dead weight tonnage*) lub jednostki specjalnie zaprojektowane do żeglugi po płytkich wodach. Jest to ważna przeszkoda, ale możliwa do pokonania drogą, którą Amerykański Korpus Inżynierów w swoim raporcie z 1994 roku nazywa „Drogą Tranzytową" (ang. *Transit Route*), która omija Cieśniny Sannikowa i Łaptiewa, poprzez opłynięcie wysp Anjou od północy. Rejon ten znajduje się w strefie bardziej narażonej na zamarzanie, ale nie stanowi to przeszkody dla lodołamaczy wspomagających tranzyt. Następne istotne ograniczenie to, z perspektywy Chin i Rosji, bliskość Stanów Zjednoczonych w obszarze Cieśniny Beringa, a także ich sojuszników, Japonii i Korei Południowej, na Morzu Japońskim. Następne przeszkody są natury ekonomicznej. Dla przedsiębiorców podstawą działania jest bezpieczeństwo i rachunek ekonomiczny. Jednostki morskie chcące pokonać PDM muszą posiadać wyższą od podstawowej klasę lodową, by realnie i samodzielnie stawiać czoła lodom Arktyki, natomiast jednostki klasy podstawowej muszą korzystać z pomocy lodołamaczy. Konieczność posiadania statku odpowiedniej klasy i konstrukcji umożliwiającej żeglugę po wodach Arktyki niesie z sobą duże koszty, co przeważa w rachunku ekonomicznym. W marcu 2019 roku strona rosyjska ogłosiła nowe wymagania, jakie muszą spełnić jednostki morskie, które chcą korzystać z PDM. Wśród wymagań pojawiła się konieczność przesłania przez obce państwa powiadomienia na minimum 45 dni przed wpłynięciem jednostki na wody Federacji, z informacjami o załodze i statku. Ponadto na pokładzie jednostki musi znaleźć się rosyjski pilot. Niewielu

armatorów chce podjąć się takich wymagań i równie niewielu dysponuje jednostkami o klasie lodowej umożliwiającej żeglugę po wodach Arktyki. Dla większości z nich, którzy mogą dysponować jednostkami o podstawowej klasie lodowej żegluga możliwa jest tylko w sezonie letnim, przy asyście lodołamacza.

Ryc. 5. Szlaki Północnej Drogi Morskiej

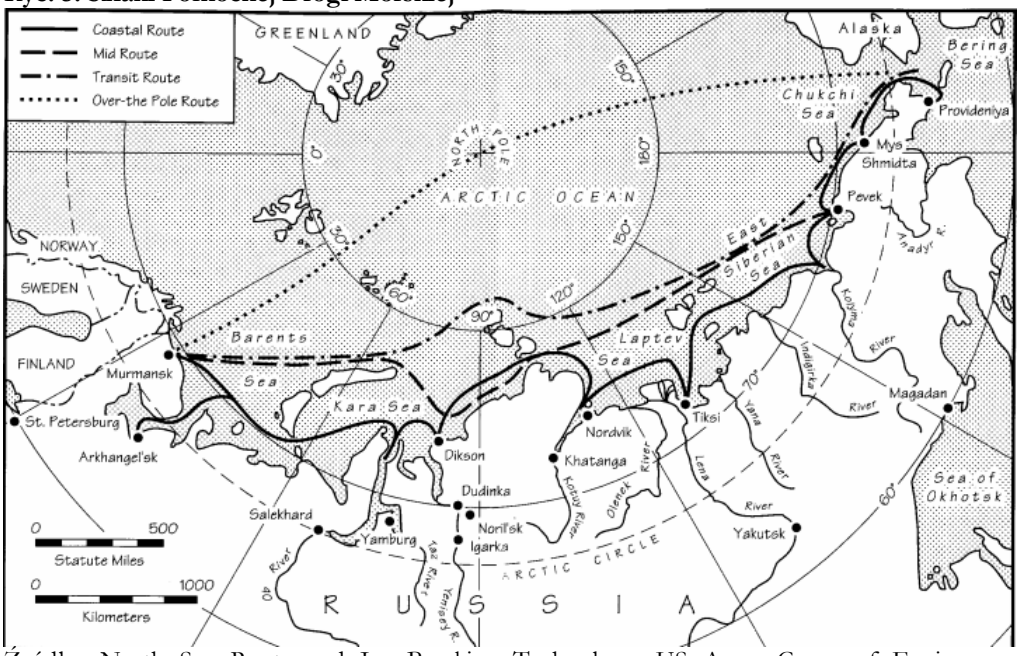

Źródło: North Sea Route and Ice Breaking Technology, US Army Corps of Engineers, Hanover, New Hempshire 1994.

Prosty rachunek ekonomiczny pokazuje, że ta sama jednostka może przepłynąć z azjatyckiego portu do Europy tradycyjnymi szlakami, w dłuższym okresie czasu, ale nie narażając się na niebezpieczeństwo i nie będąc w obowiązku spełniania dodatkowych wymogów prawnych, niosących z sobą koszty dostosowania jednostki. Na postrzeganie Północnej Drogi Morskiej, jako niepewnej alternatywy dla tradycyjnych szlaków, mają również wpływ czynniki takie jak:

- pomijanie ważnych portów na szlaku, takich jak Singapur, Dubaj czy Pireus;
- aktualny spadkowy trend cenowy z segmencie surowców energetycznych;
- ograniczony czas żeglugi w trakcie roku.

Podstawowym dokumentem do którego należy się odwoływać w sprawie żeglugi polarnej jest tzw. Kodeks Polarny. Na jego stronach zapisano wytyczne dla jednostek morskich żeglujących po terenach polarnych. Nakłada on obowiązek posiadania tzw. certyfikatu żeglugi polarnej (*Polar Ship Certificate*), potwierdzającego zdolność do żeglugi po wodach polarnych. Kolejnym

obligatoryjnym dokumentem jest tzw. podręcznik operacyjny wód polarnych statku (*Polar Water Operational Manual*, PWOM). Celem podręcznika jest wyposażenie załogi, właściciela i armatora statku w wiedzę o ograniczeniach i możliwościach żeglugi wynikających z konstrukcji jednostki pływającej. Istnienie dokumentu uniemożliwia żeglugę statkom nie spełniającym powyższych wytycznych.

Drugim szlakiem umożliwiającym tranzyt przez Arktykę jest Przejście Północno-Zachodnie omijające Amerykę Północną od północy, od Cieśniny Beringa do Cieśniny Davisa. Szlak ten znajduje się w obszarze mocno narażonym na oblodzenie i dostęp do żeglugi po nim jest zwykle krótszy w czasie, niż dla PDM. W 2019 roku 27 jednostek przepłynęło cały szlak, z czego 5 jednostek cargo. Szlak jest zdecydowanie mniej popularnym kierunkiem dla jednostek handlowych z powodu trudnych warunków meteorologicznych i obecności lodu. [2]

Obecny stan rzeczy

Zbigniew Brzeziński we wstępie do „Wielkiej Szachownicy" postawił tezę, iż najważniejszym zadaniem Stanów Zjednoczonych, jako światowego hegemona, jest nie dopuszczenie do pojawienia się państwa, które będzie w stanie zdominować Eurazję i rzucić wyzwanie Ameryce. Stany Zjednoczone stały się hegemonem światowym po upadku Związku Sowieckiego i utrzymywały swoją pozycję dzięki istotnym przewagom, których brakowało ówczesnej Rosji. Wtedy Stany Zjednoczone były największą potęgą militarną świata, lokomotywą światowego wzrostu gospodarczego i rozwoju technologii, a ich kultura cieszyła się największą atrakcyjnością. Dziś kondycja gospodarki amerykańskiej jest szeroko dyskutowana, tak jak potencjał militarny i technologiczny, a największą gospodarką świata stały się Chiny (Góralczyk, 2018).

W 2013 roku, chiński przywódca, Xi Jinping przedstawił koncepcję Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative*, BRI). Projekt zakłada stworzenie infrastruktury i kooperację państw Eurazji w celu poszerzenia komunikacji, drogą lądową i morską, ChRL z Bliskim Wschodem i Europą. Realizacja projektu trwa. Jednym z pierwszych przedsięwzięć w ramach BRI, był projekt szybkiej kolei przechodzącej przez Tajlandię, zmierzający do Singapuru, czy decyzja chińskiej firmy COSCO o wykupie 51% udziałów portu w Pireusie. W 2011 roku, rozpoczęły się prace nad Wszechstronnym Regionalnym Partnerstwem Gospodarczym (*Regional Comprehensive Economic Partnership*, RCEP). RCEP to ekonomiczny związek większości państw Dalekiego Wschodu, które łącznie

[2] Powyższe dane dotyczące warunków żeglugowych wzdłuż Północnej Drogi Morskiej i Przejścia Północno-Zachodniego wydają się sprzeczne z informacjami o redukcji pokrywy lodowej, zawartymi we wcześniejszej części opracowania (przyp. red.)

odpowiadają za blisko 1/3 światowej populacji i ponad 30% światowego PKB. Wiele wskazuje, że amerykańskiej administracji nie uda się zrealizować zadania które postawił Zbigniew Brzeziński w „Wielkiej Szachownicy". Nie oznacza to jednak, że Stany Zjednoczone oddadzą Chinom status hegemona.

Rola Rosji

Rozważając kwestię Arktyki, nie można nie wspomnieć o myśli George`a Renner`a (ryc. 6), profesora geografii z Uniwersytetu w Colorado, który w swoich pracach kreślił koniec izolacjonizmu państw i wskazywał na skutki jakie niesie z sobą relatywna bliskość Rosji i Stanów Zjednoczonych, właśnie za sprawą Arktyki. Korzystając z mapy, której centrum stanowił biegun północny, rozwijał swoje przemyślenia i skrystalizował podział świata na obszar dwóch àla mackinderowskich Heartlandów[3], znajdujących się w Ameryce Północnej i północnej Eurazji. Obie strefy sworzniowe otacza peryferyjny obszar „Friengelandu", obejmujący resztę Eurazji i pozostałą część Ameryki Północnej. Wskazywał na wysoki potencjał działań lotnictwa, które zagraża tak Stanom Zjednoczonym, jak i Rosji. Renner wskazywał również, że przyszły handel między Ameryką a Eurazją, odbywać się będzie poprzez Arktykę.

Ryc. 6. Obszary centralne świata i obszary skrajne wg G. Rennera

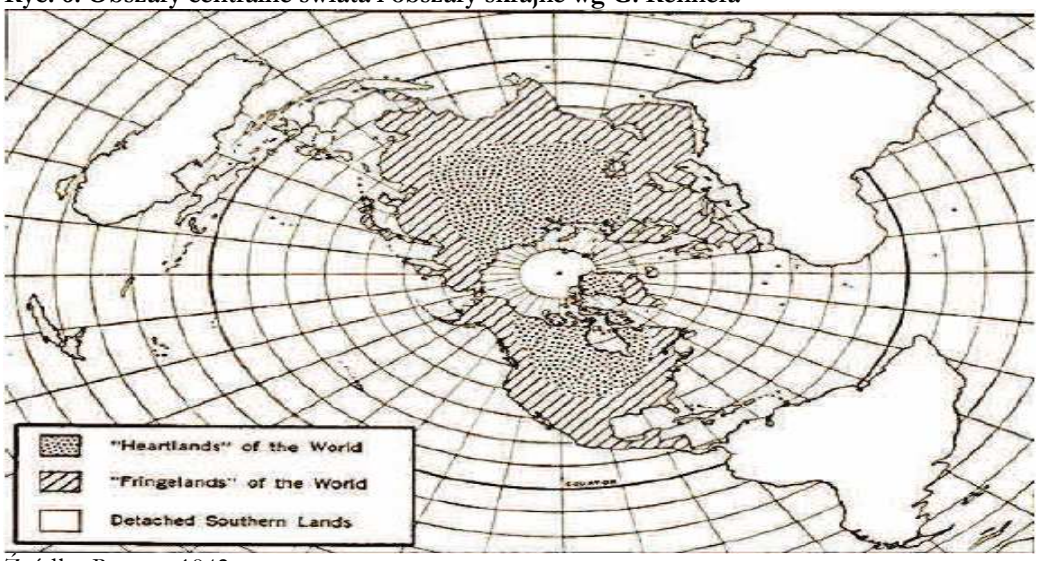

Źródło: Renner, 1942.

[3] Według koncepcji H.J. Mackindera „Heartland" to obszar obejmujący centralną i północną część Światowej Wyspy, tj. połączonych kontynentów Europy, Azji i Afryki. Jest obszarem sworzniowym zajmującym zlewisko Morza Arktycznego, Morze Kaspijskie i Aralskie, a także największy na świecie pas stepu i największą równinę.

Federacja Rosyjska zwiększa swoją militarną obecność w Arktyce, poprzez tworzenie „arktycznych koniczynek", czyli baz wojskowych na wyspach, w tym dwóch nowych na Wyspie Rudolfa i Wyspie Wrangla, czy poprzez tegoroczne ćwiczenia desantowe w rejonie Ziemi Franciszka Józefa. Tworząc bazy wojskowe tak daleko wysunięte na północ, Federacja Rosyjska silnie zaznacza swoją obecność na łańcuchu wysp otaczającym ich strefy wpływu. Na łańcuch składa się Islandia, norweski Archipelag Svalbard, Ziemia Franciszka Józefa, Archipelag Ziemi Północnej, Wyspy Nowosyberyjskie i Wyspa Wrangla. Łańcuch stanowi istotny obszar z punktu widzenia rosyjskich systemów antydostępowych (Anti-Access/Area-Denial, A2AD). Systemy te zakładają uniemożliwienie oponentowi wejście w strefę teatru działań, poprzez środki rażenia dalekiego zasięgu (Anti-Access), oraz pozbawienie przeciwnika swobody działania środkami krótszego zasięgu (Area-Denial). Istotny dla A2AD system S-400 jest na wyposażeniu wojsk obecnych na rosyjskiej części łańcucha wysp. Widząc działania Federacji, w 2019 roku Kongres wezwał Departament Obrony do podjęcia działań mających na celu zwiększenie obecności Stanów Zjednoczonych w obszarze Arktyki. W debacie publicznej coraz częściej słychać o planach budowy nowego portu w obszarze Arktyki, gdyż najbliższa strategiczna baza znajduje się w Anchorage, prawie 1000 km od Cieśniny Beringa. W marcu bieżącego roku, w północnej części Norwegii, miały odbyć się ćwiczenia NATO Cold Response 2020, ale z powodów tzw. pandemii wirusa Covid-19 zostały odwołane. W tym roku Stany Zjednoczone zamierzają wydać kwotę 12,1 mln $ pomocy dla Grenlandii, na której chcą ustanowić konsulat.

Nie tylko Rosja i Stany Zjednoczone interesują się kwestią Arktyki. Chiny, od 2013 obserwator w Radzie Arktycznej, w 2018 roku wypracowały dokument o nazwie „Chińska polityka arktyczna", gdzie nazwały się „krajem przyarktycznym" (ang. *Near-Arctic State*) i wskazały na szanse utworzenia Polarnego Jedwabnego Szlaku. Podczas Chińskiego Arktycznego Forum (*Arctic Circle China Forum*) w kwietniu 2019 roku, przedstawiciel ds. Arktyki przy chińskim MSZ, Gao Feng, wskazywał na kooperację między ChRL i państwami Skandynawii w obszarze Polarnego Jedwabnego Szlaku i konieczność wsparcia obszarów Arktyki w osiągnięciu zrównoważonego rozwoju, także w kwestii infrastruktury. W 2018 roku Chiński Bank Rozwoju (*China Development Bank*), podpisał z rosyjskim *Vnesheconombank* umowę wartą 9,5 miliarda dolarów. Porozumienie umożliwia finansowanie infrastruktury Północnej Drogi Morskiej. Chińczycy rozwijają również własną infrastrukturę. Obecnie dysponują dwoma lodołamaczami (Xue Long, Xue Long 2) i planują rozbudowę o kolejną jednostkę. W maju 2019 roku sekretarz stanu Stanów Zjednoczonych Mike Pompeo w swoim przemówieniu powiedział, że biegun północny przyciąga do siebie ludzkość, ale nigdy wcześniej z taką siłą, jak obecnie. Sekretarz stanu zaprzeczył istnieniu krajów„przy arktycznych", odwołując się do Chin i poddał pod dyskusję ich możliwość partycypacji w obszarze Arktyki. „*Czy chcemy, by*

Arktyka zmieniła się w nowe Morze Południowochińskie? Z marynarką chińską i roszczeniami terytorialnymi?", pytał retorycznie Pompeo, który w podobnym tonie wyrażał się o działaniach Federacji Rosyjskiej.

Świat wchodzi w nową erę rywalizacji wielkich mocarstw i Arktyka odegra ważną rolę w tej rywalizacji. Jaka będzie rola Federacji Rosyjskiej? Dla Chin, Rosja jest źródłem surowców naturalnych, ale także ważnym partnerem w rozgrywce międzynarodowej. Pod koniec 2019 roku miała miejsce inauguracja rozpoczęcia pracy przez gazociąg Siła Syberii, budowa kolejnego połączenia jest w trakcie realizacji. Przez Rosję przechodzi szlak kolejowy łączący Chiny i Europę Zachodnią (Yiwu – Madrid Railway Line). Rosja jest również kluczowym partnerem Chin w projekcie Polarnego Jedwabnego Szlaku, jak i sojusznikiem w rywalizacji ze wspólnym wrogiem, jakim są Stany Zjednoczone.

Ryc.7. Infrastruktura komunikacyjna w Eurazji

Źródło: *China and the New Silk Road*, Harald Pechlaner, Szwajcaria, 2020.

Korelacje historyczne

Jeśli historia lubi się powtarzać, to warto odszukiwać w niej korelacji z wydarzeniami najnowszymi, by lepiej je pojąć. Dziś oczy całego świata zajęte są rywalizacją między Chinami, a Stanami Zjednoczonymi. Podobnie było w XIX

wieku, kiedy świat doświadczył rywalizacji między mocarstwem lądowym, Francją napoleońską, a mocarstwem morskim, Imperium Brytyjskim. W pierwszych latach XIX wieku napoleońska Francja, podbojami Cesarza torowała sobie drogę do pozycji hegemonicznego mocarstwa lądowego. Wielka Brytania, wzorzec postępowania mocarstw morskich, próbowała balansować rosnącą w siłę Francje, tworząc kolejne koalicje antyfrancuskie. W 1805 roku, po bitwie pod Trafalgarem, prymat Albionu na morzach został przypieczętowany, a Napoleon wiedział, że desant na wyspy brytyjskie nie jest możliwy. W listopadzie 1806 roku Cesarz Francuzów wydał dekret berliński, dokument ustanawiający blokadę kontynentalną. Blokada miała ekonomicznie osłabić Albion i rzucić wyspę do stóp Napoleona. Eskalacja konfliktu w miarę rozwoju przynosiła kolejne zmiany w sytuacji międzynarodowej. Dalsze działania Albionu to kolejne koalicje i wojny zastępcze (ang. *proxy wars*) na np. Półwyspie Iberyjskim. Blokada zmieniła ówczesne łańcuchy dostaw i życie gospodarcze, co zawsze niesie z sobą zmiany polityczne. Embargo uderzało nie tylko w Anglię, ale również w sojuszników Francji. Anglia była dla Rosji ważnym rynkiem zbytu towarów rolnych, co skłoniło Rosję do przyjęcia brytyjskich obietnic i funduszy, by dołączyć do nowej koalicji. Podobnie dziś. Na przełomie kwietnia i maja 2020 roku, sekretarz Mike Pompeo mówił o konieczności reorganizacji łańcuchów dostaw tworząc „Economic Prosperity Network", nową sieć powiązań ekonomicznych bez udziału Chin[4].

Konkluzje

Arktyka jest obiektem coraz żywszego zainteresowania państw nie tylko regionu Oceanu Arktycznego. Północne szlaki obecnie nie stanowią alternatywy dla szlaków tradycyjnych, co jednak przy utrzymaniu się obecnych trendów, może ulec zmianie. Fundamentalne znaczenie będzie miała dalsza redukcja pokrywy lodowej na wodach, a także podjęcie rozwiązań prawnych umożliwiających żeglugę na warunkach bardziej sprzyjających armatorom. Wraz ze wzrostem zainteresowania regionem, rośnie w nim zaangażowanie militarne i ekonomiczne. Kolejne państwa podejmują kroki, by zwiększać tam swoją obecność.

W obecnym konflikcie mocarstw, Rosja i Arktyka mogą odegrać przełomową rolę. Jeśli Federacja Rosyjska pozostanie chińskim partnerem, a konflikt pomiędzy USA a Chinami ulegnie dużej eskalacji, marynarka Stanów Zjednoczonych chcąc zapewnić respektowanie sieci nowych połączeń ekonomicznych, które wykluczą Państwo Środka, może wstrzymać lub mocno ograniczyć ruch handlowy na Morzu Południowochińskim. Podobnym

[4]*Trump administration pushing to rip global supply chains from China, says officials*, 2020, The Economic Times, https://www.firstpost.com/business/trump-administration-pushing-to-rip-global-supply-chains-from-china-officials-8331621.html

naciskiem ekonomicznym na oponenta była blokada kontynentalna w czasach napoleońskich. Osłonięty łańcuchem wysp szlak Północnej Drogi Morskiej lub jego odcinek pomijający Cieśninę Beringa może stać się drogą, którą Chiny będą eksportować i importować towary. Zajęta w 1807 roku przez Brytyjczyków duńska wyspa Helgoland, stała się bazą przemytu towarów na kontynent. Obecnie taką „bazą" mogłaby okazać się któraś z arktycznych wysp Rosji lub nawet Sankt Petersburg, po odpowiednim przygotowaniu Kanału Białomorsko-Bałtyckiego. Geografia wskazuje na Federację Rosyjską jako na kluczowego partnera Chin.

Drugi możliwy scenariusz zakłada pozyskanie sobie przez USA Rosji jako przeciwwagi dla dominacji Chin na kontynencie. Podobne wydarzenie miało miejsce w drugiej połowie XX wieku, kiedy to Rosja była dominującą siłą na kontynencie i Stany Zjednoczone Ameryki pozyskały Państwo Środka, jako przeciwwagę. Był to element polityki „powiązania" (ang. *linkage*), prowadzonej przez administracje prezydenta Nixona. Polegała na uzależnieniu działań w strefie „A", co niesie skutki dla polityki w strefie „B". Osłabienie sojuszu Chiny-Rosja i pozyskanie sobie tej drugiej, może być jedyną szansą dla osiągnięcia przewagi przez Stany Zjednoczone w obecnym konflikcie.

Rywalizacja mocarstw zdecydowanie się zaostrza. Arktyka przez zmiany klimatu, staje się kolejnym teatrem działań, na którym aktorzy polityki międzynarodowej mogą zyskiwać przewagi strategiczne w postaci alternatywnych połączeń handlowych, dostępu do zasobów naturalnych czy strategicznych obszarów, z których będzie można dokonywać projekcji siły.
Rosja około 1811 roku przestała respektować nową sieć powiązań i ponownie włączyła się w koalicję antyfrancuską. W ten sposób hegemonia lądowa Francji spotkała się z wyzwaniem. Francja nie mogąc pokonać Albionu na morzach, musiała stawić czoła sojusznikom Anglii na lądzie. Kampania Rosyjska w 1812 roku była punktem zwrotnym w epoce Cesarstwa i przyniosła jego kres. Rosja, jako przeciwwaga, może odegrać podobną rolę w aktualnym konflikcie Stanów Zjednoczonych i Chin.

Literatura

Balsamov, S., 2019. *Ship Traffic Analysis on the Northern Sea Route*, Centre for High Nord Logistics, Murmańsk.

Budzisz, M., 2020. *Widziane z zachodniego Limitrofu. Sprawy wojskowe na Wschodzie. Przegląd za okres 20-26.04.2020*, Strategy&Future.

Brzeziński, Z., 1998. *Wielka Szachownica*, Bertelsmann Media, Warszawa.

Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress, 2020. Congressional Research Service, Washington.

*China`s Arctic Policy,* 2018. The State Council Information Office of the People`s Republic of China, Beijing. http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm.

Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, 2014. IPCC, Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)., Geneva, Switzerland.

Dhaka, A., 2020. *Revisiting the Ontology of Russia's Heartland Geopolitics in its Contemporaneity*, European Journal of Geopolitics, 8, pp. 5-37.

Dobrzycki, W., 2010. *Historia stosunków międzynarodowych 1915-1945*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

Góralczyk, B., 2018. *Wielki Renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje,* Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa.

Graczyk, P., 2010. *Arktyka i geopolityka. Obszar Arktyki w perspektywie wybranych koncepcji geopolitycznych i geostrategicznych*, Przegląd Geopolityczny, 2, s. 121-142.

Grzybowski, M., 2015. *Północna Droga Morska. Alternatywny morski szlak komunikacyjny między Europą Północną i Dalekim Wschodem*, Logistyka, 2, Poznań.

Ištok, R., Plavčanová, D., 2013. *Russian geopolitics and geopolitics of Russia: phenomenon of space*, European Journal of Geopolitics, 1, pp. 61-94.

Kissinger, H.,1996. *Dyplomacja*, Warszawa.

Kissinger, H., 2017. *O Chinach*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.

Kłaczyński, R., 2016. *Rosyjska polityka energetyczna: strategia, potencjał, perspektywy*, Przegląd Geopolityczny, 18, s. 99-112.

Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza i Porozumienie w sprawie implementacji jej części IX (Dz. U. L 179 z 23.6.1998, s. 3-134).

Mackinder, H.J., 2019. *Demokratyczne ideały, a rzeczywistość*, Wydawnictwo Zona Zero, Warszawa.

McKenzie, F., 2010. *Rozbiór Arktyki: gra toczy się o najważniejsze surowce,* National Geographic, https://www.national-geographic.pl/national-geographic/odkrycia/rozbior-arktyki.

Mickiewicz, P., 2019. *Marynarka Wojenna jako środek realizacji interesu narodowego*, Przegląd Geopolityczny, 28, s. 122-140.

Międzynarodowy kodeks dla statków żeglujących na wodach polarnych (Kodeks polarny), 2018. Warszawa.

Moczulski, L., 2000. *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa.

Nielsen, T., 2020. *Norway cancels a major Arctic military excercise due to coronavirus outbreak*, Arctic Today, https://www.arctictoday.com/norway-cancels-a-major-arctic-military-exercise-due-to-coronavirus-outbreak/.

Northern Sea Route and Icebreaking Technology, 1994. US Army Corps of Engineers, Cold Regions Reasearch & Engineering Laboratory, Hanover, New Hampshire 03755-1290.

Pechlaner, H., 2020. *China and the New Silk Road. Challenges and Impacts on the Regional and Local Level,* Springer, Szwajcaria, Cham.

Renner, G., 1942. *Human Geography in the Air Age*, Nowy Jork.

Skinner, J.A., 2016. *Russian capacity to develope it`s offshore hydrocarbon recourses in the Kara Sea: Arctic and global implications*, University of Alaska, Fairbanks.

Skrzyp, J., 2012. *Wielki marsz Państwa Środka ku pozycji globalnego ośrodka siły,* Przegląd Geopolityczny, 5, s. 41-70.

Staalesen, A., 2017. *Tanker breaks it`s own way throught the ice, sets speed record on Northern Sea Route,* The Barents Observer, https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2017/08/tanker-breaks-its-own-way-through-ice-sets-speed-record-northern-sea-route.

Sykulski, L., 2014. *Geopolityka. Skrypt dla początkujących*, Wydawnictwo Naukowe Grategia.

Szczerbowicz, W., 2018. *Status quo w stosunkach międzynarodowych w Arktyce,* Przegląd Geopolityczny, 24, s. 74 – 86.

Tarle, E., 1991. *Napoleon*, Małopolska Oficyna Wydawnicza, Kraków.

Timchenko, L., 1997. *The Russian Arctic Sectoral Concept: Past and Present,* The Arctic, 50, 1, s. 29-35.

Walasek, K., 2013. *Rosyjska Ameryka, rosyjska Arktyka. Między historią a współczesnością*, Przegląd Geopolityczny, 6, s. 61-68.

Wilczyński, P. L., 2015. *Wydobycie bogactw mineralnych w krajach NATO i w obszarze postsowieckim*, Przegląd Geopolityczny, 12, s. 109-132.

Wojas, J., 2015. *Koncepcja statusu prawnego Arktyki*, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 5, Poznań.

Kociumbas, K., 2021. *Basen Oceanu Arktycznego i zmiany klimatu a rywalizacja wielkich mocarstw*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 96-113.

Arctic Ocean, climate change and great powers rivalry

The paper examines the importance of the Arctic in the current US-China rivalry, as well as Russia's role in this conflict. The geopolitical situation of the Arctic takes into account its legal status, existing resources, the possibility of using sea routes in the circumstances of reducing the ice cover, especially the Northern Sea Route, as well as the strategic importance resulting from the location between North America, East Asia and Europe. The role of the Russian Federation in the current rivalry between the United States and China has been presented in the context of a comparative analysis of current events and geopolitical concepts. The author also pointed to the analogies between the present conflict and the Napoleonic wars, with an emphasis on the role of Russia in the early nineteenth century. This power then resolved the Franco-British rivalry in favor of the maritime power. At present, Russia can contribute to the resolution of the conflict by offering China the possibility of using the Northern Sea in the event of a possible blockade of the South China Sea by the US Navy.

Key words: Arctic, climate change, geopolitics, Russia, China, Arctic Ocean, climate changes, great powers rivalry.

Ślusarczyk, B., Sowa, B., Bem, A., 2021. *Gospodarcze konsekwencje separatystycznych działań Katalonii w 2017 roku*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 114-125.

Bogusław ŚLUSARCZYK
Uniwersytet Rzeszowski
Bożena SOWA
Uniwersytet Rzeszowski
Anna BEM
Uniwersytet Rzeszowski

GOSPODARCZE KONSEKWENCJE SEPARATYSTYCZNYCH DZIAŁAŃ KATALONII W 2017 ROKU

Abstrakt:

Od ponad 200 lat Katalonia sygnalizowała aspiracje uzyskania niezależnej państwowości. Dążenia niepodległościowe Katalonii mają charakter patriotyczny oraz są prowadzone już od wielu lat w wielu segmentach życia. Wydarzenia mające miejsce w Katalonii w 2017 r., w związku z referendum niepodległościowym, stanowiły kulminację dążeń niepodległościowych tego regionu na przestrzeni ostatnich stu lat. Referendum z 2017 roku i ogłoszenie przez Katalonię niepodległości wpłynęło negatywnie na stabilność polityczną i społeczno-gospodarczą regionu. W artykule dokonano analizy ekonomicznych skutków działań separatystycznych w 2017 roku.

Słowa kluczowe: gospodarka, Hiszpania, Katalonia, separatyzm.

Wprowadzenie

Katalonia to jedna z kilkunastu Wspólnot Autonomicznych Królestwa Hiszpanii. Dążenia niepodległościowe Katalończyków mają charakter wielowymiarowy. Aby w pełni zrozumieć problematykę sporu pomiędzy Katalonią a Madrytem, należy wziąć pod uwagę wiele czynników. Politolodzy, socjologowie i ekonomiści zwracają uwagę na zagadnienia związane z historią, polityką, gospodarką, a także względami przynależności kulturowo-etnicznej (Kochanecki, 2018). M.M. Mol (2019, s. 23) podkreśla, że Katalonia *w przeciwieństwie do zbrojnego, krwawego, ideologicznego separatyzmu Kraju Basków, dochodzi swoich praw, podpierając swoje racje aspektami polityczno-gospodarczymi. Niezależność Katalonii jest regulowana przez Konstytucję Hiszpanii oraz Statut Autonomiczny Katalonii.*

Katalonia - to szósty pod względem wielkości region Hiszpanii, zajmuje ok. 6,3% jej terytorium i składa się z czterech prowincji: Tarragony, Girony, Lleidy oraz Barcelony, będącej stolicą regionu. Obszar ten zamieszkuje około 7,5 miliona osób, co stanowi w przybliżeniu 16% mieszkańców kraju. Przez szereg lat tendencje niepodległościowe Katalonii postrzegano głównie jako konflikt polityczny nie zagrażający żadnej ze stron, a Unia Europejska traktowała dążenia separatystyczne Katalończyków jako wewnętrzną rozgrywkę polityczną. Od wielu lat dążenia niepodległościowe Katalonii są zaspokajane przez rząd hiszpański przez przyznawanie coraz szerszej autonomii politycznej dla tej części kraju. M.M. Mol twierdzi, że na obszarze Hiszpanii występuje struktura, którą można określić mianem quasi-unitarnej, a Hiszpanie rozpatrują swój status przynależności narodowej i etnicznej najpierw w kategoriach regionalnych, a dopiero w dalszej kolejności na poziomie kraju. Mieszkańcy Katalonii z dumą określają się Katalończykami, dodając że są również Hiszpanami (op.cit., s. 180-183)

Obecnie Katalonia posiada najszerszą w swoich dziejach autonomię, a także największą odrębność z pozostałych regionów w Hiszpanii. Wraz z nadejściem 2017 roku nastąpiło duże zaognienie się relacji między Madrytem, a Barceloną. Wbrew prawu konstytucyjnemu Hiszpanii i nakazaniu zaniechania referendum, za sprawą ówczesnego katalońskiego premiera Carlesa Puidgemonta, w dniu 1 października 2017 roku przeprowadzone zostało głosowanie w sprawie niepodległości Katalonii. Doszło do zamieszek, a w starciach ucierpiało prawie 900 osób.

Rząd kataloński kilka dni później przedstawił opinii publicznej wyniki referendum. Uczestniczyło w nim 2 286 217 mieszkańców Katalonii, co przełożyło się na frekwencję na poziomie 43,03%. Za niepodległością regionu i ustanowieniem republiki opowiedziało się 90,18% uczestniczących w głosowaniu, a 7,83% wyborców było temu przeciwne. W dniu 27 października 2017 roku Carles Puidgemont ogłosił niezależność Katalonii od Hiszpanii. Zapoczątkowało to hiszpański kryzys konstytucyjny, który pociągnął za sobą nie tylko konsekwencje ekonomiczne, ale także polityczne i społeczne. Poniżej przedstawiono wpływ, jaki na poszczególne parametry gospodarcze Katalonii i Hiszpanii wywarły wydarzenia z 2017 roku.

Produkt krajowy brutto i dochody ludności

Produkt krajowy brutto w Hiszpanii wykazuje tendencję wzrostową od 2013 roku, a w 2017 roku jego tempo wzrostu wyniosło ponad 4%, co oznacza, że Hiszpania była jednym z krajów Europy, który najlepiej się odbudowywał po kryzysie finansowym. W 2018 roku ta tendencja wzrostowa była jeszcze widoczna, lecz nie tak jak w poprzednich latach (ok. 3%). Analizując lata 2017 - 2018 można stwierdzić, że nie ma podstaw uzasadniających twierdzenie, że

działania separatystyczne miały wpływ na zmianę poziomu PKB w Hiszpanii (tab. 1).

Tab. 1. Dynamika PKB w latach 2014-2018 (w %)

Lata	**Katalonia**	**Hiszpania**
2018	2,60	2,40
2017	3,30	2,90
2016	3,40	3,00
2015	3,90	3,80
2014	1,80	1,40

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Instytut Statystyczny Katalonii, https://www.idescat.cat/indicadors/?id=ue&n=10130&col=2&lang=en (dostęp: 16.03.2020).

Malejące od 2016 roku tempo rozwoju gospodarczego szczególnie widoczne było w roku 2018. Przyczyną tego było pogorszenie się kondycji gospodarki spowodowane zmianą rządu i obawami inwestorów przed separacją Katalonii. Mimo to, udział Katalonii w gospodarce Hiszpanii utrzymuje się na poziomie ponad 19%, przy czym w latach 2016-2018 zaznaczył się nieznaczny spadek (o zaledwie jeden promil). Od lat Katalonia wyróżnia się na gospodarczej mapie swojego kraju dzięki rozwiniętemu przemysłowi, wymianie handlowej oraz turystyce. W Katalonii dochód przypadający na 1 osobę jest wyższy niż średni dochód mieszkańca Hiszpanii. Wielki potencjał wytwórczy i zaangażowany w inwestycje kapitał jest solidnym argumentem uzasadniającym dążenia do samowystarczalności i niepodległości regionu katalońskiego (Mol, op.cit., s. 51).

Według danych Narodowego Instytutu Statystycznego (*El Instituto Nacional de Estadística),*Katalonia należy do czterech najbogatszych wspólnot autonomicznych Hiszpanii (tab. 2). Bardzo dobra sytuacja Katalonii widoczna jest także w danych obrazujących dochody gospodarstw domowych (tab. 3).

Średni roczny dochód netto gospodarstw domowych w 2019 roku w Hiszpanii jest o blisko 2000 euro niższy niż w Katalonii. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że poziom życia mieszkańców Katalonii jest wyższy niż stopa życiowa przeciętnego mieszkańca Hiszpanii. Co więcej, region osiągał tak dobre wskaźniki przez cały analizowany okres i z roku na rok je poprawiał. Pozwoliło to władzom Katalonii na stwierdzenie, że Katalończycy „pracują" na rzecz pozostałych regionów Hiszpanii, poza tym osiągają lepsze wskaźniki ekonomiczne niż inne regiony kraju. Katalonia jest więc zdolna do samodzielnego funkcjonowania na arenie geopolitycznej Europy, co stanowiło uzasadnienie dążeń separatystycznych.

Tab. 2. PKB per capita w latach 2014-2018 w euro

	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Hiszpania	**22 780**	**23 290**	**23 970**	**24 999**	**25 854**
Wspólnota Madrytu	31 004	31 812	32 723	33 809	34 916
Kraj Basków	29 683	30 459	31 805	33 088	34 079
Nawarra	28 124	28 682	29 807	30 914	31 809
Katalonia	**26 996**	**27 663**	**28 590**	**29 936**	**30 769**
La Rioja	24 998	25 507	25 692	26 044	26 833
Aragonia	24 957	25 552	26 328	27 403	28 640
Baleary	23 931	24 394	24 870	25 772	26 764
Kastylia i Leon	21 727	21 922	22 649	23 555	24 397
Kantabria	20 855	20 847	21 553	22 513	23 817
Asturia	20 334	20 675	20 910	22 046	23 087
Wspólnota Walencji	20 073	20 586	21 296	22 055	22 659
Galisja	19 954	20 431	21 358	22 497	23 294
Murcja	18 529	18 929	19 411	20 585	21 134
Wyspy Kanaryjskie	19 581	19 900	19 867	20 425	21 031
Kastylia - La Mancha	18 307	18 354	18 591	19 681	20 645
Ceuta i Melila	18 550	19 399	19 446	19 524	20 032
Andaluzja	16 884	17 263	17 651	18 470	19 132
Estremadura	15 752	16 166	16 369	17 262	18 174

źródło: Narodowy Instytut Statyczny Hiszpanii, *España en cifras* –wybrane wydania, https://www.ine.es/prodyser/espa_cifras/2017/files/assets/common/downloads/publication.pdf (dostęp: 28.02.2020).

Tab. 3. Średni roczny dochód netto gospodarstw domowych w latach 2014-2018 w euro

Katalonia			
	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem
2018	13 792	12 902	13 338
2017	12 747	12 678	12 712
2016	12 998	12 335	12 660
2015	12 468	12 104	12 283
2014	12 271	12 141	12 205
Hiszpania			
	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem
2018	11 549	11 279	11 412
2017	11 153	10 998	11 074
2016	10 766	10 651	10 708
2015	10 479	10 361	10 419
2014	10 469	10 315	10 391

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Instytut Statystyczny Katalonii, https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10409&t=201800&col=1&lang=en (dostęp: 18.03.2020).

Inflacja

Kolejnym miernikiem stosowanym w analizie sytuacji gospodarczej krajów jest stopa inflacji. Zjawisko inflacji mierzone jest jako wzrost średniego poziomu cen w analizowanym okresie. Poziom inflacji w ostatnich latach w Hiszpanii jest stabilny, oscylując między 1% a 2%. Poziom inflacji (po 2017 roku) wzrósł w Katalonii o 1,90 %, co stanowi minimalną zmianę poziomu inflacji tego kraju i nie wskazuje na to, że działania w regionie miały jakikolwiek wpływ na poziom inflacji na terenie całej Hiszpanii (zob. tab. 4).

Tab.4. Poziom inflacji w latach 2014-2018 w % (2016=100%).

	Katalonia	Hiszpania
2018	104,10	103,70
2017	102,20	102,00
2016	100,00	100,00
2015	99,90	100,20
2014	100,10	100,70

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Instytut Statystyczny Katalonii, https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10469&t=201800&col=1&lang=en (dostęp: 29.02.2020).

Analizując dane statystyczne można zauważyć, iż poziom inflacji w ostatnich dwóch latach jest stabilny i nie zagraża gospodarce. Inflacja ma charakter pełzający i nie wywołuje skutków negatywnych, zarówno dla równowagi finansów publicznych, jak i poziomu życia społeczeństwa.

Stopa bezrobocia

Po kryzysie finansowym z 2007 roku poziom bezrobocia w Hiszpanii był alarmujący przekraczając 25% w 2013 roku. W ostatnich latach jego poziom jest dużo niższy, ale niestety dalej jest dwa razy wyższy od średniej europejskiej. Analizując ostatnie dwa lata po działaniach podjętych przez Katalonię, poziom bezrobocia ma tendencje malejącą i w 2018 roku osiągał ponad 14%. W pierwszych miesiącach 2019 roku jej poziom dalej malał. Stopa bezrobocia w Katalonii jest niższa o kilka punktów procentowych niż ogółem w Hiszpanii (tab. 5). Ponieważ tendencja, która jest zauważalna w poprzednich latach utrzymuje się, więc można stwierdzić, że działania separatystyczne Katalonii nie miały dużego wpływu na wskaźnik bezrobocia.

Dane statystyczne wskazują więc, że kryzys polityczny z 2017 roku nie odbił się znacząco i nie przyniósł wzrostu bezrobocia ani w Hiszpanii ani Katalonii.

Tab. 5. Stopa bezrobocia w Hiszpanii w latach 2014- 2019 (w %)

Katalonia															
	Ogółem	16-64	16-24	25-54	>55 lat	Mężczyźni	16-64	16-24	25-54	>55 lat	Kobiety	16-64	16-24	25-54	>55 lat
2019	11,0	11,1	26,2	9,7	9,9	10,6	10,7	28,3	9	9,3	11,5	11,5	23,8	10,4	10,6
2018	11,5	11,6	27,7	10	10,6	10,9	11,1	29,6	9,2	9,9	12,1	12,2	25,4	10,9	11,4
2017	13,4	13,5	30,4	11,8	13,5	12,5	12,6	32,5	10,8	11,6	14,4	14,4	27,9	12,9	15,8
2016	15,7	15,8	34,3	14,2	14,8	14,6	14,7	35,5	12,9	13,7	16,9	17	32,9	15,7	16,1
2015	18,6	18,7	42,3	16,5	18,2	17,8	17,9	44,6	15,4	17,9	19,4	19,5	39,8	17,7	18,7
2014	20,3	20,4	47,1	18,3	17,1	20,6	20,8	48,5	18,3	18,7	20	20,1	45,6	18,4	15,2
Hiszpania															
	Ogółem	16-64	16-24	25-54	>55 lat	Mężczyźni	16-64	16-24	25-54	>55 lat	Kobiety	16-64	16-24	25-54	>55 lat
2019	14,1	14,20	32,5	12,9	12,2	12,4	12,5	30,9	11	11,3	16,0	16,1	34,5	15	13,5
2018	15,3	15,4	34,3	14	13,3	13,7	13,8	35,2	12,1	12,3	17,0	17,1	33,3	16,2	14,6
2017	17,2	17,3	38,6	15,9	14,8	15,7	15,8	39,6	13,9	14,3	19,0	19,1	37,4	18,2	15,4
2016	19,6	19,7	44,4	18,2	16,4	18,1	18,2	44	16,3	16,2	21,4	21,5	44,9	20,3	16,7
2015	22,1	22,2	48,3	20,6	17,9	20,8	20,9	48,7	18,9	17,8	23,5	23,7	48,0	22,4	18,0
2014	24,4	24,6	53,2	22,8	19,3	23,6	23,7	53,4	21,7	19,7	25,4	25,5	52,9	24,1	18,8

Źródło: Źródło: opracowanie własne na podstawie: Instytut Statystyczny Katalonii, https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10388&col=1&lang=en (dostęp: 21.03.2020).

Dług publiczny

Dług publiczny to skumulowana kwota zaciągniętych przez państwo do tej pory (niespłaconych) pożyczek (Mankiw, Taylor, 2009, s. 123). W tabeli 6 można zaobserwować, że rozmiary długu oraz dług per capita ma tendencję wzrostową, jednak relacja długu w stosunku do PKB kraju zmniejszyła się o prawie 1% w skali roku. To oznacza, że PKB wzrosło o 1% więcej niż wielkość długu publicznego.

Sytuacja gospodarcza w Hiszpanii pogarszała się od lat 80-tych XX wieku. Już wtedy odnotowano ujemne saldo na rachunku obrotów bieżących. Od roku 2008 dług publiczny wzrósł niemal trzykrotnie. Wzrost zadłużenia publicznego jest konsekwencją przede wszystkim chronicznego deficytu sektora finansów publicznych. Kiedy wprowadzono nową walutę, euro, dług publiczny zaczął gwałtownie wzrastać. Wynikało to przede wszystkim ze wzrostu krajowego popytu, a to przełożyło się na wzrost zadłużenia sektora prywatnego i państwowego. Dodatkowo, wzrostowi płac nie towarzyszył wzrost wydajności pracy (Kubin, 2016).

Tab. 6. Dług publiczny w stosunku do PKB w % w latach 2014-2018

	Katalonia	Hiszpania	Unia Europejska
2018	33,90	97,60	80,00
2017	34,70	98,60	81,70
2016	35,10	99,20	83,40
2015	35,40	99,30	84,60
2014	32,80	100,70	86,60

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Instytut Statystyczny Katalonii, https://www.idescat.cat/indicadors/?id=ue&n=10137&lang=en (dostęp: 28.02.2020).

Dług publiczny Katalonii w ostatnich latach utrzymuje się na poziomie 32-35% PKB, podczas gdy analogiczne wskaźniki dla całej Hiszpanii są trzykrotnie wyższe (tab. 6). Różnica ta najprawdopodobniej przyczyniła się do wzmocnienia tendencji separatystycznych w Katalonii.

Deficyt budżetowy

Jednym z najważniejszych zadań jakie stoją przed władzami każdego z państw jest skoordynowanie polityki fiskalnej i utrzymanie równowagi pomiędzy przyszłymi wydatkami i wpływami do budżetu. Problem ten staje się trudniejszy do rozwiązania zwłaszcza w czasie kryzysów gospodarczych i innych zawirowań polityczno-społecznych. Deficyt budżetowy w uproszczeniu można określić jako niedobór dochodów niezbędnych do sfinansowania wydatków (Wierzbicka 2010, s. 35-38).

Tab. 7. Poziom deficytu budżetowego Hiszpanii w latach 2014-2018

Rok	Deficyt (M.€)	Deficyt (w % PKB)
2014	-61.056	-5,92 %
2015	-55.786	-5,18 %
2016	-47.953	-4,31 %
2017	-35.138	-3,02 %
2018	-30.495	-2,54 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Datosmacro.com, https://datosmacro.expansion.com/deficit/espana?fbclid=IwAR3YVkEHFQJOaKI6ahLGy8-Mn2X2vGt0p5j8XMDfec4dUjZO6xd6cwdj82M (dostęp: 12.01.2020).

W latach 2014-2018 poziom deficytu budżetowego w Hiszpanii zmniejszył się o połowę (tab. 7). Jest to zmiana znacząca i pozwalająca pozytywnie patrzeć w przyszłość.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne są uważane za jeden z najważniejszych czynników innowacyjności, wzrostu, a także nowoczesności gospodarki. Ich obecność wspiera transfer nowoczesnych technologii oraz sprzyja poprawie szeroko rozumianego rynku lokalnego. Znaczenie BIZ jest niezwykle istotne, gdy niedobór krajowych środków finansowych utrudnia lub wręcz uniemożliwia podejmowanie kolejnych inwestycji. Szansę na zmniejszenie luki o charakterze inwestycyjnym, innowacyjnym i modernizację oraz poprawę konkurencyjności regionu i kraju daje napływający kapitał zagraniczny zwłaszcza w formie inwestycji *greenfield* (Wolniak 2010). W związku z tym korzyści, jakie osiąga kraj goszczący, wykraczają poza wąsko pojmowany przywóz kapitału i w takim aspekcie należy je rozpatrywać. Często stymulatory i destymulatory BIZ określane są w literaturze przedmiotu walorami lokalizacyjnymi, które

przesądzają o wyborze miejsca, w którym dokonana zostanie inwestycja. W zależności od tego, jaki jest poziom atrakcyjności i ryzyka inwestycyjnego danego regionu, właściciel kapitału podejmuje decyzję o ulokowaniu inwestycji. Katalonia, na tle innych hiszpańskich regionów, wypada bardzo korzystnie pod względem atrakcyjności inwestycyjnej.

Tab.8. Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Katalonii i Hiszpanii w latach 2014-2018 w mln euro

	Katalonia	Hiszpania
2018	2985,60	46827,60
2017	3382,70	27346,10
2016	8273,40	26173,20
2015	5488,80	24802,90
2014	3 064,20	20 643,10

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Instytut Statystyczny Katalonii, https://www.idescat.cat/indicadors/?id=anuals&n=10467&col=1&lang=en (dostęp: 21.03.2020).

Z danych zawartych w tabeli 8 wynika, że do roku 2016 Katalonia była jednym z najatrakcyjniejszych regionów Hiszpanii, a wartość ulokowanego tam kapitału zagranicznego rosła szybciej niż wartość BIZ w Hiszpanii ogółem. Niestety, w 2017 roku w Katalonii wartość BIZ gwałtownie spadła, przy nieznacznym jej wzroście w całej Hiszpanii. Ma to oczywisty związek z zamieszaniem politycznym. Bardzo silny przyrost inwestycji w Hiszpanii w 2018 roku pokazuje, że referendum w Katalonii nie było dobrze postrzegane przez inwestorów zagranicznych.

W Katalonii do 2017 roku zarejestrowano 7086 podmiotów zagranicznych, co stanowi niewiele ponad 1% wszystkich podmiotów gospodarczych funkcjonujących w regionie. W większości przypadków są to znacznych rozmiarów korporacje międzynarodowe, produkujące na szeroką skalę i tworzące liczne miejsca pracy. Jak wynika z analiz Instytutu Statystycznego Katalonii, przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego tworzyły 18% ogółu miejsc pracy w regionie i blisko 30% jego całego obrotu[1].
Po ogłoszeniu wyników referendum część inwestorów zagranicznych postanowiła wyprowadzić swój kapitał i produkcję z Katalonii. Decyzję taką podjęto w trosce o własne interesy, w obliczu zagrożenia i niepewności na arenie politycznej, mając świadomość konsekwencji z jakimi wiązałoby się opuszczenie strefy euro przez nowe państwo i utrata poparcia ze strony Unii Europejskiej. W ciągu kilku tygodniu od referendum, ponad 1200 podmiotów

[1] *Generalitat de Catalunya, Statistics: Foreign Companies in Catalonia*, http://catalonia.com/newsletter_news/newsletter/issue32/foreign-companies-2016.jsp (dostęp: 06.05.2019).

gospodarczych, w tym Caixabank oraz Sabadell przeniosły swoje siedziby poza granice Katalonii w obawie przed negatywnymi skutkami głosowania. Mimo to, w opracowaniu Financial Times „The FDI Magazine" z 2020 roku ekonomiści uznali Katalonię za najbardziej atrakcyjny inwestycyjnie region Europy Południowej pod względem bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 2018 i 2019 roku. Ranking ten jest jednym z prestiżowych zestawień wykorzystywanych przez międzynarodowe koncerny do określania atrakcyjności regionów. Ogółem w Katalonii działa 8 642 firm międzynarodowych, które odpowiedzialne są za 50% katalońskiego eksportu i 19% całkowitego zatrudnienia. Liczba ta pokazuje wzrost o 22% w porównaniu do 2016 roku[2].

Największa liczba bezpośrednich inwestycji zagranicznych zlokalizowanych w Katalonii pochodzi z Niemiec(13%), Francji (12%) i Stanów Zjednoczonych (12%). Włochy, Holandia, Wielka Brytania, Luksemburg, Szwajcaria i Dania to inne kraje europejskie o znaczącej obecności w regionie. W zestawieniu branżowym zagranicznych przedsiębiorstw z siedzibą w Katalonii pod względem wielkości sprzedaży przeważają samochody i motocykle (13,4%) oraz żywność (12,59%).

Negatywne skutki przeprowadzonych działań separatystycznych widać najbardziej w odpływie bezpośredniego kapitału zagranicznego. Inwestorzy zagraniczni obserwując zawirowania polityczne w Katalonii postanowili ulokować bądź przenieść cześć swoich funduszy i ulokować je w regionach Hiszpanii lub państwach o bardziej stabilniej sytuacji politycznej.

Wnioski

Mimo konfliktu związanego z dążeniami separatystycznymi, Katalonia pozostaje jednym z głównych filarów gospodarczych Hiszpanii. Konflikt ten doprowadził do zachwiania relacji wewnętrznych i stabilności społecznej, wpływając negatywnie na handel międzynarodowy. Nie wydaje się on zakończony, gdyż w Katalonii wciąż dochodzi do protestów i starć z policją. Ma to bezpośredni związek z wyrokami jakie zapadły w sprawie liderów katalońskiego ruchu niepodległościowego. Dotychczas, w związku z organizacją nieuznawanego przez Madryt referendum niepodległościowego w Katalonii z 2017 roku, skazanych zostało dziewięcioro separatystycznych działaczy. W dniu 14 października 2019 roku Sąd Najwyższy Hiszpanii skazał ich na kary od 9 do 13 lat więzienia za „*bunt i sprzeniewierzenie środków publicznych*". Referendum było bowiem opłacone ze środków hiszpańskiego podatnika. W październiku 2019 roku, po wyroku skazującym byłych członków katalońskich władz, ponownie wystawiono za Puigdemontem europejski nakaz aresztowania. Na początku 2020 roku wezwał on Katalończyków do kontynuowania działań służących

[2] *A top region for FDI*, http://catalonia.com/catalonia-barcelona/catalonia-barcelona/a-top-region-for-fdi.jsp (dostęp: 23.03.2020).

niepodległości regionu. Przywódcom katalońskim wciąż zależy na tym, żeby protesty były masowe – bo wtedy w świat wysyłane są obrazy, które sugerują, że cały region chce się odłączyć od Hiszpanii[3]". W kategoriach formalnych uzyskanie przez Katalonię suwerenności nie jest wobec istniejących w Hiszpanii ram prawnych możliwe. Dodatkowo, coraz częściej odbywają się marsze, których uczestnicy wyrażają poparcie dla jedności Katalonii z Hiszpanią. Badania ankietowe wykazują, że już nie 50%, a zaledwie niewiele ponad 30% Katalończyków chce samostanowienia swojego regionu[4]. Region kataloński jest zbyt słaby, aby oprzeć się sile rządu centralnego, który chętnie wykorzystuje swoją przewagę i już kilka dni po ogłoszeniu niepodległości był w stanie zapanować nad sytuacją w Katalonii.

Głównym zagrożeniem, które objawiło się w Katalonii przy okazji referendum październikowego, była niepewność ekonomiczna i wycofywanie się firm wraz z ich kapitałem poza granice regionu. Wyjście ze strefy euro, utrata politycznego sojusznika w postaci Unii Europejskiej, czy Organizacji Narodów Zjednoczonych to tylko kilka z wielu czynników, które mogłyby doprowadzić do gwałtownej destabilizacji ekonomicznej regionu i jego alienacji gospodarczej i politycznej. W wielu kalkulacjach korzyści płynące ze współpracy międzynarodowej i przynależności do UE przewyższają straty ekonomiczne ponoszone przez Katalonię na rzecz biedniejszych regionów Półwyspu Iberyjskiego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w wyniku referendum z 2017 roku Katalonia odniosła przede wszystkim negatywne skutki polityczne, a dopiero w dalszej kolejności straty ekonomiczne, chociaż znaczenia tych ostatnich nie należy pomijać ani umniejszać. Jej pozycja polityczna nie jest już tak silna jak jeszcze w połowie 2017 roku. Referendum z 2017 roku, mimo obaw ekonomistów i zwykłych obywateli pociągnęło za sobą konsekwencje ekonomiczne, ale odbiły się one na gospodarce znacznie mniej intensywnie niż początkowo oczekiwano. Analiza danych ekonomicznych nie pozwala na jednoznaczną ocenę wpływu wydarzeń z 2017 roku w Katalonii na jej sytuację gospodarczą. Okazuje się bowiem, że odpływ zagranicznych inwestorów, którzy mają największy udział w eksporcie oraz w strukturze zatrudnienia, nie wpłynął

[3]A.M. Kamińska, *Katalonia: na czym polega ten konflikt? Ekspert PISM: masowy separatyzm w Katalonii to nowość, Rozmowa z Maciejem Pawłowskim z Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych,*
https://www.polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2388927,Katalonia-na-czym-polega-ten-konflikt-Ekspert-PISM-masowy-separatyzm-w-Katalonii-to-nowosc (dostęp: 20.03.2020).

[4] M. Biernacka, *Współczesne dążenia separatystyczne w Katalonii. Uwarunkowania polityczne, gospodarcze i pragmatyka postaw jej mieszkańców*, s. 178., https://www.academia.edu/34491601/Współczesne_dążenia_separatystyczne_w_Katalonii._Uwarunkowania_polityczne_gospodarcze_i_pragmatyka_postaw_jej_mieszkańców (dostęp: 22.03.2020).

znacząco ani na wskaźniki ekonomiczne ani na wzrost bezrobocia. Tak więc, mimo wycofania się z Katalonii wielu silnych inwestorów, jest to wciąż jeden z najbogatszych regionów, korzystający z najszerszego zakresu autonomii spośród wszystkich regionów Hiszpanii. Działania separatystyczne doprowadziły do redukcji politycznej wiarygodności Katalonii, ale straty gospodarcze okazały się mniejsze od oczekiwanych.

Literatura

Halicki, M., 2015. *Inwestycje – charakterystyka pojęcia i podstawy rachunku inwestycyjnego*, Przegląd Geopolityczny, 12, s. 85-94.

Karwińska, M., 2016. *Zarządzanie bezpieczeństwem europejskim, Przegląd Geopolityczny*, 17, s. 63-84.

Kochanecki, A., 2018. *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 144-157.

Kubin, T., 2016. *Kryzys gospodarczy w Hiszpanii. Przyczyny, przejawy, następstwa*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 287.

Mankiw, N.G., Taylor, M.P., 2009. *Makroekonomia,* Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

Mol, M.M., 2019. *Dążenia niepodległościowe w Katalonii, a sytuacja polityczno-ekonomiczna w Hiszpanii w XXI wieku*, Wrocław.

Oleksiewicz, I., 2020. *Kryzys kulturowy Unii Europejskiej czy wzrost bezpieczeństwa tożsamości kulturowej Europejczyków?*, Przegląd Geopolityczny, 33, s. 155-172.

Trubalska, J., 2017. *Wielowymiarowe zarządzanie granicami zewnętrznymi Unii Europejskiej,* Przegląd Geopolityczny, 19, s. 104-113.

Vitale, A., 2020. *The rebirth of economic nationalism – from neo-protectionism to the new world geo-economy*, Przegląd Geopolityczny, 34, s. 36-51.

Wierzbicka, E., 2010. *Deficyt budżetowy a problem wydatków sztywnych w Polsce*, Acta Scientifica Academiae Ostroviensis, nr 41.

Wilczyński, P. L., 2017. *Miejsca potencjalnych konfliktów etnicznych w Europie*, Przegląd Geopolityczny, 20, s. 28-52.

Wolniak, R., 2010. *Korporacje transnarodowe,* [w:] *Rozwój w dobie globalizacji*, red. A. Bąkiewicz i U. Żuławska, Warszawa.

Ślusarczyk, B., Sowa, B., Bem, A., 2021. *Gospodarcze konsekwencje separatystycznych działań Katalonii w 2017 roku*, Przegląd Geopolityczny, 35, s. 114-125.

The economic consequences of Catalonia's separatist activities in 2017

For over 200 years, Catalonia has signaled its aspirations to gain an independent state. Catalonia's efforts for independence are patriotic and have been carried out for many years in many segments of life. The events that took place in Catalonia in 2017, in connection with the independence referendum, were the culmination of the region's independence efforts over the past hundred years. The 2017 referendum and the declaration of independence by Catalonia had a negative impact on the political and socio-economic stability of the region. The article analyzes the economic effects of the separatist activities in 2017.

Key words: Catalonia, economy, separatism, Spain.

ANALIZY I MATERIAŁY, Przegląd Geopolityczny, 35, 2020, s. 126-153.

Adam ROGALA-LEWICKI
Polskie Towarzystwo Geopolityczne

INFRASTRUKTURA POZOSTAJĄCA W DYSPOZYCJI PRZEDSIĘBIORCY O SZCZEGÓLNYM ZNACZENIU DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Obrona kraju, w tym różnego typu świadczenia na rzecz obronności,jestobowiązkiem nie tylko sił zbrojnych, czy też podmiotów państwowych, ale również podmiotów prywatnych, w tym osób fizycznych. Oprócz obowiązku obronnego wynikającego z Konstytucji RP oraz ustawy o powszechnym obowiązku obronnym RP, polskie normy przewidują również szereg wymagań ze sfery *imperium* państwa, tj. prawa publicznego – nałożonych na podmioty prywatne, w szczególności w zakresie zadań, do których realizacji zobowiązani są przedsiębiorcy, w tym m.in. w związku z koniecznością zapewnienia odpowiedniej ochrony osób i mienia, rezerw strategicznych, zmniejszenia ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, utrzymania pewności obrotu z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym, czy prawidłowego utrzymania infrastruktury krytycznej – wszystko w ramach zapewnienia bezpieczeństwa państwa polskiego (Skrzypczak, Luzak 2014, s. 467-468).

Stąd, mimo iż podmiotowość przedsiębiorcy w polskiej przestrzeni prawnej jest gwarantowana chociażby ustawą o swobodzie działalności gospodarczej – to pod względem finansowym, organizacyjnym, wreszcie politycznym, w kontekście realizowania zadań państwa związanych z ochroną infrastruktury istotnej dla bezpieczeństwa i obronności państwa, doznaje ograniczeń wynikających z prawa publicznego. Pozostawanie dysponentem infrastruktury strategicznej może, w sytuacjach prawem przewidzianych, aktywizować obowiązki wynikające z ustawy z 5 sierpnia 2010 roku o ochronie informacji niejawnych i nieść ze sobą również konsekwencje karne (Hoc, 2006, 2012). Przy takiej konstrukcji państwo rezerwuje sobie nie tylko możliwość wpływaniana działalność podmiotów prywatnych, ale wręcz ich kontroli.Dotyczy to w szczególności podmiotów będących:

a)dysponentami **obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa** w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 roku w sprawie obiektów szczególnie

ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony[1], jako delegacji z ustawy z 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony RP[2];

b) **podmiotami o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym**, w odniesieniu do zadań na rzecz obronności kraju, w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 listopada 2015 roku, określającym w załączniku nr 1 wykaz owych podmiotów (przedsiębiorców)[3], jako delegacji z ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców[4];

c) **dysponentami rezerw strategicznych** w rozumieniu ustawy z dnia 29 października 2010 roku o rezerwach strategicznych[5];

d) **dysponentami obiektów, obszarów, urządzeń i transportów** podlegających obowiązkowej ochronie z uwagi na istotność z perspektywy obronności, interesu gospodarczego państwa, bezpieczeństwa publicznego i innych ważnych interesów państwa w rozumieniu ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia[6];

e) **jednostkami badawczo-rozwojowymi** prowadzącymi działalność na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 4 października 2010 roku w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, prowadzących działalność gospodarczą na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa[7], jako delegacji z ustawy z dnia 7 października 1999 roku o wspieraniu restrukturyzacji przemysłowego potencjału obronnego i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej[8];

f) **dysponentami obiektów infrastruktury krytycznej**, kluczowych dla bezpieczeństwa państwa, których wykaz jest jednym z elementów Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej, w ramach porządku prawnego ustanowionego przez ustawę z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym, normy wykonawcze w tym zakresie, oraz Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 roku.

---

[1]Dz.U. z 2003r. Nr 116, poz. 1090 z późn. zm.
[2]t.j. Dz. U. z 2019r., poz. 1541, z 2020r., poz. 374.
[3]Dz.U. z 2015r., poz. 1871z późn. zm.
[4]Dz.U. z 2020r., poz. 374, 568.
[5]t.j. Dz. U. z 2017r., poz. 1846, z 2020r. poz. 374, 695, 875.
[6]t.j. Dz.U. z 2020r., poz. 838.
[7]Dz.U. z 2010r. Nr 198, poz. 1313.
[8]t.j. Dz.U. z 2017r., poz. 2011, z 2019r. poz. 2020, z 2020r. poz. 284

Obiekty szczególnie ważne dla bezpieczeństwa i obronności państwa

Obiektami szczególnie ważnymi dla bezpieczeństwa i obronności państwa, w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony, są:

1. obiekty, w których produkuje się, remontuje i magazynuje uzbrojenie, sprzęt wojskowy oraz środki bojowe, a także obiekty, w których są prowadzone prace naukowo-badawcze lub konstruktorskie w zakresie produkcji na potrzeby bezpieczeństwa lub obronności państwa;
2. magazyny, w których są przechowywane rezerwy strategiczne; magazyny ropy naftowej i paliw o pojemności powyżej 100 tys. m^3, w których są przechowywane zapasy interwencyjne; magazyny, w których są przechowywane zapasy obowiązkowe gazu ziemnego; kluczowe elementy infrastruktury przesyłowej ropy naftowej, paliw i gazu ziemnego oraz instalacje skroplonego gazu ziemnego, a także dyspozycje mocy, stacje elektroenergetyczne o strategicznym znaczeniu dla krajowego systemu elektroenergetycznego;
3. obiekty jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych;
4. mosty i tunele, które znajdują się w ciągu dróg o znaczeniu obronnym, a najbliższy możliwy objazd jest położony w odległości powyżej 100 km;
5. mosty, wiadukty i tunele, jeżeli znajdują się w ciągu linii kolejowych o znaczeniu obronnym;
6. centrum zarządzania ruchem lotniczym oraz obiekty niezbędne do realizacji zadań w zakresie zapewniania służb żeglugi powietrznej, a także lotniska z drogami startowymi o długości powyżej 2000 m.;
7. porty morskie o znaczeniu obronnym;
8. śródlądowe przeprawy wodne o znaczeniu obronnym;
9. obiekty infrastruktury łączności, w tym obiekty operatorów pocztowych i przedsiębiorców telekomunikacyjnych, przeznaczone do realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa;
10. centralny ośrodek dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej;
11. zapory wodne i inne urządzenia hydrotechniczne, których awaria może spowodować zatopienie terenów o powierzchni powyżej 500 km^2 albo obszaru o mniejszej powierzchni, na którym znajdują się obiekty uznane za szczególnie ważne dla bezpieczeństwa i obronności państwa;
12. obiekty jednostek organizacyjnych Agencji Wywiadu;
13. obiekty Narodowego Banku Polskiego oraz Banku Gospodarstwa Krajowego;
14. obiekty Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych S.A., Mennicy Polskiej S.A.;

15. obiekty, w których wytwarza się, przetwarza, stosuje lub przechowuje materiały jądrowe oraz źródła i odpady promieniotwórcze;
16. obiekty organów i jednostek organizacyjnych podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych lub przez niego nadzorowanych;
17. obiekty jednostek organizacyjnych Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego;
18. obiekty jednostek organizacyjnych Centralnego Biura Antykorupcyjnego;
19. obiekty jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych;
20. obiekty mające bezpośredni związek z wydobywaniem: gazu ziemnego, ropy naftowej, węgla brunatnego i kamiennego, rud metali z wyjątkiem darniowych rud żelaza, rud pierwiastków rzadkich oraz pierwiastków promieniotwórczych, piasków formierskich i szklarskich oraz ziemi krzemionkowej;
21. obiekty, w których produkuje się, stosuje lub magazynuje materiały stwarzające szczególne zagrożenie wybuchowe lub pożarowe;
22. obiekty, w których prowadzi się działalność z wykorzystaniem toksycznych związków chemicznych i ich prekursorów, a także środków biologicznych, mikrobiologicznych, mikroorganizmów, toksyn i innych substancji wywołujących choroby u ludzi lub zwierząt - zlokalizowane w miejscowościach powyżej 20 tys. mieszkańców, w szczególności ujęcia wody i oczyszczalnie ścieków gwarantujące zaspokojenie potrzeb tych miejscowości;
23. elektrownie i elektrociepłownie zawodowe, z wyjątkiem elektrowni jądrowych, których produkcja energii jest przekazywana do wspólnej sieci elektroenergetycznej, stacje elektroenergetyczne należące do operatorów systemów dystrybucyjnych;
24. inne obiekty będące we właściwości organów administracji rządowej, organów jednostek samorządu terytorialnego, instytucji państwowych oraz przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, których zniszczenie lub uszkodzenie może stanowić zagrożenie w znacznych rozmiarach dla życia i zdrowia ludzi, dziedzictwa narodowego oraz środowiska albo spowodować poważne straty materialne, a także zakłócić funkcjonowanie państwa.

Obiekty szczególnie ważne dla bezpieczeństwa i obronności państwa ustala Rada Ministrów. Minister Obrony Narodowej prowadzi i aktualizuje wykaz obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa.

Podmioty o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym

Ustawa o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców określa obowiązki przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w tym przez przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym.W rozumieniu tej ustawy do zadań na rzecz obronności państwa

należą w szczególności przedsięwzięcia w zakresie: (1) mobilizacji gospodarki, obejmujące zadania wybranych działów gospodarki w zakresie zabezpieczenia potrzeb obronnych państwa oraz na rzecz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i wojsk sojuszniczych w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, (2) militaryzacji, obejmujące uzupełnienie potrzeb kadrowych i sprzętowych wynikających ze struktury jednostki zmilitaryzowanej oraz inne przedsięwzięcia w zakresie przygotowań organizacyjno-mobilizacyjnych, jeżeli na mocy odrębnych przepisów przedsiębiorca jest przewidziany do objęcia militaryzacją, (3) planowania operacyjnego, obejmujące przedsięwzięcia planistyczne, dotyczące w szczególności funkcjonowania przedsiębiorcy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny, (4) szkolenia obronnego, obejmujące działania podejmowane w czasie pokoju, mające na celu przygotowanie załogi do realizowania zadań obronnych, (5) wynikającym z obowiązków państwa-gospodarza, obejmujące przedsięwzięcia związane z udzieleniem wsparcia przybywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wojskom sojuszniczym, w tym udostępnienie lokalnej infrastruktury, realizację zabezpieczenia logistycznego oraz ochrony wojsk i obiektów.

Zadania na rzecz obronności państwa, o których mowa powyżej, są nakładane na przedsiębiorcę w drodze decyzji administracyjnej wydanej przez organ nadzorujący.W rozporządzeniu z dnia 3 listopada 2015 roku, które weszło w życie dnia 1 stycznia 2016 roku (w wersji kolejno nowelizowanej w 2017, 2019 oraz 2020 roku,), stanowiącym odesłanie z art. 6 ustawy, sprecyzowano wykaz przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym. I tak w akcie wyszczególniono podmioty wskazując jednocześnie organy odpowiedzialne za wykonywanie zadań nadzorujących (tu w wersji z 2016 roku, tab. 1-9).

Tab. 1. Firmy o szczególnym znaczeniu obronnym nadzorowane przez ministra właściwego do spraw gospodarki

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	AMZ Kutno S.A.	Kutno
2	DGT Sp. z o.o.	Straszyn
3	Enamor Sp. z o.o.	Gdynia
4	FLYTRONIC Sp. z o.o.	Gliwice
5	Huta Stali Jakościowych S.A.	Stalowa Wola
6	KenBIT Koenig i Wspólnicy sp. j.	Warszawa
7	LUBAWA S.A	Ostrów Wielkopolski
8	Polskie Zakłady Lotnicze Sp. z o.o.,	Mielec
9	Pratt & Whitney Rzeszów S.A.	Rzeszów
10	Przedsiębiorstwo Innowacyjno Wdrożeniowe WIFAMA-PREXER Sp. z o.o.	Łódź
11	PZL WARSZAWA-OKĘCIE S.A.	Warszawa
12	RADMOR S.A.	Gdynia
13	TELDAT Sp. z o.o. sp. k.	Bydgoszcz
14	Przedsiębiorstwo PREXER Sp. z o.o.	Łódź
15	Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego PZL-ŚWIDNIK S.A.	Świdnik
16	Instytut Przemysłu Organicznego	Warszawa
17	Instytut Lotnictwa	Warszawa
18	WB Electronics S.A.	Ożarów Mazowiecki

Tab. 2. Firmy o szczególnym znaczeniu obronnym nadzorowane przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	Przedsiębiorstwo Budownictwa Hydrotechnicznego Odra 3 Sp. z o.o.	Szczecin
2	Telewizja Polska S.A.	Warszawa
3	Polskie Radio S.A.	Warszawa
4	Polskie Radio - Regionalna Rozgłośnia we Wrocławiu	Wrocław
5	Polskie Radio Regionalna Rozgłośnia w Poznaniu Radio Merkury S.A.	Poznań
6	Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A.	Warszawa
7	Grupa Azoty S.A.	Tarnów
8	Grupa Azoty Zakłady Azotowe Kędzierzyn S.A.	Kędzierzyn-Koźle
9	Grupa Azoty Zakłady Azotowe Puławy S.A	Puławy
10	Grupa Azoty Zakłady Chemiczne Police S.A.	Police
11	Kopalnie i Zakłady Chemiczne Siarki Siarkopol S.A.	Grzybów

Tab. 3 Firmy o szczególnym znaczeniu obronnym nadzorowane przezministra właściwego do spraw gospodarki morskiej

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	Zarząd Morskiego Portu Gdynia S.A. w Gdyni,	Gdynia
2	Zarząd Morskich Portów Szczecin i Świnoujście S.A.	Szczecin
3	Zarząd Morskiego Portu Gdańsk S.A.	Gdańsk
4	Polskie Ratownictwo Okrętowe w prywatyzacji	Gdynia
5	Polska Żegluga Morska P.P.	Szczecin
6	Polskie Linie Oceaniczne S.A.	Gdynia
7	SHIP-SERVICE S.A.	Warszawa
8	ENERGOPOL-SZCZECIN S.A.	Szczecin
9	POL-Euro Linie Żeglugowe S.A.	Gdynia
10	Przedsiębiorstwo Produkcyjno Usługowe PORT RYBACKI GRYF Sp. z o.o.	Szczecin
11	Przedsiębiorstwo Robót Czerpalnych i Podwodnych Sp. z o.o.	Gdańsk

Tab. 4. Firmy o szczególnym znaczeniu obronnym nadzorowane przez ministra właściwego do spraw transportu, oraz łączności (poz. 28)

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	BUDIMEX S.A.	Warszawa
2	SKANSKA S.A.	Warszawa
3	STRABAG Sp. z o.o.	Pruszków
4	MOTA-ENGIL Central Europe S.A.	Kraków
5	PKP INTERCITY S.A.	Warszawa
6	PKP INFORMATYKA Sp. z o.o.	Warszawa
7	POLSKIE KOLEJE PAŃSTWOWE S.A.	Warszawa
8	PKP Polskie Linie Kolejowe S.A.	Warszawa
9	PKP CARGO S.A.	Warszawa
10	PKP Energetyka S.A.	Warszawa
11	PKP Szybka Kolej Miejska w Trójmieście Sp. z o.o.	Gdynia
12	PKP Linia Hutnicza Szerokotorowa Sp. z o.o.	Zamość
13	Przedsiębiorstwo Napraw i Utrzymania Infrastruktury Kolejowej w Krakowie Sp. z o.o.	Kraków
14	Zakład Robót Komunikacyjnych - DOM w Poznaniu Sp. z o.o.	Poznań
15	TK Telekom Sp. z o.o.	Warszawa
16	Pomorskie Przedsiębiorstwo Mechaniczno-Torowe Sp. z o.o.	Gdańsk
17	Dolnośląskie Przedsiębiorstwo Napraw Infrastruktury Komunikacyjnej DOLKOM Sp. z o.o.	Wrocław
18	Polskie Linie Lotnicze LOT S.A.	Warszawa
19	Polska Agencja Żeglugi Powietrznej	Warszawa
20	Przedsiębiorstwo Państwowe Porty Lotnicze	Warszawa
21	Port Lotniczy Rzeszów-Jasionka Sp. z o.o.	Jasionka
22	Warszawskie Przedsiębiorstwo Mostowe MOSTY Sp. z o.o. S.K.A.	Warszawa
23	Przedsiębiorstwo Robót Mostowych MOSTY-ŁÓDŹ S.A.	Łódź
24	POLWAR S.A.	Gdańsk
25	Linetech Sp. z o.o. S.K.A.	Warszawa
26	LOT Aircraft Maintenance Services Sp. z o.o.	Warszawa
27	PKP Utrzymanie Sp. z o.o.	Warszawa
28	Poczta Polska Spółka Akcyjna	Warszawa

Tab. 5. Firmy o szczególnym znaczeniu dla obronności nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	ROSOMAK S.A.	Siemianowice Śl.
2	EXATEL S.A	Warszawa
3	Centrum Wdrożeniowo-Produkcyjne ITWL Sp. z o.o.	Warszawa
4	Wojskowe Biuro Projektów Budowlanych Sp. z o.o.	Poznań
5	Instytut Techniczny Wojsk Lotniczych	Warszawa
6	Wojskowy Instytut Łączności im. prof. dr hab. Janusza Groszkowskiego	Zegrze
7	Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia	Zielonka
8	Wojskowy Instytut Techniki Pancernej i Samochodowej	Sulejówek
9	Wojskowy Instytut Chemii i Radiometrii	Warszawa
10	Wojskowy Instytut Techniki Inżynieryjnej	Wrocław
11	Remontowa Shipbuilding S.A.	Gdańsk
12	CENZIN Sp. z o.o.	Warszawa
13	Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Mechanicznych OBRUM Sp. z o.o.	Gliwice
14	Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Centrum Techniki Morskiej S.A.	Gdynia
15	Zakłady Metalowe DEZAMET S.A.	Nowa Dęba
16	Zakłady Mechaniczne TARNÓW S.A.	Tarnów
17	Zakłady Mechaniczne BUMAR-ŁABĘDY S.A.	Gliwice
18	Zakłady Chemiczne NITRO-CHEM S.A.	Bydgoszcz
19	Zakład Produkcji Specjalnej GAMRAT Sp. z o.o.	Jasło
20	Zakład Mechaniczny BUMAR-MIKULCZYCE S.A.	Zabrze
21	Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego PZL-KALISZ S.A.	Kalisz
22	Polska Grupa Zbrojeniowa S.A.	Radom
23	STOMIL-POZNAŃ S.A.	Poznań
24	Stocznia Remontowa NAUTA S.A.	Gdynia
25	Przedsiębiorstwo Sprzętu Ochronnego MASKPOL S.A.	Konieczki
26	PIT-RADWAR S.A.	Warszawa
27	PCO S.A.	Warszawa
28	Morska Stocznia Remontowa GRYFIA S.A.	Szczecin
29	MESKO S.A.	Skarżysko-Kam.
30	JELCZ Sp. z o.o.	Jelcz-Laskowice
31	Huta Stalowa Wola S.A.	Stalowa Wola
32	Fabryka Broni Łucznik - Radom Sp. z o.o.	Radom
33	Bydgoskie Zakłady Elektromechaniczne BELMA S.A.	Białe Błota
34	Wojskowe Zakłady Motoryzacyjne S.A.	Poznań
35	Stocznia Marynarki Wojennej S.A. w upadłości likwidacyjnej	Gdynia
36	Wojskowe Centralne Biuro Konstrukcyjno-Technologiczne S.A.	Warszawa
37	Wojskowe Zakłady Łączności Nr 2 S.A.	Czernica
38	Wojskowe Zakłady Łączności Nr 1 S.A.	Zegrze
39	Wojskowe Zakłady Elektroniczne S.A.	Zielonka
40	Wojskowe Zakłady Uzbrojenia S.A	Grudziądz
41	Wojskowe Zakłady Lotnicze Nr 4 S.A.	Warszawa
42	Wojskowe Zakłady Lotnicze Nr 2 S.A.	Bydgoszcz
43	Wojskowe Zakłady Lotnicze Nr 1 S.A.	Łódź
44	Wojskowe Zakłady Inżynieryjne S.A.	Dęblin

Tab. 6. Firmy o szczególnym znaczeniu dla obronności nadzorowane przezministra właściwego do spraw zdrowia

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	Aesculap Chifa Sp. z o.o.	Nowy Tomyśl
2	Fresenius Kabi Polska Sp. z o.o.	Warszawa
3	Zakłady Farmaceutyczne POLPHARMA S.A.	Starogard Gd.
4	Wytwórnia Surowic i Szczepionek BIOMED Sp. z o.o.	Warszawa
5	Warszawskie Zakłady Farmaceutyczne Polfa S.A.	Warszawa
6	TRICOMED S.A.	Łódź
7	Toruńskie Zakłady Materiałów Opatrunkowych S.A.	Toruń
8	TEVA Operations Poland Sp. z o.o.	Warszawa
9	Tarchomińskie Zakłady Farmaceutyczne Polfa S.A.	Warszawa
10	Stiegelmeyer Sp. z o.o.	Grubno
11	SENSILAB Polska Sp. z o.o. - S.K.A.	Konstantynów Ł.
12	Baxter Polska Sp. z o.o.	Warszawa
13	BIOMED-LUBLIN Wytwórnia Surowic i Szczepionek S.A.	Lublin
14	Przedsiębiorstwo Produkcji Farmaceutycznej Hasco-Lek S.A.	Wrocław
15	Przedsiębiorstwo Farmaceutyczne Jelfa S.A.	Jelenia Góra
16	Pabianickie Zakłady Farmaceutyczne Polfa S.A.	Pabianice
17	Lubelskie Zakłady Farmaceutyczne POLFA S.A.	Lublin
18	KRKA-Polska Sp. z o.o.	Warszawa
19	Instytut Biotechnologii Surowic i Szczepionek BIOMED S.A.	Kraków
20	ICN Polfa Rzeszów S.A.	Rzeszów
21	GlaxoSmithKline Pharmaceuticals S.A.	Poznań
22	Gedeon Richter Polska Sp. z o.o.	Grodzisk Maz.
23	Fabryka Aparatury Rentgenowskiej i Urządzeń Medycznych FARUM S.A.	Warszawa
24	Fabryka Aparatury Elektromedycznej FAMED Łódź S.A.	Łódź

Tab. 7. Firmy o szczególnym znaczeniu dla obronności nadzorowane przez ministra właściwego do spraw informatyzacji

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	EmiTel Sp. z o.o.	Warszawa
2	Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa	Warszawa
3	TTcomm S.A.	Warszawa
4	Telefonia Dialog Sp. z o.o.	Wrocław
5	T-Mobile Polska S.A.	Warszawa
6	POLKOMTEL Sp. z o.o.	Warszawa
7	Orange Polska S.A	Warszawa
8	NETIA S.A.	Warszawa
9	Multimedia Polska S.A.	Gdynia

Tab. 8. Firmy o szczególnym znaczeniu dla obronności nadzorowane przez ministra właściwego do spraw energii

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	PGE Energia Odnawialna S.A. w Warszawie, (2	Warszawa
2	ENERGO-TEL S.A.	Warszawa
3	Exalo Drilling S.A.	Piła
4	Inowrocławskie Kopalnie Soli SOLINO	Inowrocław
5	Operator Systemu Magazynowania Sp. z o.o.	Dębogórze
6	Polska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o.	Warszawa
7	TAURON Dystrybucja S.A.	Kraków
8	Operator Logistyczny Paliw Płynnych Sp. z o.o.	Płock
9	GATX Rail Poland Sp. z o.o.	Warszawa
10	Przedsiębiorstwo Przeładunku Paliw Płynnych NAFTOPORT Sp. z o.o.	Gdańsk
11	Lotos Petrobaltic S.A.	Gdańsk
12	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A.	Warszawa
13	System Gazociągów Tranzytowych EUROPOL GAZ S.A.	Warszawa
14	PERN S.A.	Płock
15	Grupa LOTOS S.A.	Gdańsk
16	Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A.	Płock
17	ENEA Operator Sp. z o.o.	Poznań
18	TAURON Ekoserwis Sp. z o.o.	Rożnów
19	Zespół Elektrowni Wodnych Niedzica S.A.	Niedzica
20	TAURON Ekoenergia Sp. z o.o.	Jelenia Góra
21	RWE STOEN Operator Sp. z o.o.	Warszawa
22	ENERGA-OPERATOR S.A.	Warszawa
23	PGE Dystrybucja S.A.	Lublin
24	Polskie LNG S.A.	Świnoujście
25	Operator Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A.	Warszawa
26	Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A.	Konin
27	CEZ Skawina S.A.	Skawina
28	EDF Polska S.A.	Warszawa
29	PGE Górnictwo i Energetyka Konwencjonalna S.A.	Bełchatów
30	ENGIE Energia Polska S.A.	Zawada
31	ENEA Wytwarzanie Sp. z o.o.	Świerże Górne
32	ENERGA Elektrownie Ostrołęka S.A.	Ostrołęka
33	TAURON Wytwarzanie S.A.	Jaworzno
34	Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A.	Konstancin-Jeziorna

Tab. 9. Firmy o szczególnym znaczeniu dla obronności nadzorowane przezministra właściwego do spraw gospodarki złożami kopalin

Lp.	Nazwa firmy	Siedziba
1	PAK Kopalnia Węgla Brunatnego Konin S.A.	Kleczew
2	PAK Kopalnia Węgla Brunatnego Adamów S.A.	Turek
3	Jastrzębska Spółka Węglowa S.A.	Jastrzębie Zdrój
4	Katowicki Holding Węglowy S.A.	Katowice
5	Polska Grupa Górnicza Sp. z o.o.	Katowice
6	Lubelski Węgiel Bogdanka S.A.	Bogdanka
7	TAURON Wydobycie S.A.	Jaworzno

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 listopada 2017 r.[9] zmieniającym rozporządzenie w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym ustawodawca uzupełnił wykaz organów administracji rządowej właściwych do organizowania oraz sprawowania nadzoru nad realizacją zadań na rzecz obronności państwa, wykonywanych przez przedsiębiorcę o ministrów właściwych: (1) do spraw żeglugi śródlądowej (Przedsiębiorstwo Budownictwa Hydrotechnicznego „Odra 3" Sp. z o.o. w Szczecinie); (2) do spraw wewnętrznych (Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A. w Warszawie), oraz (3) do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego(„Telewizja Polska" S.A. w Warszawie, Polskie Radio S.A. w Warszawie, „Polskie Radio – Regionalna Rozgłośnia we Wrocławiu – Radio Wrocław – S.A.", Polskie Radio – Regionalna Rozgłośnia w Poznaniu „Radio Poznań" S.A).

Następnie rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 września 2019 r.[10] zmieniającym rozporządzenie w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym dokonano uzupełnienia listy organów nadzorczych o Pełnomocnika Rządu do spraw Centralnego Portu Komunikacyjnego(Centralny Port Komunikacyjny Sp. z o.o. w Warszawie).Przy tym należy mieć na uwadze, że kolejne nowelizacje aktualizują nazwy nadzorczych organów centralnych, przenoszą nadzór pomiędzy poszczególne organy, dodają bądź usuwają z wykazu poszczególnych przedsiębiorców. I tak przykładowo, nowelizacja z 2019 roku przesunęła nadzór pod ministra właściwego do spraw gospodarki morskiej nad spółkami techniki morskiej w Gdańsku oraz okręgu szczecińskim (Straż Ochrony Portu Gdańsk Sp. z o.o., Portowa Straż Pożarna „Florian" Sp. z o.o. w Gdańsku, Terminal PromowyŚwinoujście Sp. z o.o., Infra-Port Sp. z o.o. w Szczecinie, Przedsiębiorstwo Usług Portowych Rezerwa – Sp. z o.o. w Gdańsku, Morska Stocznia Remontowa „Gryfia" S.A. w Szczecinie"). Mając powyższe na uwadze, trzeba pamiętać, iż przedmiotowy wykaz cały czas jest aktualizowany.

[9]Dz.U. z 2017r. poz. 2143
[10]Dz.U. z 2019r., poz. 1985.

Nowelizacją z dnia 12 września 2002 roku, która weszła w życie 29 listopada 2002 roku[11], do ustawy wprowadzono art. 4a, który nałożył na Radę Ministrów obowiązek ustalenia Programu Mobilizacji Gospodarki (PMG). Koordynację prac nad przygotowaniem programu powierzono Ministrowi Obrony Narodowej, w uzgodnieniu z właściwymi ministrami i kierownikami urzędów centralnych. PMG określa zadania związane z przygotowaniem gospodarki narodowej do wzmożonych świadczeń na rzecz obronności w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Dokument opracowywany jest co cztery lata na dziesięcioletni okres planistyczny i podlega corocznej aktualizacji w formie aneksu. Istotą PMG jest zapewnienie ciągłości zasilania systemu obronnego państwa dostawami uzbrojenia i sprzętu wojskowego (UiSW) oraz środków bojowych, zabezpieczenie realizacji remontów uzbrojenia. W części informacyjnej zadaniem programu jest przedstawienie możliwości produkcyjno-usługowych wybranych działów gospodarki oraz możliwości zaspokojenia potrzeb bytowych ludności kraju. Obejmuje on m.in. sposób funkcjonowania przedsiębiorcy w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny (wraz ze schematami organizacyjnymi), system reagowania na zmiany tych stanów oraz zestawienie maksymalnych możliwości produkcji wyrobów, a także świadczenia usług (remont lub naprawa) w zasadniczych dla danej firmy wyrobach oraz usługach (np. ile maksymalnie kołowych transporterów opancerzonych będzie mógł wytwarzać Rosomak S.A., ile czołgów Leopard będą w stanie naprawiać ZM Bumar-Łabędy w Gliwicach i WZM w Poznaniu).

Nowelizacją z dnia 2 marca 2020 roku, która weszła w życie dnia 8 marca 2020 roku[12] do ustawy dodano przepis art. 4b regulujący tzw. uruchomienie programu mobilizacji gospodarki. Decyzję o uruchomieniu programu podejmuje Prezes Rady Ministrów, w drodze rozporządzenia.Program może być uruchomiony selektywnie lub w pełnym zakresie w przypadku pojawienia się bezpośredniego zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, jak również ochrony ludności przed zagrożeniami występującymi na terytorium RP, których charakter i rozmiar wymaga użycia środków niebędących w posiadaniu właściwych organów administracji rządowej lub posiadanych w niewystarczającej ilości.

Jednocześnie trzeba zauważyć trwające od kilku lat prace nad nową ustawą o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców i programie mobilizacji gospodarki(od października 2016 roku do 21 listopada 2019 roku).

[11] Dz.U. z 2002 r. Nr 188, poz. 1571.
[12]Dz.U. z 2020r., poz. 374.

Dysponenci rezerw strategicznych

Ustawa z 29 października 2010 roku o rezerwach strategicznych[13] przewiduje obowiązek utworzenia rezerw strategicznych na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa i obronności państwa, bezpieczeństwa, porządku i zdrowia publicznego oraz wystąpienia klęski żywiołowej lub sytuacji kryzysowej. Rezerwy tworzy się w celu wsparcia realizacji zadań w zakresie bezpieczeństwa i obrony państwa, odtworzenia infrastruktury krytycznej, złagodzenia zakłóceń w ciągłości dostaw służących funkcjonowaniu gospodarki i zaspokojeniu podstawowych potrzeb obywateli, ratowania ich życia i zdrowia, a także wypełnienia zobowiązań międzynarodowych Rzeczypospolitej Polskiej. Rezerwy strategiczne mogą stanowić: surowce, materiały, urządzenia, maszyny, konstrukcje składanych wiaduktów, mostów drogowych i kolejowych, elementy infrastruktury krytycznej, produkty naftowe, produkty rolne i rolno-spożywcze, środki spożywcze i ich składniki, wyroby medyczne, produkty lecznicze, produkty lecznicze weterynaryjne oraz substancje czynne w rozumieniu ustawy z dnia 6 września 2001 roku - Prawo farmaceutyczne, a także produkty biobójcze.

Co do zasady rezerwy strategicznestanowią wyodrębniony majątek Skarbu Państwa. Wyjątek stanowi sytuacja, kiedy w przypadkach uzasadnionych rachunkiem ekonomicznym lub szczególnymi względami technologicznymi lub organizacyjnymi, ustawodawca dopuszcza utrzymywanie rezerw strategicznych w postaci asortymentu powierzonego organom administracji publicznej albo stanowiącego własność przedsiębiorców lub podmiotów niebędących przedsiębiorcami, w magazynach będących w ich dyspozycji. Stąd po pierwsze dopuszczalna jest sytuacja, gdy rezerwy strategiczne mogą w rozumieniu prawa publicznego stanowić w tym samym czasie własność prywatną przedsiębiorców - w rozumieniu prawa prywatnego. W tych przypadkach Agencja Rezerw Materiałowych może utrzymywać rezerwy strategiczne stanowiące własność przedsiębiorców lub innych podmiotów, na podstawie odpłatnej umowy. Po drugie Agencja Rezerw Materiałowych - powołana ustawą - może oddać dany asortyment rezerw strategicznych na przechowanie, za wynagrodzeniem, na podstawie umowy przechowania zawartej z przedsiębiorcą. Nadto ustawa dopuszcza sytuację, w której minister właściwy do spraw energii, w drodze decyzji, udostępnia określony specjalistyczny asortyment rezerw strategicznych, mając na względzie potrzebę wsparcia realizacji celów społecznych lub przedsięwzięć gospodarczych, w szczególności związanych z budową, modernizacją lub remontem infrastruktury transportowej. Udostępnienie specjalistycznego asortymentu rezerw strategicznych jest dokonywane: (1) nieodpłatnie na rzecz państwowych jednostek organizacyjnych, jednostek samorządu terytorialnego lub utworzonych przez nie jednostek organizacyjnych, w przypadku wystąpienia sytuacji mającej znamiona klęski żywiołowej lub

[13] t.j. Dz.U. z 2017r., poz. 1846, z 2020r. poz. 374, 695, 875.

sytuacji kryzysowej, w celu zaspokojenia potrzeb społecznych lub gospodarczych; (2) odpłatnie na rzecz jednostek, o których mowa powyżej, względnie przedsiębiorców realizujących zadania w zakresie budowy, modernizacji lub remontu sieci dróg krajowych i linii kolejowych o znaczeniu państwowym, których wyłączenie z eksploatacji mogłoby spowodować zakłócenia w transporcie[14].

Dysponenci obiektów, obszarów, urządzeń i transportów

Zgodnie z ustawą z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mieniaobszary, obiekty, urządzenia i transporty ważne dla obronności, interesu gospodarczego państwa, bezpieczeństwa publicznego i innych ważnych interesów państwa, podlegają obowiązkowej ochronie przez specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne lub odpowiednie zabezpieczenie techniczne. Do obszarów, obiektów i urządzeń, o których mowa powyżej, należą:

1) w zakresie obronności państwa w szczególności: (a) zakłady produkcji specjalnej oraz zakłady, w których prowadzone są prace naukowo-badawcze lub konstruktorskie w zakresie takiej produkcji, (b) zakłady produkujące, remontujące i magazynujące uzbrojenie, urządzenia i sprzęt wojskowy, (c) magazyny rezerw strategicznych, o których mowa w art. 15 ustawy o rezerwach strategicznych;
2) w zakresie ochrony interesu gospodarczego państwa w szczególności: (a) zakłady mające bezpośredni związek z wydobyciem surowców mineralnych o strategicznym znaczeniu dla państwa, (b)porty morskie i lotnicze, (c) banki i przedsiębiorstwa wytwarzające, przechowujące bądź transportujące wartości pieniężne w znacznych ilościach;
3) w zakresie bezpieczeństwa publicznego w szczególności: (a) zakłady, obiekty i urządzenia mające istotne znaczenie dla funkcjonowania aglomeracji miejskich, których zniszczenie lub uszkodzenie może stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, w szczególności elektrownie i ciepłownie, ujęcia wody, wodociągi i oczyszczalnie ścieków, (b) zakłady stosujące, produkujące lub magazynujące w znacznych ilościach materiały jądrowe, źródła i odpady promieniotwórcze, materiały toksyczne, odurzające, wybuchowe bądź chemiczne o dużej podatności pożarowej lub wybuchowej, (c) rurociągi paliwowe, linie energetyczne i telekomunikacyjne, zapory wodne i śluzy oraz inne urządzenia znajdujące się w otwartym terenie, których zniszczenie lub uszkodzenie może stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi, środowiska albo spowodować poważne straty materialne;

[14]Art. 20 ust. 3 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 roku o ochronie osób i mienia (t.j. Dz.U. z 2020r., poz. 838).

4) w zakresie ochrony innych ważnych interesów państwa w szczególności: (a)zakłady o unikalnej produkcji gospodarczej, (b) obiekty i urządzenia telekomunikacyjne, pocztowe oraz telewizyjne i radiowe, (c) muzea i inne obiekty, w których zgromadzone są dobra kultury narodowej, (d) archiwa państwowe;
5) obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi ujęte w jednolitym wykazie obiektów, instalacji, urządzeń i usług wchodzących w skład infrastruktury krytycznej.

Szczegółowe wykazy obszarów, obiektów, urządzeń i transportów ważne dla obronności, interesu gospodarczego państwa, bezpieczeństwa publicznego i innych ważnych interesów państwa, sporządzają: Prezes Narodowego Banku Polskiego, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, ministrowie, kierownicy urzędów centralnych i wojewodowie w stosunku do podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych jednostek organizacyjnych. Umieszczenie w wykazie określonego obszaru, obiektu lub urządzenia następuje w drodze decyzji administracyjnej organu, któremu dany obszar, obiekt lub urządzenie podlega, jest mu podporządkowany lub przez niego nadzorowany. Ponadto zgodnie z art. 5 ust. 6 ustawy wojewoda, w drodze decyzji administracyjnej, może umieścić w ewidencji, o której wyżej mowa, znajdujące się na terenie województwa obszary, obiekty i urządzenia innych podmiotów niż określone według ogólnych kryteriów powołanej ustawy.

Wojewodowie prowadzą ewidencję obszarów, obiektów i urządzeń podlegających obowiązkowej ochronie, znajdujących się na terenie województwa. Umieszczenie przedsiębiorstwa w ewidencji wiąże się z określonymi obowiązkami, które zostały nałożone ustawą.

Jednostki badawczo-rozwojowe

Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, prowadzących działalność na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa z dnia 4 października 2010 roku, wprowadza enumeratywnywykaz spółek oraz przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo rozwojowych, prowadzących działalność na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym. Rozporządzenie wskazuje na podmioty:

A) spółki prowadzące działalność gospodarczą na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa (w wykazie znajdują się m.in. Zakłady Sprzętu Precyzyjnego Niewiadów SA, Zakłady Metalowe Kraśnik Sp.z.o.o., Zakład Mechaniczny „PZL-Wola" w Siedlcach Sp. z o.o., Zakłady Tworzyw

Sztucznych „GAMRAT" S.A. w Jaśle, Zakłady Produkcji Specjalnej Sp. z o.o. w Pionkach, Fabryka Produkcji Specjalnej Sp. z o.o. w Bolechowie,Fabryka Łożysk Tocznych — KRAŚNIK S.A, Fabryka Urządzeń Mechanicznych i Sprężyn „FUMiS-bumar" Sp. z o.o. w Wadowicach,Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-RZESZÓW" S.A., Wytwórnia Silników „PZL-Mielec" Sp. z o.o., Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-WARSZAWA II" S.A., EADS PZL „WARSZAWA-OKĘCIE" S.A., Kombinat „PZL-HYDRAL" S.A. we Wrocławiu,Huta Stalowa Wola S.A., NITROERG S.A. w Bieruniu, „STOMIL-POZNAŃ" S.A., „UNIMOR-RADIOCOM" Sp. z o.o. oraz Gdańskie Zakłady Elektroniczne „UNIMOR" S.A. w Gdańsku, Centrum Naukowo-Produkcyjne Elektroniki Profesjonalnej „RADWAR" S.A. oraz Przemysłowe Centrum Optyki S.A. w Warszawie,Morska Stocznia Remontowa S.A. w Świnoujściu, Szczecińska Stocznia Remontowa „GRYFIA" S.A. i inne podmioty ujęte w tabeli 5);

B) spółki powstałe w wyniku komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych, dla których organem założycielskim był Minister Obrony Narodowej – w wykazie figurują Wojskowe Zakłady Mechaniczne S.A. w Siemianowicach Śląskich, Wojskowe Centralne Biuro Konstrukcyjno-Technologiczne S.A. w Warszawie, oraz liczne podmioty wojskowe ujęte w tabeli nr 5;

C) jednostki badawczo-rozwojowe prowadzące działalność na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa; oprócz instytutów i ośrodków badawczo rozwojowych ujętych w tab. 5 w wykazie figurują: Instytut Lotnictwa, Instytut Przemysłu Organicznego i Przemysłowy Instytut Telekomunikacji S.A. w Warszawie, oraz Instytut Technologii Bezpieczeństwa „MORATEX" w Łodzi;

D) spółki realizujące obrót z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Są to warszawskie podmioty „CENREX" Sp. z o.o., Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego „CENZIN" Sp. z o.o., oraz Bumar Sp. z o.o.

Dysponenci obiektów infrastruktury krytycznej

Sytuacja prawna właścicieli i posiadaczy obiektów, instalacji i urządzeń uznanych za elementy infrastruktury krytycznej została ukształtowana przez ustawowe określenie pojęcia infrastruktury krytycznej i jej przedmiotu, przez którą należy rozumiećsystemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców. Infrastruktura krytyczna obejmuje systemy: (a) zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa, (b) łączności, (c) sieci teleinformatycznych, (d) finansowe, (e) zaopatrzenia w żywność, (f) zaopatrzenia

w wodę, (g) ochrony zdrowia, (h) transportowe, (i) ratownicze, (j) zapewniające ciągłość działania administracji publicznej, (k) produkcji, składowania, przechowywania i stosowania substancji chemicznych i promieniotwórczych, w tym rurociągi substancji niebezpiecznych.

Infrastruktura krytyczna, w rozumieniu ustawy, podlega ochronie, przez którą w szczególności należy rozumieć wszelkie działania zmierzające do zapewnienia funkcjonalności, ciągłości działań i integralności infrastruktury krytycznej w celu zapobiegania zagrożeniom, ryzykom lub słabym punktom oraz ograniczenia i neutralizacji ich skutków oraz szybkiego odtworzenia tej infrastruktury na wypadek awarii, ataków oraz innych zdarzeń zakłócających jej prawidłowe funkcjonowanie. Na podmiotach prawa, którzy są właścicielami i posiadaczami obiektów, instalacji i urządzeń uznanych za elementy infrastruktury krytycznej (ujętych w wykazie obiektów, instalacji, urządzeń i usług wchodzących w skład infrastruktury krytycznej z podziałem na systemy) spoczywają z mocy ustawy liczne obowiązki.

Przedsiębiorcy w Polsce – mimo posiadania samodzielności prawno-organizacyjnej, gwarantowanej chociażby ustawą o swobodzie działalności gospodarczej – muszą liczyć się z potencjalną ingerencją w sferę prywatnej władzy dyskrecjonalnej nad własnością swoich aktywów i zasobów. Przy tym należy dostrzec stałą tendencję do poszerzania się gamy ciężarów nakładanych na przedsiębiorców. Ponadto nie można stracić z pola widzenia zależności pomiędzy strukturą własnościową danego przedsiębiorcy a możliwością dokonywania ingerencji publicznoprawnej (kontrola/nadzór) w wewnętrzną sferę korporacyjną (wynikającą z natury stosunków handlowych). Po trzecie istotne jest prawidłowe zestawienie kosztów utrzymania danej infrastruktury, rezerw, czy pozostawania w gotowości produkcyjnej z refundacją proponowaną przez sektor publiczny w ramach podpisywanych umów czy na postawie bezpośrednich norm imperatywnych. Sektor publiczny nie może przenosić na prywatnych przedsiębiorców kosztów zapewnienia odpowiedniego standardu obronności i bezpieczeństwa, których gwarantem konstytucyjnym pozostaje państwo, pobierając z tego tytułu stosowne daniny publiczne. Przedsiębiorcy muszą pilnować by nałożone na nich obciążenia w tej sferze były sprawiedliwie bilansowane, wyrównywane czy refundowane w oparciu pełne stawki rynkowe. Za niedopuszczalne i sprzeczne z konstytucją RP należałoby uznać ograniczenie sfery prywatnej własności bez odszkodowania, w jej niepełnym wymiarze, czy według ujednoliconych, szablonowych stawek lub wyliczeń, które nie odzwierciedlają realnie poniesionych nakładów.

ANALIZY I MATERIAŁY, Przegląd Geopolityczny, 35, 2020, s. 126-153.

Zbigniew DŁUGOSZ
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

WYKORZYSTANIE POSTACI JANA PAWŁA II W WOJNIE KULTUROWEJ

Efektywne sprawowanie władzy w epoce wojny informacyjnej wymaga stosowania specjalnych technik służących manipulacji społeczeństwem. Dzięki internetowi i portalom społecznościowym możliwość wpływania na stan świadomości społeczeństwa mają już nie tylko władze państwowe, ale także zagraniczne ośrodki dywersyjne. Celem ich działalności jest osłabienie spójności atakowanego społeczeństwa przez skierowanie jego uwagi na tzw. tematy zastępcze i angażowanie emocji w celu wywołania podziałów. Obecna sytuacja w Polsce, gdzie społeczeństwo podzieliło się na dwa wrogie, wzajemnie nie słuchające się „plemiona", jest klinicznym przypadkiem skuteczności takich działań. Jednym ze środków służących do zniszczenia społecznej spójności jest sączenie informacji podkopujących uczucia patriotyczne. W tym celu upowszechnia się m.in. pozbawione naukowego uzasadnienia tzw. prawdy o „ciemnej stronie" działalności bohaterów i najwybitniejszych przedstawicieli narodu. Aby nie wywołać gwałtownego sprzeciwu, zmiany w ukazywanym obrazie historii są stopniowane, a granica społecznej akceptacji przesuwana jest powoli. W Polsce granica ta została przekroczona na przykład, kiedy zwolennicy opcji liberalno-lewicowej wysunęli oskarżenia wobec osoby Jana Pawła II, któremu zarzucano tuszowanie przypadków czynów pedofilskich wśród duchownych katolickich w okresie jego pontyfikatu. Głosy te mają na celu zbezczeszczenie wizerunku osoby godnej szacunku bez względu na fakty ze względu na osiągnięcia i piastowane stanowisko. Działania te mają również na celu zdeprecjonowanie wizerunku Polaka, który został ogłoszony świętym więc dla części społeczeństwa jest autorytetem. Te deprecjonowanie wizerunku widoczne jest dziś zwłaszcza wśród młodych ludzi urodzonych już po jego śmierci

Atak na pamięć Jana Pawła II znalazł wsparcie w środowiskach lewicowo-liberalnych, ale znacznie szerszy zasięg społeczny miał sprzeciw wobec tych, którzy propagowali treści mające zohydzić tę postać w oczach społeczeństwa. Swój sprzeciw postanowili także wyrazić ludzie nauki - profesorowie tytularni oraz doktorzy habilitowani zatrudnieni na stanowisku profesora w uczelniach, pracownicy instytutów naukowych PAN jak i w

placówkach badawczo-resortowych oraz na uniwersytetach zagranicznych. Wystąpili oni z apelem do ludzi dobrej woli o opamiętanie, jednocześnie zwracając uwagę, że osoba Jana Pawła II, zasługuje aby mówić o nim dobrze. Apel ten ma formę Listu opublikowanego w Internecie, pod którym podpisy złożyło 1706 osób.

Celem niniejszego opracowania jest analiza struktury sygnatariuszy Listu (płeć, tytuł lub stopień naukowy), a także przedstawienie jednostek naukowych z którymi związane są podpisane pod dokumentem osoby. Analizując te kwestie, sygnatariuszy Listu pogrupowano wg umownie wydzielonych typów jednostek, w których są lub byli zatrudnieni przed przejściem na emeryturę (tab. 1). W przypadku podania przez podpisujących List dwóch miejsc zatrudnienia brano pod uwagę tę afiliację - która została wskazana na pierwszym miejscu. Jako że Lista sygnatariuszy stopniowo się powiększała, za podstawę przyjęto stan liczebny osób na dzień 29 listopada 2020 roku. Ponadto w przypadku uczelni w analizie uwzględniono razem jednostki publiczne i niepubliczne przydzielając je do wspomnianych typów tj. o statusie: uniwersytetu, równoważnym im uczelniom technicznym (AGH i politechniki), posiadających status akademii oraz status szkoły wyższej. Ogółem w Polsce w blisko 70 ośrodkach (te liczby z roku na rok ulegają zmianom) funkcjonuje ponad 430 uczelni w tym około 300 niepublicznych. W przypadku jednostek PAN wraz z tzw. terenowymi oddziałami pomocniczymi, w kraju istnieje blisko 70 instytutów z siedzibą w największych miastach tj. Białymstoku, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu. Jeżeli chodzi o naukowo-badawcze instytucje resortowe oraz placówki badawczo-rozwojowe i laboratoria to w Polsce jest ich ponad 200. Jak zatem na tym tle kształtuje się struktura sygnatariuszy, którzy podpisali się pod Apelem o poszanowanie autorytetu św. Jana Pawła II.

Tab. 1. Sygnatariusze ogółem wg rodzajów jednostek naukowych

TYPY JEDNOSTEK NAUKOWYCH	OGÓŁEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
Szkoły wyższe	30	20	10	17	9	8	13	11	2
Instytucje resortowe	65	47	18	58	45	13	7	2	5
Akademie	91	61	30	57	41	16	34	20	14
Instytuty PAN	129	100	29	105	87	18	24	13	11
Uczelnie techniczne	294	257	37	202	182	20	92	75	17
Uniwersytety	1074	731	343	690	515	175	384	216	168
RAZEM - krajowe	**1683**	**1216**	**467**	**1129**	**879**	**250**	**554**	**337**	**217**
Uczelnie zagraniczne	23	19	4	17	14	3	6	5	1
OGÓŁEM	**1706**	**1235**	**471**	**1146**	**893**	**253**	**560**	**342**	**218**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Ogółem (tab. 1) pod Apelem podpisało się 1706 osób, w tym 23 reprezentujące uczelnie zagraniczne. Tak więc w gronie 1683 krajowych samodzielnych pracowników nauki (w tym ok. 300 emerytów – niektórzy z nich jeszcze pracują) populację 1216 stanowili mężczyźni z których 879 posiadało tytuł profesora, natomiast spośród 467 kobiet 250 posiadało ten tytuł. Pod względem miejsca zatrudnienia najliczniej reprezentowani byli pracownicy krajowych uniwersytetów, a w dalszej kolejności - uczelni technicznych i instytutów PAN. Ogółem w obronie papieża wzięli udział pracownicy 133 uczelni krajowych z 20 miast kraju, 49 Instytutów PAN z 11 ośrodków i 40 instytutów resortowych z 13 ośrodków. Łącznie w proteście uczestniczyli samodzielni pracownicy 221 instytucji z 42 ośrodków krajowych oraz 23 uczelni zagranicznych z 9 państw.

Biorąc po uwagę sygnatariuszy związanych z uniwersytetami krajowymi, łącznie pod protestem podpisały się 1074 osoby (731 mężczyzn w tym 515 z tytułem profesora) reprezentujące 52 uczelnie z 20 ośrodków (tab.2). Najliczniejsze populacje tworzyły grupy: 673 osobowa (415 profesorów tytularnych, w tym 310 mężczyzn) z 17 uniwersytetów klasycznych; dalej odpowiednio - 152 osobowa (125 profesorów w tym 89 mężczyzn) z 12 uniwersytetów medycznych; 122 osobowa (95 profesorów w tym 70 mężczyzn) z 7 uniwersytetów rolniczych (przyrodnicze i SGGW); 34 osobowa (11 profesorów w tym 7 mężczyzn) z 5 uniwersytetów ekonomicznych (i SGH) i 33 osobowa (13 profesorów w tym 11 mężczyzn) z 3 uniwersytetów pedagogicznych. Tylko w przypadku uniwersytetów ekonomicznych i pedagogicznych więcej pod protestem podpisało się profesorów tzw. „uczelnianych" (ze stopniem doktora habilitowanego na etacie profesora). Szczegółowo statystykę w skali uniwersytetów ilustruje tab. 2-3.

Drugą grupę uczelni w Polsce pod względem liczby sygnatariuszy w obronie JP II utworzyły osoby związane z uczelniami technicznymi tj. Akademią Górniczo-Hutniczą (AGH) w Krakowie (69 osób) i Politechnikami (225 osób) funkcjonujących w 15 ośrodkach (tab. 4). Najwięcej osób podpisanych pod Listem związanych było z Politechniką Wrocławską (72 osoby) przy zdecydowanej przewadze mężczyzn zarówno w gronie profesorów tytularnych jak i niewiele mniejszej grupie „uczelnianych". Zbliżona w tym typie uczelni co do ilości sygnatariuszy była populacja osób związanych z AGH (69) zarówno także w proporcjach płci jak i statusu zawodowego. O połowę mniejszą grupę stanowili sygnatariusze Politechniki Warszawskiej (35 osób), natomiast kilkunasto osobowe grupy tworzyły osoby związane z politechnikami: Gliwic, Krakowa, Poznania, Gdańska i Łodzi. Z wymienionych tylko w przypadku ośrodka poznańskiego wśród sygnatariuszy nie było kobiety z tytułem profesora, podobnie jak w przypadku pozostałych politechnikach o nielicznej populacji tj. Białegostoku, Częstochowy, Kielc, Lublina, Opola, Płocka, Rzeszowa i Szczecina.

Tab. 2 Sygnatariusze wg ośrodków i rodzajów uniwersytetów

MIASTO/UCZELNIA	RAZEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
►KLASYCZNE	**673**	**448**	**245**	**415**	**310**	**105**	**258**	**138**	**120**
BIAŁYSTOK	21	12	9	14	11	3	7	1	6
BYDGOSZCZ	11	10	1	4	4	-	7	6	1
GDAŃSK	54	40	14	39	31	8	15	9	6
KATOWICE	41	17	24	30	16	14	11	1	10
KIELCE	12	7	5	5	5	-	7	2	5
KRAKÓW	103	73	30	66	52	14	37	21	16
LUBLIN (UMCS)	32	22	10	25	20	5	7	2	5
LUBLIN (KUL)	45	27	18	21	13	8	24	14	10
ŁÓDŹ	33	17	16	20	12	8	13	5	8
OLSZTYN	17	13	4	10	10	-	7	3	4
OPOLE	12	8	4	7	6	1	5	2	3
POZNAŃ	122	87	55	62	48	14	60	39	21
RZESZÓW	13	11	2	6	5	1	7	6	1
SZCZECIN	18	11	7	5	1	4	13	10	3
WARSZAWA	74	48	26	63	45	18	11	3	8
WROCŁAW	55	37	18	32	26	6	23	11	12
ZIELONA GÓRA	10	8	2	6	5	1	4	3	1
►MEDYCZNE	**152**	**103**	**49**	**125**	**89**	**36**	**27**	**14**	**13**
BIAŁYSTOK	5	2	3	5	2	3	-	-	-
BYDGOSZCZ*/ UMK	40	30	10	26	22	4	14	8	6
GDAŃSK	21	14	7	18	12	6	3	2	1
KATOWICE	10	7	3	10	7	3	-	-	-
KRAKÓW */ UJ	16	11	5	12	9	3	4	2	2
LUBLIN	12	7	5	11	6	5	1	1	-
ŁÓDŹ	9	6	3	7	6	1	2	-	2
POZNAŃ	14	10	4	13	9	4	1	1	-
SZCZECIN	3	3	-	3	3	-	-	-	-
WARSZAWA	10	7	3	9	7	2	1	-	1
WROCŁAW	12	6	6	11	6	5	1	-	1
►ARTYSTYCZNE	**13**	**9**	**4**	**10**	**7**	**3**	**3**	**2**	**1**
KATOWICE	1	1	-	-	-	-	1	1	-
POZNAŃ	4	2	2	3	1	2	1	1	-
WARSZAWA	8	6	2	7	6	1	1	-	1
►EKONOMICZNE	**34**	**25**	**9**	**11**	**7**	**4**	**23**	**18**	**5**
KATOWICE	4	3	1	2	1	1	2	2	-
KRAKÓW	11	8	3	4	3	1	7	5	2
POZNAŃ	2	2	-	-	-	-	2	2	-
WARSZAWA	10	7	3	2	2	-	8	5	3
WROCŁAW	7	5	2	3	1	2	4	4	-
►ROLNICZE	**122**	**88**	**34**	**95**	**70**	**25**	**27**	**18**	**9**
BYDGOSZCZ	3	1	2	-	-	-	3	1	2
KTAKÓW	33	24	9	28	21	7	5	3	2
LUBLIN	19	9	10	13	5	8	6	4	2
POZNAŃ	27	20	7	25	18	7	2	2	-
RZESZÓW	6	5	1	3	3	-	3	2	1
WARSZAWA	18	17	1	15	15	-	3	2	1
WROCŁAW	16	12	4	11	8	3	5	4	1
►PEDAGOGICZNE	**33**	**23**	**10**	**13**	**11**	**2**	**20**	**12**	**8**
CZĘSTOCHOWA	9	4	5	5	4	1	4	-	4
KRAKÓW	23	18	5	8	7	1	15	11	4
SIEDLCE	1	1	-	-	-	-	1	1	-
►POZOSTAŁE	**52**	**37**	**15**	**26**	**23**	**3**	**26**	**14**	**12**
GDYNIA (MORSKI)	2	2	-	2	2	-	-	-	-
KRAKÓW (JP 2)	6	6	-	5	5	-	1	1	-
RADOM (TECH.-HUM.)	4	3	1	2	2	-	2	1	1
SZCZECIN (ZACH.POM.)	9	5	4	3	3	-	6	2	4
WARSZAWA (HUM.-SPOŁ.)	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WARSZAWA (S. WYSZ.)	30	20	10	13	10	3	17	10	7
► OGÓŁEM ◄	**1074**	**731**	**343**	**690**	**515**	**175**	**384**	**216**	**168**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety; */ Coll. Medicum przy uniwersytecie klasycznym

Tab. 3. Sygnatariusze wg ośrodków i uczelni o statusie uniwersytetu

MIASTO/UCZELNIA	RAZEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
BIAŁYSTOK	**21**	**12**	**9**	**14**	**11**	**3**	**7**	**1**	**6**
- Uniw. Białostocki	16	10	6	9	9	-	7	1	6
- Uniw. Medyczny	5	2	3	5	2	3	-	-	-
BYDGOSZCZ	**19**	**14**	**5**	**9**	**7**	**2**	**10**	**7**	**3**
- Uniw. K. Wielkigo	11	10	1	4	4	-	7	6	1
- Coll. Med. UMK	5	3	2	5	3	2	-	-	-
- Uniw. Tech.n-Przyrod.	3	1	2	-	-	-	3	1	2
CZĘSTOCHOWA	**9**	**4**	**5**	**5**	**4**	**1**	**4**	**-**	**4**
- Uniw. Human-Przyrod.	9	4	5	5	4	1	4	-	4
GDAŃSK	**75**	**54**	**21**	**57**	**43**	**14**	**18**	**11**	**7**
- Uniw. Gdański	54	40	14	39	31	8	15	9	6
- Uniw. Medyczny	21	14	7	18	12	6	3	2	1
GDYNIA	**2**	**2**	**-**	**2**	**2**	**-**	**-**	**-**	**-**
- Uniw. Morski	2	2	-	2	2	-	-	-	-
KATOWICE	**56**	**28**	**28**	**42**	**24**	**18**	**14**	**4**	**10**
- Uniw. Śląski	41	17	24	30	16	14	11	1	10
- Uniw. Medyczny	10	7	3	10	7	3	-	-	-
- Uniw. Muzyczny	1	1	-	-	-	-	1	1	-
- Uniw. Ekonomiczny	4	3	1	2	1	1	2	2	-
KIELCE	**12**	**7**	**5**	**5**	**5**	**-**	**7**	**2**	**5**
-Uniw. J. Kochanowskiego	12	7	5	5	5	-	7	2	5
KRAKÓW	**192**	**140**	**52**	**123**	**97**	**26**	**69**	**43**	**26**
- UJ	103	73	30	66	52	14	37	21	16
[i] Coll. Medicum	16	11	5	12	9	3	4	2	2
- Uniw. Ekonomiczny	11	8	3	4	3	1	7	5	2
- Uniw. Pedagogiczny	23	18	5	8	7	1	15	11	4
- Uniw. Rolniczy	33	24	9	28	21	7	5	3	2
- Uniw. Jana Pawła II	6	6	-	5	5	-	1	1	-
LUBLIN	**108**	**65**	**43**	**70**	**44**	**26**	**38**	**21**	**17**
- UMCS	32	22	10	25	20	5	7	2	5
- KUL	45	27	18	21	13	8	24	14	10
- Uniw. Przyrodniczy	19	9	10	13	5	8	6	4	2
- Uniw. Medyczny	12	7	5	11	6	5	1	1	-
ŁÓDŹ	**42**	**23**	**19**	**27**	**18**	**9**	**15**	**5**	**10**
- Uniw. Łódzki	33	17	16	20	12	8	13	5	8
- Uniw. Medyczny	9	6	3	7	6	1	2	-	2
OLSZTYN	**17**	**13**	**4**	**10**	**10**	**-**	**7**	**3**	**4**
- Uniw.Warmin.-Mazurski.	17	13	4	10	10	-	7	3	4
OPOLE	**12**	**8**	**4**	**7**	**6**	**1**	**5**	**2**	**3**
- Uniw. Opolski	12	8	4	7	6	1	5	2	3
POZNAN	**169**	**121**	**48**	**103**	**76**	**27**	**66**	**45**	**21**
- Uniw. A. Mickiewicza	122	87	55	62	48	14	60	39	21
- Uniw. Ekonomiczny	2	2	-	-	-	-	2	2	-
- Uniw. Medyczny	14	10	4	13	9	4	1	1	-
- Uniw. Przyrodniczy	27	20	7	25	18	7	2	2	-
- Uniw. Artystyczny	4	2	2	3	1	2	1	1	-
RADOM	**4**	**3**	**1**	**2**	**2**	**-**	**2**	**1**	**1**
- Uniw. Techn. - Human.	4	3	1	2	2	-	2	1	1
RZESZÓW	**19**	**16**	**3**	**9**	**8**	**1**	**10**	**8**	**2**
- Uniw. Rzeszowski	13	11	2	6	5	1	7	6	1
- Uniw. Przyrodniczy	6	5	1	3	3	-	3	2	1
SIEDLCE	**1**	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**	**1**	**1**	**-**
- Uniw. Przyrod. - Human.	1	1	-	-	-	-	1	1	-
SZCZECIN	**30**	**19**	**11**	**11**	**7**	**4**	**19**	**12**	**7**
- Uniw. Szczeciński	18	11	7	5	1	4	13	10	3
- Uniw. Zach.odniopomorski	9	5	4	3	3	-	6	2	4
- Uniw. Medyczny	3	3	-	3	3	-	-	-	-
TORUŃ	**35**	**27**	**8**	**21**	**19**	**2**	**14**	**8**	**6**
- Uniw. M. Kopernika	35	27	8	21	19	2	14	8	6
WARSZAWA	**151**	**106**	**45**	**110**	**86**	**24**	**41**	**20**	**21**
- Uniw. Warszawski	74	48	26	63	45	18	11	3	8
- Uniw. S.Wyszyńsk.	30	20	10	13	10	3	17	10	7
- SGGW	18	17	1	15	15	-	3	2	1
- Uniw. Medyczny	10	7	3	9	7	2	1	-	1
- SGH	10	7	3	2	2	-	8	5	3
- Uniw. Muzyczny	8	6	2	7	6	1	1	-	1
- Uniw. Hum.-Pzyrod.	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WROCŁAW	**90**	**60**	**30**	**57**	**41**	**16**	**33**	**19**	**14**
- Uniw. Wrocławski	55	37	18	32	26	6	23	11	12
- Uniw. Medyczny	12	6	6	11	6	5	1	-	1
- Uniw. Ekonomiczny	7	5	2	3	1	2	4	4	-
- Uniw. Przyrodniczy	16	12	4	11	8	3	5	4	1
ZIELONA GÓRA	**10**	**8**	**2**	**6**	**5**	**1**	**4**	**3**	**1**
- Uniw. Zielonogórski	10	8	2	6	5	1	4	3	1
OGOŁEM	**1074**	**731**	**343**	**690**	**515**	**175**	**384**	**216**	**168**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Tab. 4. Sygnatariusze uczelni technicznych wg ośrodków

OŚRODKI AKADEMICKE	OGÓŁEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
POLITECIHNIKI - RAZEM w tym:	**225**	**191**	**34**	**158**	**139**	**19**	**67**	**52**	**15**
BIAŁYSTOK	8	8	-	6	6	-	2	2	-
CZĘSTOCHOWA	4	4	-	3	3	-	1	1	-
GDAŃSK	15	13	2	12	11	1	3	2	1
GLIWICE	20	16	4	11	8	3	9	8	1
KIELCE	1	1	-	1	1	-	-	-	-
KRAKÓW	18	16	2	14	12	2	4	4	-
ŁÓDŹ	12	11	1	11	10	1	1	1	-
LUBLIN	9	6	3	6	5	1	3	1	2
OPOLE	5	4	1	4	4	-	1	-	1
PŁOCK	1	1	-	-	-	-	1	1	-
POZNAŃ	16	12	4	11	11	-	5	4	1
RZESZÓW	7	7	-	6	6	-	1	1	-
SZCZECIN	1	1	-	-	-	-	1	1	-
WARSZAWA	35	29	6	30	27	3	5	2	3
WROCŁAW	72	61	11	42	34	8	30	27	3
KRAKÓW - **AGH**	**69**	**66**	**3**	**44**	**43**	**1**	**25**	**23**	**2**
OGÓŁEM	**294**	**257**	**37**	**202**	**182**	**20**	**92**	**75**	**17**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Jeśli chodzi o uczelnie posiadające status akademii (tab.5), Apel podpisało 91 sygnatariuszy (61 mężczyzn w tym 41 profesorów). Ponad połowę stanowiły osoby związane z akademiami artystycznymi głównie muzyczną w Gdańsku i ASP w Krakowie. Tam też na liście podpisów dominowali profesorowie - mężczyźni. Spośród pozostałych akademii relatywnie najliczniejszą grupę sygnatariuszy tworzyły osoby związane pracą w akademiach sportowych. Pod względem ośrodków (12 miast) w których znajdują się wymienione akademie największa ilość sygnatariuszy którzy podpisali Apel było związanych z uczelniami Krakowa, a w dalszej kolejności z Warszawy, Gdańska i Wrocławia (tab. 5).

Jeżeli chodzi o pozostałe szkoły wyższe w kraju (tab. 6) podpisy pod Apelem złożyło 30 samodzielnych pracowników nauki z 25 uczelni w 21 ośrodkach. Były to ogólnie pojedyncze poparcia 20 mężczyzn w tym 17 profesorów tytularnych.

Jak zaznaczono na wstępie w gronie sygnatariuszy byli także pracownicy nauki zatrudnieni w placówkach PAN jak i jednostkach resortowych. W przypadku samodzielnych pracowników w oddziałach PAN Apel ogółem podpisało 129 osób w tym 100 mężczyzn z tego 87 profesorów tzw. „belwederskich" (tab. 7). Według wydzielonych 5 dziedzin nauki, najliczniejszą grupę tworzyli sygnatariusze z instytutów nauk ścisłych, w 1/3 nauk przyrodniczych. W tych jak i w pozostałych dziedzinach wyraźnie przeważali

mężczyźni z tytułem profesora. Relatywnie znaczący udział mieli pracownicy PAN w przypadku nauk humanistycznych.

Tab. 5. Sygnatariusze zatrudnieni w akademiach wg ośrodków

OŚRODKI:	RAZEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
► ARTYSTYCZNE									
RAZEM w tym:	**55**	**34**	**21**	**38**	**24**	**14**	**17**	**10**	**7**
MUZYCZNE	**28**	**17**	**11**	**20**	**12**	**8**	**8**	**5**	**3**
- Gdańsk	12	8	4	7	4	3	5	4	1
- Katowice	2	2	-	2	2	-	-	-	-
- Kraków	4	1	3	3	1	2	1	-	1
- Łódź	5	2	3	4	2	2	1	-	1
- Warszawa	1	1	-	-	-	-	1	1	-
- Wrocław	4	3	1	4	3	1	-	-	-
PLASTYCZNE	**23**	**16**	**7**	**15**	**11**	**4**	**8**	**5**	**3**
- Gdańsk	1	1	-	-	-	-	1	1	-
- Katowice	2	2	-	2	2	-	-	-	-
- Kraków	11	6	5	7	4	3	4	2	2
- Łódź	1	-	1	-	-	-	1	-	1
- Warszawa	5	5	-	4	4	-	1	1	-
- Wrocław	3	2	1	2	1	1	1	1	-
TEATRALNE	**4**	**1**	**3**	**3**	**1**	**2**	**1**	**-**	**1**
- Kraków	2	-	2	1	-	1	1	-	1
- Warszawa	2	1	1	2	1	1	-	-	-
► INNE									
MEDYCZNE	**2**	**1**	**1**	**2**	**1**	**1**	**-**	**-**	**-**
- Katowice	1	1	-	1	1	-	-	-	-
- Wrocław	1	1	-	1	1	-	-	-	-
SPORTOWE	**8**	**7**	**1**	**5**	**4**	**1**	**3**	**3**	**-**
- Kraków	3	3	-	2	2	-	1	1	-
- Poznań	3	2	1	2	1	1	1	1	-
- Wrocław	2	2	-	1	1	-	1	1	-
WOJSKOWE	**4**	**3**	**1**	**1**	**1**	**-**	**3**	**2**	**1**
- Gdynia	1	1	-	-	-	-	1	1	-
- Warszawa	1	1	-	1	1	-	-	-	-
- Wrocław	2	1	1	-	-	-	2	1	1
POZOSTAŁE	**22**	**16**	**6**	**11**	**11**	**-**	**11**	**5**	**6**
-Bielsko-Biała (Tech.-Human.)	3	1	2	1	1	-	2	-	2
- Częstochowa (Polon.)	1	1	-	1	1	-	-	-	-
- Gorzów Wlkp. (Jakuba z P.)	3	3	-	3	3	-	-	-	-
- Kraków (F. Modrzewskiego)	5	3	2	1	1	-	4	2	2
- Słupsk (Pomorska)	3	1	2	-	-	-	3	1	2
- Warszawa (Ekon.-Human.)	7	7	-	5	5	-	2	2	-
OGÓŁEM	**91**	**61**	**30**	**57**	**41**	**16**	**34**	**20**	**14**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Tab. 6. Sygnatariusze pozostałych uczelni krajowych o statusie szkoły wyższej

OŚRODKI AKADEMICKE	OGÓŁEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
Biała Podlaska (PSW - JP II)	2	2	-	1	1	-	1	1	-
Bielsko – Biała (PSW)	1	1	-	1	1	-	-	-	-
Bydgoszcz (KUJAW.- POMOR. SW)	1	-	1	-	-	-	1	-	1
Gdańsk (GSW)	1	1	-	1	1	-	-	-	-
Katowice (GWST; WST)	3	1	2	2	1	1	1	-	1
Kielce (SSW)	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Kraków (KWSPZ; WSBPiI)	2	1	1	1	-	1	1	1	-
Krosno (KPSW)	1	1	-	1	1	-	-	-	-
Nowy Sącz (PWSZ)	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Olsztyn (WSIiE)	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Ostrowiec Świętokrz. (WSBiE)	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Piła (PSW)	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Polkowice (UCZEL. WYŻYKOWSKIEGO)	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Poznań (WSB)	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Skierniewice (PU S. BATOREGO)	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Sosnowiec (WS HUMANITATIS)	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Tarnów (PWSZ)	2	2	-	1	1	-	1	1	-
Toruń (KOLL. JAG.), (WSKSiM)	2	1	1	1	-	1	1	1	-
Wałcz (PWSZ)	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Warszawa (COLL.VERUM; SGSP)	2	1	1	2	1	1	-	-	-
Wrocław (DWS; WSH)	3	3	-	2	2	-	1	1	-
OGÓŁEM	**30**	**20**	**10**	**17**	**9**	**8**	**13**	**11**	**2**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Tab. 7. Sygnatariusze – pracownicy PAN wg ośrodków i dziedzin nauki

OŚRODKI	OGÓŁEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
NAUKI EKONOMICZNE									
WARSZAWA	**1**	**1**	**-**	**1**	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**
►NAUKI HUMANISTYCZNE									
KRAKÓW	3	2	1	2	2	-	1	-	1
POZNAŃ	5	5	-	4	4	-	1	1	-
WARSZAWA	13	8	5	11	7	4	2	1	1
WROCŁAW	1	1	-	1	1	-	-	-	-
RAZEM	**22**	**16**	**6**	**18**	**14**	**4**	**4**	**2**	**2**
►NAUKI MEDYCZNE									
WARSZAWA	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WROCŁAW	2	2	-	2	2	-	-	-	-
RAZEM	**3**	**3**	**-**	**3**	**3**	**-**	**-**	**-**	**-**
►NAUKI PRZYRODNICZE									
BIAŁOWIEŻA	1	-	1	1	-	1	-	-	-
GDAŃSK	1	-	1	1	-	1	-	-	-
KURNIK	8	5	3	8	5	3	-	-	-
KRAKÓW	9	7	2	5	5	-	4	2	2
ŁÓDŹ	1	1	-	1	1	-	-	-	-
OLSZTYN	1	1	-	1	1	-	-	-	-
POZNAŃ	5	2	3	4	2	2	1	-	1
SKIERNIEWICE	2	1	1	1	1	-	1	-	1
WARSZAWA	13	11	2	12	11	1	1	-	1
RAZEM	**41**	**28**	**13**	**34**	**26**	**8**	**7**	**2**	**5**
►NAUKI ŚCISŁE									
GDAŃSK	5	5	-	4	4	-	1	1	-
KRAKÓW	18	13	5	13	9	4	5	4	1
LUBLIN	1	1	-	1	1	-	-	-	-
POZNAŃ	4	4	-	3	3	-	1	1	-
TORUŃ	2	2	-	2	2	-	-	-	-
WARSZAWA	25	21	4	21	19	2	4	2	2
WROCŁAW	7	6	1	5	5	-	2	1	1
RAZEM	**62**	**52**	**10**	**49**	**43**	**6**	**13**	**9**	**4**
OGÓŁEM	**129**	**100**	**29**	**105**	**87**	**18**	**24**	**13**	**11**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Jeżeli chodzi o sygnatariuszy z instytutów resortowych, związani oni byli z 41 jednostkami badawczymi - w tym 21 w Warszawie, 3 w Puławach, po 2 w Krakowie i Łodzi, z 17 krajowych ośrodków. Ogółem podpis pod apelem

złożyło 65 samodzielnych pracowników nauki w tym 47 mężczyzn z których 45 to profesorowie (tab. 8). Wśród osób które podpisały Apel, najliczniej reprezentowani byli przedstawiciele nauk medycznych - 31 osób (29 profesorów w tym 18 mężczyzn) i przyrodniczych - 22 osoby (19 profesorów w tym 17 mężczyzn). Biorąc pod uwagę ilość sygnatariuszy wg ośrodków – najwięcej bo 28 podpisów pod Apelem złożyło pracowników w Warszawie w tym 18 mężczyzn z tego 16 profesorów, a następnie ze Skierniewic (odpowiednio: 8 - 6 – 6) i Gliwic (7 – 6 – 6). W pozostałych ośrodkach ilość naukowców wahała się od 4 do 1 głównie mężczyzn - profesorów.

Tab. 8. Sygnatariusze – pracownicy resortowych jednostek badawczych

MIASTA	OGÓŁEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
►NAUKI MEDYCZNE									
GDAŃSK	1	1	-	1	1	-	-	-	-
GLIWICE	7	6	1	7	6	1	-	-	-
KRAKÓW	1	1	-	1	1	-	-	-	-
LUBLIN	2	-	2	2	-	2	-	-	-
ŁÓDŹ	3	2	1	3	2	1	-	-	-
WARSZAWA	17	8	9	15	8	7	2	-	2
RAZEM	**31**	**18**	**13**	**29**	**18**	**11**	**2**	**-**	**2**
►NAUKI PRZYRODNICZE									
GDYNIA	1	1	-	1	1	-	-	-	-
KATOWICE	1	1	-	1	1	-	-	-	-
KRAKÓW	1	1	-	1	1	-	-	-	-
POZNAŃ	2	1	1	2	1	1	-	-	-
PUŁAWY	4	4	-	4	4	-	-	-	-
SKIERNIEWICE	8	6	2	6	6	-	2	-	2
TORUŃ	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WARSZAWA	4	3	1	3	2	1	1	1	-
RAZEM	**22**	**18**	**4**	**19**	**17**	**2**	**3**	**1**	**2**
►NAUKI ŚCISŁE									
KĘDZIERZYN-KOŹLE	1	1	-	1	1	-	-	-	-
OTWOCK	2	1	1	1	1	-	1	-	1
WARSZAWA	6	6	-	5	5	-	1	1	-
RAZEM	**9**	**8**	**1**	**7**	**7**	**-**	**2**	**1**	**1**
►POZOSTAŁE DYSCYPLINY									
BYDGOSZCZ	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WARSZAWA	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WROCŁAW	1	1	-	1	1	-	-	-	-
RAZEM	**3**	**3**	**-**	**3**	**3**	**-**	**-**	**-**	**-**
OGÓŁEM	**65**	**47**	**18**	**58**	**45**	**13**	**7**	**2**	**5**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Jeżeli chodzi o sygnatariuszy pracujących za granicą (tab. 9) jak już wcześniej wspomniano reprezentowali oni indywidualnie 23 uczelnie w 9 krajach. Relatywnie najwięcej było związanych z uniwersytetami w USA (7 osób, z tego wszyscy mężczyźni w tym 4 profesorów z tytułem) i w Kanadzie (5 osób z tego 4 mężczyzn w tym 3 profesorów).

Tab. 9. Sygnatariusze z uczelni zagranicznych

KRAJ	RAZEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
Australia	2	1	1	2	1	1	-	-	-
Francja	3	2	1	3	2	1	-	-	-
Japonia	1	1	-	1	1	-	-	-	-
Kanada	5	4	1	3	3	-	2	1	1
Meksyk	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Niemcy	2	1	1	2	1	1	-	-	-
RPA	1	1	-	1	1	-	-	-	-
USA	7	7	-	4	4	-	3	3	-
Wielka Brytania	1	1	-	1	1	-	-	-	-
OGÓŁEM	**23**	**19**	**4**	**17**	**14**	**3**	**6**	**5**	**1**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Tab. 10. Sygnatariusze wg ośrodków w Polsce

MIASTA	OGÓŁEM			PROFESOROWIE TYTULARNI			DR HABIL. BEZ TYTUŁU		
	R	M	K	R	M	K	R	M	K
BIAŁA PODLASKA	2	1	1	1	1	1	-	-	-
BIAŁOWIEŻA	1	1	-	-	-	-	1	1	-
BIAŁYSTOK	25	17	8	16	14	2	9	3	6
BIELSKO-BIAŁA	4	2	2	1	1	-	3	1	2
BYDGOSZCZ	21	10	11	15	8	7	6	2	4
CZĘSTOCHOWA	18	12	6	15	11	4	3	1	2
GDAŃSK	111	83	28	83	64	29	28	19	9
GDYNIA	4	3	1	4	3	1	-	-	-
GLIWICE	28	19	9	23	15	8	5	4	1
GORZÓW WLKP.	3	3	-	3	3	-	-	-	-
KATOWICE	65	51	14	34	31	3	31	20	11
KĘDZIERZYN-KOŹLE	1	1	-	1	1	-	-	-	-
KIELCE	14	6	8	9	6	3	5	-	5
KRAKÓW	339	221	118	262	180	82	78	41	37
KROSNO	1	1	-	1	1	-	-	-	-
KURNIK	8	8	-	8	8	-	-	-	-
LUBLIN	119	78	41	72	50	22	47	28	19
ŁÓDŹ	64	46	18	38	22	6	26	14	12
NOWY SĄCZ	1	1	-	-	-	-	1	1	-
OLSZTYN	19	12	7	15	12	3	4	-	4
OPOLE	17	11	6	12	10	2	5	1	4
OSTROWIEC ŚW.	1	-	1	1	-	1	-	-	-
OTWOCK	2	1	1	1	-	1	1	1	-
PIŁA	1	1	-	1	1	-	-	-	-
PŁOCK	1	-	1	1	-	1	-	-	-
POLKOWICE	1	-	1	1	-	1	-	-	-
POZNAŃ	206	129	77	148	78	50	58	31	27
PUŁAWY	4	4	-	4	4	-	-	-	-
RADOM	4	2	2	3	2	1	1	-	1
RASZYN	1	1	-	1	1	-	-	-	-
RZESZÓW	26	15	11	23	14	9	3	1	2
SŁUPSK	3	-	3	1	-	1	2	-	2
SIEDLCE	1	-	1	1	-	1	-	-	-
SKIERNIEWICE	11	7	4	7	6	1	4	1	3
SOSNOWIEC	1	-	1	1	-	1	-	-	-
SZCZECIN	31	11	21	23	10	13	8	1	7
TARNÓW	2	1	1	2	1	1	-	-	-
TORUŃ	40	25	15	31	22	9	9	3	6
WAŁCZ	1	1	-	1	1	-	-	-	-
WARSZAWA	286	222	64	209	125	34	77	47	30
WROCŁAW	186	116	70	139	88	51	47	28	19
ZIELONA GÓRA	10	6	4	8	5	3	2	1	1
OGÓŁEM	**1684**	**1128**	**556**	**1220**	**798**	**352**	**464**	**250**	**214**

R – razem; M – mężczyźni; K – kobiety

Reasumując, Apel o nie szarganie pośmiertne dobrego imienia Jana Pawła II spotkał się ze zróżnicowanym poparciem. Najwięcej naukowców, którzy złożyli pod nim swój podpis (do 29.11.2020 r.) związanych jest z instytucjami zlokalizowanymi w największych miastach, a więc w Krakowie, Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Lublinie i Gdańsku. W przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców (brak porównywalnych danych co do zatrudnienia ilości profesorów) najwyższymi wskaźnikami charakteryzowały się w kolejności: Kraków (43), Poznań (39), Lublin (35), Wrocław (29), Gdańsk i Katowice (po 22) oraz Toruń (20) i Warszawa (16). Zgodnie z opinią Anny Pawełczyńskiej, na dywersję ideologiczną w pierwszej kolejności narażeni są ludzie wykształceni, przedstawiciele elit, a zwłaszcza środowiska akademickie. Zróżnicowany poziom poparcia Listu w obronie dobrego imienia Jana Pawła II pokazuje, że środowiska akademickie poszczególnych ośrodków zdecydowanie różnią się pod względem odporności na manipulację, mającą na celu dezintegrację społeczeństwa. Największy sprzeciw wobec obrażania autorytetu Jana Pawła II nastąpił w ośrodkach o silnej tradycji akademickiej (Kraków, Poznań, Lublin, Wrocław). Wyraźnie słabsza pod tym względem okazała się Warszawa, a spośród dużych ośrodków akademickich także Łódź.

SPRAWOZDANIE Z XII ZJAZDU GEOPOLITYKÓW POLSKICH PT. „WIELOWYMIAROWOŚĆ WYZWAŃ DLA BEZPIECZEŃSTWA W XXI WIEKU" – 31 STYCZNIA 2021 R.

Rok 2020 bez wątpienia zapisze się na kartach historii jako okres naszej rewizji, co do rozumienia pojęcia "bezpieczeństwa". Globalne zagrożenie pod postacią tzw. pandemii Covid-19, stało się problemem priorytetowym nie tylko dla globalnych mocarstw, międzynarodowych instytucji i rządów poszczególnych państw, ale także dla zwykłych obywateli. Nie oznacza to jednak, że dotychczasowe zagrożenia dla światowego ładu i porządku odeszły w niepamięć. Wręcz przeciwnie, pandemiczna rzeczywistość wymusiła zmianę strategii w rozwiązywaniu wielu problemów. Trudno odpowiedzieć na pytanie, czy spowoduje ona istotne, trwałe zmiany w globalnym układzie sił? Pewne jest, że w katalogu zjawisk, które zagrażają szeroko rozumianemu bezpieczeństwu w XXI wieku, epidemie będące do tej pory raczej obiektem badań historyków, staną się tematem tak samo nośnym jak terroryzm, wojny hybrydowe czy cyberprzestępczość. Obecne stulecie przynosi coraz to nowe zagrożenia, których poprzednie wieki nie znały. Ponadto zglobalizowany świat wydaje się coraz bardziej skomplikowany. Zrozumienie jego wielowymiarowości i dynamiki stanowi dla badaczy duże wyzwanie. Ci, którzy podjęli się tego wyzwania, spotkali się tradycyjnie pod szyldem Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego w nietradycyjnej rzeczywistości.

Ze względu na obostrzenia związane z pandemią koronawirusa CoViD-19 zjazd odbył w formie zdalnej, w dniu 31 stycznia 2021 roku. Wydarzenie przeprowadzono dzięki współpracy z Państwową Wyższą Szkoła Zawodową w Chełmie i chełmskim oddziałem terenowym PTG. Sprawny przebieg umożliwiła platforma *GSuite for Education*. W trosce o bezpieczeństwo uczestników III Ogólnopolskiej Olimpiady Geopolitycznej, jej finał został przeniesiony na dzień 27 lutego i był przeprowadzony w Chełmie. Pomimo niestandardowej formy, tegoroczny zjazd zgromadził badaczy licznie reprezentujących ważne ośrodki akademickie: m.in. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Chełmie, Politechnikę Śląską w Gliwicach, Politechnikę Rzeszowską,

Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Gnieźnie, Akademię Wojsk Lądowych we Wrocławiu, oraz zagraniczny Eötvös Loránd University of Budapest.

Uroczystego otwarcia zjazdu i powitania zgromadzonych dokonał profesor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie, senator Józef Zając. Na początku, co jest już tradycją podczas zjazdu PTG, zostały wręczone ***Nagrody Honorowe imienia Oskara Żebrowskiego***. W tym roku nagrodę przyznawaną za wybitne osiągnięcia naukowe, popularyzatorskie i dydaktyczne w zakresie geopolityki i szeroko rozumianych spraw międzynarodowych, a także za działalność organizacyjną w PTG otrzymały cztery osoby. Laureatami zostali: dr Iwona Lasek-Surowiec (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie), prof. dr hab. Andrzej Makowski (Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni), prof. dr hab. Jakub Potulski (Uniwersytet Gdański) oraz dr Piotr L. Wilczyński (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Kolejnym punktem programu było ogłoszenie wyników w konkursie na ***„Książkę Geopolityczną Roku 2019"***. „Geografia przemysłu zbrojeniowego Europy"[1] autorstwa dr. Piotra Wilczyńskiego okazała się najlepszą publikacją naukową z zakresu szeroko rozumianej geopolityki i problematyki międzynarodowej. W tym samym konkursie, za książkę „Roztrzaskane lustro, upadek cywilizacji zachodniej"[2], wyróżniony został prof. Wojciech Roszkowski.

Po uroczystej inauguracji, symbolicznym przyznaniu nagród i wyróżnień, przyszedł czas na rozpoczęcie publicznej debaty pt. ***„Rywalizacja graczy międzynarodowych w dobie pandemii"***, z dyskusją i udziałem zaproszonych ekspertów oraz pytaniami od publiczności. Za porządek debaty, tak jak rok temu, odpowiadał dr Leszek Sykulski, a w gronie eksperckim znaleźli się: wiceprezesi Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego, prof. Piotr Mickiewicz (Uniwersytet Gdański) i prof. Witold Wilczyński (UP Kraków), a także prof. Paweł Soroka (Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach), prof. Andrzej Makowski (Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni), prof. Ignacy Kitowski (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie), prof. Jakub Potulski (Uniwersytet Gdański), prof. Mirosław Sułek (Uniwersytet Warszawski) oraz prof. Andrzej Zapałowski (Uniwersytet Rzeszowski). Uczestnicy dysputy mieli okazję przedstawienia swoich poglądów na różnorakie zagadnienia, związane z tegorocznym hasłem zjazdu. Eksperci podkreślili wyjątkowość pandemicznej rzeczywistości. Niektórzy z nich stwierdzili, że świat znalazł się w przełomowym momencie. Istotnym zagadnieniem na tle pandemii, stała się towarzysząca jej wojna informacyjna. Rzeczowe pytania moderatora pozwoliły wzorem lat ubiegłych, oglądać debatę na wysokim poziomie merytorycznym.

[1] Recenzja książki dostępna jest na łamach 32 tomu Przeglądu Geopolitycznego: https://przeglad.org/wp-content/uploads/2020/05/XXXII-10-Polemiki-i-recenzje.pdf

[2] Recenzja książki dostępna jest na łamach 30 tomu Przeglądu Geopolitycznego: https://przeglad.org/wp-content/uploads/2019/12/XXX-09-Polemiki-i-recenzje.pdf

Ważną kwestią poruszoną podczas debaty, było podjęcie w ramach PTG kroków mających realnie wpłynąć na rzeczywistość społeczną w naszym kraju. W tym celu wybrani przedstawiciele towarzystwa, zostali zobligowani do wystosowania oficjalnych pism zaadresowanych do różnych urzędów państwowych. Dyskusja została zarejestrowana, a jej zapis audiowizualny, dostępny jest na kanale Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego w serwisie YouToube (kanał: Polskie Towarzystwo Geopolityczne).

Po zamknięciu interesującej debaty rozpoczęto plenarną sesję referatową, której przewodniczył prof. Paweł Soroka. Pierwszy referat, pt. „Bezpieczeństwo geopolityczne w XXI wieku w ujęciu systemowym - aspekty metodologiczne", został zaprezentowany przez dr. Jarosława Dutkę. Prezentacja ta, dotycząca fundamentalnego dla uprawiania nauki zagadnienia, jakim jest metodologia, stała się obiektem ciekawej dyskusji po sesji referatowej. Prof. Mirosław Sułek, ekspert w dziedzinie potęgometrii, przygotował prelekcję pt. **„**Ocena bezpieczeństwa państw z wykorzystaniem metod potęgometrycznych", zwracając uwagę na zbyt małe zainteresowanie potęgometrią w środowisku akademickim. O geopolityce polarnej, szczególnie istotnej dla Federacji Rosyjskiej, mogliśmy usłyszeć od kolejnego prelegenta, dr. Leszka Sykulskiego, który jest autorem pracy pt. „Arktyka w rosyjskiej myśli strategicznej i polityce bezpieczeństwa". Ostatnim w kolejności prelegentem był prof. Roman Szul, który w swoim wystąpieniu pt. „Międzynarodowa sytuacja polityczna Indii i jej wewnątrzpolityczne uwarunkowania", przybliżył słuchaczom specyfikę tego wschodzącego, niejednorodnego mocarstwa.

Od godziny 15.00 uczestnicy zjazdu mieli możliwość wysłuchać interesujących prezentacji, wygłoszonych podczas równoległych sesji. Liczba referatów wygłoszonych w sesjach wyniosła 24. Duża rozpiętość tematyczna problemów podejmowanych przez prelegentów, stała się obiektem rozważań końcowych, podsumowujących zjazd. Wydaje się, iż na przyszłość rozsądne będzie zawężenie tematyki oraz zaostrzenie selekcji nadsyłanych propozycji wystąpień. Spotkanie zostało zakończone po godzinie 19.00. Pomimo wysokiej oceny zaprezentowanych referatów i możliwości obserwacji ciekawej debaty, niewątpliwie pozostał pewnego rodzaju niedosyt. Wynika on ze zdalnej formy zjazdu. Technologia nie jest w stanie zastąpić bezpośredniego kontaktu z drugim człowiekiem i wyklucza możliwość przeprowadzania "rozmów kuluarowych", sprzyjających integracji środowiska geopolityków. Pozostaje mieć nadzieję, że XIII Zjazd Geopolityków Polskich będzie wspominany jako wyjątkowy w historii naszego towarzystwa, a kolejne znów zagoszczą w murach siedziby któregoś z terenowych oddziałów PTG i zostaną utrwalone na pamiątkowej fotografii.

Maciej Kędzierski

WYNIKI III MIĘDZYNARODOWEJ OLIMPIADY GEOPOLITYCZNEJ

27 lutego odbył się zaległy finał III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej. Miał on miejsce w Chełmie w obiektach Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, a dokładnie w podchełmskich Depułtyczach Nowych, gdzie znajduje się Akademickie Centrum Współpracy Transgranicznej PWSZ.

Ogółem w III edycji Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej wzięło udział 133 uczestników, w tym 48 zagranicznych. Po raz pierwszy zakwalifikowano do olimpiady 10 najlepszych zawodników biorących udział w Konkursie na Esej Geopolityczny, organizowany w 2020 roku pierwszy raz. W kolejnych edycjach 10 miejsc będzie rezerwowanych dla zwycięzców tego konkursu.

Pierwszy etap konkursu wygrali: Agata Pyka (UJ Kraków), Jolanta Kotulak (UP Kraków) oraz Răzvan M. Albu (Uniw. w Krajowie, Rumunia). Ich prace konkursowe zostały opublikowane na łamach Przeglądu Geopolitycznego oraz European Journal of Geopolitics. Do drugiego etapu zakwalifikowało się 73 zawodników, w tym 23 zagranicznych.

Drugi etap odbył się ze względu na obostrzenia rządowe związane z tzw. pandemią CoViD-19 w sposób zdalny 11 lipca o godzinie 11:00. Pytania jak i odpowiedzi testowe są dostępne na stronie III edycji olimpiady[3]. Rywalizację w II etapie wygrał sierż. podch. Jakub Bajorek (Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu) (fot. 1). Do etapu finałowego zakwalifikowało się 23 osoby, a nie jak tego wymagał regulamin – 20. Wynikało to z nieprawidłowości wykrytych podczas liczenia punktów w etapie II przez jurorów w jednym z okręgów (ryc. 1) i wniesionych przez to reklamacji, które Komisja Rewizyjna PTG uznała za zasadne. W finale znalazło się zatem 23 uczestników, jednak tylko 2 z zagranicy (Rumunia i Węgry). Lista finalistów przedstawiała się następująco:

1) Jakub Bajorek (Akademia Wojsk Lądowych, Wrocław) – 48p.
2) Mateusz Ambrożek (Uniwersytet Warszawski, Warszawa) – 45p.
3) Jan Pabisiak (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław) – 42p.
4) Maciej Kędzierski (Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków) – 40p.*
5) Marcin Adamczyk (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław) – 38p.
5) Răzvan M. Albu (Uniw. w Krajowie, Rumunia) – 38p.
5) Piotr Nawała (Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków) – 38p.
5) Jakub Zgłobicki (III LO, Lublin) – 38p.

[3] https://ptg.edu.pl/3-edycja-2020/

9) Kacper Kociumbas (Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław) – 37p.
9) Paulina Kozioł (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław) – 37p.
11) Jolanta Kotulak (Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków) – 36p.*
12) Natalia Kucińska (PWSZ, Chełm) – 35p.
12) Marek Łata (PWSZ, Chełm) – 35p.
14) Wiktor Możgin (Uniwersytet Jagielloński, Kraków) – 34p.
15) Eryk Kowalczyk (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) – 33p.
15) Aleksandra Nędza (Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków) – 33p.
17) Magdalena Maj (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław) – 31p.
18) Michał Garbino (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń) – 30p.
18) Márk Sima (Uniw. Loránda Eötvösa, Budapeszt, Węgry) – 30p.*
20) Aleksy Borówka (Uniwersytet Wrocławski, Wrocław) – 29p.
20) Adam Kochanecki (Uniwersytet Śląski, Katowice) – 29p.
22)** Damian Pałka (Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków) – 28p.
22)** Lena Pejo (XXI LO, Lublin) – 28p.

* – uwzględniono odwołanie po pierwotnym ogłoszeniu wyników.
** – zakwalifikowani gdyż pierwotnie zajmowali 20 lokatę, ale spadli na 22 po uznaniu reklamacji zachowując miejsce w finale.

Fot. 1: Jakub Bajorek – lider klasyfikacji uczestników po II etapie rozgrywek.

Źródło: https://www.wojsko-polskie.pl/awl/articles/archiwum-aktualnosci-2020-b/2020-07-165-sukces-podchorazego-w-iii-miedzynarodowej-olimpiadzie-geopolitycznej/

Ryc. 1: Okręgi rozgrywek II etapu III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej

Źródło: https://ptg.edu.pl/3-edycja-2020/

Rozgrywki finałowe były odsuwane w czasie poprzez obostrzenia rządu uniemożliwiające przyjazd uczestników zagranicznych i swobodną pracę organizatorów. Odbyły się one ostatecznie 27 lutego 2021 roku, czyli już po rozpoczęciu zapisów na edycję IV konkursu. Spośród zakwalifikowanych nie wszyscy zdołali dojechać na zawody, wśród nich lider klasyfikacji po drugim etapie. Nie wiadomo, czy z powodów zdrowotnych, czy też obostrzeń. Większość finalistów, w tym obydwaj zagraniczni, jednak przyjechali.

W skład jury finałowego turnieju weszli prof. Ignacy Kitowski (PWSZ w Chełmie – przewodniczący), prof. Paweł Soroka (UJK, Kielce) i prof. Witold Wilczyński (UP, Kraków). Z ramienia Komitetu Organizacyjnego funkcję prowadzących pełnili dr Iwona Lasek-Surowiec (PWSZ, Chełm) oraz dr Piotr Wilczyński (UP, Kraków).

Pierwszy etap rozgrywek finałowych, którym jest test pisemny, rozpoczął się zgodnie z planem o godzinie 9:00 po rejestracji wszystkich przybyłych oraz wykonaniu pamiątkowego zdjęcia (fot. 2). Po godzinie wyłoniono zwycięzców części pisemnej. Najlepiej test napisał reprezentant Uniwersytetu Wrocławskiego – Jan Pabisiak[4]. Drudzy byli ex aequo Aleksy

[4] Wywiad z nim dostępny jest na kanale PTG na portalu Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=KXrB8Wpyi2w

Borówka (Uniwersytet Wrocławski) i Răzvan M. Albu (Uniw. w Krajowie, Rumunia).

Fot. 2: Uczestnicy, jurorzy i organizatorzy zawodów finałowych III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej w Depułtyczach Nowych 27 lutego 2021 roku

Źródło: zbiory PTG.

Druga część zawodów finałowych rozpoczęła się bez opóźnienia i przebiegała bez przeszkód. Polegała na odpowiedzi na zadawane pytania, stąd nazywana jest częścią ustną. Rywalizacja dzięki zdobytym w odpowiedział punktom przebiegała na mapie, gdzie lepsi poszerzali swe strefy wpływów, a słabsi odpadali. Część drugą finału wygrał zeszłoroczny laureat Márk Sima (Uniw. Loránda Eötvösa, Budapeszt, Węgry), który przyjął interesującą taktykę na tę rozgrywkę.[5]

Trzecia część, zwana praktyczną, ponieważ polega na rozgrywce geostrategicznej w grze wojennej przygotowanej przez PTG, rozpoczęła się po przerwie obiadowej z lekkim opóźnieniem. Po raz pierwszy przeprowadzono ją nie na symulacji komputerowej wyświetlanej na rzutniku, lecz tradycyjnie na wielkiej mapie, jak to miało zwykle miejsce w sztabach generalnych. Znajomością geostrategii wykazał się Damian Pałka (Uniwersytet Pedagogiczny,

[5] Wywiad z nim, w języku angielskim, dostępny jest na kanale PTG na Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=X0sPM29bWSw

Kraków). Udało się mu utrzymać pozycje wystarczająco długo by wypełnić misje oraz wyeliminować znaczną ilość wojsk przeciwników.[6]

Po podliczeniu punktów z każdej z trzech części uzyskano końcowy rezultat i wyłoniono trzech laureatów. III Międzynarodową Olimpiadę Geopolityczną wygrali: Jan Pabisiak (Uniwersytet Wrocławski), Damian Pałka (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) i Aleksy Borówka (Uniwersytet Wrocławski)[7] (fot. 3, 4, 5).

Fot. 3: Jan Pabisiak – laureat III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej (I miejsce)

Źródło: zbiory PTG.

Fot. 4: Damian Pałka - laureat III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej (II miejsce)

Źródło: zbiory PTG.

[6] Wywiad z nim dostępny jest na kanale PTG na Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=yTvw9H0rp8o

[7] Wywiad z nim dostępny jest na kanale PTG na Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=lBI6BkRfD4o&t=9s

Fot. 5: Aleksy Borówka - laureat III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej (III miejsce)

Źródło: zbiory PTG.

Trzech laureatów zdobyło złote medale i cenne nagrody rzeczowe. Między innymi laptop i aparaty fotograficzne. Spośród uczestników pięć kolejnych osób dostało srebrne medale i odpowiednie nagrody rzeczowe, zaś kolejne pięć osób medale brązowe. Pozostali zachowali jedynie tytuł finalistów (tab. 1).

Tab. 1. Punkty uzyskane przez finalistów III edycji MOG.

Miejsce:	Finalista:	Część pisemna:	Część ustna:	Część praktycza:	Suma punktów:	Medal:
1.	Jan PABISIAK	10	9	7	**26**	Złoty
2.	Damian PAŁKA	6	5	10	**21**	Złoty
3.	Aleksy BORÓWKA	9	6	3	**18**	Złoty
4.	Răzvan M. ALBU	9	8	0	**17**	Srebrny
5.	Marek ŁATA	1	8	6	**15**	Srebrny
6.	Jakub ZGŁOBICKI	5	0	9	**14**	Srebrny
7.	Maciej KĘDZIERSKI	7	0	5	**12**	Srebrny
8.	Márk SIMA	1	10	0	**11**	Srebrny
9.	Piotr NAWAŁA	0	0	8	**8**	Brązowy
10.	Kacper KOCIUMBAS	3	4	0	**7**	Brązowy
10.	Aleksandra NĘDZA	4	0	3	**7**	Brązowy
12.	Natalia KUCIŃSKA	0	0	5	**5**	Brązowy
13.	Lena PEJO	0	0	3	**3**	Brązowy
14.	Mateusz AMBROŻEK	2	0	0	**2**	—
15.	pozostali finaliści	0	0	0	**0**	—

Źródło: https://ptg.edu.pl/3-edycja-2020/

Piotr L. Wilczyński

POLEMIKI I RECENZJE, Przegląd Geopolityczny, 35, 2021, s. 163-182.

Tadeusz KRUCZKOWSKI
Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie

W SPRAWIE POLAKÓW NA BIAŁORUSI I ICH ISTOTNOŚCI DLA MACIERZY

Badania polskiej mniejszości narodowej na terenach obecnej Białorusi prowadzone były szczególnie intensywnie w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku, co wiąże się z powstaniem niepodległego białoruskiego państwa, a także z wielkim wzrostem zainteresowań problematyką narodowościową oraz odrodzeniem geopolityki. Oznaczało to częściowy powrót do problemów polskiej mniejszości narodowej na Kresach Wschodnich, które były obecne w pracach polskiej geopolityki z początku XX wieku, zwłaszcza w publikacjach Eugeniusza Romera (1916), Jana Czekanowskiego (1921, 1922), Stanisława Thugutta (1915), Włodzimierza Wakara (1917), Stanisława Baczyńskiego (1917), Edwarda Maliszewskiego (1918) i Władysława Studnickiego (1922). Jeśli chodzi o współczesną literaturę podejmującą temat Polaków na Białorusi, na szczególną uwagę zasługują opracowania zmarłego ostatnio Piotra Eberhardta (Wilczyński, 2020), poświęcone przemianom demograficznym na Białorusi (1994), prace historyczne poświęcone losom Polaków w ZSRR (Siedlecki 1990; Dzwonkowski 1994), a zwłaszcza szczególnie przekonujące studia byłego dysydenta radzieckiego pochodzenia białoruskiego, Mikołaja Iwanowa (1991). Obecną sytuację polskiej mniejszości na Białorusi, stan jej świadomości i sytuację polityczną przedstawiono m.in. w pracach wydanych pod redakcją E. Skrobockiego (2003, 2004, 2005), oraz autorstwa Z. Winnickiego (2003), A. Tichomirowa (2006), oraz w licznych publikacjach T. Kruczkowskiego (np. 2003, 2005).

Jeśli chodzi o współczesną polską literaturę *stricte* geopolityczną, problem polskich mniejszości na Wschodzie znajduje się na marginesie zainteresowań. Sytuacja ta nieco się poprawiła po 2008 roku, co było związane z międzynarodowymi skutkami wojny rosyjsko-gruzińskiej. Kolejnym ważnym impulsem wpływającym na ożywienie debaty geopolitycznej w Polsce stało się zajęcie Krymu przez Rosję, a następnie wybuch konfliktu na wschodzie Ukrainy i obchody setnej rocznicy odrodzenia Rzeczypospolitej. Opublikowane wówczas prace dotyczące polskich mniejszości na Kresach częściej dotyczyły one jednak Ukrainy a nie Białorusi (Wilczyński, 2018). Ukraina okazała się w ostatniej dekadzie państwem przyciągającym wielokrotnie większe zainteresowanie

badaczy niż Białoruś. W szczególności na uboczu pozostawiono bardzo istotne zagadnienia do których zaliczyć należy:

a) problem polskiej polityki wobec mniejszości polskich na Wschodzie i wpływ tej polityki na stosunki polsko-białoruskie;
b) odrodzenie polskiej mniejszości narodowej na Bialorusi w kontekście potrzeby kreowania polskiego lobby w tym kraju;
c) geograficzna lokalizacja Polaków na Białorusi jako element geopolitycznego wpływu Polski, poprzez wzrost prestiżu polskości w sytuacji rosnącej polskiej *soft power*;
d) wpływ polityki polskiej wobec białoruskiej elity narodowościowej na sytuację polskiej mniejszości narodowej.

Polska ludność na terenie dzisiejszej Białorusi przetrwała mimo okrutnej polityki wynaradawiania prowadzonej w ubiegłych wiekach przez carat jak i władze sowieckie. Obecnie sytuacja Polaków również nie jest łatwa ze względu na problemy ekonomiczne, słabość wykształconej elity, politykę państwa białoruskiego oraz brak wsparcia ze strony Macierzy. Warunki w jakich żyją mniejszości narodowe i w jakich rozwijają się ich kultury są we współczesnym świecie pewnego rodzaju testem dla sprawdzania stopnia rozwoju demokracji i dojrzałosci obywatelskiej społeczeństwa. Niepodległa Białoruś, w której około 20% mieszkańców należy do mniejszości narodowych, w teście tym wypada niezbyt korzystnie.

Do najczęściej podejmowanych tematów związanych z Polakami na Białorusi należą zagadnienia ich pochodzenia (autochtoniczność lub napływowy charakter), liczebności (w kontekście procesu asymilacji), świadomości (religia, tradycje narodowe, wpływy Macierzy), a także aspekt geopolityczny (w tym problemy polskiej polityki wobec mniejszości na Wschodzie i wobec Białorusi, oraz białoruskiej polityki wobec mniejszości polskiej, patrz: Kruczkowski 2005).

Polacy na przestrzeni wieków odgrywali niezwykle ważną rolę cywilizacyjną na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wprawdzie poza określonymi rejonami zamieszkania nie stanowili większości, ale ich wkład w kształtowanie kultury, gospodarki i życia społecznego tych ziem był i jest ogromny. Historyczna rola Polaków na Kresach od lat była główną przyczyną szczególnego ich prześladowania, najpierw przez władze Imperium Rosyjskiego, a poźniej reżim sowiecki, który prowadził politykę ich totalnej sowietyzacji, białorusinizacji i rusyfikacji. Stosowana przez władze sowieckie polityka wynarodowiania Polaków, ich sowietyzacji i asymilacji nie mogła nie przynieść efektów. Pod koniec lat 80-ch ubiegłego wieku Polacy na Białorusi byli o krok od całkowitego wynarodowienia (Winnicki 2002, s. 27). Przyczyniły się do tego wybitnie masowe przymusowe wysiedlenia, jakie objęły zwłaszcza polską inteligencję i ziemiaństwo. Akcje te, które pociągnęły za sobą śmierć tysięcy osób, obecnie określane są mianem czystek etnicznych. Spowodowały one

zmianę mapy narodowościowej rozległych obszarów. Zapoczątkowana przez M. Gorbaczowa polityka «pierestrojki» stworzyła Polakom na Białorusi i w całym ZSRR szansę przetrwania. Zapoczątkowane w tych latach polskie odrodzenie do dziś stanowi główną siłę napędową życia narodowościowego Polaków na Białorusi. Aktywna działalność oświatowa, społeczno-kulturalna i wydawnicza organizacji polskich i głównie Związku Polaków na Białorusi w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku rozpoczęła proces przekształcania ludności polskiej i pochodzenia polskiego na Białorusi w świadomą część narodu polskiego.

Pojawienie się w roku 1991 na mapie Europy niepodległej Białorusi ostatecznie ukształtowało pojęcie i samo istnienie polskiej mniejszości narodowej w tym państwie. Jest to największe w Europie skupisko rdzennej ludności polskiej poza terytorium Polski. Polacy z północnej części współczesnego obwodu Grodzieńskiego, wschodniej Mińszczyzny, Brasławszczyzny i Wileńszczyzny (Litwa) reprezentują zwarty obszar zamieszkany przez ludność polską, cywilizacyjnie zorientowaną na wartości kulturowe Polski jako części świata zachodniego. W warunkach współczesnej konfrontacji między Zachodem a *«ruskim mirem»* nabiera to specjalnego znaczenia.

Na Białorusi mieszka obecnie największa polska mniejszość na Wschodzie – oficjalnie jest to około 300 tys. osób według spisu oficjalnego z roku 2009. Spisy poprzednie podawały jeszcze większe liczby: 417 tys. w 1999 roku i ponad 538 tys. w 1959 roku. Według danych organizacji polskich jest to obecnie około 1,5 miliona osób. Z kolei dane kościelne podają liczbę ponad 2 mln katolików, z czego większość stanowią Polacy albo osoby polskiego pochodzenia. Tak znaczne rozbieżności w określeniu dokładnej liczby Polaków można wytłumaczyć przede wszystkim rożnorodnością stosowanych kryteriów stosowanych podczas spisów powszechnych. Nie bez znaczenia są też kwestie ideologiczne oraz polityka władz. Zależą one rownież od polityki władz Białorusi, dla których zwarte obszary zamieszkane przez większość polską stanowią poważny problem (Kruczkowski 2003). Podczas spisu w 1999 roku miały miejsce liczne deklaracje mieszkańców obwodów zamieszkanych przez Polaków, którzy protestowali przeciwko klasyfikowaniu ich jako Białorusinów, o czym wielokrotnie pisała prasa (*Głos znad Niemna*, *Magazyn Polski*). W takich powiatach jak Oszmiana, Ostrowiec i Smorgonie (historyczna Wilenszczyzna) ludność polska według spisu z 1999 roku w stosunku do 1989 roku zmniejszyła się ponad dwukrotnie. Wynikałoby stąd, że Polacy, którzy zdołali zachować polskość w ciężkich czasach stalinowskich i później, po roku 1991 raptem wyrzekli się polskości, opowiadając się za przynależnością do narodu białoruskiego. W przekazach medialnych rozpowszechniana była wówczas teza, jakoby wszyscy Polacy wyjechali do Polski, czym tłumaczono spadek ich liczby. Tę bezpodstawną tezę poparli także białoruscy badacze, którzy nie potrafili jednak wyjaśnić, dlaczego drastyczny spadek liczebności Polaków w powiatach

Smorgoń i Oszmiany, ominął sąsiedni powiat Werenowski, gdzie Polacy stanowią 83% mieszkańców. Przykładów tego rodzaju jest wiele i zostały one opisane w literaturze przedmiotu (Kruczkowski 2003).

Polska mniejszość w niepodległym państwie białoruskim znajduje się w sytuacji specyficznej. Ich obecność jest solą w oku nie tylko władz w Mińsku, ale także tzw. demokratycznej opozycji. Jej działacze, m.in. Z. Pozniak, I. Trusow, N. Gilewicz, niejednokrotnie występowali z hasłem, że na Białorusi w ogóle nie ma Polaków, a są tylko białoruscy katolicy, albo „zkatolicyzowani Białorusini". Okazało się w ten sposób, że społeczeństwo białoruskie nie jest gotowe do przyjęcia do swej świadomości faktu, że mniejszość narodowa w państwie oznacza także dbałość o zachowanie jej dorobku kulturalnego. Przedstawiciele demokratycznej opozycji białoruskiej widzą w białoruskich Polakach materiał do asymilacji, podobnie jak było to w czasach sowieckich. Białorusini do tej pory nie wypracowali własnego punktu widzenia na historię Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rzeczypospolitej Obojga Narodów, jak i na rolę Polaków na obszarze ich kraju. Zamiast starać się oprzeć swoją koncepcję geopolityczną o taki samodzielny punkt widzenia, działacze opozycyjni zaczęli od tworzenia wizji „wielkiej Białorusi", obejmującej np. Wilno, Smoleńsk i Białystok, w czym znajdowali oparcie w koncepcjach głoszonych przez niektórych historyków. Wśród nich był E. Szirajew, który usprawiedliwiał pakt Ribbentrop-Mołotow („*nareszcie wszystkie ziemie białoruskie z Łomżą i Białymstokiem weszły w skład Białorusi*"), oraz W. Snapkowski, autor koncepcji *rozbioru Białorusi przez Polskę i ZSRR w 1945 roku*. W atmosferze wytworzonej przez tego typu „teorie", w 1991 roku nie doszło do podpisania traktatu między nowo ustanowioną Białorusią a Polską. Minister spraw zagranicznych Białorusi oświadczył wówczas, mając na myśli województwo białostockie, że traktatu nie można jeszcze podpisać, gdyż niewyjaśnione są sprawy graniczne między Białorusią i Polską.

Trudne okazują się w Polsce do zrozumienia problemy relacji między Polakami na Białorusi a białoruskim państwem oraz białoruską opozycją. Szczególnie słabo dostrzegany jest problem stosunku opozycji białoruskiej do Polaków na Białorusi. W znacznej części białoruskiej historiografii nadal mowa jest o „granicach etnicznych Białorusi" z września 1939 roku (z Łomżą, Białymstokiem i granicą sięgającą do Małkini, a więc 60 km od Warszawy). Z kolei dzień 17 września 1939, który dla milionów ludzi był początkiem nieopisanych cierpień spowodowanych stalinowskim terrorem, deportacjami na Sybir, aresztowaniami, utratą bliskich i dorobku, niezależnie przecież od narodowości, nazywany jest wielkim świętem narodu białoruskiego. I jest to jedna z nielicznych spraw, w której nie ma sprzeczności między białoruskim rządem i opozycją. Jeszcze w 2019 roku pojawiły się propozycje ze strony białoruskich działaczy, aby dzień ten ogłosić świętem narodowym.

Powstaje pytanie: jak długo Polska będzie pomogać białoruskim (tak jak ukraińskim) organizacjom, których zamiary są jawnie sprzeczne z polską racją

stanu? Czy możliwe jest, aby np. politycy niemieccy wspierali tych działaczy państw sąsiednich, którzy odmawiają Niemcom prawa do egzystencji jako mniejszości narodowej? Wedlug M. Nowakowskiego w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Polska miała szansę stać się liczącym się graczem w Europie, lecz niestety nie wykorzystała tej wielkiej politycznej szansy, kiedy możliwa była (za czasów Szuszkiewicza) nawet unia celna z Białorusią. Po 1996 roku relacje Warszawy z Mińskiem sprowadzały się do dyplomatycznej izolacji i działalności obliczonej na dezintegrację białoruskich wewnętrznych struktur politycznych (TV Biełsat, materialne i szkoleniowe wspieranie opozycji, głęboka penetracja wywiadowcza). Napięte stosunki polsko-białoruskie okazały się korzystne tylko z punktu widzenia Rosji.

Jednym z wątków tego problemu jest historia polskich organizacji na Wschodzie. Na Białorusi powstały one w myśl kierownictwa ZSSR w ramach polityki *perestrojki* i oznaczać miały zmianę sowieckiego modelu polityki narodowościowej. Na czele nowo tworzonych organizacji stawiano pracowników KGB, których zadaniem było utrzymanie kontroli nad rodzącymi się ruchami narodowymi. Zgodnie z tym sowieckim modelem szefem Związku Polaków na Białorusi został major KGB T. Gawin. Pozostaje jedynie pytanie, dlaczego kierownictwo ZPB z Gawinem na czele było popierane także w Polsce (może wchodziły w rachubę teczki jeszcze z czasów sowieckiego KGB? – T.K.), dzięki czemu przetrwało do końca wieku.

W marcu 2005 roku, na VI Zjeździe Związku Polaków na Białorusi, jego prezesem została Andżelika Borys, reprezentująca stronnictwo działaczy związanych z poprzednim kierownictwem. Rozłam w Związku osłabił znaczenie polskiej mniejszości, co było na rękę dla władz w Mińsku, które wiedziały o słabości grupy Borys. Może o tym świadczyć wyjątkowa tolerancja dla samej Borys ze strony władz, nawet po jej występach w Strasburgu, gdzie jako obywatelka Białorusi oskarżała swój rząd o dyktatorskie posunięcia. Pogłębiający się rozłam w ZPB doprowadził do pogorszenia sytuacji polskiej mniejszości narodowej w takich dziedzinach jak stan prawny, oświata, stosunki etniczne i wyznaniowe. Tymczasem TVP S.A. za pomocą kanału Biełsat emituje audycje, których celem jest «*umacnianie i budowanie poczucia tożsamości narodowej Białorusinów*». Powstaje w tym momencie pytanie: czy polska telewizja emitując na Białoruś programy, przeznacza je wyłącznie dla mieszkańców narodowości białoruskiej? Bo jeśli istotnie tak jest, to należałoby zapytać polskich decydentów, dlaczego polska telewizja dyskryminuje liczną grupę mieszkańców Białorusi, jaką są Polacy – ok. miliona osób na zachodzie kraju, gdzie w rzeczywistości polska społeczność stanowi większość? Pytanie to jest ważne, ponieważ działalność telewizji polskiej oprócz szerzenia demokracji na Białorusi prowadzi do wynaradawiania tamtejszych Polaków! Przez audycje nadawane z Warszawy polska mniejszość jest wyłączona z wizji społeczeństwa obywatelskiego na Białorusi! Godzi się tu przypomnieć, że "*Ustawa z dnia 29*

grudnia 1992 roku o radiofonii i telewizji" wśród zadań mediów publicznych wymienia "*tworzenie i udostępnianie programów edukacyjnych na użytek środowisk polonijnych oraz Polaków zamieszkałych za granicą*" (rozdz. 4. art. 21 pkt. 9).

Do dzisiaj Polacy ze Wschodu są traktowani przez państwo polskie jako obcokrajowcy. Tymczasem Polacy na Białorusi nie zostawili Polski i nie odeszli od niej sami i z własnej woli. To ona ich pozostawiła i uznała utratę przez nich polskiego obywatelstwa. A mimo to **żaden rząd III Rzeczypospolitej nie zwrócił obywatelstwa Polakom na Białorusi (jak i wogóle Polakom ze Wschodu), chociaż zwraca je masowo np. osobom pochodzenia żydowskiego, które wyjechały z kraju w 1968 roku. Jest to nie tylko niesprawiedliwość prawna, ale upokorzenie i wielka krzywda moralna.**

Tym, co mogłoby tę straszną krzywdę złagodzić, zmieniając sytuację prawną Polaków na Białorusi, byłoby wprowadzenie instytucji podwójnego obywatelstwa. Bardzo szybko zmieniłoby to radykalnie sytuację, podnosząc atrakcyjność polskości na tych ziemiach. Na podstawie obserwacji z Rosji po 1905 roku, kiedy unici wcześniej "przepisani" na Rosjan wracali do Kościoła katolickiego można przewidzieć, że wprowadzenie podwójnego obywatelstwa zahamowałoby, a nawet cofnęło skutki dotychczasowej asymilacji.

Polska bardzo skrupulatnie przestrzega europejskich standardów wobec mniejszości narodowych, jakie ma w swoich granicach i wiele łoży na służące ich kulturze różnego rodzaju instytucje. Ale czy może liczyć na szacunek u innych i u własnych obywateli, jeśli nie będzie szanować części swego narodu, która nie z własnej woli znalazła się poza jej granicami? Coś „jest nie tak" w obecnej Polsce, jeśli boi się ona zdecydowanie przyznać do tej mniejszości i upominać się o jej prawa. Prezes Związku Polaków w Kazachstanie podał, że Kazachstan przyjął ponad 200 tys. swych rodaków z innych krajów. Z kolei Litwa przyjęła do siebie wszystkich Litwinów z Kazachstanu. Polska po II wojnie światowej nie była bogatsza niż obecnie, a jednak przyjęła setki tysięcy Polaków ze Wschodu.

Przechodzę do najbardziej bolącego problemu: Polacy w Kościele katolickim na Białorusi. Historia ziem obecnej Białorusi tak się potoczyła, że większość katolików w tym kraju, to Polacy. To dlatego powstał tu stereotyp: Polak-katolik. Gdy polskość była prześladowana i gnębiona w czasach carskich i za komunizmu, kościoły były jedyną ostoją Polaków, bo tylko w kościele można było usłyszeć język polski, w nim publicznie wyznawać wiarę, modlić się, śpiewać i swobodnie bez obawy mówić po polsku. W sytuacji, kiedy nie było polskiego szkolnictwa, a w rodzinach zaczął zanikać język polski, tu trwała mowa ojczysta Polaków.

Uczono dzieci religii i modlitw z katechizmów w języku polskim, lecz pisanych cyrylicą, bo większość z nich, rozumiejąc po polsku, nie umiała czytać. Polskość w znacznym stopniu zachowała się więc dzięki Kościołowi katolickiemu. Ale i prawdą jest to, że Kościół zachował się tam gdzie były liczne

ośrodki polskie. To Polacy obronili kościoły przed zamknięciem, skazując siebie na ludzi niższej kategorii. I to oni odbudowali je po rozpadzie ZSRR.

Sytuacja języka polskiego w kościołach katolickich stała się szczególnie dramatyczna poza Grodzieńszczyzną, w takich obwodach jak miński, witebski, a nawet brzeski. To nie wierni żądają języka białoruskiego, lecz duszpasterz go wprowadza wbrew ich oczekiwaniom i prośbom. I z innych niż duszpasterskie powodów. Co ciekawe, najczęściej robią to księża z Polski lub w Polsce wykształceni, którzy niekiedy bardzo aktywnie włączają się w propagandę, że Polaków na Białorusi nie ma, a są tylko białoruscy-katolicy. Taką opinię po raz kolejny wyraził na łamach białoruskiej prasy opozycyjnej ("*Swobodnyje Nowości*" 2004) katolicki ksiądz z Mińska, Igor Łaszuk, wykładowca historii Kościoła w katolickim Seminarium Duchownym w Pińsku (które jest językowo tylko białoruskie). Na łamach tego pisma ks. Igor Łaszuk twierdzi, że jest Białorusinem, chociaż jego rodzice byli Polakami, i dowodzi iż na Białorusi nigdy Polaków nie było, za wyjątkiem okresu międzywojennego, kiedy byli Polacy-kolonizatorzy. Ks. Igor Łaszuk odkrył również (niepodając gdzie), że to rząd carski stworzył Polaków na Białorusi, zapisując katolików jako Polaków!

Utrzymanie niepodległości na Białorusi obecnie leży poza zasięgiem możliwości białoruskiej opozycji, a także i Polski. Czy warto oddawać w zastaw największą polską mniejszość na Wschodzie za mityczny wizerunek "demokratycznej" Białorusi? Czy polska mniejszość narodowa na Białorusi, Litwie i Ukrainie nie została spisana przez Macierz na straty, tak jak to było po pokoju ryskim (1921r.) z Polakami z tak zwanych Kresów Dalszych?

Zmiany polityczne i reformy ekonomiczne nastąpią na Białorusi wcześniej lub później. Mocna pozycja polskiej mniejszości narodowej pozwoliłaby Białorusi na orientację w kierunku jednoczenia się z Europą i określenie kierunku białoruskiej polityki zagranicznej. Stałoby się to przy udziale Polaków na Białorusi, którzy uznają Białoruś za swoją Ojczyznę, a Polskę za Macierz. Bo przez zachodnie wartości cywilizacyjne Białoruś miałaby znacznie większe szanse rozwojowe. Leżałoby to i w interesie Polski, jej bezpieczeństwa i służyłoby wzmocnieniu jej pozycji na Wschodzie, a zarazem wzmacniałoby też jej rolę jako partnera dla Zachodu oraz pozycję Białorusi jako państwa niepodległego.

Obecnie Polska powinna nareszcie zdobyć się na aktywną politykę wschodnią. Aktywność polityki każdego państwa w stosunku do państw sąsiednich polega dzisiaj na tworzeniu korzystnego klimatu politycznego, współpracy gospodarczej itd. W tym celu promuje się swą kulturę, stwarza się pozytywny wizerunek własnego kraju, a najlepiej jest uruchomić swoje lobby - w znaczeniu środowisk, reprezentujących cywilizacyjną orientację na świat zachodni w państwach sąsiadujących z Polską od wschodu. Z przyczyn historycznych i politycznych Polska ma takie lobby - bez potrzeby nakładów na jego tworzenie - w postaci polskiej mniejszości na byłych Kresach. Byłoby

politycznym niedopatrzeniem z tego nie skorzystać. Polska mniejszość narodowa w tym wypadku ma ogromne atuty: zamieszkuje tereny przygraniczne, zasiedla zwarty obszar, cieszy się obecnie pewnym prestiżem wsród Białorusinów. Jej wpływy na Białorusi, dzięki umiejętnemu wsparciu Macierzy, pod warunkiem narodowościowo zorientowanej polityki, mogą być znacznie większe niż obecnie, a nawet silniejsze niż na początku XX wieku.

Literatura

Baczyński, S., 1917. *Kresy Wschodnie*. Księgarnia M. Ostaszewskiej i sp., Warszawa.

Czekanowski, J., 1918. *Stosunki narodowościowo-wyznaniowe na Litwie i Rusi w świetle źródeł oficyalnych,* Prace Geograficzne wyd. przez E. Romera, Zeszyt 1, Lwów.

Czekanowski, J., 1921. *Wschodnie zagadnienia graniczne Polski i stosunki etniczno-społeczne*. Drukarnia Słowa Polskiego, Lwów.

Dzwonkowski, R., 1994. *Polacy na dawnych kresach wschodnich. Z problematyki narodowościowej i religijnej*. Lublin.

Eberhardt, P., 1994. *Przemiany narodowościowe na Białorusi*. Warszawa.

Iwanow, M., 1991. *Pierwszy naród ukarany: Polacy w Związku Radzieckim w latach 1921–1939*, Warszawa–Wrocław.

Kruczkowski, T., 2003. *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności*. Słonim.

Kruczkowski, T., 2005. *Historiograficzne zagadnienia historii i współczesności polskiej mniejszości na Białorusi (wybrane zagadnienia)* /w:/ *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*. Grodno, 2005. s. 101–127.

Maliszewski, E., 1918. *Białoruś w cyfrach i faktach*. Drukarnia Państwowa, Piotrków.

Romer, E., 1916. *Atlas Polski*. Geberhner i Wolff, Warszawa-Kraków.

Siedlecki, J., 1990. *Losy Polaków w ZSSR w latach 1939-1986*. Gdańsk.

Skrobocki, E., (red.), 2003, 2004, 2005. *Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi*. Wydanie ZPB, Grodno.

Studnicki, W., 1922. *Zarys statystyczno-ekonomiczny ziem północno-wschodnich*. Księgarnia Józefa Zawadzkiego, Wilno.

Thugutt, S., 1915. *Polska i Polacy. Ilość i rozsiedlenie ludności polskiej*. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Warszawa.

Tichomirow, A., 2006. *Polacy na Białorusi. Warunki i perspektywy zachowania tożsamości narodowej* /w:/ A. Dąbrowski (red.) *Solidarnie ku wolności*. Wrocław, s.13-26.

Wakar, W., 1917. *Rozwój terytorialny narodowości polskiej*. Część III. *Statystyka narodowościowa Kresów Wschodnich*. Wydawnictwo Biura Pracy Społecznej, Kielce.

Wilczyński, W., 2018. *Odzyskanie niepodległości przez Polskę w perspektywie geopolitycznej*, Część I, *Ofiara Kresów na ołtarzu niepodległości ojczyzny*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 153-165; 25, s. 172-184.

Wilczyński, W., 2020. *Piotr Eberhardt (1936-2020)*, Przegląd Geopolityczny, 34, s. 9-15.

Winnicki, Z., 2002. *Metody osłabiania poczucia świadomości narodowej. Uwagi o wpływie i skutkach zastosowania niektórych metod i środków depolonizacyjnych na obszarze Ziem Białoruskich na polską świadomość narodową w drugiej połowie XX wieku i współcześnie,* Magazyn Polski, 3-4.

Winnicki, Z., 2003. *Współczesna doktryna i historiografia białoruska (po roku 1989) wobec Polski i polskości*. Wrocław.

Artur Jach-Chrząszcz, *Motyw Trianon w węgierskiej polityce historycznej po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Artur Jach-Chrząszcz, Kraków 2020, ss. 372, ISBN: 978-83-956967-1-8

Traktat podpisany 4 czerwca 1920 w wersalskim pałacu Grand Trianon jest powszechnie uznawany za największą tragedię narodową Węgrów. Przyniósł on zmniejszenie terytorium Węgier o ok. 2/3, co znacząco osłabiło pozycję geopolityczną tego państwa. W następstwie nieuwzględnienia kwestii etnicznych przy wyznaczaniu nowych granic liczna mniejszość węgierska, która dotychczas zamieszkiwała Królestwo Węgier, znalazła się poza granicami kraju. Wydarzenia te odcisnęły głębokie piętno na mentalności społeczeństwa. Konsekwencje postanowień traktatu w Trianon miały bezpośredni wpływ na charakter węgierskiej polityki wewnętrznej i międzynarodowej. Celem Autora jest ukazanie, jaki wpływ traktat ten wywarł na politykę węgierską ostatnich dekad, a także popularyzacja wiedzy o tym tragicznym dla Węgrów wydarzeniu.

Węgrzy uznawani są przez Polaków za naród bratni, co wynika z historycznych związków i wzajemnej sympatii. Jednak wiedza polskiego społeczeństwa na temat niezwykle istotnej dla Węgrów problematyki Trianon jest niedostateczna. Ocena ta oparta jest na przeprowadzonych przez Autora badaniach ilościowych na reprezentatywnej próbie pełnoletnich mieszkańców Polski, dotyczących rozpoznawalności wydarzenia i tematyki Trianon. Zaledwie 17% respondentów słyszało o postanowieniach traktatu. W polskich podręcznikach szkolnych tematyka ta jest obecna dopiero od połowy lat 90-tych, co tłumaczyć może szczególnie słaby wynik wśród najstarszych respondentów. Recenzowana monografia stanowi wysiłek mający na celu poprawę tej sytuacji. Obecnemu stanowi rzeczy sprzyja niestety deficyt wiarygodnych publikacji, gdyż niewielu badaczy w Polsce może korzystać z węgierskojęzycznych źródeł.[1] Tymczasem, odmienność języka węgierskiego w stosunku do języków indoeuropejskich powoduje, że opieranie się wyłącznie na tłumaczeniach angielskich oraz polskich prowadzi do nieporozumień i błędów. Recenzowana książka z pewnością znacząco wzbogaca stan polskojęzycznej literatury na temat problematyki Trianon.

[1] Starając się zmniejszyć wspomniany deficyt, Przegląd Geopolityczny opublikował w 28 tomie (2019) obszerny artykuł *Geopolityczne znaczenie idei Wielkich Węgier*, węgierskiego autora Márka Simy (przyp.red.).

Autor książki, Artur Jach-Chrząszcz, to doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, związany z Uniwersytetem Jagiellońskim oraz Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, Magyar Politikatudományi Társaság oraz Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego. Jego działalność na rzecz popularyzacji tematyki Trianon w Polsce została doceniona przez węgierskie władze. Za swoją rozprawę doktorską *„Węgierska polityka historyczna w rywalizacji partyjnej po 1989 roku (motyw Trianon)”,* która w 2020 roku opublikowana została w formie recenzowanej monografii, Autor otrzymał specjalne podziękowanie od rządu węgierskiego. Oficjalny list w tej sprawie wręczyła Autorowi 18 czerwca 2020 Ambasador Węgier w Polsce, dr Orsolya Zsuzsanna Kovács. Był to zarazem wyraz uznania dotychczasowej pracy, jak i zachęta do dalszych działań na rzecz upowszechniania prawdy na temat węgierskich mniejszości.

Książkę cechuje bardzo staranne wydanie, w czym współuczestniczyło Wydawnictwo Naukowe PWN. Publikacja nie zawiera błędów, a język Autora jest precyzyjny, jasny i logiczny. Praca oparta jest na oryginalnych źródłach i ujawnia bardzo dobre rozeznanie Autora w sprawach węgierskich. Na bogatą bibliografię składają się: akty prawne w języku polskim (10) i węgierskim (15); encyklopedie i leksykony (12); opracowania zwarte (418); artykuły w czasopismach (12); źródła internetowe (242) – łącznie ponad 700 pozycji. Znaczący udział publikacji węgierskojęzycznych w bibliografii decyduje o dużej wartości recenzowanej książki. Przy opisie historycznych wydarzeń i zmian granic brakuje jednak ilustracji w postaci map, czy prostych szkiców kartograficznych.

Książka poprzedzona jest *Wstępem*, w którym Autor nakreśla cel, przyjętą koncepcję pracy i zarys treści. Przeprowadzona przez niego analiza politologiczna dotyczy węgierskiej myśli politycznej w kontekście transformacji ustrojowej. Przedstawiony został demokratyczny system i rywalizacja partii politycznych na Węgrzech z uwzględnieniem ich stosunku do postanowień i następstw traktatu w Trianon. Rozdział pierwszy stanowi teoretyczne wprowadzenie do stosowanej w pracy siatki pojęciowej. Warto zwrócić uwagę na podrozdział poświęcony *Polityce historycznej*, gdyż określa on sposób rozumienia motywu przewodniego dalszych rozważań. W rozdziale drugim przedstawiona została węgierska myśl polityczna od Wiosny Ludów po współczesność. Opis ten pozwala zrozumieć specyfikę węgierskiego systemu partyjnego. Ponadto, Autor przeprowadził analizę badań socjologicznych dotyczących miejsca Trianon w życiu politycznym współczesnych Węgier (2.4. *Współczesny stan badań nad motywem Trianon w węgierskiej rywalizacji partyjnej*). Rozdział trzeci przedstawia elementy historii XX wieku, stanowiące ideowy kontekst wydarzeń z Trianon. Czwarty, najobszerniejszy rozdział książki, poświęcony jest analizie politycznej aktywności poszczególnych partii z uwzględnieniem motywu Trianon. Autor analizuje działalność najbardziej

wpływowych ugrupowań na Węgrzech po 1990 roku: Węgierskiego Forum Demokratycznego (MDF), Węgierskiej Partii Socjalistycznej (MSZP) oraz Węgierskiej Unii Obywatelskiej (FIDESZ). Wyjaśnia w tym rozdziale sposób, w jaki tematyka Trianon pojawia się w polityce historycznej prowadzonej przez wymienione ugrupowania. Wnioski z przeprowadzonych analiz zawarte są w *Zakończeniu*.

Symboliczne znaczenie miała publikacja recenzowanej książki w setną rocznicę podpisania traktatu w Trianon. Analiza przeprowadzona przez Artura Jacha-Chrząszcza wykazała, że wpływ Trianon jest nadal widoczny na węgierskiej scenie politycznej i ma duże znaczenie dla zrozumienia działalności węgierskich partii politycznych funkcjonujących po 1989 roku. Książka pozwala zrozumieć, w jakim celu najwięksi gracze polityczni odwołują się w swoich działaniach do postanowień traktatu sprzed 100 lat. Jego konsekwencje pozostają bowiem nadal istotnym elementem rywalizacji politycznej, co nie pozostaje bez wpływu na prowadzoną przez Węgry politykę zagraniczną. *„Motyw Trianon w węgierskiej polityce historycznej po 1989 roku"* to pozycja, która zasługuje na polecenie wszystkim zainteresowanym stosunkami międzynarodowymi, a zwłaszcza badaczom zajmującym się rozwojem współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej i tzw. inicjatywy Trójmorza. Powinni przeczytać ją również wszyscy, których interesują problemy bliskiego nam narodu węgierskiego.

Zuzanna M. Wilczyńska

Łukasz Kiczma, Mirosław Sułek, *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, ASPRA-JR, Warszawa 2020, ss. 84, ISBN 978-83-8209-055-0

Z wielkim zadowoleniem przyjąłem fakt ukazania się już kolejnego, **trzeciego wydania drukiem „*Potęgi państw*"**. Tego typu opracowanie pojawia się co roku od 2018 r. Tym samym, uważny Czytelnik może śledzić rozwój pomiarów oraz ocen potęgi państw w świecie - mając na uwadze zarówno wymiar: globalny, regionalny i lokalny. Oczywiście zmiany występujące w tym obszarze dla większości państw są niewielkie, ale w pewnych regionach, gdzie prowadzone są konflikty zbrojne, występują zamieszki społeczne, czy pogrążone są w kryzysie bądźdotknięte są kataklizmami naturalnymi - już tak. Dlatego też to opracowanie jest wielce przydatne zarówno na szczeblu strategicznym, politycznym, jak i gospodarczym. Układ sił międzynarodowych cały czas się zmienia. Gdzieś mamy do czynienia z wzrostem potęgi, w innym przypadku z jej regresem. Prowadzi to do zaogniania stosunków między państwami. Tym samym należy oceniać te procesy i próbować budować stosowne prognozy. Ale nie chodzi tu o opisy werbalne, lecz o wykorzystanie zapisów liczbowych. Jest to pewne novum, które zaczyna powoli wkraczać do opisu sytuacji międzynarodowej. Są tu więc liczby, które lepiej docierają do świadomości Czytelnika, niż tomy tekstu. Stąd opracowanie to jest twórcze i oryginalne na tle innych pozycji z zakresu politologii czy międzynarodowych stosunków.

Na uwagę zasługuje fakt, że nie mamy tu do czynienia z dużym zespołem badawczym, jak to bywa przy tego typu opracowaniach - a autorami są tu tylko dwie osoby. Pan mgr Łukasz Kiczma jest doktorantem w Zakładzie Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych oraz Integracji Europejskiej w Instytucie Studiów Międzynarodowych Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Natomiast Pan prof. dr hab. Mirosław Sułek jest zatrudniony w Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Obaj panowie brali udział w przygotowaniu poprzednich wersji tych rankingów.

Celem tego opracowania jest „pokazanie zmian w międzynarodowym układzie sił po zimnej wojnie... tj. w latach 1992-2018" (s. 10). Tym samym Autorzy skupiają się na badaniu układu sił między państwami. Na tej podstawie starają się budować możliwe prognozy rozwoju układu sił w świecie. Czynią to

w sposób syntetyczny, mając za podstawę model formalny autorstwa M. Sułka. Do obliczeń **przyjęto tu pomiar trzech rodzajów potęgi państwa: gospodarczej, wojskowej i geopolitycznej** (s. 17). Natomiast składowymi czynnikami są tu: produkt krajowy brutto, ludność kraju, powierzchnia terytorium, wydatki wojskowe i liczba żołnierzy w służbie czynnej. Autorzy wykorzystali tu stosowne dane statystyczne pochodzące przede wszystkim z Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Organizacji Narodów Zjednoczonych, opracowań londyńskiego Międzynarodowego Instytutu Studiów Strategicznych czy Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem. Katalog państw jest bardzo szeroki, ponieważ obejmuje aż 193 państwa (w pewnych przypadkach ze względu na brak danych wejściowych jest on mniejszy).

Opracowanie jest podzielone na **cztery merytoryczne części**: metodologia, wyniki badań, prognozy oraz podsumowanie. Praca jest bardzo barwna, bowiem występuje 16 tabel i 13 wykresów. Na uwagę zasługuje specyficzny układ tekstu ponieważ jest w dwóch kolumnach, przez co książka jest o małej objętości.

Z warstwy metodologicznej tego opracowania (**rozdział pierwszy**) należy zwrócić uwagę na potrzebę badań w zakresie pomiaru potęgi państw. W tym zakresie Autorzy skupili się na prezentacji permanentnego zjawiska rywalizacji państw na arenie międzynarodowej. Czynią to przez pryzmat nauk społecznych eksponując trzy rodzaje ludzkiego działania tj. współpracy, walki i rywalizacji. W sumie prezentują one zarówno sferę realną i sferę regulacji, łącząc dorobek nauk ekonomicznych, wojskowych z naukami o polityce. Korzystają w tym zakresie z formuły potęgi M. Sułka. Pozwala to na wymierne, numeryczne wyliczenia badanej potęgi wykorzystując stosowne oraz dostępne dane statystyczne konkretnych państw.

Materiał eksponowany w **drugim rozdziale** to rankingi państw ujmowane w różnych przekrojach. Pierwsza jest wg potęgi gospodarczej, wojskowej i geopolitycznej wraz z oceną systemu międzynarodowego w kategoriach biegunowości. Druga grupa ujmuje ranking państw mając za podstawę wskaźniki militaryzacji. Kolejna wg kryteriów mocarstwowości. Natomiast ostatnia według przyrostów i spadków potęgi gospodarczej – „jako najbardziej obiektywnej" (s. 20).

Rozdział trzeci ma charakter prognostyczny i dotyczy międzynarodowego układu sił w perspektywie roku 2050. Prognozę opracowano w czterech wariantach bazując na potędze gospodarczej z różnych międzynarodowych źródeł i lat (tj. 2017, 2012, 2018). Do obliczeń przyjęto zmianę PKB i liczbę ludności, pozostawiając constans dla powierzchni kraju.

Ostatni rozdział ma charakter podsumowujący proces badań. Autorzy w sposób syntetyczny opisują: układ sił na bazie potęgi gospodarczej, militarnej

i geopolitycznej; militaryzację; mocarstwowość; wygrani i przegrani; układ sił między regionami; Wschód- Zachód oraz prognozy.

Z toku prowadzonych badań na uwagę zasługą pewne trafne stwierdzenia:

- pod względem potęgi gospodarczej w 1992 r. ukształtował się system zdecydowanie jednobiegunowy z liderem Stanów Zjednoczonych Ameryki. Na drugim miejscu była wówczas Japonia. Następnie: Niemcy, ChRL, Francja, Włochy, Rosja, Wielka Brytania i India. W 2018 r. układ sił się znacznie zmienił na dwubiegunowy z ChRL i USA. Z tym, że Chiny po raz drugi z rzędu wysunęły się na pierwsze miejsce w świecie. Dalsze miejsca przypadły dla: Indii, Japonii, Brazylii, Niemiec, Rosji, Francji, Wielkiej Brytanii oraz Kanady;

- pod względem kryterium potęgi wojskowej w 1992 r. istniał system jednobiegunowy. Stany Zjednoczone Ameryki były prawie 3 razy silniejsze od Rosji. Pozostałe miejsca przypadły dla: Chin, Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Indii, Japonii, Arabii Saudyjskiej i Włoch. W 2018 r. ChRL zbliżyła się do połowy tej potęgi USA. Na kolejnych miejscach znalazły się: India, Rosja, Arabia Saudyjska, Francja, Brazylia, Japonia, Wielka Brytania i Korea Pd.;

- pod względem potęgi geopolitycznej w 1992 r. system był jednobiegunowy i wyznaczony przez USA. Państwo to utrzymywało 3-krotną przewagę nad Rosją. Na kolejnych miejscach znalazły się: Chiny, Japonia, Niemcy, Francja, Wielka Brytania, India, Włochy i Kanada. Natomiast w 2018 r. otrzymane wyniki świadczą o systemie już dwubiegunowym. Tworzą go USA i Chiny. Przy czym jest on jeszcze słaby, bowiem różnica jest niemal dwukrotna;

- mając na uwadze militaryzację liczoną w trzech postaciach: militaryzację gospodarczą, militaryzację PKB oraz militaryzację demograficzną w 1992 r. przodowały tu: Oman, Wietnam, Mongolia, Jordania, Bułgaria, Armenia, Turkmenistan, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Rosja. Dla 2018 r. sytuacja się zmieniła na: Oman, Arabia Saudyjska, Afganistan, Izrael, Irak, Iran, Algierię i Armenię;

- skupiając się na wątku mocarstwowości należy zwrócić szczególną uwagę na Rosję. Przeszła ona w ostatnim okresie cztery szczeble tego stanu. W 1992 r. oraz w latach 1994-2000 była wielkim mocarstwem (7-12% potęgi świata). W 1993 r. mocarstwem światowym (12-18% potęgi świata), a w 2005 r. tylko mocarstwem lokalnym (1-3% potęgi świata). Natomiast od 2006 r. pozostaje mocarstwem regionalnym (3-7% potęgi świata);

- pod względem państw czy też regionów wygranych bądź też przegranych - w badanym okresie - można stwierdzić, że w kategoriach zwycięzców są kraje średnio i słabo rozwinięte, które włączyły się w proces globalizacji. Największymi przegranymi są kraje Zachodu z nielicznymi wyjątkami. W układzie regionalnym straciła Europa i Azja Centralna oraz Ameryka Pn. (w nieznacznym stopniu). Natomiast zyskała Azja Południowa,

Bliski Wschód i Afryka Północna, Afryka Subsaharyjska, Azja Wschodnia i Pacyfik, Ameryka Pd. i Karaiby;

- nowością tej publikacji jest zaprezentowanie wyników badań w zakresie potęgi gospodarczej Wschodu i Zachodu. Systematyczny spadek potęgi gospodarczej Zachodu oraz szybki wzrost potęgi Wschodu spowodował, że w 2010 r. potęgi się zrównały. Jak zauważają Autorzy osłabienie spadku potęgi Zachodu oraz osłabienie wzrostu potęgi Wschodu może oznaczać, że „Wschód – Zachód pozostaje w równowadze strategicznej i stan ten może utrzymać się przez dość długi okres" (s. 79);

- w zakresie prognozy potęgi gospodarczej do 2050 r. szykują się duże zmiany. Przewiduje się wzmocnienie Chin i Indii a osłabienie USA i Japonii. W przypadku Rosji prognozy są dość rozbieżne,

- wątek Polski przewija się przez całą treść opracowania. W 1992 r. wypadliśmy na 27 miejscu w potędze geopolitycznej w świecie tj. miedzy Tajlandią a Iranem. Natomiast w 2018 r. na 25 miejscu w świecie między Algierią z Izraelem (poprawa o 1 mM). Warto zaznaczyć, że w tym czasie wyraźnie spadliśmy pod względem militaryzacji (w trzech rozpatrywanych wskaźnikach). Ale nastąpił wzrost o 38,2% pod względem potęgi gospodarczej. W perspektywie roku 2030 nasz kraj spadnie w potędze gospodarczej z pozycji 24 (2016 r. między Tajlandią a Egiptem) na 27 (między Bangladesz a RPA) i w tym półwieczu osiągnie 31 miejsce w świecie (między Malezją a Holandią). Będziemy się rozwijać, ale inne państwa znacznie szybciej od nas.

Widzę także pewne niedomagania czy też uchybienia w pracy:

- zdarzają się pewne powtórzenia w tekście,
- występują drobne literówki (s. 12, 14, 48),
- powtórzenia tych samych wyrazów w bliskiej odległości (s. 46 przedstawiają, s. 78 spektakularnych),
- brak w tabelach stosownego wytłuszczenia dla Polski – co poprawiłoby komunikacyjność tekstu.

Do zdecydowanych zalet pracy zaliczam:

- syntetyczne ujęcie potęgi państw w formie zapisu liczbowego, co pozwala porównywać stosowne państwa w szerszej skali lub też tworzyć koalicje,
- poddanie analizie szerokiej grupy państw, co pozwala wszechstronnie spojrzeć na określone regiony państw,
- wymienienie wygranych i przegranych państw w zakresie czynionych szacunków siły z perspektywy upływu czasu,
- wskazanie na regionalne układy sił, w tym warianty UE na tle USA i ChRL,
- zaprezentowanie kształtowania się cyklu siły w okresie wieloletnim,
- ukazanie czterech wariantów układu głównych sił w perspektywie 2050 r.

Szczególnie w tym miejscu należy podkreślić, że pomimo wcześniejszych wydań w formie raportów (2015, 2017, 2018, 2019) jest to dzieło niezwykłe, unikatowe i niemające dokładnego odpowiednika w świecie. Zaprezentowane wyniki badań powinny być pomocne w ocenie bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz w projektowaniu strategii bezpieczeństwa czy polityki zagranicznej państw. Potęgometrię jako dyscyplinę naukową można zaliczyć do trudnych do ścisłego zdefiniowania studiów badań strategicznych. Szczególnie, że dwuosobowy zespół badawczy widzi dużą potrzebę skupienia się nie tyle na czynnikach zmiennych, co nie mniej ważnych czynnikach stałych, trwałych w historii co może być szczególnie przydatne w ocenie zachowania się państw w dłuższych okresach. Widać to w próbie odzwierciedlenia cyklów siły nie tylko największych mocarstw w dłuższej perspektywie czasowej, bo od 1961 roku.

W sumie materiał jest interesujący dla pragnących pozyskać wiedzę z zakresu analiz i studiów stosunków międzynarodowych pod kątem wyliczenia ich liczbowej potęgi. Wierzę, że praca dość często będzie cytowana w literaturze przedmiotu i z pewnością zostanie doceniona w środowisku międzynarodowym, ponieważ jest już dostępna na stronach internetowych w języku angielskim. Pragnę mieć nadzieję, że za rok doczekamy się kolejnego rankingu potęgometrycznego państw. Może wówczas w tok tych prac włączą się osoby ze środowiska międzynarodowego co z pewnością wzbogaci warstwę merytoryczną tego opracowania oraz rzuci nowe światło na kształtowanie siły państw w świecie. Gratuluję Autorom dzieła, a wszystkich chętnych odsyłam do zapoznania się z monografią „Potęga państw 2020".

Janusz Płaczek

Marzena Wieczorek, Piotr Wójcik (red.), *Atlas Najnowszej historii XX i XXI wieku,* Demart SA, Warszawa 2021, ss. 248, ISBN 978-83-7912-320-9

Gwałtowny rozwój nauki i techniki w XX wieku uczynił Ziemię „globalną wioską". Bariery czasowe i przestrzenne stały się mniej istotne w stosunku do minionych stuleci. Na skutek poprawy warunków życia i rozwoju medycyny, nastąpił gwałtowny przyrost ludności świata, a technologia pozwoliła nam ujarzmić atom i przekroczyć granicę ziemskiej atmosfery. Niestety, jak pisał wybitny polski futurolog Stanisław Lem: „Większość technologii ma świetlisty awers, ale życie dało im rewers – czarną rzeczywistość".[2] Te słowa dobrze charakteryzują wiek XX, a i wiek XXI nie jest wolny od negatywnych, globalnych procesów i zjawisk. Dwie wojny światowe, liczne dyktatury, konflikty etniczne, terroryzm oraz migracje ludności to obraz wcale nieodległej historii i teraźniejszości. By ją lepiej zrozumieć, dobrze jest sięgnąć do takich pomocy dydaktycznych jak atlas. Atlasy to nie tylko specyficzny rodzaj książki, gdzie za pomocą znaków kartograficznych przekazywana jest wiedza w ujęciu wielkoprzestrzennym. W Polsce już od XIX wieku służyły one do budowania narodowego patriotyzmu i kształtowania tożsamości.[3] Obecnie mogą one ułatwić zrozumienie złożoności sytuacji międzynarodowej i w klarowny sposób dostarczyć czytelnikowi sporo wiedzy.

Bardzo dobrą informacją dla osób zainteresowanych geopolityką, jest pojawienie się na rynku wydawniczym „Atlasu Najnowszej Historii XX i XXI wieku". Recenzowany projekt jest pracą zbiorową, liczącą 248 stron w twardej oprawie. Format wynosi 210x297 mm. Nie jest to więc jak na tego typu publikację duży rozmiar. Pomimo tego, mapy są czytelne i co może być dla niektórych czytelników ważne, bez większych problemów powinien mieścić się na standardowym regale książkowym. Już sama okładka przyciąga wzrok i wskazuje czytelnikowi, jaka tematyka będzie przeważała na kartach tej publikacji. Grafika zawiera słynne zdjęcie z konferencji w Jałcie z Winstonem Churchillem,

[2] Lem S., 1999. *Bomba megabitowa.* Wydawnictwo Literackie, Kraków, ISBN 978-83-08-02956-5

[3] Konopska B., 2015, *Rola atlasów geograficznych i historycznych w kształtowaniu świadomości narodowej Polaków na przełomie XIX i XX wieku.* [W:] A. Chamera, D. Jarosz (red.), Na co dzień i od święta. Książka w życiu Polaków w XIX–XXI wieku. Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa, s. 353–370. ISBN 978-83-7545-626-4

Franklinem D. Rooseveltem i Józefem Stalinem. Ponadto na stronie tytułowej znajdziemy obraz współczesnego konfliktu zbrojnego. Nie tylko okładka, ale i zawartość atlasu jest wykonana estetycznie.

Nie jest łatwo ocenić wartość merytoryczną treści map, ponieważ są one różnorodne i dotyczą nie tylko ogólnej sytuacji na świecie, jak np. umieszczona na stronie 7 mapa „Świat w XIX w. (do 1914 r.)", ale przedstawiają również przebieg konkretnych wydarzeń, np. Bitwy nad Bzurą (s.51). Bezcelowe byłoby przytoczenie wszystkich nazw map i rycin zawartych w „Atlasie Najnowszej Historii XX i XXI wieku", ponieważ jest ich ponad 160. Patrząc przez pryzmat geopolityki, szczególnie interesujące wydają się mapy związane tematycznie z takimi zagadnieniami jak np. okres II wojny światowej, dekolonizacja Afryki z nadal aktualnym problemem Sahary Zachodniej, rozpad bloku komunistycznego, Arabska Wiosna Ludów, walki Kurdów o niepodległość, islamski terroryzm w Europie, konflikt w Kaukazie, konflikty na Bliskim Wschodzie, wojna hybrydowa na Ukrainie. Należy podkreślić, że w atlasie znajdziemy wiele map i rycin przedstawiających przebieg wojen oraz ważnych bitew i operacji wojskowych. Interesujące jest zamieszczenie rycin przedstawiających takie wydarzenia jak: Powstanie Warszawskie, wystąpienia studenckie w roku 1968 w Polsce, czy strajki i protesty robotnicze w okresie PRL-u. Strony atlasu 166-225 to kalendarium XX i XXI wieku zaprezentowane w formie osi czasu, podzielone na cztery kategorie: Historia Polski, Historia powszechna, Literatura i sztuka, Nauka i technika.

Niestety, omawiana praca nie jest wolna od błędów. Ze względu na mnogość map, dokonanie dokładnej oceny zawartych w nich informacji wymagałoby współpracy specjalistów z zakresu odpowiednich regionów geograficznych i okresów historycznych. Podstawowym błędem, który przede wszystkim nie powinien znaleźć się w atlasie, to brak rozróżnienia w większości przypadków na mapę i plan. W spisie treści zamieszczono informację, że od strony 226 czytelnik znajdzie „Spis map z komentarzami historycznymi". Części znajdujących się tam pozycji nie można nazwać mapą. Przykładowo, zamieszczona na stronie 90 rycina zatytułowana „Powstanie Warszawskie (23 IX 1944 r.)", nie jest mapą a planem. Podobnych przypadków recenzowana praca zawiera więcej. Nie wszystkie mapy zostały opatrzone też komentarzem. Trudno stwierdzić, dlaczego niektóre mapy zasłużyły na objaśnienie w postaci komentarza, a inne nie. Zastrzeżenie mogą budzić tytuły niektórych z nich. Na stronie 16 i 17 umieszczono mapę pt. „Europa na początku XX w. Narodowości", jednak legenda wskazuje, że jej istotą jest prezentacja obszaru o przewadze danego języka, dlatego też poprawny tytuł dla mapy mógłby brzmieć: „Europa na początku XX w. Języki" lub „Europa na początku XX w. Grupy językowe". Strona 97 zawiera trzy grafiki dotyczące wysiedleń ludności ukraińskiej z terenów polskich w roku 1947. W ich tytułach zawarta jest fraza „akcja Wisła". Sformułowaniem oddającym lepiej charakter tych wydarzeń,

byłoby użycie zwrotu „operacja wojskowa pod kryptonimem Wisła". O ile wymienione powyżej błędy są dyskusyjne i zapewne przez wielu akceptowalne nawet w tego rodzaju publikacjach jak atlasy historyczne i geograficzne, nie można tego powiedzieć o rażącym błędzie w sztuce kartograficznej, polegającym na zastosowaniu podziałki liniowej w mapach przeglądowych, szczególnie dotyczących obszaru całej Ziemi. Już pierwsza mapa w recenzowanym atlasie, znajdująca się na stronie 6 i 7 pt. „Świat w XIX w. (do 1914 r.)" nie zawiera odpowiedniej dla jej odwzorowania skali liczbowej, a właśnie podziałkę liniową. Błąd ten jest konsekwentnie powielany na kolejnych kartach atlasu. Jego konsekwencją jest fałszowanie stosunków odległości na mapie, co może doprowadzić u czytelnika niezaznajomionego z regułami odwzorowań kartograficznych, do utrwalenia nieprawdziwego obrazu świata.[4]

Atlas Najnowszej Historii XX i XXI wieku niewątpliwie wypełnia pewną lukę na rynku wydawniczym. Jest czytelny i estetyczny. Może on być ciekawą i przydatną pozycją dla osób zainteresowanych geopolityką, niezależnie od stopnia zaawansowania. Niestety, podstawowe błędy w sztuce kartograficznej nie mogą być akceptowalne w tego typu opracowaniach, ponieważ wszelkiego rodzaju atlasy powinny być wzorem w kwestii sporządzania map. Pozostaje mieć nadzieję, że te uchybienia zostaną skorygowane w przypadku kolejnych wydań. Rodzą one również niepokojące pytanie o rolę geografów i kartografów, a raczej o jej brak, w procesie wydawniczym atlasów. Należy mieć również świadomość, że recenzowana publikacja w kwestii doboru treści odzwierciedla podejście do historii jako nauki o konfliktach i wojnach. Nie znajdziemy w niej szczegółowych map gospodarczych.

Maciej Kędzierski

[4] Spallek W., 2006, *Programy graficzne w redakcji map.* [W:] W. Pawlak i W. Spallek (red.), Główne problemy współczesnej kartografii. Świat techniki w kartografii. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 137–147.

Noty o autorach

Anna Bem, absolwentka Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego (2016), jej zainteresowania naukowe to bezpośrednie inwestycje zagraniczne, handel zagraniczny, akcesja Polski do Unii Europejskiej oraz Brexit.

Robert Białoskórski, profesor w Instytucie Nauk o Bezpieczeństwie na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; doktor hab. filozofii w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie, specjalizujący się w bezpieczeństwie międzynarodowym. Posiada wieloletnie doświadczenie teoretyczne i praktyczne w zakresie zagadnień bezpieczeństwa, wynikające z wieloletniego nauczania i badań oraz profesjonalnej służby wojskowej, podczas której, jako oficer pełnił obowiązki w kraju i za granicą. Obszary zainteresowań naukowych: teoria bezpieczeństwa, teoria konfliktów zbrojnych, geostrategia i potęgometria. Jego ostatnia monografia to „*Geostrategiczne stanowisko Federacji Rosyjskiej. Badanie potęgometryczne*" (2018). Członek Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Zbigniew Długosz, emerytowany profesor geografii związany z Uniwersytetem Jagiellońskim i Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie, do roku 2018 kierownik Zakładu Geografii Społeczno-Ekonomicznej UP. Badacz procesów i struktur demograficznych, a zwłaszcza problemów migracji i starzenia się ludności. Autor wielu książek, m.in. *Historia odkryć geograficznych i poznania Ziemi* (2001), *Przemiany na mapie politycznej świata* (2000). Członek Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Maciej Kędzierski, doktorant w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie; zainteresowania badawcze dotyczą m.in. historii i geografii cywilizacji oraz współczesnej wojny kulturowej; finalista III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej; przewodniczący Koła Studentów i Doktorantów Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Kacper Kociumbas, student III roku na kierunku Zarządzanie na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu; od 2019 roku członek stały w Forum Młodych Dyplomatów; od 2020 ekspert ds. polityki młodzieżowej w Polskiej Radzie Organizacji Młodzieżowych; główne zainteresowania badawcze dotyczą m.in. dyplomacji i stosunków międzynarodowych, historii konfliktów w XIX wieku. Finalista III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej.

Stanisław Kosmynka, profesor na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Badacz problemów związanych z

bezpieczeństwem i przestępczością zorganizowaną na Półwyspie Iberyjskim i w Ameryce Łacińskiej, a także z zagrożeniami płynącymi ze strony terroryzmu dżihadystycznego – doktryną i ewolucją tego zjawiska. Autor monografii *Od Boga do terroru. Rola religii w ideologii dżihadyzmu na przykładzie organizacji Al-Kaida* (2012), *Święta wojna w Al-Ándalus. Przeobrażenia aktywności dżihadystycznych komórek terrorystycznych w Hiszpanii w latach 1995–2012* (2015). W latach 2009–2014 prowadził gościnne wykłady w Hiszpanii na uniwersytetach w Granadzie, Santiago de Compostela, La Lagunie i Vic.

Tadeusz Kruczkowski, profesor Uniwersytetu w Grodnie, kierownik Katedry Historii Powszechnej i Słowiańskiej. Badacz historii Polski w ocenie rosyjskiej i białoruskiej historiografii ostatnich wieków, stosunków polsko-rosyjskich i polsko-białoruskich oraz problemów mniejszości polskiej na Białorusi. Główne publikacje: *Польская пробле матика в русской историографии первой половины XIX века: историческаяте матика и польский вопрос*. (2011); *История Польши в основных концепциях русской историографии XIX – начала XX века* (2016); *Polacy na Białorusi na tle historii i współczesności* (2003).

Enrico Landoni, profesor Uniwersytetu eCampus (l'Università degli Studie Campus) w Novedrate (Włochy), badacz historii najnowszej i współczesnych stosunków międzynarodowych. Autor m.in. *Il comuneriformista. La Giunte di sinistra al governo di Milano* (2005; 2011), *Il laboratorio delle riforme. Milano dal centrismo al centro-sinistra* (2007), *Milano capitale dello sport* (2008), *Gliatleti del duce. La politicasportiva del fascismo 1919-1939* (2016). Członek Międzynarodowej Rady Naukowej Przeglądu Geopolitycznego i współpracownik Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Aleksandra Nędza, studentka III roku gospodarki przestrzennej na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Finalistka III Międzynarodowej Olimpiady Geopolitycznej. Zainteresowania naukowe: zagospodarowanie i funkcjonowanie poligonów wojskowych i gospodarka przestrzenna obszarów miejskich.

Janusz Płaczek, profesor Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie. W Siłach Zbrojnych RP służył przez 30 lat (pułkownik rezerwy). Specjalizuje się w problematyce gospodarczo-obronnej.

Adam Rogala-Lewicki, doktor prawa, prowadzi własną kancelarię adwokacką w Łodzi, badacz prawnych aspektów zbrojeń i konfliktów zbrojnych, członek Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Bożena Sowa, doktor, zatrudniona na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego; autorka studium pt. *Systemy gospodarcze i ich rozwój a nierówności w wybranych państwach postsocjalistycznych*.

Bogusław Ślusarczyk, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, kierownik Katedry Makroekonomii i Stosunków Międzynarodowych – ekonomista, badacz uwarunkowań rozwoju gospodarczego, procesów globalizacji i integracji gospodarczej, kryzysów gospodarczych. Opublikował m.in.: *Międzynarodowa pozycja konkurencyjna Polski. Teoria i praktyka* (2011), *Procesy zmian globalizacyjnych w regionach* (2014). Członek Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.

Daria Wiejaczka, nauczyciel geografii, absolwentka Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Stypendystka nagrody finansowej Rektora Uczelni za wybitne osiągnięcia naukowe w roku akademickim 2019/2020.

Zuzanna M. Wilczyńska, studentka Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim. Redaktorka czasopisma *Artes*, publicystka portalu *Magyazyn*, poliglotka. Współpracowniczka Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego; prowadzi profil PTG na Instagramie. Zainteresowania obejmują problematykę m.in. stosunków polsko – węgierskich, etnolingwistyki i filozofii języka.

Piotr L. Wilczyński, geograf i geopolityk, adiunkt na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, doktor geografii społeczno-ekonomicznej, ze specjalnością geografia konfliktów zbrojnych (w szczególności wojen narodowo-wyzwoleńczych i religijnych). Specjalista ds. konfliktów etnicznych i surowców naturalnych, weteran misji zagranicznych, porucznik rezerwy Wojska Polskiego. Od 2014 roku pełni funkcję prezesa Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego. Jest również przewodniczącym oddziału terenowego PTG w Krakowie.

Zasady publikowania

1. W „Przeglądzie Geopolitycznym" (dalej PG) publikowane są artykuły, recenzje, analizy, polemikii sprawozdania z zakresu geopolityki, geografii politycznej i historycznej, stosunków międzynarodowych, nauk politycznych oraz historii i filozofii nauk społecznych.

2. Artykuły są recenzowane zgodnie z zasadą *double-blind peer review* przez ekspertów na podstawie jednolitego formularza. Publikujemy artykuły o charakterze analitycznym oraz utrzymane w konwencji hipotetyczno-dedukcyjnej. Podstawowe kryteria oceny to wartość merytoryczna, spójnośćlogiczna i poprawność językowa.

3. Objętość artykułu nie powinna przekraczać jednego arkusza wydawniczego (ok. 40 tys. znaków ze spacjami, tj. ok. 22 stron maszynopisu). Redakcja PG (dalej: redakcja) zastrzega sobie prawo do skracania oraz adjustacji tekstów, w tym zmiany tytułu i śródtytułów, oraz korekt w treści przypisów i bibliografii.

4. Do artykułów należy dołączyć streszczenie (do 200 wyrazów) i zestaw słów kluczowych, a także przekład tytułu, streszczenia i słów kluczowych na język angielski. Streszczenie powinno zawierać tezę lub cel opracowania oraz najważniejsze wnioski.

5. Proponowane teksty powinny być sporządzone w powszechnie dostępnych edytorach tekstów (np. Microsoft Word lub OpenOffice). Można je nadsyłać drogą elektroniczną na elektroniczny adres redakcji (podany na stronie redakcyjnej). Materiały do publikacji powinny spełniać poniższe kryteria:

a) wielkość czcionki tekstu: 12 pkt, Garamond, czcionka przypisów: 10 pkt, Times New Roman, interlinia: 1,0 wiersza, wszystkie marginesy: 2,5 cm;

b) na pierwszej stronie powinno znaleźć się imię i nazwisko autora (autorów) wraz z afiliacją oraz pełny wyśrodkowany tytuł, który powinien być pogrubiony pisany kapitalikami; wszystkie śródtytuły w tekście powinny być pogrubione i wyjustowane do lewej strony oraz mieć wielkość 12 pkt.

c) akapity i wszelkiego rodzaju przypisy powinny mieć wcięcie o szer. standardowej 1,25 cm;

d) oznaczenia cytatów powinny zaczynać się w dolnej i kończyć w górnej frakcji tekstu;

e) załączone do tekstu ilustracje powinny być sporządzone wyłącznie w kolorystyce czarno-białej lub odcieniach szarości (pismo jest drukowane w technologii monochromatycznej) a także dozwolone jest dodatkowo nadsyłanie odpowiedników tych map w kolorze (na stronę internetową);

f) przypisy dolne powinny być ograniczone do niezbędnego minimum przez zastąpienie odesłaniem do bibliografii, co należy zapisywać w nawiasie okrągłym z podaniem nazwiska i roku wydania (ewentualnie także numerów stron). Spis literatury musi zawierać wszystkie pozycje, które pojawiają się w pracy (w tekście, ilustracjach, tabelach), powinien być przygotowany alfabetycznie, zgodnie z poniższymi przykładami:

Artykuł w czasopiśmie:

Kołodziej, M., 2016. *Islam we współczesnych Chinach*, Przegląd Geopolityczny, 16, s. 43-58.

Rozdział w pracy zbiorowej:

Gul-Rechlewicz,V., 2015. *Migracje w Europie – szanse i zagrożenia*, [w:] T.Z. Leszczyński (red.), *Bezpieczeństwo Europy. Uwarunkowania społeczne*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków, s. 55-74.
Publikacja książkowa:
Soroka, P., 2015. *Bezpieczeństwo energetyczne. Między teorią a praktyką*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
Jeżeli w przytaczanym źródle brak nazwiska autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu w zapisie bibliograficznym umieszcza się tytuł:
Słownik Wyrazów Obcych, 1997. PWN, Warszawa.
Opisy prac tego samego autora należy uszeregować chronologicznie. Prace tego samego autora wydane w tym samym roku należy oznaczać dodatkowo kolejnymi literami alfabetu przy roku wydania (np. 2011a, 2011b).
g) pozycje bibliograficzne pisane cyrylicą piszemy wyłącznie w oryginale. Autorów prosi się o niedokonywanie samodzielnej transkrypcji ani transliteracji;
h) w przypadku powtarzających się pozycji bibliograficznych wprowadzamy ogólnie znane skrótowce w wersji łacińskiej: *idem*, *ibidem*, *op.cit.*, *passim*.

6. Na końcu tekstu należy załączyć streszczenie i słowa kluczowe w języku angielskim oraz krótką notę o autorze.

7. Polskie Towarzystwo Geopolityczne jako stowarzyszenie naukowe nie identyfikuje się z żadnym ugrupowaniem politycznym, ani z żadną ideą geopolityczną. Wszelkie materiały prezentowane na łamach PG, o ile nie zaznaczono tego wcześniej, nie mogą być utożsamiane z poglądami redakcji, ani też nie reprezentują oficjalnego stanowiska Towarzystwa.

8. Przesłanie artykułu, recenzji lub innego materiału (drogą elektroniczną lub tradycyjną) do redakcji „Przeglądu Geopolitycznego" jest równoznaczne z przeniesieniem praw autorskich na rzecz wydawcy czasopisma, chyba, że strony dokonały uprzednio osobnych uzgodnień na piśmie.

9. Autorzy są zobowiązani do złożenia oświadczenia o oryginalności opracowania i że nie zostało ono złożone w innej redakcji, do określenia wkładu poszczególnych osób w jego powstanie, do złożenia oświadczenia o niewystępowaniu konfliktu interesów oraz informacji o źródłach finansowania.

10. Materiałów niezamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo do adiustacji, doboru tytułów i śródtytułów oraz dokonywania skrótów oraz drobnych korekt w przypisach w nadesłanych artykułach, recenzjach i innych materiałach. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść reklam w czasopiśmie.

11. PG ukazuje się cztery razy do roku.

12. Każdemu z Autorów przysługuje prawo do nieodpłatnego egzemplarza czasopisma w wersji pierwotnej (do odbioru na życzenie – egzemplarz wysyłamy pocztą po ukazaniu się numeru i wskazaniu adresu dostawy przez Autora).

13. Autorzy spoza PTG nie posiadający tytułu naukowego zobligowani są do wpłaty darowizny na konto PTG przeznaczonej na recenzję. Wysokość darowizny ustala redakcja.

Redakcja „Przeglądu Geopolitycznego"